

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

9 Αυγούστου 2021

ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Αρ. Φύλλου 3664

Αριθμ. οικ. ΥΠΕΝ/ΔΔΦΠΒ/68093/2153

Εθνικό Σχέδιο Δράσης για το Αγριόγιδο των Βαλκανίων (*Rupicapra rupicapra balcanica*).**Ο ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ**

Έχοντας υπόψη:

1. Την παρ. 2 του άρθρου 10 και την υποπαρ. (α) της παρ. 2 του άρθρου 20 του ν. 3937/2011 «Διατήρηση της βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις» (Α' 60).

2. Τον ν. 2055/1992 «Κύρωση Σύμβασης διεθνούς εμπορίας ειδών της άγριας πανίδας και χλωρίδας που κινδυνεύουν να εξαφανισθούν, με τα Παραρτήματα I και II αυτής» (Α' 105).

3. Τον ν. 1335/1983 «Κύρωση Διεθνούς Σύμβασης για τη διατήρηση της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης» (Α' 32).

4. Την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ «για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας».

5. Τον ν. 2204/1994 «Κύρωση Σύμβασης για τη βιολογική ποικιλότητα» (Α' 59).

6. Την υπ' αρ. 33318/3028/11.12.1998 κοινή απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών, Ανάπτυξης, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, Γεωργίας, Εμπορικής Ναυτιλίας και Πολιτισμού «Καθορισμός μέτρων και διαδικασιών για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων (ενδιαιτημάτων) καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας» (Β' 1289), ιδίως την περ. (ζ) της παρ. 1 του άρθρου 6 αυτής.

7. Το άρθρο 90 του Κώδικα Νομοθεσίας για την Κυβέρνηση και τα κυβερνητικά όργανα, που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του π.δ. 63/2005 (Α' 98), σε συνδυασμό με την παρ. 22 του άρθρου 119 του ν. 4622/2019 (Α' 133).

8. Το π.δ. 70/2015 «Ανασύσταση των Υπουργείων Πολιτισμού και Αθλητισμού, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Ανασύσταση του Υπουργείου Ναυτιλίας και Αιγαίου και μετονομασία του σε Υπουργείο Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής. Μετονομασία του Υπουργείου Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων σε Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και

Θρησκευμάτων, του Υπουργείου Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας και Τουρισμού σε Υπουργείο Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού και του Υπουργείου Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας σε Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Μεταφορά Γενικής Γραμματείας Βιομηχανίας στο Υπουργείο Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού» (Α' 114).

9. Το π.δ. 132/2017 «Οργανισμός Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας Υ.Π.Ε.Ν.» (Α' 160).

10. Το π.δ. 2/2021 «Διορισμός Υπουργών, Αναπληρωτών Υπουργών και Υφυπουργών» (Α' 2).

11. Την υπ' αρ. 35/20.1.2021 κοινή απόφαση του Πρωθυπουργού και του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας «Ανάθεση αρμοδιοτήτων στον Υφυπουργό Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Γεώργιο Αμυρά» (Β' 178).

12. Την υπό στοιχεία ΥΠΕΝ/ΔΔΦΠΒ/104707/2518/09-11-2020 απόφαση του Υφυπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας «Καθορισμός των προδιαγραφών και του περιεχομένου των σχεδίων δράσης ειδών και τύπων οικοτόπων» (Β' 4924).

13. Το Ολοκληρωμένο Έργο LIFE-IP 4 NATURA «Ολοκληρωμένες δράσεις για την διατήρηση και διαχείριση των περιοχών του δικτύου Natura 2000, των ειδών, των οικοτόπων και των οικοσυστημάτων στην Ελλάδα» (LIFE16 IPE/GR/000002), που υλοποιείται με τη συνεισφορά του χρηματοδοτικού μέσου LIFE της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη συγχρηματοδότηση του Πράσινου Ταμείου και ιδίως τα συμπεράσματα της μελέτης «Εθνικό Σχέδιο Δράσης για το Αγριόγιδο των Βαλκανίων (*Rupicapra rupicapra balcanica*)», που εκπονήθηκε στο πλαίσιο της δράσης Α.1 του προγράμματος LIFE-IP 4 NATURA.

14. Την υπό στοιχεία οικ ΥΠΕΝ/ΔΔΦΠΒ/69320/1738/15.07.2020 διαβίβαση του σχεδίου της παρούσας απόφασης στην Επιτροπή Φύση 2000 και την από 16-02-2021 διατύπωση γνώμης επί του εν λόγω σχεδίου της Επιτροπής Φύση 2000 (αρ. πρωτ. ΥΠΕΝ/ΔΔΦΠΒ/16904/571/19.2.2021).

15. Το υπό στοιχεία ΥΠΕΝ/ΔΠΔΑ/44179/842/4.06.2021 έγγραφο της Διεύθυνσης Προϋπολογισμού και Δημοσιονομικών Αναφορών, σύμφωνα με το οποίο, από την υλοποίηση του εν θέματι Εθνικού Σχεδίου Δράσης δεν προκαλείται δαπάνη στον Κρατικό Προϋπολογισμό, αποφασίζει:

Άρθρο 1**Έγκριση του Εθνικού Σχεδίου Δράσης**

Εγκρίνεται το «Εθνικό Σχέδιο Δράσης (ΕΣΔ) για το Αγριόγιδο των Βαλκανίων (*Rupicapra rupicapra balcanica*)», του Παραρτήματος Ι της παρούσας απόφασης.

Άρθρο 2**Σκοπός - στόχοι**

1. Σκοπός του ΕΣΔ για το Αγριόγιδο των Βαλκανίων είναι η συμβολή στη διασφάλιση της επιβίωσης του είδους στην Ελλάδα.

2. Στόχος του ΕΣΔ είναι η λήψη μέτρων για τη διασφάλιση της διατήρησης και την επαύξηση αφενός του πληθυσμιακού μεγέθους και αφετέρου της γεωγραφικής εξάπλωσης του αγριόγιδου των Βαλκανίων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο.

3. Οι ειδικότεροι στόχοι του ΕΣΔ είναι:

α. Η βελτίωση της σημερινής πληθυσμιακής κατάστασης και η επίτευξη ανοδικής πληθυσμιακής τάσης.

β. Η βελτίωση της κατάστασης των χαρακτηριστικών του ενδιαίτηματος.

γ. Η διατήρηση της υφιστάμενης γεωγραφικής εξάπλωσης και η αύξηση αυτής τουλάχιστον κατά 10%, με παράλληλη διατήρηση και αύξηση του εύρους εξάπλωσης.

δ. Η επίτευξη ικανής έκτασης και καταλληλότητας του ενδιαίτηματος για κάθε πληθυσμό.

ε. Ο προσδιορισμός κρίσιμων ζωνών και η διασφάλιση συνδεσιμότητας μεταξύ των επιμέρους περιοχών εξάπλωσης.

4. Η στρατηγική για την επίτευξη των στόχων του ΕΣΔ περιλαμβάνει μια σειρά από προτεινόμενες δράσεις, οι οποίες εντάσσονται στις παρακάτω δέσμες μέτρων:

α. Πληθυσμιακή διατήρηση και βελτίωση.

β. Διατήρηση ενδιαιτημάτων.

γ. Διατήρηση και επέκταση της ζώνης εξάπλωσης - μείωση κατακερματισμού.

δ. Καθορισμός θεσμικού πλαισίου.

ε. Επικοινωνία και εκπαίδευση.

στ. Διακρατική συνεργασία.

Άρθρο 3**Πρόγραμμα Υλοποίησης Δράσεων**

1. Οι δράσεις υλοποιούνται βάσει ιεράρχησης και μετά από διερεύνηση δυνατοτήτων χρηματοδότησης μέσω ΕΣΠΑ, ευρωπαϊκών προγραμμάτων (π.χ. LIFE), άλλων χρηματοδοτικών δυνατοτήτων (π.χ. Πράσινο Ταμείο, ιδιωτικά ταμεία), λαμβάνοντας υπόψη τον ενδεικτικό προϋπολογισμό των δράσεων που αναλύεται στο Παράρτημα Ι της παρούσας απόφασης.

2. Η υλοποίηση του ΕΣΔ θα ξεκινήσει από τις δράσεις του Παραρτήματος ΙΙ, με βάση τον ενδεικτικό προϋπολογισμό των δράσεων που αναλύεται στο Παράρτημα Ι της παρούσας απόφασης.

3. Περιοχές εφαρμογής των επιμέρους δράσεων είναι οι περιοχές εξάπλωσης του είδους όπως αναφέρονται

αναλυτικά, ανά δράση, στο πρόγραμμα υλοποίησης δράσεων του Παραρτήματος ΙΙ.

4. Εμπλεκόμενες Υπηρεσίες και Φορείς είναι οι αρμόδιες Δημόσιες Αρχές σε κεντρικό και περιφερειακό επίπεδο, του άρθρου 26 του ν. 4685/2020 (Α' 92), ο Οργανισμός Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (Ο.ΦΥ.ΠΕ.Κ.Α.) του άρθρου 27 του ν. 4685/2020 (Α' 92), καθώς και λοιποί ιδιωτικοί φορείς που συνδέονται με τις προτεινόμενες δράσεις / μέτρα του παρόντος ΕΣΔ.

Άρθρο 4**Υλοποίηση και Παρακολούθηση του ΕΣΔ**

Το ΕΣΔ υλοποιείται, παρακολουθείται και εποπτεύεται από την Διεύθυνση Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος και Βιοποικιλότητας (ΔΔΦΠΒ) του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας, σε συνεργασία με τον Ο.ΦΥ.ΠΕ.Κ.Α. και τις λοιπές προαναφερόμενες εμπλεκόμενες υπηρεσίες και φορείς, κατά περίπτωση.

Άρθρο 5**Αξιολόγηση και αναθεώρηση του Εθνικού Σχεδίου Δράσης**

1. Το χρονικό πλαίσιο του παρόντος ΕΣΔ θα έχει διάρκεια έξι (6) έτη.

2. Κατά τη διάρκεια υλοποίησής του θα γίνεται παρακολούθηση της προόδου και της αποτελεσματικότητας (αξιολόγηση) των επιμέρους μέτρων / δράσεων με τη χρήση των δεικτών, τη συχνότητα και τη μεθοδολογία που αναφέρονται αναλυτικά στη μελέτη «Εθνικό Σχέδιο Δράσης για το Αγριόγιδο των Βαλκανίων (*Rupicapra rupicapra balcanica*)», του Παραρτήματος Ι της παρούσας απόφασης. Οι αναφορές του προγράμματος παρακολούθησης θα διαβιβάζονται στη ΔΔΦΠΒ και στον Ο.ΦΥ.ΠΕ.Κ.Α.

3. Η αναθεώρηση του ΕΣΔ είναι εφικτή μέσα στην περίοδο εφαρμογής του και συγκεκριμένα κατά την μεσοπρόθεσμη αξιολόγηση του, σε περίπτωση αλλαγών στα δεδομένα.

4. Η τελική αξιολόγηση του ΕΣΔ θα είναι εκτενής και θα συγκρίνονται τα αποτελέσματα των μέτρων που εφαρμόστηκαν με τους στόχους που έχουν τεθεί προκειμένου να εκτιμηθεί η αποτελεσματικότητα του παρόντος Εθνικού Σχεδίου Δράσης. Η τελική αξιολόγηση θα διαβιβάζεται στη ΔΔΦΠΒ και στον Ο.ΦΥ.ΠΕ.Κ.Α.

Άρθρο 6**Παραρτήματα**

Προσαρτώνται και αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της παρούσας απόφασης τα Παραρτήματα Ι και ΙΙ που ακολουθούν.

Άρθρο 7**Ισχύς**

Η ισχύς της παρούσας απόφασης αρχίζει από τη δημοσίευσή της στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

LIFE-IP 4 NATURA (LIFE16 IPE/GR/000002)
Ολοκληρωμένες δράσεις για τη διατήρηση και διαχείριση των
περιοχών του δικτύου Natura 2000, των ειδών, των οικοτόπων και
των οικοσυστημάτων στην Ελλάδα

Εθνικό Σχέδιο Δράσης για το Αγριόγιδρο των
Βαλκανίων (*Rupicapra rupicapra balcanica*)
Παραδοτέο Δράσης Α.1

Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας
Φεβρουάριος 2021

Το παρόν Σχέδιο Δράσης για το Αγριόγιδο των Βαλκανίων (*Rupicapra rupicapra balcanica*) συντάχθηκε από τον Παπαϊωάννου Δημήτριο- Χαράλαμπο, Δρ. Βιολόγο, εξωτερικό συνεργάτη του ΥΠΕΝ, στο πλαίσιο του Έργου LIFE-IP «Ολοκληρωμένες Δράσεις για τη Διατήρηση και Διαχείριση των Περιοχών του Δικτύου Natura 2000, των Ειδών, των Οικοτόπων και των Οικοσυστημάτων στην Ελλάδα» (LIFE16 IPE/GR/000002) – Δράση Α.1 «Εκπόνηση και Θεσμοθέτηση Σχεδίων Δράσης Ειδών και Οικοτόπων Κοινοτικού Ενδιαφέροντος» που υλοποιείται με τη συγχρηματοδότηση του Προγράμματος LIFE της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Πράσινου Ταμείου.

Σύνταξη Σχεδίου Δράσης:

Παπαϊωάννου Δημήτριος- Χαράλαμπος, Δρ. Βιολόγος, Εξωτερικός συνεργάτης Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας.

Προτεινόμενη βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαϊωάννου Δ-Χ. 2021. Εθνικό Σχέδιο Δράσης για το Αγριόγιδο των Βαλκανίων (*Rupicapra rupicapra balcanica*). Έργο LIFE-IP 4 NATURA: Ολοκληρωμένες δράσεις για την διατήρηση και διαχείριση των περιοχών του δικτύου Natura 2000, των ειδών, των οικοτόπων και των οικοσυστημάτων στην Ελλάδα (LIFE16 IPE/GR/000002). Παραδοτέο Δράσης Α.1. Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Αθήνα, 95 σελ. & VI Παραρτήματα. Τελική έκδοση.

Suggested citation:

Papaioannou D-H. 2021. National Action Plan for the Balkan chamois (*Rupicapra rupicapra balcanica*). LIFE-IP 4 NATURA Project: Integrated actions for the conservation and management of Natura 2000 sites, species, habitats and ecosystems in Greece. Deliverable Action A.1. Ministry of Environment and Energy, 95 pp. & VI Annexes. Final version.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	.....
Summary	.....
1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	.....
2 Περιγραφή της μεθοδολογίας εκπόνησης του Σχεδίου Δράσης	.....
3 Βασικές παράμετροι είδους	.....
3.1 Βιολογικές, οικολογικές και πληθυσμιακές παράμετροι του είδους	.....
3.1.1 Αναλυτική περιγραφή του είδους και των χαρακτηριστικών του	.....
3.1.2 Βιολογικές παράμετροι του είδους	.....
3.1.3 Οικολογικές παράμετροι που σχετίζονται με το είδος	.....
3.1.4 Χάρτες εξάπλωσης και εύρους	.....
3.1.5 Κατάσταση Διατήρησης στην Ελλάδα	.....
3.1.6 Εξάπλωση	.....
3.2 Πιέσεις - Απειλές	.....
3.3 Εμπλεκόμενοι φορείς	.....
4 Αξιολόγηση του υφιστάμενου καθεστώτος προστασίας και των προηγούμενων Στρατηγικών	.....
4.1 Συνοπτική παρουσίαση προηγούμενων Ε.Σ.Δ., στρατηγικών κειμένων και μεμονωμένων δράσεων	.....
4.2 Κατάλογος και χάρτης των Προστατευόμενων Περιοχών στη ζώνη εξάπλωσης του είδους	.....
4.3 Εθνική, διεθνής και ευρωπαϊκή νομοθεσία και συμβάσεις που αφορούν το είδος	.....
4.4 Αξιολόγηση του είδους βάσει των παραπάνω	.....
5 Σκοπός και στόχοι του Σ.Δ.	.....
6 Μέτρα προστασίας και διατήρησης	.....
6.1 Πληθυσμιακή διατήρηση και βελτίωση	.....
6.1.1 Καθορισμός φέρουσας Ικανότητας	.....
6.1.2 Επόπτευση- Φύλαξη	.....
6.1.3 Διατήρηση γενετικής ευρωστίας πληθυσμών	.....
6.1.4 Ασθένειες- Τραυματισμοί- σχέσεις με θηρευτές	.....
6.2 Διατήρηση και βελτίωση της κατάστασης των ενδιαιτημάτων	.....
6.2.1 Παραγωγικές δραστηριότητες	.....
6.2.2 Οδικό δίκτυο	.....
6.2.3 Δραστηριότητες αναψυχής	.....
6.2.4 Εξασφάλιση πρόσβασης σε νερό	.....
6.3 Διατήρηση και επέκταση της ζώνης εξάπλωσης και περιορισμός του κατακερματισμού αυτής	.....

6.3.1	Διατήρηση της υφιστάμενης εξάπλωσης, ενίσχυση της επικοινωνίας των επιμέρους πληθυσμών και της εγκατάστασης νέων με φυσικό τρόπο	
6.3.2	Ενδυνάμωση υφιστάμενων πληθυσμών και εγκατάσταση νέων με τεχνητό τρόπο.....	
6.4	Θεσμικό πλαίσιο (Νομοθεσία και πολιτική)	
6.4.1	Αποσαφήνιση της υφιστάμενης νομοθεσίας και προτάσεις βελτίωσης προς όφελος του είδους	
6.4.2	Θεσμοθέτηση καθεστώτος προστασίας σε κρίσιμα ενδιατήματα του είδους.....	
6.5	Παρακολούθηση και έρευνα.....	
6.5.1	Δημιουργία και διατήρηση βάσης δεδομένων.....	
6.5.2	Παρακολούθηση πληθυσμιακών μεγεθών & γεωγραφικής εξάπλωσης.....	
6.5.3	Παρακολούθηση της υλοποίησης του ΕΣΔ.....	
6.6	Επικοινωνία και εκπαίδευση.....	
6.6.1	Παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού.....	
6.6.2	Διεξαγωγή εκπαιδευτικών σεμιναρίων/ ημερίδων.....	
6.6.3	Ενημέρωση & ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών.....	
6.7	Διακρατική συνεργασία.....	
6.7.1	Δημιουργία συνεργασίας και ενίσχυση δεσμών μεταξύ υπηρεσιών και φορέων	
6.7.2	Ενημέρωση- ευαισθητοποίηση των τοπικών φορέων και του κοινού στις διασυνοριακές περιοχές	
7	Πρόγραμμα παρακολούθησης και αξιολόγησης των μέτρων.....	
8	Αναθεώρηση του Σ.Δ.....	
9	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ		
Παράρτημα I: Πίνακες		
Παράρτημα II: Χάρτες.....		
Παράρτημα III: Πίνακας Μέτρων & Δράσεων Προστασίας		
Παράρτημα IV: Πίνακας Μέτρων & Δεικτών Παρακολούθησης/ Αξιολόγησης.....		
Παράρτημα V: Τοπικό Σχέδιο Παρακολούθησης Κατάστασης Πληθυσμού Αγριόγιδου (ΤΣΠΚΠΑ)		
Παράρτημα VI: Έκθεση Διαβούλευσης.....		

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το Βόρειο αγριόγιδο (*Rupicapra rupicapra*) απαντάται στην Κεντρική & ΝΑ Ευρώπη και στη Δ Ασία και αποτελείται από επτά υποείδη, ανάμεσα στα οποία συγκαταλέγεται το αγριόγιδο των Βαλκανίων ή βαλκανικό αγριόγιδο (*Rupicapra rupicapra balcanica*) με μια διάσπαρτη και κατακερματισμένη κατανομή σε όλες τις Βαλκανικές χώρες. Στην Ελλάδα συγκροτεί 30 πληθυσμούς, οι οποίοι απαντώνται στην οροσειρά της Πίνδου, στα βουνά της Στερεάς Ελλάδας, στον Όλυμπο, στη Ροδόπη και σε ορισμένα βουνά των Β-ΒΔ συνόρων. Το συνολικό πληθυσμιακό του μέγεθος σε εθνικό επίπεδο είναι μεταξύ 1.330 και 1.765 ατόμων.

Το Βόρειο αγριόγιδο εμπεριέχεται στην κατηγορία Least Concern (LC) της IUCN, ενώ το βαλκανικό αγριόγιδο περιλαμβάνεται επιπλέον στα Παραρτήματα II και IV της οδηγίας 92/43 ΕΟΚ και στο Παράρτημα III της Σύμβασης της Βέρνης. Στην Ελλάδα κατατάσσεται στο Κόκκινο Βιβλίο των Απειλούμενων Ζώων ως Σχεδόν Απειλούμενο (NT). Είναι είδος προστατευόμενο και το κυνήγι του απαγορεύεται (ΝΔ 86/69) σε όλη τη χώρα. Η Κατάσταση Διατήρησης στην Ελλάδα το 2019 αξιολογήθηκε ως Μη ευνοϊκή (Unfavourable – Bad, U2).

Κύρια πίεση/ απειλή για το είδος θεωρείται η λαθροθηρία και ακολουθούν η διάνοιξη και η χρήση οδικού δικτύου, η κτηνοτροφία σε σχέση με τον τρόπο και την ένταση εξάσκησης της υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, ο κατακερματισμός της εξάπλωσης και η γενετική απομόνωση, η ενόχληση από το κυνήγι, τις τουριστικές δραστηριότητες και τα ορεινά σπορ, η εξόρυξη ορυκτών-λειτουργία μεταλλείων και η κλιματική αλλαγή. Οι πληθυσμοί του αγριόγιδου που βρίσκονται στις συνοριακές ζώνες με τις γειτονικές χώρες των Βαλκανίων επηρεάζονται αρνητικά σε σημαντικό βαθμό και από παρεμβάσεις που προέρχονται από τις άλλες χώρες.

Δεν έχει υπάρξει και δεν έχει εφαρμοστεί έως σήμερα στη χώρα κανένα σχέδιο ή στρατηγική για την βελτίωση της κατάστασης διατήρησης του είδους.

Σκοπός του Εθνικού Σχεδίου Δράσης (ΕΣΔ) είναι η συμβολή στη διασφάλιση της επιβίωσης του αγριόγιδου των Βαλκανίων (*Rupicapra rupicapra balcanica*) βελτιώνοντας την Κατάσταση Διατήρησης του είδους σε εθνικό επίπεδο, η οποία από «U2- I» που είναι τώρα να γίνει «U1-I». Κύριος στόχος είναι η λήψη μέτρων για την διασφάλιση της διατήρησης και την επαύξηση αφενός του πληθυσμιακού μεγέθους του αγριόγιδου των Βαλκανίων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο και αφετέρου της επέκτασης της γεωγραφικής εξάπλωσής του. Οι ειδικοί στόχοι αφορούν τον πληθυσμό σε εθνικό και σε τοπικό επίπεδο, τα χαρακτηριστικά του ενδιαίτηματος, τη ζώνη και το εύρος εξάπλωσης, τις κρίσιμες ζώνες και τη διασφάλιση της συνδεσιμότητας των επιμέρους πληθυσμών.

Προτείνονται μια σειρά δράσεων οι οποίες ομαδοποιούνται σε επτά δέσμες Μέτρων: Πληθυσμιακή διατήρηση & βελτίωση, Διατήρηση και βελτίωση της κατάστασης των ενδιαιτημάτων, Διατήρηση και επέκταση της γεωγραφικής εξάπλωσης και περιορισμό του κατακερματισμού αυτής, Θεσμικό πλαίσιο (Νομοθεσία και πολιτική), Παρακολούθηση και έρευνα, Επικοινωνία και εκπαίδευση, Διεθνής συνεργασία.

Με την υλοποίηση του ΕΣΔ εκτιμάται ότι θα περιοριστούν σημαντικά οι αρνητικές επιπτώσεις στο είδος, ο πληθυσμός του οποίου θα αυξηθεί κατά 40% (6% ετήσια αυξητική τάση), η γεωγραφική εξάπλωση θα επεκταθεί τουλάχιστον κατά 10% και ταυτόχρονα θα περιοριστεί ο κατακερματισμός της σημερινής εξάπλωσης.

SUMMARY

The Northern chamois (*Rupicapra rupicapra*) occurs in central & southeast Europe and western Asia and consists of seven subspecies, including the Balkan Chamois, which has a scattered and fragmented distribution throughout the Balkan countries. Greece hosts 30 distinct sub-populations stretching through the Pindos Mtns, the mountains of Central Greece, Olympus Mt, Rhodope Mtns and some of the mountains along the NW border. The total Greek population size is estimated between 1330 and 1765 individuals.

According to IUCN the Northern chamois is classified as Least Concern (LC), whereas the Balkan chamois is included in Annexes II and IV of the Habitat Directive 92/43 EEC and in Annex III of the Bern Convention as well. The Balkan chamois is classified as Nearly Threatened (NT) in the Greek Red Data Book of Endangered Animals. According to Greek law it is designated as a protected species and its hunting is prohibited. Its Conservation Status in Greece was rated in 2019 as Unfavourable-Bad (U2).

In Greece the major threat for the species survival is poaching, followed by the construction and use of roads, livestock breeding under certain conditions, population fragmentation and genetic isolation, disturbance due to hunting, tourism and mountain sports, mineral extraction and climate change. Those populations on the border with neighboring Balkan countries are adversely affected by interventions from other countries.

No action plan or concerted strategy for the species in Greece has been drafted or implemented to date.

The purpose of this National Action Plan (NAP) is to contribute towards ensuring the survival of the Balkan Chamois (*Rupicapra rupicapra balcanica*) by improving the species' Conservation Status at a national level, namely turning its current 'U2- I' status into 'U1- I'.

Its main objectives involve the implementation of those measures that would safeguard and enhance the population size and the geographical distribution of the Balkan Chamois, at both the local and the national level. Specific objectives concern the chamois population at a both local and national level, its habitat characteristics, its distribution and range, its critical zones and ensuring the connectivity between isolated populations.

A series of actions are proposed which are grouped into seven sets of Measures: Population Conservation & Improvement, Conservation and Improvement of Habitat Status, Preservation/ Extension of Geographical Distribution and Reduction of Fragmentation, Institutional Framework (Legislation and Policy), Monitoring and Research, Public awareness and environmental education, International cooperation.

The implementation of the NAP is expected to culminate in a significant reduction on the intention of the current pressures on the species, bringing along a 40% population increase (with a 6% annual increase), a 10% increase in its geographical distribution and a reduction of the current fragmentation levels.

1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένα Εθνικό Σχέδιο Δράσης (ΕΣΔ) που αφορά ένα σπάνιο είδος άγριας πανίδας αποτελεί ένα εργαλείο για τον εντοπισμό και την ιεράρχηση των απαραίτητων μέτρων και δράσεων που πρέπει να εφαρμοστούν για την εξασφάλιση της επιβίωσης του είδους αυτού σε επίπεδο χώρας. Στο ΕΣΔ περιέχονται πληροφορίες για τα χαρακτηριστικά, την οικολογία και τη βιολογία του είδους, τα ενδιαιτήματα, την εξάπλωσή του και τους πληθυσμούς του, τις απειλές και τις πιέσεις, καθώς και τα τρέχοντα μέτρα διατήρησης σε σχέση με στρατηγικές για το είδος που ακολουθήθηκαν στο παρελθόν. Ένα ΕΣΔ έχει ξεκάθαρο σκοπό και σαφείς στόχους που αναλύονται με σαφήνεια και η επιτυχημένη υλοποίησή τους οδηγεί στην εξασφάλιση της διατήρησης και στη βελτίωση της κατάστασης του είδους στο διηνεκές.

Το παρόν ΕΣΔ αφορά το αγριόγιδο των Βαλκανίων (*Rupicapra rupicapra balcanica*) στην Ελλάδα. Πρόκειται για ένα από τα επτά υποείδη του Βόρειου αγριόγιδου, η εξάπλωση του οποίου περιορίζεται στα βουνά της Βαλκανικής Χερσονήσου. Είναι ένα οπληφόρο θηλαστικό, που παρουσιάζει έναν ανεπαίσθητο φυλετικό διμορφισμό και ζυγίζει 22 με 65 kg, με τα θηλυκά να είναι ελαφρύτερα από τα αρσενικά. Ο χρωματισμός του τριχώματος το χειμώνα είναι καφέ σκούρος σχεδόν μαύρος, ενώ το καλοκαίρι γίνεται ανοιχτόχρωμος καφέ – μπεζ. Χαρακτηριστικό και των δύο φύλων είναι τα όρθια και γυριστά προς τα πίσω κερατά τους. Είναι ένας από τους βασικότερους καταναλωτές πρώτης τάξης στα ορεινά οικοσυστήματα. Διαθέτει αξιόλογες προσαρμογές για την επιβίωση στα μεγάλα υψόμετρα. Το ενδιαίτημα του περιλαμβάνει δασώδεις περιοχές στις μεσαίες υπομετρικές ζώνες τον χειμώνα και γυμνές κορυφές και υπο-αλπικά λιβάδια στις ανώτερες υπομετρικές ζώνες το καλοκαίρι, αν και ορισμένα άτομα μένουν μέσα στο δάσος καθόλη τη διάρκεια του έτους. Ζευγαρώνει το φθινόπωρο και γεννά ένα μικρό την άνοιξη. Τα θηλυκά ζουν σε κοπάδια με αυστηρή ιεραρχική δομή και χαρακτηρίζονται από μεγάλη φιλοπατρία.

Στην Ελλάδα υπάρχουν 30 πληθυσμοί του είδους με ένα συνολικό πληθυσμιακό μέγεθος 1.330 με 1.765 άτομα. Η εξάπλωσή του περιορίζεται στην ηπειρωτική Ελλάδα από τα βουνά της Ρούμελης έως τα βόρεια σύνορα σε έξι χαρακτηριστικές ομάδες πληθυσμών (Βόρεια Πίνδος, Κεντρική- Νότια Πίνδος, Στερεά Ελλάδα, Όλυμπος, Ροδόπη, Β-ΒΔ οροσειρές). Το αγριόγιδο των Βαλκανίων θεωρείται ότι στο παρελθόν είχε μια αρκετά πιο διευρυμένη εξάπλωση σε επίπεδο χώρας, η οποία περιορίστηκε εξαιτίας κυρίως ανθρωπογενών αιτιών. Η κυριότερη πίεση/ απειλή προς το είδος στην Ελλάδα είναι το λαθροκυνήγι. Πέρα από αυτό, η διάνοιξη και χρήση οδικού δικτύου, η βόσκηση από κτηνοτροφικά ζώα υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, ο κατακερματισμός της εξάπλωσης και η γενετική απομόνωση, η ενόχληση από ανθρωπογενείς παράγοντες όπως το νόμιμο κυνήγι και η ανεξέλεγκτη διεξαγωγή υπαίθριων δραστηριοτήτων, αλλά και η κλιματική αλλαγή, ειδικά στους νότιους πληθυσμούς και οι επιδράσεις από τις γειτονικές χώρες στους βόρειους πληθυσμούς συνδιαμορφώνουν την συνολική Κατάσταση Διατήρησής του είδους στη χώρα.

Είναι είδος προστατευόμενο στην Ελλάδα και περιλαμβάνεται στα Παραρτήματα II και IV της Οδηγίας 92/43.

Στην προστασία και μελέτη του είδους εμπλέκονται διάφοροι φορείς κυριότεροι από τους οποίους είναι το ΥΠΕΝ με τις αρμόδιες Διευθύνσεις και τη Δασική Υπηρεσία (ΔΥ), το ΥΠΑΑΤ, τα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα, τα Ερευνητικά Ινστιτούτα, οι Περιβαλλοντικές οργανώσεις και οι Κυνηγετικές οργανώσεις όλων των επιπέδων. Επίσης σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και οι

χρήστες των ενδαιτημάτων του είδους, όπως είναι οι κτηνοτρόφοι, οι δασεργάτες, οι κυνηγοί, οι ορειβάτες, οι φυσιοδίφες, οι ράφτες και όλοι οι επαγγελματίες που σχετίζονται με τους παραπάνω.

Σκοπός της σύνταξης και εφαρμογής του ΕΣΔ για το αγριόγιδο στην Ελλάδα είναι η συμβολή στη διασφάλιση της επιβίωσης του, βελτιώνοντας την Κατάσταση Διατήρησης του είδους σε εθνικό επίπεδο η οποία από «U2-I» που είναι τώρα να γίνει «U1-I». Στους ειδικότερους στόχους περιλαμβάνεται η αύξηση του πληθυσμιακού του μεγέθους σε εθνικό επίπεδο της τάξης του 40% και η επέκταση της γεωγραφικής εξάπλωσής του με παράλληλο περιορισμό του κατακερματισμού της.

Η επίτευξη του σκοπού και των στόχων του ΕΣΔ με το πέρας της περιόδου εφαρμογής αυτού αφενός θα ισχυροποιήσει τη διασφάλιση της επιβίωσης του είδους στη χώρα και αφετέρου θα θέσει ισχυρά θεμέλια για περαιτέρω βελτίωση του συνολικού πληθυσμού σε εθνικό επίπεδο, καθώς και των επιμέρους πληθυσμών αυτού. Απώτερος στόχος είναι, σε κάποια χρονική στιγμή στο μέλλον, το αγριόγιδο των Βαλκανίων στην Ελλάδα να χαρακτηρίζεται από Ευνοϊκή Κατάσταση Διατήρησης (Favourable Conservation Status), να μην περιέχεται στο Κόκκινο Βιβλίο των Απειλούμενων Ζώων της Ελλάδας και ενδεχομένως να μην υπάρχει λόγος να είναι χαρακτηρισμένο ως Προστατευόμενο.

Τα οφέλη μιας τέτοιας επιτυχίας είναι πολλαπλά. Το αγριόγιδο, διατηρώντας σημαντικούς πληθυσμούς πλέον, «επανακτά» τον βασικό του ρόλο σαν ο κύριος καταναλωτής πρώτης τάξης στα περισσότερα ορεινά και υποαλπικά οικοσυστήματα της ηπειρωτικής Ελλάδας. Είναι σε θέση να στηρίζει είδη που βρίσκονται σε ανώτερη θέση στην τροφική πυραμίδα, όπως ο λύγκας, ο λύκος, ο χρυσαετός, το όρνιο και ο γυπαετός και διαμορφώνει τις συνθήκες για την επιστροφή ή/και την επανάκαμψη των πληθυσμών των ειδών αυτών. Παράλληλα, ενδεχομένως περιορίζει τις ζημιές από επιθέσεις λύκων σε κτηνοτροφικά ζώα. Επιπλέον διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε τουριστικές περιοχές όπου ραγδαία αναπτύσσεται ο εναλλακτικός τουρισμός και ο οικοτουρισμός αποτελώντας το ίδιο έναν πόλο έλξης επισκεπτών, αφού υπό καθορισμένες συνθήκες είναι δυνατή η οπτική επαφή μαζί του. Τέλος δεν αποκλείεται στο μέλλον οι συνθήκες να είναι τέτοιες που σε καθορισμένες περιοχές και με συγκεκριμένους όρους να είναι δυνατή η νόμιμη θήρευση ορισμένων ατόμων ετησίως.

2 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΡΑΣΗΣ

Η σύνταξη του παρόντος ΕΣΔ βασίστηκε ως επί το πλείστο σε βιβλιογραφική έρευνα (δημοσιευμένη ξενόγλωσση και ελληνική βιβλιογραφία, τεχνικές εκθέσεις και μελέτες, εθνικά και διεθνή σχέδια δράσης για το αγριόγιδο και άλλα είδη, βάσεις δεδομένων 3ης και 4ης Εθνικής Έκθεσης Αναφοράς της Οδηγίας των Οικοτόπων & Ειδών, περιγραφική βάση Natura 2000, βάση δεδομένων του προγράμματος της Εποπτείας Ειδών και Οικοτόπων 2014-2015, γεωχωρικές βάσεις δεδομένων). Ωστόσο, ενισχύθηκε και συμπληρώθηκε σε περιορισμένο βαθμό με έρευνα πεδίου, κυρίως για τη συμπλήρωση κενών της βιβλιογραφίας, αλλά και για την επαλήθευση ορισμένων στοιχείων που κρίθηκε απαραίτητο. Στις περιπτώσεις που έλαβε χώρα έρευνα πεδίου, αυτή αποσκοπούσε περισσότερο στην διαπίστωση της καταλληλότητας του ενδιαιτήματος για το αγριόγιδο ή/ και στην εξακρίβωση της χρήσης αυτού από το είδος και λιγότερο στην εκτίμηση των κατά τόπους πληθυσμιακών μεγεθών ή άλλων παραμέτρων.

Η έρευνα πεδίου διεξήχθη με δύο τρόπους: (α) Διενέργεια προκαθορισμένων πεζοπορικών διαδρομών με σκοπό τόσο τον εντοπισμό και την καταγραφή βιοδηλωτικών ιχνών (έμμεσες καταγραφές: ίχνη και κοπρανοσωροί) όσο και των ιδίων των ατόμων του είδους (άμεσες καταγραφές: οπτικές παρατηρήσεις). Ειδικά στη δεύτερη περίπτωση έλαβε χώρα επόπτευση- παρακολούθηση του ενδιαιτήματος για καθορισμένα χρονικά διαστήματα από σταθερά σημεία πλεονεκτικής θέασης. (β) Εγκατάσταση στοιχείων αυτόματων καταγραφικών στοιχείων παρουσίας του είδους. Συλλογή και ανάλυση δεδομένων.

Καθοριστικό ρόλο επίσης στη σύνταξη του παρόντος ΕΣΔ διαδραμάτισε η προσωπική εκτίμηση του υπεύθυνου σύνταξης του ΕΣΔ λόγω της μακρόχρονης -πλέον των 30 ετών- επιστημονικής και ερευνητικής ενασχόλησής του με το αγριόγιδο των Βαλκανίων, καθώς επίσης και η χρήση του αρχείου με δεδομένα για το αγριόγιδο του Συλλόγου για τη διατήρηση και διαχείριση των πληθυσμών του αγριόγιδου με την ονομασία «Αγριόγιδο στα βουνά- Balkan Chamois Society».

3 ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΕΙΔΟΥΣ

3.1 Βιολογικές, οικολογικές και πληθυσμιακές παράμετροι του είδους

3.1.1 Αναλυτική περιγραφή του είδους και των χαρακτηριστικών του

3.1.1.1 Το Βόρειο Αγριόγιδο και ο διαχωρισμός του σε υποείδη

Τα αγριόγινδα του γένους *Rupicapra* sp. είναι σπληφόρα αρτιοδάκτυλα θηλαστικά που ανήκουν στην οικογένεια Βοϊδοί (Βοοειδή) (Bovidae) και συγκεκριμένα στην ομάδα (φυλή) των Rupicaprinae της υποοικογένειας των Αιγαγροειδών (Caprinae).

Το γένος *Rupicapra* sp. εμφανίζεται στην Κεντρική, Νοτιοδυτική, Νοτιοανατολική Ευρώπη καθώς και στη Δυτική Ασία και περιλαμβάνει δύο είδη και δέκα συνολικά υποείδη (Catusse et al., 1996; Lovari & Schackleton, 1997; Corlatti et al., 2011). Το Βόρειο αγριόγινδο ή αγριόγινδο των Άλπεων (*Rupicapra rupicapra*) απαντάται στην Κεντρική και ΝΑ Ευρώπη και στη Δ. Ασία και το Νότιο αγριόγινδο ή αγριόγινδο των Πυρηναίων (*Rupicapra pyrenaica*) στη ΝΔ Ευρώπη (Lovari & Scala, 1980; Nascetti et al., 1985; Masini & Lovari, 1988; Hammer et al., 1995; Perez et al., 2002, 2011, 2013).

Το Βόρειο αγριόγινδο (*Rupicapra rupicapra*) απαντάται σε μια εκτεταμένη περιοχή, η οποία αρχίζει από τη Γαλλία στα δυτικά και φτάνει έως τα ανατολικά όρια της γεωγραφικής κατανομής του γένους *Rupicapra* sp., στον Καύκασο και στην ανατολική Τουρκία. Διακρίνεται σε επτά υποείδη: Το *R. rupicapra cartusiana* εντοπίζεται γεωγραφικά στην περιοχή των Καρτουσιανών ορέων της Γαλλίας και αριθμεί περίπου 2.000 άτομα (Aulagnier et al., 2008). Το *R. rupicapra rupicapra* εξαπλώνεται σε ολόκληρη την περιοχή της οροσειράς των Άλπεων (Γαλλία, Ελβετία, Αυστρία, Γερμανία, Βόρεια Ιταλία, Σλοβακία, Γερμανία) με περίπου 475.000 άτομα (Apollonio et al., 2010). Το *R. rupicapra tatraica* εντοπίζεται στα όρη Τάτρας, στα σύνορα Σλοβακίας και Πολωνίας, και έχει περίπου 500 άτομα (Findo & Skuban, 2010; Wawrzyniak et al., 2010). Το *R. rupicapra carpatica* ζει στα Καρπάθια όρη της Ρουμανίας με περίπου 6.800 άτομα (Micu et al., 2010). Το *R. rupicapra balcanica* εμφανίζει μια διάσπαρτη κατανομή σε διάφορα βουνά των Βαλκανίων (Αλβανία, Βουλγαρία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Ελλάδα, Κόσοβο, Κροατία, Μαυροβούνιο, Βόρεια Μακεδονία, Σερβία) και αριθμεί σήμερα γύρω στα 10.000 άτομα (Damn & Franco, 2014). Το *R. rupicapra caucasica* απαντάται στην οροσειρά του Καύκασου και υπολογίζεται σήμερα περίπου στα 9.000 άτομα (Aulagnier et al., 2008). Τέλος το *R. rupicapra asiatica* ζει στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας (Βορειοανατολική Τουρκία) και έχει άγνωστο πληθυσμιακό μέγεθος (Kence & Tarhan, 1997; Ambarli, 2015).

Αξιόλογοι πληθυσμοί του Βόρειου αγριόγινδου σήμερα βρίσκονται επίσης στα μεγάλα ορεινά συγκροτήματα της Νέας Ζηλανδίας και έχουν προέλθει από ενέργειες τεχνητής εγκατάστασης πληθυσμών του είδους που έλαβαν χώρα στις αρχές του 20ου αιώνα (Forsyth, 2005; Martinkova, 2012).

Το αγριόγινδο της Ελλάδας ανήκει στο υποείδος των Βαλκανίων: *Rupicapra rupicapra balcanica*.

Εικόνα 1: Γεωγραφική κατανομή του Βόρειου αγριόγιδου (*Rupicapra rupicapra*) και των υποειδών του στην Ευρώπη και στην Δυτική Ασία (από Damn & Franco 2014).

3.1.1.2 Συστηματική κατάταξη του Βαλκανικού αγριόγιδου

Αναλυτικά η συστηματική κατάταξη του Βαλκανικού αγριόγιδου έχει ως εξής:

Βασίλειο: Ζώα (Animalia)

Φύλο: Χορδωτά (Chordata)

Κλάση: Θηλαστικά (Mammalia)

Τάξη: Αρτιοδάκτυλα (Artiodactyla)

Υπόταξη: Μηρυκαστικά (Ruminantia)

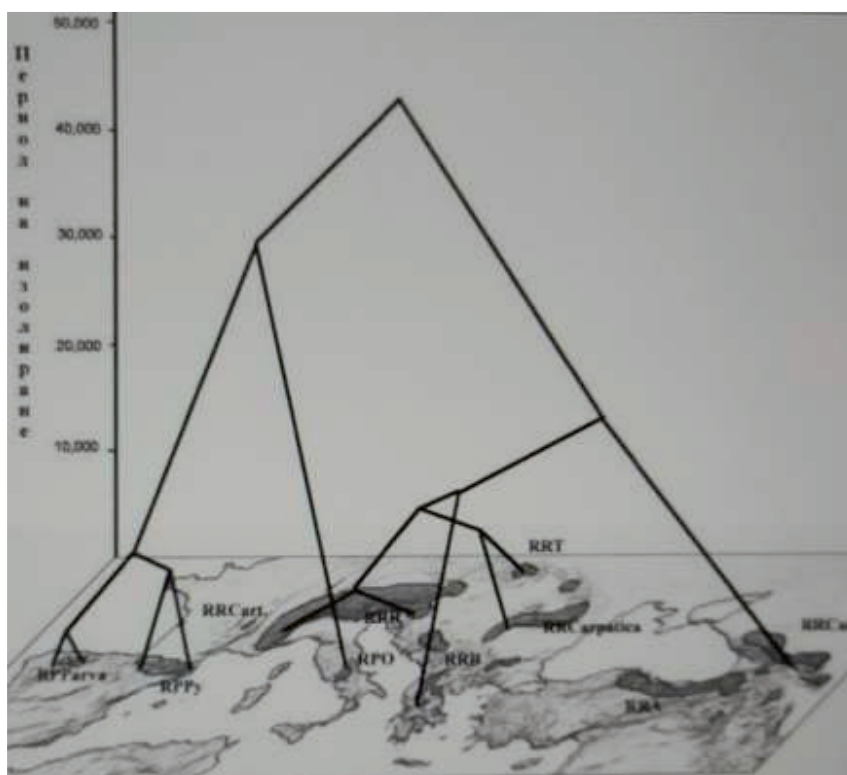
Οικογένεια: Βοΐδαι- Βοοειδή (Bovidae)

Υποοικογένεια: Αιγαγροειδή (Caprinae)

Γένος: Αγριόγιδο (*Rupicapra* sp.)

Είδος: Βόρειο Αγριόγιδο (*Rupicapra rupicapra*)

Είδος: Βαλκανικό Αγριόγιδο ή Αγριόγιδο των Βαλκανίων (*Rupicapra rupicapra balcanica*).

Εικόνα 2: Φυλογενετικό δέντρο των υποειδών των δύο ειδών αγριόγιδου στην Ευρώπη & στη Δ. Ασία (από Perez et al. 2002). Το αγριόγινδο των Βαλκανίων διαχωρίστηκε από εκείνο των Άλπεων στο τέλος περίπου της τελευταίας περιόδου των παγετώνων (περίπου 10.000 π.Χ).

3.1.1.3 Μορφολογικά χαρακτηριστικά

Το αγριόγινδο χαρακτηρίζεται από μια συμπαγή δομή σώματος και διαθέτει μια σειρά ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, αρκετά από τα οποία αντιστοιχούν σε προσαρμογές στο περιβάλλον των μεγάλων υψομέτρων (Corlatti et al., 2011).

Ένα από τα κύρια γνωρίσματα του αγριόγιδου είναι ότι όλα τα άτομα, ανεξαρτήτως φύλου, φέρουν στην κεφαλή ένα ζευγάρι κέρατα στο χρώμα του έβενου, τα οποία είναι όρθια, αλλά οι άκρες τους στρέφονται προς τα πίσω και κάτω και μοιάζουν με άγκιστρα. Σε γενικές γραμμές τα κέρατα στα αρσενικά είναι πιο χοντρά και περισσότερο αγκιστρωτά, ενώ στα θηλυκά πιο λεπτά και λιγότερο αγκιστρωτά. Τα κέρατα αυξάνουν καθ' όλη τη διάρκεια ζωής του αγριόγιδου, αν και η ανάπτυξη αυτών διακόπτεται -ή πιο ορθά περιορίζεται- κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Έτσι, σχηματίζονται χαρακτηριστικοί δακτύλιοι, οι οποίοι επιτρέπουν τον υπολογισμό της ηλικίας του καθενός ατόμου (Catusse et al., 1996).

Εικόνα 3. Αρσενικό και θηλυκό αγριόγιδο των Βαλκανίων στο όρος Όλυμπος (ΜΠ/BCS, 11.2012).

Όσον αφορά στο τρίχωμα, το αγριόγιδο διαθέτει έναν χαρακτηριστικό ανοιχτόχρωμο έως λευκό χρωματισμό στο πρόσωπο, στο οποίο προστίθενται δύο σκούρες χρωματικές ζώνες που ξεκινώντας από τα αυτιά καταλήγουν στα ρουθούνια. Το Βόρειο αγριόγιδο παρουσιάζει μια εποχιακή διαφοροποίηση του τριχώματός του σώματός του, με εξαίρεση την περιοχή του προσώπου, της ουράς και της κοιλιακής χώρας όπου τα άτομα του είδους διατηρούν τον ανοιχτόχρωμο χρωματισμό. Το χειμερινό τρίχωμα, σε σύγκριση με το καλοκαιρινό, είναι μακρύ, πυκνότερο και τα αρσενικά εμφανίζουν μια σχεδόν εντελώς μαύρη απόχρωση, ενώ τα θηλυκά πολύ σκούρα καφετιά. Επίσης, στα αρσενικά εμφανίζεται ένα είδος χαιτίης. Το καλοκαιρινό τρίχωμα είναι κοντό, καφετί προς μπεζ και συνήθως –σε αντίθεση με το χειμώνα- τα αρσενικά είναι περισσότερο ανοιχτόχρωμα. Επίσης, στην περιοχή των γεννητικών οργάνων των αρσενικών, κυρίως κατά την περίοδο του φθινοπώρου και του χειμώνα, συνήθως είναι ορατός ένας χαρακτηριστικός θύσανος τριχών.

Το αγριόγιδο παρουσιάζει έναν ανεπαίσθητο φυλετικό διμορφισμό και ζυγίζει 22 με 62 kg -σπάνια περισσότερο από 50 kg- με τα θηλυκά να είναι 8 με 12 kg ελαφρύτερα από τα αρσενικά της ίδιας ηλικίας (Catusse et al., 1996). Τα αρσενικά φτάνουν σε ύψος έως το ακρώμιο στα 75- 85 cm και σε μήκος, από το εμπρός μέρος της κεφαλής έως την ουρά, στα 115 - 140 cm, ενώ τα θηλυκά φτάνουν σε ύψος στα 65 - 75 cm και σε μήκος στα 110 - 130 cm (Catusse et al., 1996; Mustoni et al., 2002).

Στην πραγματικότητα ακόμα κι αν τα αρσενικά είναι σαφώς περισσότερο σωματώδη και πιο ισχυρά από τα θηλυκά, οι διαφορές μεταξύ τους είναι πολύ λίγες. Είναι πολύ δύσκολο στην πράξη να διακρίνει ένας παρατηρητής εάν ένα αγριόγιδο, που βλέπει ο ίδιος στο πεδίο, είναι αρσενικό ή θηλυκό. Δεν αρκεί μόνο να προσέξει κανείς τα χαρακτηριστικά των κεράτων, το χρώμα του τριχώματος ή ακόμα και την παρουσία του χαρακτηριστικού θυσάνου στα γενετικά όργανα των αρσενικών για να βεβαιωθεί για το φύλο του ζώου που βλέπει, αλλά θα πρέπει ταυτόχρονα να λάβει υπόψη και τα διαφορετικά πρότυπα συμπεριφοράς των ατόμων των δύο φύλων.

3.1.1.4 Οι προσαρμογές στο βουνό

Όπως τα περισσότερα μεγάλα θηλαστικά που ζουν στα βουνά, το αγριόγιδο ανέπτυξε ειδικές προσαρμογές για να αντιμετωπίσει τα κυριότερα ζητήματα του περιβάλλοντός του, δηλαδή τη μειωμένη περιεκτικότητα του αέρα σε οξυγόνο, τις ιδιαίτερα χαμηλές θερμοκρασίες, την κίνηση σε ιδιαίτερα επικλινή εδάφη και σε ποικιλία υποστρωμάτων και την επιβίωση κατά τη διάρκεια του χειμώνα, τότε δηλαδή που η διαθέσιμη τροφή είναι λιγοστή και δύσκολα προσβάσιμη. (Catusse et al., 1996).

Στα μεγάλα υψόμετρα παρατηρείται μια αισθητή μείωση της ατμοσφαιρικής πίεσης και κατά συνέπεια της περιεκτικότητας σε οξυγόνο, που μπορεί να φτάνει ακόμα και το 22% με 33% σε σχέση με το επίπεδο της θάλασσας. Για να δεσμεύσει και να τροφοδοτήσει τον οργανισμό του με οξυγόνο, το αγριόγιδο διαθέτει μία ιδιαίτερα μεγάλη καρδιά σε σχέση με το μέγεθος του, η οποία ζυγίζει 300 με 350 gr στα ενήλικα άτομα βάρους 30 με 50 kg. Επίσης, σε κάθε κυβικό χιλιοστό αίματος περιέχονται 12 με 13 εκατομμύρια ερυθρών αιμοσφαιρίων, ενώ οι πνεύμονές του είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένοι και φτάνουν σε βάρος το 1 kg (Couturier, 1938; Catusse et al., 1996; Schnidrig- Petrig & Salm, 1998).

Αναφορικά με το φύχος, το αγριόγιδο το ξεπερνά με τη βοήθεια του πυκνού χειμερινού τριχώματος, που αποτελείται από τρία στρώματα με εξαιρετική μόνωση. Επίσης το σκούρο καφέ -σχεδόν μαύρο-χρώμα του σώματος επιτυγχάνει την καλύτερη δυνατή απορρόφηση της ηλιακής ακτινοβολίας (Couturier, 1938; Catusse et al., 1996; Schnidrig- Petrig & Salm, 1998).

Το αγριόγιδο είναι απόλυτα προσαρμοσμένο στην κίνηση στα απόκρημνα εδαφικά υποστρώματα των βουνών. Τα δύο δάκτυλα των ποδιών του μπορεί να αποκλίνουν μεταξύ τους και να κινούνται εμπρός και πίσω το ένα σε σχέση με το άλλο, ώστε να είναι πάντα ταυτόχρονα σε απόλυτη επαφή με το έδαφος. Οι σπλές έχουν μια ιδιαίτερη διαμόρφωση, με κοίλο πέλμα και κατάλληλο υλικό, που αυξάνει την πρόσφυση στα βράχια. Επιπλέον, ανάμεσα από τα δύο δάκτυλα των ποδιών και στο ψηλότερο τμήμα του ανοίγματός τους, υπάρχει μια ειδική δομή, η οποία τεντώνει κάθε φορά που χρειάζεται ώστε να περιορίζεται το βύθισμα του ζώου στο σχετικά μαλακό χιόνι (Catusse et al., 1996; Schnidrig- Petrig & Salm, 1998).

Το πεπτικό σύστημα του αγριόγιδου είναι παρόμοιο με εκείνο των άλλων μηρυκαστικών θηλαστικ. Διαθέτει τη στομαχική μικροχλωρίδα που χρειάζεται ώστε να αξιοποιεί αποτελεσματικά ακόμα και την σκληρή και κακής ποιότητας τροφή που αναγκάζεται να καταναλώνει το χειμώνα, αν και η επιβίωση του τότε εξασφαλίζεται κατά έναν πολύ σημαντικό βαθμό από τα ενεργειακά αποθέματα που κατάφερε να συλλέξει το καλοκαίρι και το φθινόπωρο (Catusse et al., 1996).

3.1.2 Βιολογικές παράμετροι του είδους

3.1.2.1 Διατροφικές συνήθειες

Το αγριόγιδρο θεωρείται ότι είναι ένας «ενδιάμεσος» καταναλωτής στα ορεινά οικοσυστήματα, ικανός να προσαρμόζει τις διατροφικές του συνήθειες σε συμπυκνωμένους ή ινώδεις τροφικούς πόρους, ανάλογα με τις περιστάσεις (Hofmann, 1989). Έτσι, η διαίτα του αγριόγιδρου συμπεριλαμβάνει είτε ποώδη βλάστηση είτε μέρη ξυλωδών φυτών, ανάλογα με τη διαθεσιμότητα αυτών στις διαφορετικές εποχές του έτους (Garcia-Gonzalez & Cuatras, 1996; Ramanzin, 2001).

Τα αγριόγινδα τρέφονται με φυτά που βρίσκονται στην επιφάνεια του εδάφους ή με μέρη αυτών που μπορούν να φτάσουν, π.χ. έως 130 cm ψηλότερα από την επιφάνεια του εδάφους. Την περίοδο του χειμώνα, εκμεταλλευόμενα την χιονοκάλυψη, μπορεί να έχουν πρόσβαση και σε τμήματα φυτών που βρίσκονται σε ένα υψηλότερο επίπεδο. Τρέφονται κατά κανόνα με ποώδη φυτά και κυρίως με αγρωστώδη και ψυχανθή, αν και τον χειμώνα «αναγκάζονται» να τροποποιήσουν τη διαίτα τους τρεφόμενα με μέρη ξυλωδών ειδών (Couturier, 1938; Catussee et al., 1996; Schnidrig-Petrig & Salm, 1998).

Έτσι, κατά τη διάρκεια του χειμώνα τα αγριόγινδα καταναλώνουν χόρτα και θάμνους, όσο αυτά είναι διαθέσιμα. Για όσο χρονικό διάστημα το στρώμα χιονιού που βρίσκεται στο έδαφος δεν είναι παγωμένο και έχει μικρό ύψος, τα αγριόγινδα έχουν πρόσβαση σε αυτού του είδους την τροφή, σκάβοντας με τα μπροστινά τους πόδια. Με αυτόν τον τρόπο, τρέφονται περισσότερο ή λιγότερο με πόες, καθώς επίσης και με άλλα είδη φυτών, όπως *Vaccinium* spp., *Juniperus* spp., *Arctostaphylos* spp., *Thymus* spp., από τα οποία καταναλώνουν μερικά εκατοστά από τα κλαδιά τους (Catussee et al., 1996; Schnidrig-Petrig & Salm, 1998). Καθώς το χιόνι γίνεται περισσότερο, τα αγριόγινδα δεν είναι πλέον σε θέση να αντιληφθούν τι βρίσκεται κάτω από το κάλυμμα του χιονιού και έτσι απλώς μετακινούνται σε συγκεκριμένες περιοχές, οι οποίες δεν καλύπτονται από το χιόνι. Μόνο όταν το χιόνι είναι τόσο πολύ, που τα αγριόγινδα δεν μπορούν να βρουν και να καταναλώσουν χορτάρι, «αναγκάζονται» να τραφούν με όποια μέρη δέντρων και θάμνων είναι διαθέσιμα. Τότε, καταναλώνουν νέους βλαστούς, κλαδάκια, φύλλα ή ακόμα και τον φλοιό από φυλλοβόλα και κωνοφόρα δέντρα, καθώς επίσης και λειχήνες και βρύα που βρίσκονται πάνω στους κορμούς των δέντρων ή έχουν πέσει από τον άνεμο (Couturier, 1938; Catussee et al., 1996; Schnidrig-Petrig & Salm, 1998).

Την άνοιξη τα αγριόγινδα τρέφονται σταδιακά με νέους βλαστούς καθώς αυτοί προβάλλουν από το έδαφος. Συνήθως, πρόκειται για φύλλα από είδη φυτών, που διατηρούν υπόγεια αποθέματα, όπως είναι οι ασφόδελοι (*Asphodeline* spp.), οι ίριδες (*Iris* spp.), οι γεντιανές (*Gentiana* spp.), οι νάρκισσοι (*Narcissus* spp.), αλλά και η λούζουλα (*Luzula* sp.) και η αβένα (*Avena* sp.), τα οποία τα αγριόγινδα αφήνουν σύντομα για να στραφούν στο φρέσκο χορτάρι. Οι νέοι βλαστοί και τα τρυφερά φύλλα των διάφορων θάμνων, όπως οι σορβιές (*Sorbus aucuparia*, *Sorbus torminalis*), διάφορα είδη της οικογένειας Fabaceae (*Laburnum* spp., *Cytisus* spp., *Calicotome* spp.), η λεπτοκαρυά (*Corylus avellana*), τα μύρτιλλα (*Vaccinium* spp.) κ.ά., συμπληρώνουν τη διαίτα του αγριόγιδρου κατά την αρχή της άνοιξης (Catussee et al., 1996; Schnidrig-Petrig & Salm, 1998).

Τα αγρωστώδη αποτελούν την κύρια τροφική πηγή για τα αγριόγινδα σε ετήσια βάση και μάλιστα σε υψηλά ποσοστά σε σχέση με άλλες κατηγορίες φυτών και κυμαίνονται από 30% έως ακόμα και 75%. (Hegg, 1961; Schröder, 1977; Baumann, 2004; Trutman, 2009). Για παράδειγμα, στις Ελβετικές Άλπεις το ποσοστό των αγρωστωδών φυτών σε ετήσια βάση στη διαίτα του Βόρειου αγριόγιδρου αντιστοιχεί σε 60% με 75% (Trutman, 2009) και παρομοίως στα Πυρηναία για το Νότιο αγριόγιδρο σε 49% με 66% (Garcia-Gonzalez & Cuatras, 1996). Στη Γερμανία (για το Βόρειο αγριόγιδρο) τα σχετικά ποσοστά διαμορφώνονται σε 90% για το καλοκαίρι και 60% για τον χειμώνα (Schröder, 1977),

Το διαιτολόγιο του αγριόγιδου είναι ιδιαίτερα πλούσιο και περιλαμβάνει περίπου 300 είδη ποωδών φυτών (Tosi & Perco, 1982). Ορισμένα χαρακτηριστικά αγρωστώδη, που βρέθηκε ότι καταναλώνονται από τα αγριόγίδα, είναι τα εξής: *Sesleria caerulea*, διάφορα είδη *Festuca* spp., *Anthoxanthum odoratum*, *Dactylis glomerata*, *Phleum alpinum*, *Poa alpine*, κ.ά (Garcia-Gonzalez & Cuartas, 1996; Baumann, 2004; Trutman, 2009).

Εικόνα 4. Κοπάδι θηλυκών αγριόγιδων με μικρά κατά τη διάρκεια βόσκησης στα υπο-αλπικά οροπέδια γύρω από τη Δρακόλιμνη της Τύμφης (ΧΠ/BCS, 07.2017).

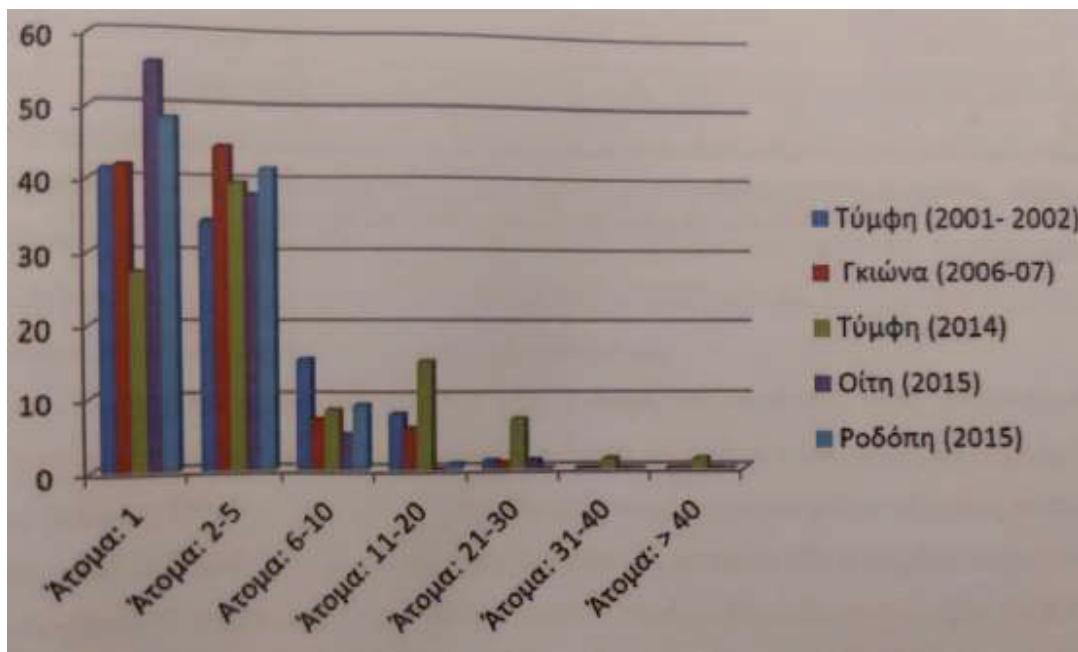
3.1.2.2 Στοιχεία ηθολογίας- κοινωνική συμπεριφορά

Το Βόρειο αγριόγιδο είναι ένα κοινωνικό είδος, αν και τα άτομα των δύο φύλων ζουν κατά κανόνα ξεχωριστά. Τα θηλυκά συγκροτούν σχεδόν πάντα κοπάδια. Αντίθετα, τα αρσενικά ζουν μοναχικά ή σπανιότερα σχηματίζουν μικρές ομάδες. Κατά κανόνα μόνο κατά την περίοδο του ζευγαρώματος (Οκτώβριος- Δεκέμβριος) αρσενικά και θηλυκά αγριόγίδα μπορεί να βρεθούν στο ίδιο κοπάδι.

Τρεις είναι οι βασικές κατηγορίες των ομάδων (κοπαδιών) του αγριόγιδου (Catusse et al., 1996; Mustoni et al., 2002; Corlatti, 2005):

Ομάδες (κοπάδια) θηλυκών: Η βασική μονάδα συνάθροισης είναι το θηλυκό με το μικρό (κατσίκι). Ένα κοπάδι θηλυκών συνήθως αποτελείται από αρκετές βασικές μονάδες συνάθροισης και μπορεί να περιλαμβάνει χρονιάρικα (και των δύο φύλων) και ανήλικα άτομα (συνήθως θηλυκά, σπανιότερα και αρσενικά). Οι ομάδες των θηλυκών είναι ανοιχτές, δηλαδή ορισμένα άτομα μπορεί να εγκαταλείψουν την ομάδα (κοπάδι) και να ενσωματωθούν σε μία άλλη. Τα μέλη μιας ομάδας παραμένουν μαζί καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, με εξαίρεση την περίοδο του τοκετού, μια και τότε τα θηλυκά που κυοφορούν αποσύρονται σε ασφαλή μέρη για να γεννήσουν. Τα κοπάδια των θηλυκών

με τα κατσίκια είναι συνήθως πολύ μεγαλύτερα από εκείνα των αρσενικών και φαίνεται πως ένας από τους ρόλους του κοπαδιού είναι να συμβάλει στη διαμόρφωση της κοινωνικότητας των κατσικιών και των νεαρών ατόμων (Boschi & Nievergelt, 2003).

Εικόνα 5. Ενδεικτική κατάταξη των κοπαδιών του αγριόγιδου από διάφορους πληθυσμούς της Ελλάδας σε κατηγορίες ανάλογα με τον αριθμό των ατόμων που τα αποτελούν. Άξονας Χ: Κατηγορίες κοπαδιών, Άξονας Υ: Ποσοστό (%) της κάθε κατηγορίας εντός του πληθυσμού στον οποίο ανήκει (Γαπαϊωάννου, 2016).

Ομάδες (κοπάδια) αρσενικών: Τα ενήλικα αρσενικά προτιμούν –κατά κανόνα- να μένουν μόνα τους (Boschi & Nievergelt, 2003). Συχνά σχηματίζουν ομάδες, που συνήθως συγκροτούνται από χρονιάρικα, τα οποία παρουσιάζουν μια έντονη κινητικότητα εξαιτίας του αυξημένου τους ενδιαφέροντος για εξερεύνηση του χώρου. Ορισμένες ομάδες αρσενικών μπορεί να αποτελούνται από ένα ενήλικο αρσενικό, το οποίο συνοδεύεται από λίγα νεαρά. Συνήθως, τα ενήλικα αρσενικά δεν συνοδεύονται από άλλα ενήλικα αρσενικά άτομα της ίδιας ισχύος.

Μικτές ομάδες (κοπάδια) κατά την περίοδο του ζευγαρώματος: Κατά τη διάρκεια της περιόδου του ζευγαρώματος (Οκτώβριος - Δεκέμβριος) στα κοπάδια των θηλυκών με τα μικρά τους «ενσωματώνονται» και αρσενικά άτομα. Η ύπαρξη αυτών των μικτών κοπαδιών κορυφώνεται για περίπου ένα μήνα μέσα στο Νοέμβριο και Δεκέμβριο. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από μία πολύ έντονη δραστηριότητα των ενήλικων αρσενικών, που εκδηλώνουν μια σειρά από στερεότυπες συμπεριφορές με τελικό στόχο το ζευγάρωμα (Catusse et al., 1996).

3.1.2.3 Η αναπαραγωγή

Σύμφωνα με τον Schaller (1977) τα πρότυπα συμπεριφοράς στα μέλη της υπο-οικογένειας των Caprinae ομαδοποιούνται σε τρεις κατηγορίες: ερωτοτροπία (courtship), άμεση εκδήλωση επιθετικότητας (direct aggression) και έμμεση εκδήλωση επιθετικότητας (indirect aggression). Στο Βόρειο αγριόγιδο έχουν καταγραφεί 31 διαφορετικά πρότυπα συμπεριφοράς (Kramer, 1969; Lovari, 1985; Corlatti et al., 2013), από τα οποία τα 15 σχετίζονται άμεσα με τη διαδικασία της ερωτοτροπίας (Corlatti et al., 2013).

3.1.2.3.1 Το ζευγάριωμα

Στις αρχές του Οκτωβρίου τα αγριόγιδα σχηματίζουν μικτά κοπάδια, συνήθως σε ανοιχτές εκτάσεις πάνω από τα όρια του δάσους, σε μεγάλα ξέφωτα ή σε μακρόστενες φυσικές αναβαθμίδες με πλώδη βλάστηση. Τα αρσενικά, που μέχρι πρότινος παρέμειναν μακριά από τα θηλυκά, πλησιάζουν σταθερά τα κοπάδια των θηλυκών και το γεγονός αυτό σηματοδοτεί την έναρξη της περιόδου του ζευγαρώματος, η οποία κορυφώνεται κατά το Νοέμβριο και το πρώτο μισό του Δεκεμβρίου (Couturier, 1938; Catusse et al., 1996; Schnidrig- Petrig & Salm, 1998), αν και στην Ελλάδα αυτό φαίνεται πως συμβαίνει λίγο νωρίτερα (Παπαϊωάννου, 2016).

Η περίοδος του ζευγαρώματος χαρακτηρίζεται από έντονες διαμάχες μεταξύ των αρσενικών. Τα μεγαλύτερα και ισχυρότερα –συνήθως από 8 χρονών και πάνω- καθίστανται κυρίαρχοι ενός κοπαδιού θηλυκών και ένας από τους βασικούς τους ρόλους είναι η απομάκρυνση άλλων αρσενικών που θα προσεγγίσουν το κοπάδι (Couturier, 1938; Catusse et al., 1996; Schnidrig- Petrig & Salm, 1998).

Τα αρσενικά από την ηλικία των 3 - 4 ετών είναι σεξουαλικά ώριμα, αλλά όχι τόσο δυνατά, ώστε να μπορούν να αποκτήσουν ένα δικό τους «χαρέμι» θηλυκών. Παρόλα αυτά, καταβάλουν επίμονες προσπάθειες να προσεγγίσουν ένα κοπάδι, με αποτέλεσμα να βρίσκονται συχνά αντιμέτωπα με την επιθετικότητα του κυρίαρχου αρσενικού. Σε περίπτωση που δύο αρσενικά είναι ισότιμα, όσον αφορά τη σωματική τους κατάσταση και τη δύναμη, θα εμπλακούν σε μία διαδικασία μάχης με συγκεκριμένα πρότυπα συμπεριφοράς. Γενικά ήχοι, οσμές και πρότυπα συμπεριφοράς που εκδηλώνονται από τα κυρίαρχα αρσενικά αρκούν για να αποτρέψουν την επαφή των θηλυκών με τους ανταγωνιστές τους (Couturier, 1938; Schnidrig- Petrig & Salm, 1998).

3.1.2.3.2 Οι γεννήσεις

Η κυοφορία διαρκεί 160 με 170 ημέρες (περίπου 23 με 24 εβδομάδες). Το θηλυκό γεννά πάντα ένα μικρό, αν και αναφέρεται ότι μπορεί να γεννηθούν και δύο. Οι γεννήσεις λαμβάνουν χώρα σε μια ενιαία περίοδο που εντοπίζεται χρονικά από τις 15 Μαΐου έως τις 15 Ιουνίου, αν και έχουν καταγραφεί γεννήσεις και νωρίτερα αλλά και αργότερα από αυτήν (τέλος Απριλίου έως αρχές Ιουλίου) (Couturier, 1938; Catusse et al., 1996; Schnidrig- Petrig & Salm, 1998, Παπαϊωάννου, 2016). Κατά τη γέννηση το μικρό έχει περίπου μήκος 50 cm, ύψος 35 cm έως το ακρώμιο και ζυγίζει 2 με 2,7 kg. Το μικρό σε λίγες ημέρες είναι ικανό να ακολουθεί τη μητέρα του σε όλες τις

δραστηριότητές της. Μεγαλώνει γρήγορα και σε τέσσερις με πέντε μήνες φτάνει το 50% με 60% σε βάρος ενός ενήλικου ατόμου (Couturier, 1938; Catusse et al., 1996; Schnidrig- Petrig & Salm, 1998). Το μικρό θηλάζει συστηματικά για δύο τουλάχιστον μήνες και σε λίγες εβδομάδες αρχίζει να τρέφεται κανονικά, όπως και η μητέρα του.

Στην Ελλάδα, οι γεννήσεις των μικρών λαμβάνουν χώρα συνήθως από τα μέσα Απριλίου έως τα μέσα Μαΐου, αν και αυτό φαίνεται να διαφοροποιείται ελαφρώς από βουνό σε βουνό (Παπαϊωάννου, 2016).

3.1.3 Οικολογικές παράμετροι που σχετίζονται με το είδος

3.1.3.1 Ενδιαίτημα και περιβαλλοντικές απαιτήσεις

3.1.3.1.1 Το ενδιαίτημα και η εποχιακή χρήση του

Σε γενικές γραμμές, το ενδιαίτημα του αγριόγιδου αποτελείται από δύο κύρια μέρη (Knaus & Schrober, 1975; Lovari & Cosentino, 1986). Κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού και του φθινοπώρου, το αγριόγιδο απαντάται σε μεγάλα υψόμετρα, πάνω από τα δασοόρια, σε αλπικά ή υπο-αλπικά λιβάδια και γυμνά βράχια. Στο τέλος του φθινοπώρου μετακινείται προς τα κάτω και έτσι κατά τον χειμώνα και την άνοιξη συναντάται συνήθως σε απότομες δασωμένες πλαγιές που βρίσκονται σε χαμηλότερες υψομετρικές ζώνες (Schaller, 1977; Pepin & N'Da, 1992). Σε ορισμένες περιπτώσεις, τα αγριόγινδα ενός πληθυσμού -ή έστω συγκεκριμένα άτομα αυτού- παραμένουν μέσα στο δάσος, κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού ή ακόμα και καθόλη τη διάρκεια του χρόνου (Herrero et al., 1996). Στη χώρα μας, πληθυσμοί αγριόγιδου που όλα τα άτομά τους -ή τουλάχιστον ένα αξιο αναφοράς μέρος αυτών- παραμένουν μέσα στο δάσος καθόλη τη διάρκεια του έτους, καταγράφηκαν σε διάφορες περιοχές, όπως στο όρος Τύμφη και στη χαράδρα του Αώου, στο όρος Τραπεζίτσα, στο όρος Οίτη, στην χαράδρα του Αράχθου, στο Δάσος του Φρακτού κ.ά. (Παπαϊωάννου, 2016).

Η κλασική περιγραφή της «εικόνας» του καλοκαιρινού ενδιαιτήματος του αγριόγιδου αντιστοιχεί σε ένα αλπικό τοπίο, σαφώς πιο ψηλά από τα άνω δασοόρια. Τελευταία όμως αρχίζει να διατυπώνεται η άποψη ότι είναι πιθανό οι πληθυσμοί του αγριόγιδου τελικά να «εξαναγκάστηκαν» στο παρελθόν, λόγω ενόχλησης από ανθρωπογενείς παράγοντες, όπως π.χ. είναι το εντατικό και το ανεξέλεγκτο κυνήγι, να εγκατασταθούν στις υψηλές υψομετρικές ζώνες των βουνών (Corlatti, 2005). Σήμερα βρισκόμαστε σε μια διαδικασία επιστροφής του αγριόγιδου στον «χαμένο βιότοπο», και μπορούμε να βρούμε πληθυσμούς του είδους τόσο «κλασσικά» στα μεγάλα υψόμετρα (π.χ. στα 2.500 m) όσο και σε ιδιαίτερα χαμηλά υψόμετρα, όπως στα 400 m- 500 m (Tosi et al., 1996; Παπαϊωάννου, 2015a, 2015b, 2015c, 2015d, 2015e, 2015f, 2016). Αυτό δείχνει τελικά, ότι το υψόμετρο δεν είναι απαραίτητα ένας από τους κυριότερους παράγοντες για τον καθορισμό του ενδιαιτήματος του αγριόγιδου. Αυτό που σίγουρα απαιτείται για να θεωρηθεί ότι μια περιοχή διαθέτει κατάλληλα ενδιαιτήματα για το είδος είναι η ύπαρξη απότομων πλαγιών με πολλές μικρές κοιλάδες, που μπορούν να προσφέρουν ηρεμία και δυνατότητα διαφυγής, και συνεπώς προστασία σε περίπτωση κινδύνου (Elsner- Schank, 1985).

Κατά τη διάρκεια του έτους, τα αγριόγιδα αλλάζουν τον τόπο διαμονής τους, σύμφωνα με τις κλιματολογικές συνθήκες και τη διαθεσιμότητα της τροφής (Elsner- Schank, 1985). Το καλοκαίρι φαίνεται ότι προτιμούν τις μεγάλες υψομετρικές ζώνες, όπου οι συνθήκες είναι ευνοϊκότερες, μια και κατ' αυτόν τον τρόπο αποφεύγουν τις υψηλές θερμοκρασίες των χαμηλότερων υψομέτρων, και επίσης στα μέρη αυτά είναι πιο έντονη η παραγωγικότητα της βλάστησης κατά τη διάρκεια της εποχής αυτής. Σε αυτά τα μέρη, τα αγριόγιδα συχάζουν σε λιβάδια, υπό την προϋπόθεση ότι βρίσκονται κοντά σε απότομους γκρεμούς και σάρες, για τους λόγους που αναφέρθηκαν προηγουμένως.

Σε αυτόν τον τύπο ενδιαιτήματος τα αγριόγιδα παραμένουν έως και την εποχή του ζευγαρώματος, δηλαδή έως τους μήνες Οκτώβριο - Δεκέμβριο. Με τις πρώτες χιονοπτώσεις, τα αγριόγιδα κατεβαίνουν σε χαμηλότερα υψόμετρα, συνήθως -όχι όμως πάντα- σε πλαγιές με νότιες εκθέσεις (π.χ. Elsner- Schank, 1985; Garcia Gonzalez et al., 1992; Παπαϊωάννου, 2016). Οι χειμερινές περιοχές του αγριόγιδου μπορεί να βρίσκονται είτε μέσα σε δασώδεις περιοχές είτε στα άνω δασόρια, τα οποία συχνά διαμορφώνονται από τον τύπο και την ένταση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων κατά το παρόν και το παρελθόν. Βασική προϋπόθεση πάντα και στις δυο παραπάνω περιπτώσεις είναι η ύπαρξη χαρακτηριστικών απόκρημνων πλαγιών εκεί όπου εντοπίζονται τα αγριόγιδα.

Εικόνα 6. Εαρινό- θερινό ενδιαιτήμα αγριόγιδου στο όρος Σμόλικας (ΧΠ/BCS, 05.2019).

Εικόνα 7. Ενδιαίτημα αγριόγιδου στο Δάσος του Φρακτού της Ροδόπης που χρησιμοποιείται όλο τον χρόνο από το είδος, με μικρές κάθετες μετακινήσεις αναλόγως της εποχής και της χιονόπτωσης-χιονοκάλυψης (AB/BCS, 11.2018).

Στις αρχές της άνοιξης τα αγριόγιδα συχνάζουν σε σχετικά χαμηλά υψόμετρα, όπου υπάρχει περισσότερη διαθέσιμη τροφή. Στη συνέχεια, στα τέλη της άνοιξης, επιστρέφουν σταδιακά ξανά στις μεγάλες υψομετρικές ζώνες. Γενικά, η μετακίνηση και η παραμονή στα ανώτερα υψόμετρα του διαθέσιμου βιότοπου, κατά τους θερμούς μήνες του έτους, αποτελεί χαρακτηριστικό των πληθυσμών όχι μόνο του αγριόγιδου αλλά και άλλων σπηλαιόφιτων θηλαστικών (Garcia-Gonzales et al., 1985), τα οποία στην πραγματικότητα ακολουθούν την παραγωγικότητα της βλάστησης, η οποία σταδιακά γίνεται περισσότερο έντονη κατά την περίοδο αυτή, καθώς αυξάνει το υψόμετρο (Garcia-Gonzales et al., 1990).

Τέλος, ακόμα και το φύλο καθώς και η ηλικία των ατόμων του είδους φαίνεται ότι παίζουν καθοριστικό ρόλο στη χρήση του διαθέσιμου ενδιαίτηματος. Για παράδειγμα, τα αρσενικά αγριόγιδα, σε σύγκριση με τα θηλυκά, φαίνεται ότι προτιμούν χαμηλότερα υψόμετρα (Boegl et al., 1998). Είναι πολύ πιθανό ότι σε περίπτωση που ένα αγριόγιδο έβρισκε μια τοποθεσία κατάλληλη, που να εξασφαλίζει δηλαδή όλες τις απαιτήσεις του σε κάθε εποχή του χρόνου, θα παρέμεινε εκεί και δεν θα είχε καμία ανάγκη να μετακινηθεί και να αλλάξει τόπο διαμονής (Corlatti, 2005).

Ενδιαφέροντα στοιχεία για τη χρήση των ενδιαιτημάτων του αγριόγιδου στην Ελλάδα στα όρη Γκιώνα και Τύμφη και την ανάλυση ενός «κλασσικού» και ενός «μεσογειακού» προτύπου κατανομής παρουσιάζεται από τους Παπαϊωάννου, 2016; Παπαϊωάννου et al.; 2014 και Kati et al., 2020.

3.1.3.1.2 Ο ζωτικός χώρος

Μελέτες που έχουν λάβει χώρα σε διαφορετικές περιοχές δείχνουν μια μεγάλη ποικιλότητα όσον αφορά στο ζωτικό χώρο του αγριόγιδου -που μπορεί να εκτείνεται σε μια έκταση που είναι μικρότερη από 100 ha έως και μεγαλύτερη από 659 ha- καθώς και στην υψομετρική διαβάθμιση (π.χ. Kramer, 1969; Clarke & Henderson, 1984; Hamr, 1984, 1985; Pachlatko & Nievergelt, 1985; Hardenberg et al., 2000; Boschi & Nievergelt, 2003; Lovari et al., 2006).

Σε γενικές γραμμές, ο ζωτικός χώρος του αγριόγιδου είναι μεγαλύτερος σε έκταση κατά τη θερινή περίοδο από ότι κατά την ψυχρή περίοδο του έτους (Αυστριακές Άλπεις: Hamr, 1985 για τα ενήλικα θηλυκά; Νέα Ζηλανδία: Clarke & Henderson, 1984 για τα θηλυκά; Ιταλικές Άλπεις: Hardenberg et al., 2000; Lovari et al., 2006 για τα ενήλικα αρσενικά; Nesti et al., 2010 και για τα δύο φύλα; Unterthiner, 2012 για τα θηλυκά). Επίσης, τα «μόνιμα» αρσενικά αγριόγινδα έχουν πολύ μικρότερο ζωτικό χώρο από ότι τα «μετακινούμενα» αγριόγινδα (Lovari et al., 2006; Nesti et al., 2010; Unterthiner et al., 2012).

Παρομοίως, βρέθηκε ότι ο ζωτικός χώρος στις Άλπεις για τα αρσενικά αγριόγινδα ήταν ίσως με 34 ha έως 98 ha, για τα θηλυκά με μικρά από 391 ha έως 598 ha και για τα θηλυκά χωρίς μικρά από 270 ha έως 336 ha (Boschi & Nievergelt, 2003). Κατά κανόνα, τα θηλυκά άτομα φαίνεται ότι καταλαμβάνουν μεγαλύτερους ζωτικούς χώρους από ότι τα αρσενικά στις διάφορες χρονικές κλίμακες (μηνιαίως, ετησίως κ.τ.λ.) (Kramer, 1969; Hamr, 1984, 1985; Boschi & Nievergelt, 2003; Nesti et al., 2010).

Τα θηλυκά αγριόγινδα χαρακτηρίζονται από μεγάλη φιλοπατρία, δηλαδή εμφανίζουν την τάση να παραμένουν στον τόπο που γεννήθηκαν σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Σε ένα δείγμα 244 αγριόγιδων, που παρατηρούνταν για 10 χρόνια, διαπιστώθηκε ότι περισσότερο από το 90% των θηλυκών αγριόγιδων παρουσίασαν πιστότητα ως προς τον τόπο τους (φιλοπατρία) (Loison et al., 1999). Αντίθετα, η σχετικά μεγάλη τάση διασποράς των αρσενικών ατόμων, αποδεικνύει ότι αυτή είναι η κύρια παράμετρος αποφυγής της ενδοδιασταύρωσης μεταξύ των ατόμων που προέρχονται από το ίδιο ή από κοντινά κοπάδια (Loison et al., 1999).

3.1.3.2 Χαρακτηριστικά των πληθυσμών

3.1.3.2.1 Πληθυσμιακή πυκνότητα

Η πληθυσμιακή πυκνότητα μπορεί να κυμαίνεται και εξαρτάται τόσο από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ενδιαιτήματος και τον τρόπο και την ένταση διαχείρισής του από τον άνθρωπο, όσο και από τη διαχείριση του ίδιου του πληθυσμού του αγριόγιδου (Pedrotti & Tosi, 2001). Η πληθυσμιακή πυκνότητα γενικώς ποικίλλει από 3-5 άτομα/100 ha σε χαμηλής ποιότητας ενδιαιτήματα, έως 11-20 άτομα/100 ha σε περισσότερο κατάλληλα ενδιαιτήματα, με μία μέση τιμή γύρω στα 6-10 άτομα/100 ha (Mustoni et al., 2002; Tosi et al., 2003).

Σε γενικές γραμμές, η Γαλλική Υπηρεσία Θήρας (ONC - Office National de la Chasse) δίνει τις παρακάτω πυκνότητες σε βουνά με διαφορετικής ποιότητας ενδιαιτήματα: 4-5 άτομα/100 ha σε ενδιαιτήματα χαμηλών υψομέτρων με σύντομη και περιορισμένη χιονοκάλυψη, 8-10 άτομα/100 ha

σε ενδαιτήματα μέσω υψομέτρων με μέτρια χιονοκάλυψη και 5-8 άτομα/100 ha σε ενδαιτήματα υψηλών υψομέτρων με παρατεταμένη και υψηλή χιονοκάλυψη (Weber, 2001).

Ωστόσο, αναφέρονται πληθυσμοί που παρουσιάζουν πιο υψηλές πληθυσμιακές πυκνότητες, π.χ. 20-30 άτομα/100 ha (Pflieger, 1982; Weber, 2001) και τοπικά έστω έχουν καταγραφεί ακόμα υψηλότερες τιμές, π.χ. 40 άτομα/100 ha στο Φυσικό Πάρκο Alpi Marittime στην Ιταλία (Mustoni et al., 2002).

3.1.3.2.2 Δομή των ηλικιακών κλάσεων

Η δομή των ηλικιακών κλάσεων του αγριόγιδου επηρεάζεται από την πληθυσμιακή πυκνότητα (Festa-Bianchet et al., 2003). Σε πληθυσμούς που τείνουν να αυξηθούν –καθόσον βρίσκονται σε χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα- παρουσιάζεται ένα υψηλό ποσοστό κατσικιών, και κατά συνέπεια οι πληθυσμοί αυτοί χαρακτηρίζονται από μια πυραμίδα διευρυμένης βάσης. Από την άλλη μεριά, σε περίπτωση που ένας πληθυσμός παραμένει σταθερός, το ποσοστό των ατόμων του πληθυσμού που ανήκουν στις μικρότερες ηλικιακές κλάσεις (κατσικία, χρονιαρικά και ανήλικα) είναι σχεδόν το ίδιο με εκείνο των ατόμων που ανήκουν στις κλάσεις των ενηλίκων. Επίσης, σε έναν πληθυσμό που παρουσιάζει μείωση του πληθυσμιακού του μεγέθους, οι κλάσεις των ενηλίκων και των υπερήλικων ατόμων κυριαρχούν και η τροφοδότηση με νέα άτομα δεν μπορεί να αντικαταστήσει τον αριθμό των απωλειών των ενηλίκων και υπερήλικων ατόμων.

Η δομή των ηλικιακών κλάσεων του αγριόγιδου επηρεάζεται, εκτός από την πληθυσμιακή πυκνότητα, και από την άσκηση της θήρας, στις χώρες όπου επιτρέπεται το κυνήγι του (Stingham & Bubbenik, 1975). Ειδικά στις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες η κυνηγετική πίεση είναι έντονη συχνά προκαλείται μείωση του μέσου όρου της ηλικίας των ατόμων των πληθυσμών. Αυτό συμβαίνει επειδή η κυνηγετική κάρπωση -συνήθως στις δυτικοευρωπαϊκές χώρες- στοχεύει κύρια στα ενήλικα και υπερήλικα άτομα, μια και αυτά προτιμούν οι κυνηγοί, λόγω της επιθυμίας για απόκτηση τρόπαιου, που στην προκειμένη περίπτωση είναι το κρανίο με τα πιο μεγάλα κέρατα.

3.1.3.2.3 Αναλογία φύλου

Πολλοί ερευνητές θεωρούν δεδομένη την ισότιμη αναλογία φύλου (1:1) κατά τη γέννηση για το αγριόγιδο και γενικά για τα σπληφόρα θηλαστικά (Clutton-Brock et al., 1982; Pflieger, 1982; Levet et al., 1995; Weber, 2001). Οι Henderson & Clarke (1986) βρήκαν μια αναλογία φύλου 1:1 σε έναν πληθυσμό αγριόγιδου στη Νέα Ζηλανδία. Από την άλλη μεριά, οι Garin & Herrero (1997) ισχυρίζονται ότι η αναλογία φύλου κατά τη γέννηση στο αγριόγιδο θα μπορούσε να είναι άνιση.

Ο συνολικός δείκτης της αναλογίας φύλου σε φυσικές συνθήκες, είναι κοινά αποδεκτός σε ένα εύρος από 0,83 έως 0,71 (Corti, 2002) και μπορεί να πέσει χαμηλότερα έως το 0,67 ή 0,50 (Pflieger, 1982). Αυτή η ασύμμετρη αναλογία φύλου (προς όφελος των θηλυκών) θεωρείται ότι είναι κοινό χαρακτηριστικό των πληθυσμών των διάφορων ειδών σπληφόρων και είναι αποτέλεσμα της υψηλότερης θνησιμότητας των αρσενικών, του υψηλότερου βαθμού μετανάστευσης των αρσενικών, της υψηλότερης πιστότητας των θηλυκών σε συγκεκριμένους ζωτικούς χώρους και του ισχυρού σεξουαλικού χωρικού διαχωρισμού (Clutton-Brock, 1991; Levet et al., 1995), που κάνει

τις συναντήσεις μεταξύ των δύο φύλων περισσότερο δύσκολες, καθώς και του επιλεκτικού κυνηγιού εις βάρος των αρσενικών (Garin & Herrero, 1997).

Η αναλογία φύλου επηρεάζει τον Ρυθμό Γεννήσεων και επηρεάζεται αισθητά από το κυνήγι και γι αυτό μπορεί να πέσει στο 0,33 ή και ακόμα πιο χαμηλά (Pflieger, 1982). Για παράδειγμα, σε έναν πληθυσμό αγριόγιδου στις Γαλλικές Άλπεις που βρισκόταν υπό καθεστώς απαγόρευσης κυνηγιού (1976) και την επόμενη χρονιά το κυνήγι του επιτράπηκε (1977), η αναλογία φύλου από 0,83 (εις βάρος των αρσενικών) που ήταν την πρώτη χρονιά, έπεσε ακόμα χαμηλότερα, σε 0.29 την επόμενη χρονιά (Weber, 2001).

Παρομοίως, σε μια περιοχή που επιτρεπόταν το κυνήγι, η αναλογία φύλου ήταν μόνο 0,29, ενώ σε μία διπλανή προστατευόμενη περιοχή ήταν 0,72 (Roubelle et al., 1989). Τελικά, η άνιση αναλογία των δύο φύλων φαίνεται πως προκαλεί προβλήματα στους πληθυσμούς του αγριόγιδου. Τα σεξουαλικά ώριμα θηλυκά άτομα δεν θα γονιμοποιηθούν όλα κατά τη διάρκεια της «κανονικής» περιόδου ζευγαρώματος, εξαιτίας της έλλειψης ώριμων ενήλικων αρσενικών.

Στην Ελλάδα βρέθηκε ότι η αναλογία φύλου κυμαίνεται από 0,80 έως 0,63 προς όφελος των θηλυκών στην περίπτωση του πληθυσμού της Τύμφης (Παπαϊωάννου, 2016).

3.1.3.2.4 Ειδικός Ρυθμός Γεννήσεων

Συνήθως, αυτός ο δείκτης κυμαίνεται από 50% (0,50) και περισσότερο (Salzmann, 1977; Lovari & Cosentino, 1986), έως ακόμα και 95% (0,95). Το θεωρητικό μέγιστο, που μπορεί να φτάσει, είναι 100%, αλλά σε γενικές γραμμές, σε έναν ισορροπημένο πληθυσμό, όσον αφορά στην αναλογία φύλου και τις ηλικιακές κλάσεις, παραμένει στο 80% (Corti, 2002). Ο Ειδικός Ρυθμός Γεννήσεων εξαρτάται από την πληθυσμιακή πυκνότητα και τη δομή των ηλικιακών κλάσεων, το κλίμα, τη φυσική κατάσταση των ζώων (Corti, 2002), καθώς και την ποιότητα του ενδιαιτήματος (Pflieger, 1982). Σε πληθυσμούς με υψηλές πυκνότητες, οι οποίοι και χαρακτηρίζονται από υψηλό ενδοειδικό ανταγωνισμό, η τιμή του είναι 70% ή και ακόμα λιγότερο (Weber, 2001). Από την άλλη πλευρά, σε πληθυσμούς που παρουσιάζουν αυξητική τάση (π.χ. πληθυσμοί που βρίσκονται στην φάση του εποικισμού), ο Ειδικός Ρυθμός Γεννήσεων μπορεί να φτάσει το 90%, όπως συμβαίνει με πληθυσμούς στις Γαλλικές Άλπεις που φτάνουν το 92%- 96% (Weber, 2001). Στην Ελλάδα ο Ειδικός Ρυθμός Γεννήσεων βρέθηκε να είναι 0,60 στην περίπτωση του πληθυσμού της Γκιώνας και από 0,60 έως 0,80 στην περίπτωση του πληθυσμού της Τύμφης (Παπαϊωάννου, 2016).

Αξίζει να αναφερθεί, ότι ο Ειδικός Ρυθμός Γεννήσεων ενδέχεται να αυξηθεί περιστασιακά σε ειδικές περιπτώσεις, δηλαδή τις χρονιές που ακολουθούν έπειτα από συμβάντα σοβαρών διαταραχών, όπως π.χ. έπειτα από έντονη θνησιμότητα λόγω δυσμενών κλιματικών συνθηκών ή εκδήλωσης σοβαρών επιδημιών (Weber, 2001).

3.1.3.2.5 Γενικός Ρυθμός Γεννήσεων

Ο Γενικός Ρυθμός Γεννήσεων εξαρτάται από την πληθυσμιακή πυκνότητα και κυμαίνεται μεταξύ 20% - 24% και 30% (Mustoni et al., 2002). Σε έναν πληθυσμό, που βρισκόταν στη φάση του εποικισμού

στο Monte Baldo της Ιταλίας, ο Γενικός Ρυθμός Γεννήσεων ήταν μεταξύ 20% και 24% (Tosi et al., 1996). Σχετικά αυξημένος βρέθηκε ο Γενικός Ρυθμός Γεννήσεων στις Άλπεις της Λομβαρδίας (35,9%) (Corlatti, 2005), καθώς και στις Οροβιέ Άλπεις (31%) (Pedrotti, 1989) στην Ιταλία.

Εικόνα 8. Θηλυκό αγριόγιδο με το μικρό του στο όρος Τύμφη (ΧΠ, BCS/ 06.2019)

3.1.3.2.6 Ηλικία της πρώτης γέννας

Τα θηλυκά αγριόγιδα καθίστανται σεξουαλικά ώριμα στην ηλικία των 18 μηνών, αλλά συνήθως γεννούν μετά την ηλικία των τριών ετών (Schroder, 1971a, 1971b). Ωστόσο, αυτό ποικίλει και συνήθως εξαρτάται από την πληθυσμιακή πυκνότητα. Στους ευρωπαϊκούς πληθυσμούς, η σεξουαλική ωρίμανση στον ενάμιση χρόνο φαίνεται να αποτελεί χαρακτηριστικό αποκλειστικά των πληθυσμών εκείνων που βρίσκονται στη φάση της εποίκησης (Bauer, 1985). Γενικά πάντως, σε περιπτώσεις πληθυσμών υψηλής πληθυσμιακής πυκνότητας, η ηλικία των θηλυκών που γεννούν για πρώτη φορά αυξάνεται και αυτό τουλάχιστον φαίνεται ότι αποτελεί κανόνα για τους κεντροδυτικούς ευρωπαϊκούς πληθυσμούς. Σημειώνεται, πως η διαθεσιμότητα των τροφικών πόρων επηρεάζει έμμεσα την ηλικία της πρώτης γέννας, καθώς τα θηλυκά αγριόγιδα πρέπει να φτάσουν τουλάχιστον το 70- 80% του βάρους των ενήλικων προτού γεννήσουν για πρώτη φορά (Dematteis et al., 2001).

3.1.3.2.7 Ρυθμός θνησιμότητας

Ιδιαίτερη σημασία έχει το ποσοστό των μικρών (μικρότερα του ενός έτους) ή των χρονιάρικων (μεταξύ ενός και δύο ετών) που πεθαίνουν προτού περάσουν στην επόμενη ηλικιακή κλάση. Η θνησιμότητα οφείλεται σε διάφορους παράγοντες, οι οποίοι συχνά αλληλοεπιδρούν και είναι είτε αβιοτικοί, όπως οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες (π.χ. παρατεταμένη χιονοκάλυψη), η έλλειψη τροφής και τα ατυχήματα, είτε βιοτικοί, όπως οι ασθένειες, η θήρευση από φυσικούς θηρευτές, το κυνήγι -στις περιοχές που επιτρέπεται η θήρα του είδους- και το λαθροκυνήγι. Επιπλέον, η θνησιμότητα επηρεάζεται από την πληθυσμιακή πυκνότητα και αυξάνει όταν αυξάνει και η δεύτερη, η οποία άλλωστε σχετίζεται τόσο με αβιοτικούς όσο και με βιοτικούς παράγοντες.

Η θνησιμότητα δεν επηρεάζει με τον ίδιο τρόπο τις διάφορες κλάσεις ενός πληθυσμού. Οι ενδιάμεσες ηλικιακές κλάσεις έχουν υψηλότερες πιθανότητες επιβίωσης, ενώ ο ρυθμός θνησιμότητας αυξάνει για τις ακραίες ηλικιακές κλάσεις που από τη μια μεριά είναι τα κατσίκια και τα χρονιάρικα και από την άλλη τα μεγάλα άτομα, δηλαδή αρσενικά πάνω από 8 ετών και θηλυκά πάνω από 13 ετών (Henderson & Clarke, 1986; Dematteis et al., 2001). Το παραπάνω άλλωστε αποτελεί ένα κοινό πρότυπο στους πληθυσμούς των οπληφόρων θηλαστικών (Geist, 1971; Clutton-Brock et al., 1982; Loison et al., 1999).

Η θνησιμότητα των αρσενικών ατόμων σε γενικές γραμμές είναι υψηλότερη από εκείνη των θηλυκών (Toïgo & Gaillard, 2003) και το πρότυπο αυτό που έχει παρατηρηθεί και σε άλλα οπληφόρα θηλαστικά (Gaillard et al., 1987; Clutton-Brock, 1991) ενδεχομένως οφείλεται σε ποικίλους παράγοντες, όπως στις υψηλότερες ενεργειακές απαιτήσεις και στο υψηλό ενεργειακό κόστος κατά τη διάρκεια του ζευγαρώματος από τα αρσενικά (Clutton-Brock, 1991).

Η χειμερινή θνησιμότητα όσον αφορά στα κατσίκια ποικίλει από 30% έως 50% (Corti, 2002; Pedrotti & Tosi, 2001) και η θερινή κυμαίνεται μεταξύ 5% και 15% (Weber, 2001) ή ακόμα και 20% (Pflieger, 1982). Η θνησιμότητα των κατσικιών εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, όπως η χρονική περίοδος που γεννήθηκαν, το βάρος τους και η διαθεσιμότητα μητρικού γάλακτος κατά τους πρώτους δύο μήνες της ζωής τους (Dematteis et al., 2001) και αυτές οι παράμετροι με τη σειρά τους εξαρτώνται από τις κατά τόπους κλιματολογικές και γενικότερα περιβαλλοντικές συνθήκες. Όσον αφορά στα νεαρά θηλυκά αγριόγιδα (1,5 - 3,5 ετών), βρέθηκε μια μέση τιμή του ρυθμού θνησιμότητας ίση με 9%, και μια ανώτερη τιμή 4% για τα ενήλικα (Loison & Gaillard, 1994).

Πρέπει να αναφερθεί όμως, ότι σε αντίθεση με τις παλαιότερες και «κλασσικές» πλέον αναφορές για αυξημένη θνησιμότητα των ενήλικων αρσενικών ατόμων έναντι των θηλυκών κατά τη διάρκεια του χειμώνα (Schroder, 1971a, 1971b), τελευταία ολοένα και περισσότερο ενισχύεται η θεωρία της ισότιμης θνησιμότητας των δύο φύλων κατά τη διάρκεια του έτους (Corlatti, 2008; Bocci-Canavese et al., 2011; Corlatti et al., 2012, 2013).

Η διάρκεια ζωής ενός αγριόγιδου θεωρούνταν παλαιότερα ότι ήταν τα 15 χρόνια (Couturier, 1938). Η μέγιστη ηλικία που γνωρίζουμε σήμερα ότι μπορεί να φτάσουν τα αγριόγιδα είναι τα 25 χρόνια (Pflieger, 1982; Weber, 2001). Γενικά, νέα δεδομένα φανερώνουν ένα ιδιαίτερα αυξημένο προσδόκιμο ζωής για το αγριόγιδο σε ένα σημαντικό τμήμα ενός πληθυσμού (Corlatti et al., 2012), χαρακτηριστικό το οποίο έρχεται σε αντίθεση με τα ισχύοντα σε άλλα είδη οπληφόρων θηλαστικών.

3.1.3.2.8 Μετανάστευση- μετακινήσεις

Οι μετακινήσεις του αγριόγιδου είναι δύο κατηγοριών: εκείνες που χαρακτηρίζονται από την εγκατάσταση σε διαφορετικές υψομετρικές ζώνες κατά τη διάρκεια του έτους και στην πραγματικότητα αντιστοιχούν σε μικρές μετακινήσεις (κάθετες μετακινήσεις) και εκείνες που αντιστοιχούν σε γραμμικές μετακινήσεις και συνήθως σχετίζονται με τη διάσχιση μακρινών αποστάσεων (οριζόντιες μετακινήσεις) (Dematteis et al., 2001). Αναφέρονται μετακινήσεις έως και 7,2 km για τα θηλυκά, ενώ τα αρσενικά μπορεί να μετακινηθούν έως και 17 km (μέσος όρος: 6,5 km) (ή ακόμα και 18 km στη Νέα Ζηλανδία) (Dematteis et al., 2001). Τα αρσενικά αγριόγιδα, ηλικίας μεταξύ 5- 6 και 10 χρονών, παρουσιάζουν ποικίλη συμπεριφορά, πραγματοποιώντας οριζόντιες και κάθετες μετακινήσεις, που μπορεί να φτάσουν ακόμα και τα 15 - 17 km (Tosi et al., 2003). Σημαντικές μετακινήσεις έχουν καταγραφεί επίσης γενικώς για όλα τα αρσενικά αγριόγιδα ηλικίας μεγαλύτερης του ενός έτους (Levet et al., 1995).

3.1.3.2.9 Ετήσιος Ρυθμός αύξησης

Σε γενικές γραμμές, είναι κοινά αποδεκτό ότι ο Ετήσιος Ρυθμός Αύξησης ποικίλλει σε φυσικές συνθήκες και κυμαίνεται από 10% έως 20% (Pflieger, 1982; Weber, 2001; Corti, 2002; Tosi et al., 2003), ενώ επηρεάζεται από την πληθυσμιακή πυκνότητα (Mustoni et al., 2002; Tosi et al., 2003). Εξαρτάται αφενός από την τάση της αύξησης του πληθυσμού (όπως εκφράζεται με τον Ειδικό Ρυθμό Γεννήσεων, ο οποίος εξαρτάται από την πληθυσμιακή πυκνότητα) και αφετέρου από την τάση μείωσης του πληθυσμού, όπως εκφράζεται από το Ρυθμό Θνησιμότητας, που σαφώς εξαρτάται από την πληθυσμιακή πυκνότητα.

Επίσης, ο Ετήσιος Ρυθμός Αύξησης καθορίζεται από την ποιότητα του ενδιαιτήματος (Corti, 2002; Mustoni et al., 2002). Θεωρητικά, μπορεί να φτάσει το 25% (Corti, 2002) ή ακόμα και σε υψηλότερα ποσοστά, έως και 30% ή ακόμα και 38%, όπως αναφέρεται για έναν πληθυσμό αγριόγιδου στη φάση της εποίκησης σε μια περιοχή της Γαλλίας (Pedrotti, 1989; Paganin & Meneguz, 1997; Weber, 2001). Κατά κανόνα, στις περισσότερες περιπτώσεις με υψηλά ποσοστά Ετήσιου Ρυθμού Αύξησης, οι πληθυσμοί βρίσκονταν στη φάση της εποίκησης σε νέες περιοχές (Ramanzin, 2001).

3.1.3.2.10 Ρυθμός Γονιμότητας

Ο Ρυθμός Γονιμότητας για έναν πληθυσμό αγριόγιδου ορίζεται ως «το ποσοστό των κυοφορούντων θηλυκών επί του συνολικού πληθυσμού» (Mustoni et al., 2002) ή «το ποσοστό των θηλυκών που γέννησαν τη συγκεκριμένη χρονιά επί του συνολικού πληθυσμού» (Loison et al., 2002) και ποικίλλει στις διάφορες ηλικιακές κλάσεις των θηλυκών. Σε μια εμπειριστατωμένη έρευνα οι Loison et al. (2002), αναφερόμενοι σε έναν πληθυσμό αγριόγιδου που βρισκόταν στη φάση της εποίκησης στις Γαλλικές Άλπεις, δίνουν τις παρακάτω τιμές για τον Ρυθμό Γονιμότητας: 77% για τα θηλυκά δύο ετών, 80% για τα θηλυκά τριών ετών, 96% για τα θηλυκά ηλικίας από τέσσερα έως έντεκα ετών και 77% για τα θηλυκά από δώδεκα ετών και πάνω. Συνολικά, σχεδόν όλα τα θηλυκά, που είναι ηλικίας

τριών ετών και πάνω, αναπαράγονται και για το σύνολο αυτών των ηλικιακών κλάσεων ο Ρυθμός Γονιμότητας είναι ίσος με 90%.

Η διαθεσιμότητα των τροφικών πηγών όσον αφορά στην ηλικία των θηλυκών κατά την πρώτη γέννα, παίζει σημαντικό ρόλο, αφού η γονιμότητα έχει σαν προϋπόθεση την απόκτηση μιας ελάχιστης σωματικής μάζας από τα νεαρά θηλυκά, προτού αυτά συμμετάσχουν στην αναπαραγωγική διαδικασία (Gaillard et al., 2000; Dematteis et al., 2001). Δυσμενείς καιρικές συνθήκες, όπως η ξηρασία ή οι ιδιαίτερα δριμείς χειμώνες, μπορεί να έχουν σαν αποτέλεσμα τη χαμηλή γονιμότητα των νεαρών θηλυκών ατόμων ενός πληθυσμού αγριόγιδου (Gaillard et al., 2000).

3.1.3.3 Αλληλεπιδράσεις με το βιοτικό περιβάλλον

Όσον αφορά τα άγρια είδη της πανίδας, μιας κάποιας μορφής ανταγωνισμός έχει παρατηρηθεί με το αγριοπρόβατο (*Ovis [orientalis] musimon*) (Ladini, 1999; Mustoni et al., 2002), αλλά φαίνεται να περιορίζεται χρονικά μόνο στους καλοκαιρινούς μήνες, που ούτως ή άλλως τα δύο είδη καταλαμβάνουν διαφορετικές περιοχές βόσκησης. Δεν φαίνεται να υπάρχει ανταγωνισμός με τον αλπικό αίγαγρο (*Capra ibex*) (Mustoni et al., 2002) και ούτε με το ζαρκάδι (*Capreolus capreolus*). Αναφορικά με το κόκκινο ελάφι (*Cervus elaphus*) σημειώνεται ότι σε οικοσυστήματα που βρίσκονται για πολλά χρόνια υπό καθεστώς ποικίλων μορφών διαχείρισης από τον άνθρωπο, όπως συμβαίνει σε περιοχές του Εθνικού Πάρκου Abruzzo της Κεντρικής Ιταλίας η εγκατάσταση πληθυσμών κόκκινου ελαφιού, δημιούργησε τελικά σοβαρά προβλήματα τόσο στα ενδιαίτηματα όσο και σε αυτόν καθεαυτόν τον πληθυσμό του αγριόγιδου (*R. pyrenaica ornata*) που προϋπήρχε εκεί (Corlatti et al., 2019; Ferreti et al., 2015, Ferreti et al., 2018, Lovari et al., 2014).

Η φυσική θήρευση φαίνεται να επιδρά με κάποιον τρόπο στους πληθυσμούς του αγριόγιδου. Ο λύγκας (*Lynx lynx*) θεωρείται ένας ικανός θηρευτής, κυρίως κατά τη διάρκεια του χειμώνα, τότε δηλαδή που τα αγριόγίδα βρίσκονται στο δάσος. Ενδεικτικά σημειώνεται, ότι το 34% του συνόλου της λείας του λύγκα στο Bern Oberlan της Ελβετίας αποτελούνταν από αγριόγίδα (Breitenmoser & Haller, 1987) και παρομοίως το 12% στα όρη Lagorai της Ιταλίας (Mustoni et al., 2002). Δεν υπάρχουν δημοσιευμένες αναφορές που να δίνουν μια σαφή εικόνα για την παρουσία του λύγκα στη χώρα μας, αν και κατά καιρούς «διαδίδονται» αναφορές για την εμφάνισή του σε διάφορα μέρη. Τα περισσότερα όμως από τα δεδομένα που έχουν συγκεντρωθεί, εστιάζουν τη συχνότερη παρουσία του είδους στη Βόρεια Πίνδο και ειδικά στην περιοχή της Κόνιτσας (Κομηνός, δημοσίευτα δεδομένα). Έχοντας ως δεδομένη την ύπαρξη ενός σημαντικού πληθυσμού του είδους αυτού στα βορειοδυτικά των βορειοδυτικών συνόρων της χώρας μας (Βόρεια Μακεδονία, Κόσοβο, Βόρεια-Κεντρική Αλβανία) και των προσπαθειών που λαμβάνουν χώρα εκεί για την προστασία του, είναι πιθανό ότι ο ικανός αυτός θηρευτής του αγριόγιδου αργά ή γρήγορα θα κάνει αισθητή την παρουσία του και στη χώρα μας, πιθανότατα εκεί ακριβώς όπου υπάρχουν σήμερα αξιολογοί αριθμητικά πληθυσμοί αγριόγιδου, π.χ. στο όρος Τύμφη και στην χαράδρα του Αώου.

Επίσης ο λύκος (*Canis lupus*) συγκαταλέγεται στους θηρευτές του αγριόγιδου, ενώ η αρκούδα (*Ursus arctos*) πολύ σπάνια μπορεί να επιχειρήσει να το θηρεύσει. Σε ορισμένες περιπτώσεις η επίδραση του λύκου στους πληθυσμούς του αγριόγιδου καταγράφεται ως μικρή (Gazzola et al., 2005). Στον Δυτικό Καύκασο το αγριόγιδο συνεισφέρει μόνο κατά 3% στη δίαιτα του λύκου (Kudaktin, 1982), ενώ στο Εθνικό Πάρκο της Ρίλας, στη γειτονική Βουλγαρία, οι απώλειες από τον

λύκο στον τοπικό πληθυσμό του αγριόγιδου δεν ξεπερνούν το 6-7% και περιορίζονται κυρίως στα μικρά και νεαρά άτομα (Michailov 1999 in Valchev et al., 2006).

Αντίθετα με τα παραπάνω, σε μια περιοχή της Ιταλίας βρέθηκε ότι το αγριόγιδο συνεισφέρει κατά 4% έως 15 % στη διαίτα του λύκου (Gazzola et al., 2007) και σε ένα Εθνικό Πάρκο της Γαλλίας το 26% της λείας του λύκου κατά το χειμώνα και το 71% κατά το καλοκαίρι ήταν αγριόγιδο (Dematteis et al., 2001).

Σημειώνεται ότι η συνεισφορά του αγριόγιδου στη διαίτα του λύκου αυξάνει όσο αυξάνει και η αφθονία του, αν και ο θηρευτής αυτός δείχνει μια προτίμηση σε είδη που μπορεί να συλλάβει πιο εύκολα -όπως είναι το αγριοπρόβατο- ακόμα και στις περιπτώσεις εκείνες που αυτά βρίσκονται σε χαμηλότερες αφθονίες (Pouille et al., 1997).

Αντίστοιχα δεδομένα από την Ελλάδα δεν υπάρχουν, μια και σχετικές έρευνες που εξετάζουν τη διαίτα του λύκου σε ενδιαιτήματα του αγριόγιδου δεν έχουν γίνει. Περιπτώματα λύκου που είχε καταναλώσει αγριόγιδο -και αυτό διαπιστώθηκε κατόπιν μακροσκοπικής εξέτασης επί τόπου- βρέθηκαν στο όρος Γκιώνα (1999 & 2015) καθώς και στο όρος Τύμφη {χαράδρα Αώου (2017-2019)}, ενώ τόσο στην Τύμφη όσο και στο Δάσος του Φρακτού βρέθηκαν υπολείμματα από αγριόγίδα που πιθανά είχαν θηρευτεί από λύκους (Παπαϊωάννου, αδ. δεδομένα). Βέβαια, δεν ήταν δυνατό να διαπιστωθεί εάν τα αγριόγίδα που καταναλώθηκαν από λύκο είχαν ήδη θηρευτεί από αυτόν ή ήταν ήδη νεκρά από άλλη αιτία. Ωστόσο, η συνεχής παρουσία του λύκου κατά τα τελευταία δύο χρόνια σε έναν ιδιαίτερα σημαντικό βιότοπο αγριόγιδου (στην χαράδρα του Αώου στα όρη Τύμφη και Τραπεζίτσα), στον οποίο ο θηρευτής αυτός κατά το παρελθόν εμφανιζόταν μάλλον περιστασιακά - και σε συνδυασμό με άλλα ευρήματα, δείχνει ότι η σχέση λύκου- αγριόγιδου ως θηρευτής- θήραμα πιθανά έχει μεγαλύτερη σημασία από όσο αυτό είχε εκτιμηθεί στο παρελθόν (Παπαϊωάννου, έρευνα υπο εξέλιξη).

Όσον αφορά στην αλεπού και το χρυσαετό, δεν είναι δυνατό να γίνει μια άμεση εκτίμηση της θηρευτικής τους επιτυχίας ως προς το αγριόγιδο, καθόσον ένα σημαντικό μέρος από τα αγριόγίδα που καταναλώνουν είναι πολύ πιθανό να προήλθε από ήδη νεκρά άτομα (Dematteis et al., 2001). Θεωρείται, ότι η επίδραση της θήρευσης από την αλεπού και τον χρυσαετό, στα δημογραφικά χαρακτηριστικά των πληθυσμών του αγριόγιδου, είναι αμελητέα (Carullo et al., 1997). Άλλωστε, όσον αφορά στο χρυσαετό αυτό έχει καταγραφεί και σε παλαιότερες μελέτες (Schroder, 1971a; Peraccino & Bassano, 1987). Πρέπει να αναφερθεί ότι η αλεπού (*Vulpes vulpes*) και ο χρυσαετός (*Aquila chrysaetos*) είναι ικανοί θηρευτές του αγριόγιδου μόνο όσον αφορά στα κατσίκια, και κυρίως κατά την περίοδο αμέσως μετά τη γέννησή τους (Mustoni et al., 2002). Στη χώρα μας, παρατηρήθηκε -τρεις τουλάχιστον φορές- προσπάθεια χρυσαετού να επιτεθεί σε άτομα αγριόγιδου στα όρη Γράμμος (1997) και Τύμφη (2002 & 2019) (Παπαϊωάννου, 2016, αδ. δεδομένα). Αξίζει να αναφερθεί πάντως, ότι η διατήρηση του Ειδικού Ρυθμού Γεννήσεων σε υψηλά επίπεδα τόσο στις αρχές του καλοκαιριού όσο και κατά το φθινόπωρο σε πολλούς πληθυσμούς αγριόγιδου στην Ελλάδα υποδηλώνει τον περιορισμένο ρόλο του χρυσαετού στη θήρευση των μικρών αγριόγιδων, αφού τα περισσότερα φαίνεται πως επιβιώνουν κατά την περίοδο που είναι πολύ μικρά και κατά συνέπεια περισσότερο ευάλωτα στην αρπακτική φύση του χρυσαετού (Παπαϊωάννου, 2016).

Επίσης, αξίζει να αναφερθεί ο σημαντικός ρόλος των νεκρών αγριόγιδων, κυρίως από τα ατυχήματα και τις στερήσεις του χειμώνα, στη δίαιτα των πτωματοφάγων αρπακτικών πτηνών και ειδικότερα του γυπαετού (Margalida & Marin- Arroyo, 2013). Σημειώνεται ότι τα τελευταία άτομα γυπαετού που υπήρχαν στην Ελλάδα και τα οποία εξαφανίστηκαν γύρω στη δεκαετία του 1990, κατείχαν σταθερά επικράτειες σε βουνά στα οποία τότε -όπως και σήμερα- υπήρχαν πληθυσμοί αγριόγιδου (Γκιώνα, Βαρδούσια, Όλυμπος, Τύμφη, Τζένα- Πίνοβο).

Τέλος, στη μοναδική εργασία που αφορά τα ενδοπαράσιτα του αγριόγιδου στην Ελλάδα (Διάκου και συνεργάτες, 2016) αναφέρεται ότι βρέθηκαν ωκύστες *Eimeria* spp. σε 80 δείγματα (86%), αυγά Στογγυλοειδών σε 72 (77,4%), αυγά *Trichuris ovis* σε 11 (11,8%), αυγά *Moniezia* spp. σε 13 (14%), προνύμφες *Muellerius* spp. σε 67 (73%), *Neostromylylus linearis* σε 61 (65,6%), *Protostrongylus rufescens* σε 50 (53,8%), *Dictyocaulus viviparus* σε 3 (3,2%) και *Cystocaulus ocreatus* σε 2 (2,1%). Γενικά ο αριθμός των παρασιτικών στοιχείων εκτιμήθηκε ως χαμηλός έως μέτριος. Τα περισσότερα είδη παρασίτων που βρέθηκαν, είναι ίδια με αυτά που μολύνουν τα μικρά μηρυκαστικά. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα αγριόγίδα παρασιτούνται σε μεγάλη συχνότητα και από πολλά είδη παρασίτων. Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν ενδείξεις χαμηλού παρασιτικού φορτίου, κάτι που πιθανόν συνδέεται με την ύπαρξη ικανοποιητικών συνθηκών διαβίωσης. Ωστόσο, η συστηματική μελέτη των παρασιτώσεων του αγριόγιδου σε διάφορες περιοχές της εξάπλωσής του στην Ελλάδα και σε συνάρτηση με παράγοντες όπως η εποχή του έτους, η φυσιολογική κατάσταση των ζώων, οι καιρικές συνθήκες κλπ., θα συνέβαλε στη διαμόρφωση πληρέστερης εικόνας της επίδρασης των παρασίτων στο επίπεδο υγείας και στη δυναμική των πληθυσμών του αγριόγιδου.

3.1.4 Χάρτες εξάπλωσης και εύρους

3.1.4.1 Χάρτης εξάπλωσης σε εθνικό επίπεδο

Η εξάπλωση του βαλκανικού αγριόγιδου στην Ελλάδα περιλαμβάνει σήμερα 30 γεωγραφικά διακριτούς πληθυσμούς, οι οποίοι ομαδοποιούνται σε έξι ομάδες πληθυσμών (Papaioannou & Kati 2007, Papaioannou, 2010, 2015, Παπαϊωάννου, 2016; ΒΔ 4ης Εθνικής Αναφοράς στο πλαίσιο του Άρθρου 17 της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ, δημοσιεύτα δεδομένα στο πλαίσιο εκπόνησης του παρόντος ΕΣΔ). Οι έξι Ομάδες πληθυσμών είναι οι εξής: (α) Βόρεια Πίνδος με 12 πληθυσμούς, (β) Κεντρική & Νότια Πίνδος με 7 πληθυσμούς, (γ) Βουνά Στερεάς Ελλάδας με 5 πληθυσμούς, (δ) Όλυμπος με 1 πληθυσμό, (ε) Ροδόπη- Φαλακρό με 4 πληθυσμούς και (στ) Βόρειες- βορειοδυτικές οροσειρές με 1 πληθυσμό. Η συνολική έκταση της εξάπλωσης των 30 πληθυσμών υπολογίζεται σε 2.475 km².

Επιπλέον σε 13 ακόμα περιοχές, οι οποίες κατανέμονται στις 4 από τις 6 ομάδες πληθυσμών, έχουν υπάρξει κατά καιρούς αξιόπιστες μαρτυρίες για την παρουσία μεμονωμένων ατόμων ή ολιγάριθμων ομάδων του είδους -ακόμα και κατά τη διάρκεια της εκπόνησης του παρόντος ΕΣΔ- χωρίς ωστόσο να καταστεί δυνατό να λάβει χώρα επιτυχής επιτόπια έρευνα προς επιβεβαίωση ή απόρριψη των αναφερομένων. Η συνολική έκταση των περιοχών αυτών ανέρχεται στα 244 km². Αξιολογώντας την αξιοπιστία των πληροφοριών, σε συνδυασμό με επιπρόσθετα ευρήματα που παρουσιάστηκαν σε

ορισμένες περιπτώσεις, όπως φωτογραφίες από νεκρά ζώα ή από βιοδηλωτικά ίχνη, καθώς επίσης και με βάση την εκτίμηση της κατάστασης του ενδιαιτήματος και της γεωμορφολογίας από παλαιότερες επιτόπιες επισκέψεις και από σχετικούς χάρτες, θεωρείται ότι είναι πάρα πολύ πιθανό πράγματι στις περιοχές αυτές να είναι η παρουσία του είδους μόνιμη ή έστω να λαμβάνουν χώρα εποχιακές/ περιστασιακές εμφανίσεις ατόμων. Ενδεχομένως κάποιες από τις παραπάνω περιπτώσεις να αντιστοιχούν σε ένα αρχικό στάδιο εποικισμού (ή επανεποικισμού) από γειτονικούς πληθυσμούς, ενώ κάποιες άλλες να σχετίζονται με υπολείμματα από παλαιότερους πληθυσμούς που πότε δεν καταγράφηκαν. Αξίζει να αναφερθεί ότι ορισμένοι από τους 30 σημερινούς καταγεγραμμένους πληθυσμούς, πριν από λίγα χρόνια βρίσκονταν και αυτοί σε μια παρόμοια κατάσταση, ενώ σήμερα η παρουσία του είδους εκεί είναι μόνιμη.

Η εξάπλωση του αγριόγιδου των Βαλκανίων στην Ελλάδα αποτυπώνεται στον Πίνακα 1 και στο Χάρτη 1 (Παραρτήματα 1 και 2). Καταγεγραμμένοι πληθυσμοί (1-30), Πιθανοί πληθυσμοί (a-m).

3.1.4.2 Χάρτης εύρους κατανομής σε εθνικό επίπεδο

Το εύρος κατανομής του αγριόγιδου, σύμφωνα με τη ΒΔ της 4η Εθνικής Αναφοράς για το Άρθρο 17 της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ ανέρχεται σε 9.668 km². Ο χάρτης του εύρους κατανομής του αγριόγιδου παρουσιάζεται στο Παράρτημα 2 (Χάρτης 2).

3.1.5 Κατάσταση Διατήρησης στην Ελλάδα

Σύμφωνα με την 4η Εθνική Αναφορά στο πλαίσιο του Άρθρου 17 της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ για την περίοδο 2013-2018, η Κατάσταση Διατήρησης του Αγριόγιδου (*Rupicapra rupicapra balcanica*) (Κωδικός είδους: 1371) αξιολογήθηκε ως Μη ευνοϊκή (Unfavourable – Bad, U2) και η συνολική τάση της Κατάστασης Διατήρησης ως «Αυξανόμενη» (Increasing, +). Το συνολικό μέγεθος του πληθυσμού σε εθνικό επίπεδο εκτιμήθηκε στα 800 – 1.300 άτομα (εκ των οποίων τα 500-1.000 βρίσκονται εντός Ειδικών Ζωνών Διατήρησης- ΕΖΔ) με αυξανόμενη τάση. Η αξιολόγηση του πληθυσμιακού μεγέθους θεωρείται μέτρια, καθώς βασίστηκε στη γνώμη των ειδικών με περιορισμένα διαθέσιμα δεδομένα πεδίου.

Αναφορικά με την Κατάσταση του ενδιαιτήματος θεωρείται ότι είναι Άγνωστη (Unk-Unknown), λόγω έλλειψης σχετικών δεδομένων. Η τάση της κατάστασης του ενδιαιτήματος αναφέρεται σταθερή (S-Stable (0)). Η χρησιμοποιούμενη επιφάνεια του ενδιαιτήματος εκτιμήθηκε στα 1.949,8 km², ενώ η επιφάνεια του κατάλληλου ενδιαιτήματος ανέρχεται στα 7.409 km².

Η παρουσία του αγριόγιδου στις ΕΖΔ του δικτύου Natura 2000 καταγράφεται στα Τυποποιημένα Έντυπα Δεδομένων (ΤΕΔ/ΣΔΦ) 31 περιοχών. Ο Βαθμός Διατήρησης του είδους στις περιοχές αυτές διαφοροποιείται ανά περίπτωση. Στον Πίνακα 2 του Παραρτήματος Ι σημειώνεται ο ΒΔ σύμφωνα με τα ΤΕΔ της 4ης Εθνικής Αναφοράς στο πλαίσιο του Άρθρου 17 της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ για την περίοδο 2013-2018

ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΣ	ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ
Εύρος εξάπλωσης	FV
Πληθυσμός	U2
Ενδιαίτημα του είδους	XX
Μελλοντικές προοπτικές	U2
Κατάσταση Διατήρησης	U2
Τάση Κατάστασης Διατήρησης	I (+)

Εικόνα 9. Αξιολόγηση της Κατάστασης Διατήρησης του Αγριόγιδου και των επιμέρους παραμέτρων της σύμφωνα με την 4η Εθνική Αναφορά για το Άρθρο 17 της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ.

Από τις 31 αναφερόμενες στον παραπάνω πίνακα περιοχές στο πλαίσιο εκπόνησης του παρόντος ΕΣΔ και με βάση βιβλιογραφικές πηγές και δεδομένα έρευνας πεδίου από το παρελθόν, καθώς και κατά τη διάρκεια εκπόνησης του παρόντος ΕΣΔ εκτιμήθηκε ως δεδομένο ότι το βαλκανικό αγριόγιδο υπάρχει στις 21 από αυτές (χωρίς χρωματισμό η αντίστοιχη σειρά της στήλης της ονομασίας ΕΖΔ στον Πίνακα 2). Αντίθετα, όσον αφορά τις υπόλοιπες 10, εκτιμήθηκε ότι αφενός στις 8 από αυτές δεν υφίσταται η παρουσία του είδους μια και δεν υπάρχει καμία καταγραφή σε καμία βιβλιογραφική πηγή για την παρουσία του είδους εκεί (σκούρο γκρι χρώμα στον Πίνακα 2), ενώ στις άλλες δύο πιθανά το είδος να εμφανίζεται περιστασιακά ή έστω να υπάρχει εκεί σε πολύ μικρό αριθμό (γκρι ανοιχτό χρώμα στον Πίνακα 2).

Οι ΕΖΔ στις οποίες εκτιμήθηκε ότι το είδος δεν υπάρχει εκεί σήμερα είναι οι εξής:

- ΟΡΟΣ ΠΑΙΚΟ (GR1240003)
- ΟΡΟΣ ΤΙΤΑΡΟΣ (GR1250003)
- ΡΟΔΟΡΙ (SIMYDA) (GR1140002)
- ΠΕΡΙΟΧΗ ΕΛΑΤΙΑ, ΠΥΡΑΜΙΣ ΚΟΥΤΡΑ (GR1140003)
- ΚΑΤΩ ΟΛΥΜΠΟΣ- ΚΑΛΛΙΠΕΥΚΗ (GR1420001)
- ΚΟΙΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΚΒΟΛΕΣ ΣΠΕΡΧΕΙΟΥ – ΜΑΛΙΑΚΟΣ ΚΟΛΠΟΣ – ΜΕΣΟΧΟΡΙ ΣΠΕΡΧΕΙΟΥ (GR2440002)
- ΟΡΟΣ ΚΑΛΛΙΔΡΟΜΟ (GR2440006)
- ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ – ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ – ΔΑΣΟΣ ΤΙΘΟΡΕΑΣ, ΣΠΙΛΑΙΟΒΑΡΑΤΗΡΟ (GR2450005).

Οι ΕΖΔ στις οποίες εκτιμήθηκε ότι το είδος ενδεχομένως να εμφανίζεται εκεί περιστασιακά (ή να υπάρχουν ακόμα εκεί ελάχιστα άτομα) είναι οι εξής:

- ΟΡΙ ΒΑΡΝΟΥΝΤΑ (GR1340003)

- KORYFES OROUS VORA (GR1240001)

3.1.6 Εξάπλωση

Η γεωγραφική εξάπλωση του βαλκανικού αγριόγιδου (*Rupicapra rupicapra balcanica* Volkay, 1925) εκτείνεται σχεδόν σε ολόκληρη τη Βαλκανική χερσόνησο. Διάσπαρτοι μεμονωμένοι πληθυσμοί, ή ευρύτερες ομάδες πληθυσμών, υπάρχουν σε ορισμένα βουνά, καθώς και σε μεγάλα ορεινά συγκροτήματα των Βαλκανίων. Απαντάται σχεδόν σε όλες τις Βαλκανικές χώρες (Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Ελλάδα, Κόσοβο, Κροατία, Μαυροβούνιο, Βόρεια Μακεδονία, Σερβία) (Aulagnier et al., 2008; Corlatti et al., 2011), όπου αριθμεί γύρω στις 10.000 άτομα (Damn & Franco, 2014).

Η σημερινή γεωγραφική κατανομή του βαλκανικού αγριόγιδου στην Ελλάδα περιλαμβάνει 30 πληθυσμούς σε διάφορες ορεινές περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας (Πίνακες 1 & 3, Παράρτημα Ι). Το σύνολο των πληθυσμών του βαλκανικού αγριόγιδου στην Ελλάδα ομαδοποιείται σε έξι διακριτές ομάδες πληθυσμών, χωρίς καθόλου ή έστω με περιορισμένη επικοινωνία μεταξύ των ατόμων των πληθυσμών που ανήκουν σε αυτές τις διαφορετικές ομάδες. Εξαιρεση, κατά πάσα πιθανότητα, αποτελεί η περίπτωση μεταξύ των πληθυσμών της Ομάδας Α (Βόρεια Πίνδος) και των πληθυσμών της Ομάδας Β (Κεντρική και Νότια Πίνδος), όπου ενδεχομένως λαμβάνουν χώρα μετακινήσεις μεμονωμένων ατόμων στη ζώνη σύνδεσης των δύο αυτών διαφορετικών ομάδων πληθυσμών.

Εικόνα 10. Γεωγραφική εξάπλωση του βαλκανικού αγριόγιδου στη Βαλκανική Χερσόνησο (από Damn & Franco, 2014)

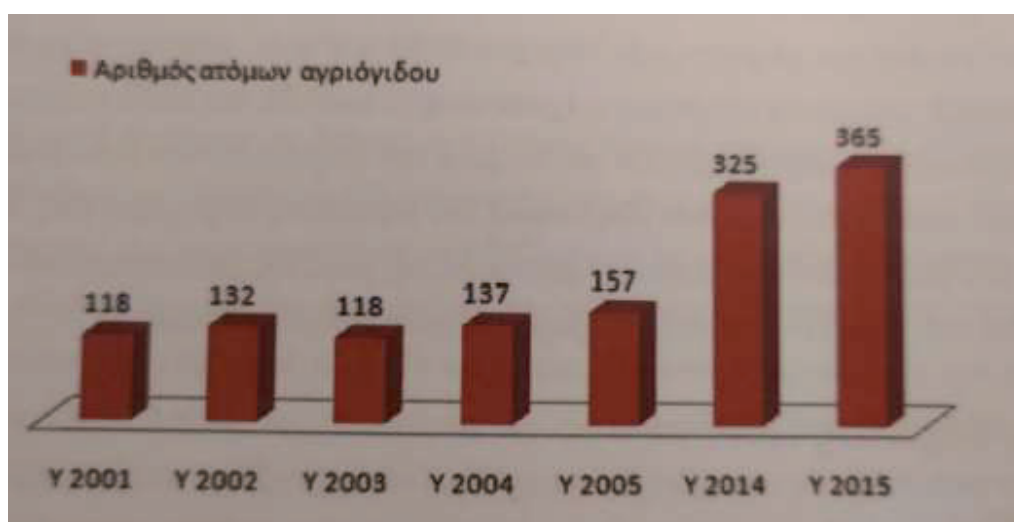
Από την άλλη πλευρά, είναι σαφές ότι η επικοινωνία μεταξύ ορισμένων πληθυσμών έχει διακοπεί εδώ και πολύ καιρό, όπως συμβαίνει με την περίπτωση του Ολύμπου, δηλαδή μεταξύ των ατόμων του πληθυσμού του βαλκανικού αγριόγιδου του Ολύμπου και των ατόμων οποιουδήποτε άλλου πληθυσμού του υποείδους στην χώρα μας. Το παραπάνω είναι το φυσικό επακόλουθο των ξεκάθαρων γεωγραφικών φραγμών, της ύπαρξης εκτεταμένων περιοχών με έντονες ανθρωπινες δραστηριότητες, της μεγάλης απόστασης από τους πλησιέστερους πληθυσμούς και ασφαλώς των μικρών –ακόμα και σήμερα- πληθυσμιακών μεγεθών.

Στον Πίνακα 3 του Παραρτήματος Ι παρουσιάζονται οι πληθυσμοί του αγριόγιδου ανά ομάδα πληθυσμών και η εκτίμηση του πληθυσμιακού τους μεγέθους.

Στη συνέχεια ακολουθεί περιγραφή των έξι ομάδων πληθυσμών.

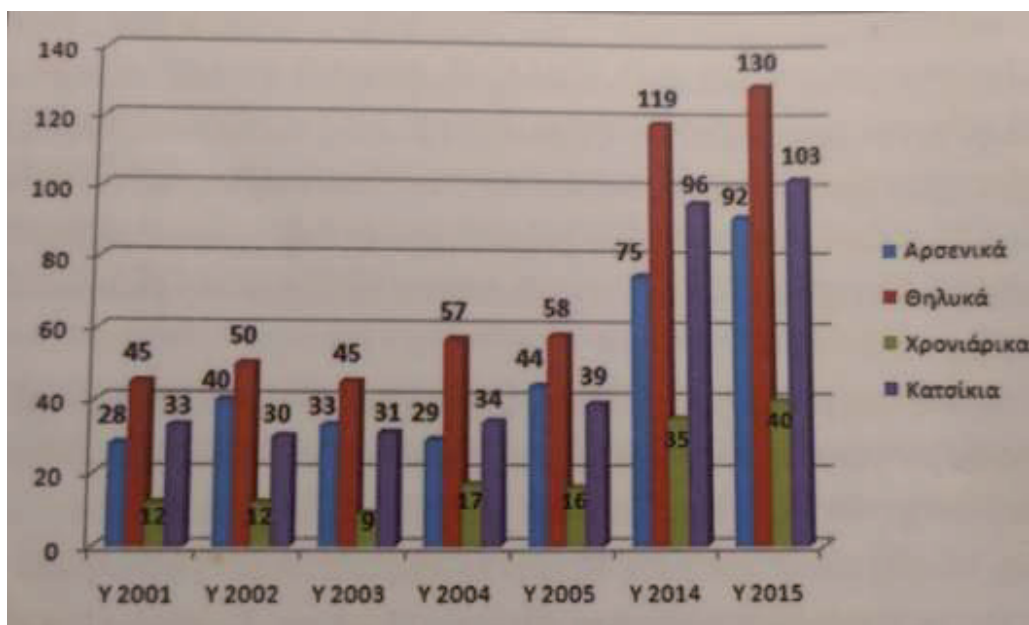
3.1.6.1 Βόρεια Πίνδος

Υπάρχουν 12 διακριτοί πληθυσμοί (Α 1-12) (Hatzirvasanis, 1991; Papanoannou, 1991; Παπαϊωάννου, 1999a, 1999c, 2003; 2005, 2008c, 2009, 2015a, 2015c, 2016; Παπαϊωάννου & Κατή, 2003; Papanoannou & Katī, 2007). Μερικοί από τους σημαντικότερους πληθυσμούς αγριόγιδου στην Ελλάδα εμπεριέχονται σε αυτήν την ομάδα πληθυσμών (Σμόλικας, Γράμμος, Τραπεζίτσα, Λύγκος/Βάλια Κάλντα/ Τσούκα Ρόσσα), συμπεριλαμβανομένου του μεγαλύτερου από όλους τους πληθυσμούς του βαλκανικού αγριόγιδου στη χώρα μας, ο οποίος βρίσκεται στο όρος Τύμφη και στις χαράδρες Αώου και Βίκου (πληθυσμός Α4). Στην περιοχή της Βόρειας Πίνδου υπάρχουν σήμερα 575-710 συνολικά άτομα βαλκανικού αγριόγιδου και τα περισσότερα από αυτά (350-380 άτομα) βρίσκονται στο όρος Τύμφη και στις παρακείμενες χαράδρες Αώου και Βίκου.

Εικόνα 11. Η μεταβολή του πληθυσμιακού μεγέθους του αγριόγιδου στο όρος Τύμφη κατά την χρονική περίοδο 2001-2015 (Παπαϊωάννου 2016).

Ορισμένοι από αυτούς τους πληθυσμούς (Σμόλικας, Τραπεζίτσα, Λύγκος/ Βάλια Κάλντα/Τσούκα Ρόσσα) παρουσιάζουν σταθερότητα ή εμφανίζουν μία ελαφρά αυξητική τάση. Εξαιρετική περίπτωση αποτελεί ο πληθυσμός της Τύμφης, ο οποίος παρουσιάζει μια συνεχή αύξηση κατά τη διάρκεια των τελευταίων 20 ετών, η οποία άρχισε να γίνεται περισσότερο αισθητή πρόσφατα. Το μέγεθος του συγκεκριμένου πληθυσμού αυξήθηκε από έναν «αρχικό» αριθμό 55-70 ατόμων στα τέλη της δεκαετίας του '80 -όταν έγινε για πρώτη φορά η εκτίμηση του πληθυσμιακού του μεγέθους- (Ραπαϊώαννου, 1991) σε 64-86 άτομα το 1997-98 (Παπαϊωάννου, 1999c), σε 120-130 άτομα το 2001-03 (Παπαϊωάννου & Κατή, 2003; Ραπαϊωάννου & Κατή, 2007), συνέχισε να αυξάνεται σε 150-155 άτομα το 2005 (Παπαϊωάννου, 2008c) και τελικά έφτασε στα 350-380 άτομα το φθινόπωρο του 2015 (Παπαϊωάννου, 2015a, 2016, SDF 4ης Εξαετούς Αναφοράς).

Εικόνα 12. Η πληθυσμιακή σύνθεση του αγριόγιδου στο όρος Τύμφη κατά την χρονική περίοδο 2001-2015 (Παπαϊωάννου 2016).

Ταυτόχρονα, υπάρχει μια τάση επέκτασης της γεωγραφικής εξάπλωσης του αγριόγιδου τοπικά, η οποία γίνεται αντιληπτή από το γεγονός ότι κατά τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια αποικήθηκαν σταδιακά ξανά περιοχές με ιστορική παρουσία του είδους, συμπεριλαμβανομένων τοποθεσιών στις οποίες το αγριόγιδο είχε να αναφερθεί εκεί για περισσότερο από έναν αιώνα (Παπαϊωάννου, 2016). Επιπλέον, όσον αφορά στη διασπορά, έχουν κατά καιρούς καταγραφεί περιπτώσεις αρσενικών κυρίως ατόμων να μετακινούνται από την Τύμφη προς γειτονικούς πληθυσμούς της ίδιας ομάδας πληθυσμών (εκτός από τον Γράμμο) (Παπαϊωάννου, δημοσίευτα δεδομένα), ενώ ένας πληθυσμός που θεωρούνταν εξαφανισμένος, έχει ξαναδημιουργηθεί (Μιτσικέλι Α12).

Επιπλέον σε πέντε (5) περιοχές της ευρύτερης Βόρειας Πίνδου (Αα-ε) υπάρχουν ενδείξεις παρουσίας μεμονωμένων ατόμων ή ακόμα και ολιγάριθμων ομάδων αγριόγιδου, αλλά προς επιβεβαίωση αυτού απαιτείται διεξοδική έρευνα πεδίου.

3.1.6.2 Κεντρική και Νότια Πίνδος

Υπάρχουν επτά (7) πληθυσμοί αγριόγιδου στην περιοχή αυτή (B 13-19) (Παπαϊωάννου, 2005, 2007, 2015b, 2015c, 2016; Παραϊοαννου & Kati, 2007, SDF 4ης Εξαετούς Αναφοράς). Σε γενικές γραμμές, το συνολικό πληθυσμιακό μέγεθος είναι χαμηλό, μια και αναφέρεται η ύπαρξη μόνο 90 έως 145 ατόμων. Ο πιο σημαντικός πληθυσμός στην περιοχή αυτή εντοπίζεται στο ορεινό συγκρότημα Περιστέρι/ Κακαρδίτσα/ Τζουμέρκα/ Παχτούρι/ Στεφάνι (B 13), ο οποίος αριθμεί 30 - 45 άτομα (Παραϊοαννου, 2015; Παπαϊωάννου, 2015b, 2016, SDF 4ης Εξαετούς Αναφοράς), τα οποία βρίσκονται διάσπαρτα σε μικρές ομάδες σε λίγους απομονωμένους θύλακες, σε μια κατά τα άλλα ιδιαίτερα εκτεταμένη περιοχή.

Η παρουσία πληθυσμού αγριόγιδου στο φαράγγι του Αράχθου (B 14) (15 - 25 άτομα) (Παραϊοαννου, 2015; Παπαϊωάννου, 2015b, 2016, SDF 4ης Εξαετούς Αναφοράς) ενισχύει την άποψη ότι οι πληθυσμοί αυτού μπορεί να επιβιώσουν ακόμη και σε χαμηλά υψόμετρα (υψομετρικό εύρος στο φαράγγι του Αράχθου: 300 m -1.000 m). Επίσης, το όρος Χατζή (B 18), στην ανατολική πλευρά του Αχελώου, εξακολουθεί να φιλοξενεί έναν μικρό, αλλά αξιόλογο, πληθυσμό 25 - 35 ατόμων. Από την άλλη πλευρά, πολύ μικροί πληθυσμοί διατηρούνται στα όρη Τριγγία- Κλεινός, Αυγό, Κοκκινόλακα και Ανατολικά Αγραφα (Παπαϊωάννου, 2016, Παπαϊωάννου δημοσίευτα δεδομένα), γεγονός που υποδηλώνει ότι οι πληθυσμοί αυτοί συνεχίζουν να έχουν ένα αβέβαιο μέλλον.

Επιπλέον σε τρεις ακόμα περιοχές υπάρχουν ενδείξεις παρουσίας μεμονωμένων ατόμων ή και ολιγάριθμων ομάδων αγριόγιδου (B f-h). Το πιθανότερο είναι πως πρόκειται για περιστασιακή εμφάνιση ατόμων του είδους, αλλά προς επιβεβαίωση αυτού απαιτείται διεξοδική έρευνα πεδίου.

3.1.6.3 Όρη Στερεάς Ελλάδας

Στα βουνά της Στερεάς Ελλάδας το αγριόγιδο απαντάται σε πέντε (5) περιοχές (C 20-24) με ένα συνολικό πληθυσμιακό μέγεθος της τάξης των 255- 340 ατόμων. Ο μεγαλύτερος πληθυσμός του είδους στα βουνά της Ρούμελης ενδιαιτάται στο όρος Γκιώνα (C 20) (140 - 180 άτομα) και είναι ένας από τους μεγαλύτερους πληθυσμούς αγριόγιδου στην Ελλάδα, ο οποίος παρουσίασε μια αισθητή αύξηση κατά την περίοδο 2007-2015 (Παραϊοαννου, 2015, 2015c, 2016, SDF 4ης Εξαετούς Αναφοράς). Στο βουνό αυτό, καταμετρήθηκε -για πρώτη φορά συστηματικά- το 2007 ένας αριθμός 110 ατόμων (Παπαϊωάννου, 2008α, 2016; Παραϊοαννου et al., 2012, 2014α, 2015). Όσον αφορά στη δομή των ηλικιακών κλάσεων του πληθυσμού αυτού, αξίζει να αναφερθεί ότι τα αρσενικά αποτελούσαν το 36%, τα θηλυκά το 35%, τα χρονιάρικα το 8% και τα κατσίκια το 21% (Παραϊοαννου et al., 2014α). Αποτέλεσμα της αύξησης αυτής ήταν να μετακινηθούν μικρές ομάδες αγριόγιδου προς τον γειτονικό ΒΔ Παρνασσό (C 23) όπου σε ένα αρχικό στάδιο έχουν εγκατασταθεί με επιτυχία (Παπαϊωάννου, 2016).

Αναφορικά με τον πληθυσμό του αγριόγιδου στο όρος Οίτη (C 20), θεωρούνταν, πριν από λίγες δεκαετίες, ότι αυτός απειλούνταν άμεσα με εξαφάνιση μια και αναφερόταν η ύπαρξη μόνο 10-30 ατόμων (Hatzirivasanis, 1991). Σήμερα όμως παρουσιάζει μια αισθητή αύξηση τόσο όσον αφορά στο

πληθυσμιακό μέγεθος όσο και στην γεωγραφική εξάπλωση, μετρώντας 65-80 άτομα (Παπαϊωάννου, 2013, 2015d, 2016; Παραϊοαννου, 2015, SDF 4ης Εξαετούς Αναφοράς).

Στα Βαρδούσια (C22) ο πληθυσμός του αγριόγιδου είναι σχετικά περιορισμένος όσον αφορά στο πληθυσμιακό μέγεθος (30 - 40 άτομα) και το ίδιο συνέβαινε με την γεωγραφική του εξάπλωση παρά την αφθονία των κατάλληλων ενδιαιτημάτων που είναι διαθέσιμα στο βουνό αυτό (Παπαϊωάννου, 2015c, 2016). Ωστόσο πρόσφατα έχει καταγραφεί επανειλημμένως η παρουσία μεμονωμένων ατόμων αλλά και κοπαδιών με θηλυκά άτομα σε διάφορα μέρη του κεντρικού ορεινού όγκου και ακόμα παραπέρα προς τα δυτικά, όπου φαίνεται ότι το είδος εγκαταστάθηκε με επιτυχία στις «νέες» περιοχές (Παπαϊωάννου, 2016). Ένας τέτοιος μικρός πληθυσμός εντοπίζεται σήμερα στην Γραμμένη Οξιά (C 24), ενώ ενδείξεις παρουσίας του είδους υπάρχουν και στο όρος Μακρυνόρος-Τσακαλάκι (Cj).

Τέλος αξίζει να αναφερθεί ότι στην ευρύτερη περιοχή της Στερεάς Ελλάδας είναι πολύ πιθανό να υπάρχει ένας μικρός πληθυσμός αγριόγιδων στο όρος Καλιακούδα (Ci) (Παπαϊωάννου αδημοσίευτα δεδομένα). Άγνωστο παραμένει εάν ο πληθυσμός αυτός προϋπήρχε και διατηρούνταν εκεί ελάχιστα άτομα κατά τα προηγούμενα χρόνια ή δημιουργήθηκε με φυσικό εποικισμό από άλλες –σχετικά κοντινές- περιοχές, π.χ. από τα Βαρδούσια.

3.1.6.4 Όλυμπος

Ο Όλυμπος (D 25) διατηρεί έναν ενιαίο πληθυσμό αγριόγιδου, ο οποίος αριθμεί σήμερα 180 με 250 άτομα (Παπαϊωάννου, 2016) ή 140-180 (SDF 4ης Εξαετούς Αναφοράς). Γεγονός πάντως είναι πως εμφανίζει μια σταθερή αυξητική τάση κατά τη διάρκεια των τελευταίων 20 ετών. Η πρώτη λεπτομερής καταμέτρηση, που πραγματοποιήθηκε το 2008, έδωσε έναν αριθμό 110 ατόμων (Παπαϊωάννου, 2008b), ενώ οι λιγιστές προηγούμενες αναφορές εκτιμούσαν τον πληθυσμό αυτόν σε 60 - 100 άτομα (Hatzivassanis, 1991; Παραϊοαννου & Kati, 2007).

3.1.6.5 Ροδόπη- Φαλακρό

Η περιοχή περιλαμβάνει τέσσερις διακριτούς πληθυσμούς αγριόγιδου με ένα συνολικό αριθμό 220-305 ατόμων (E 26-29). Δύο από τους πληθυσμούς αυτούς βρίσκονται στα σύνορα με τη Βουλγαρία.

Ο βορειότερος πληθυσμός του αγριόγιδου στην Ροδόπη, δηλαδή εκείνος του Φρακτού (E 26), συμπεριλαμβανομένου του Παρθένου Δάσους, είναι ένας από τους μεγαλύτερους πληθυσμούς αγριόγιδου στην Ελλάδα και σήμερα αριθμεί 135 - 180 άτομα (Παραϊοαννου, 2015; Παπαϊωάννου, 2015e, 2016, SDF 4ης Εξαετούς Αναφοράς). Πρόκειται για έναν διασυνοριακό πληθυσμό, που -τουλάχιστον ένα μέρος του- χρησιμοποιεί ενδιαιτήματα στο εσωτερικό της Βουλγαρίας. Κατά τα τελευταία 15 χρόνια ο πληθυσμός αυτός παρουσίασε σημαντική αύξηση, τόσο όσον αφορά στο πληθυσμιακό μέγεθος, όσο και στην γεωγραφική κατανομή (Μπίρτσας et al., 2013; Παπαϊωάννου, 2016). Η λεπτομερής καταμέτρηση αυτού του πληθυσμού το 1997 - 98 αποκάλυψε ένα πληθυσμιακό μέγεθος της τάξης των 60 - 80 ατόμων (Παπαϊωάννου, 1999b; Sfougaris et al., 1999; Σφουγγάρης et al., 2004; Παραϊοαννου & Kati, 2007).

Ο νοτιοανατολικός πληθυσμός του αγριόγιδου στην Ροδόπη (Ε 27) αριθμεί 60 - 90 άτομα και φαίνεται, επίσης, να επιδεικνύει μια πρόσφατη αύξηση στο πληθυσμιακό μέγεθός του, αφού την περίοδο 1999- 2000 μόνο 15 -30 άτομα είχαν καταγραφεί εκεί (Sfougaris et al., 1999; Σφουγγάρης et al., 2004; Παραϊοαννου & Kati, 2007), αν και δεν αποκλείεται να ήταν περισσότερα, αλλά δεν είχε γίνει μέχρι τότε κάποια συστηματική προσπάθεια καταγραφής. Ο συγκεκριμένος πληθυσμός εντοπίζεται σε τέσσερις -πολύ κοντά μεταξύ τους- επιμέρους γεωγραφικές περιοχές (Μπίρτσας et al., 2013; Παπαϊωάννου, 2015e, 2016). Οι δύο διακριτοί πληθυσμοί της ευρύτερης περιοχής του όρους Φαλακρού (Ε 28, 29) βρίσκονται σχετικά μακριά από τους δυο πληθυσμούς της οροσειράς της Ροδόπης και αριθμούν και οι δυο μαζί περίπου 25 - 35 άτομα.

3.1.6.6 Β-ΒΔ οροσειρές

Τα όρη Τζένα και Πίνοβο (F30) διατηρούν έναν ενιαίο πληθυσμό αγριόγιδου, ο οποίος χρησιμοποιεί τα εδάφη και στις δύο πλευρές της συνοριακής ζώνης με τη Βόρεια Μακεδονία (διασυνοριακός πληθυσμός) (Παραϊοαννου & Kati, 2007; Παπαϊωάννου, 2005, 2015c, 2016). Ο πληθυσμός αυτός συνεχίζει να παραμένει σταθερά μικρός και δεν ξεπερνά τα 10- 15 άτομα (Παπαϊωάννου, 2015c, 2016, SDF 4ης Εξαετούς Αναφοράς), παρουσιάζοντας την ίδια εικόνα όπως και το 1999 (Παραϊοαννου & Kati, 2007).

Στην ευρύτερη περιοχή υπάρχουν ενδείξεις εμφάνισης -τουλάχιστον περιστασιακής- ατόμων του είδους στα όρη Βόρας, Βαρνούντας και Όρβηλος (Ε i-m). Πιθανότατα τα άτομα αυτά προέρχονται από πληθυσμούς αγριόγιδου των γειτονικών χωρών, όπως συμβαίνει τουλάχιστον στην περίπτωση του Ορβήλου, όπου ακριβώς στη συνοριακή ζώνη από την πλευρά της Βουλγαρίας υπάρχει καταγεγραμμένος πληθυσμός αγριόγιδου (Valchev & Avartmon, προσ. επικοινωνία).

3.2 Πιέσεις - Απειλές

Σύμφωνα με το έντυπο της 4ης Εξαετούς Αναφοράς με βάση το Άρθρο 17 της Οδηγίας 92/43 υπάρχουν καταγεγραμμένες δέκα διακριτές Πιέσεις/ Απειλές προς το είδος, καθώς επίσης και δύο περιπτώσεις που Πιέσεις προέρχονται έξω από τα όρια της Ελληνικής επικράτειας.

Στις σημαντικότερες με υψηλή ένταση Πιέσεις/ Απειλές συγκαταλέγονται οι εξής τρεις: Παράνομη θήρα – Πίεση/ Απειλή (G10), Διάνοιξη δρόμων – Πίεση/ Απειλή (E01), Θήρα – Πίεση (G07).

Ακολουθούν οι υπόλοιπες: Εντατική βόσκηση ή Υπερβόσκηση από κτηνοτροφικά ζώα – Πίεση/ Απειλή (A09), Τουριστικές δραστηριότητες και ορεινά σπορ – Πίεση/ Απειλή (F07), Κλιματική αλλαγή – Απειλή (N01), Εξόρυξη ορυκτών – Πίεση/ Απειλή (C01), Γενετική απομόνωση – Απειλή (L05), Εκτεταμένη βόσκηση ή υποβόσκηση από κτηνοτροφικά ζώα – Απειλή (A10), Δηλητηρίαση ζώων – Πίεση (G07), καθώς και εκείνες που αποτελούν ειδική περίπτωση μια και αφορούν τη διασυνοριακή ζώνη της Ελλάδας με τις γειτονικές χώρες: Απειλές και πιέσεις εκτός του κράτους μέλους – Πίεση (Xo), Απειλές και πιέσεις εκτός της επικράτειας της ΕΕ – Πίεση (Xe).

Οι καταγεγραμμένες Πιέσεις και Απειλές που σχετίζονται με τους πληθυσμούς του αγριόγιδου στην Ελλάδα, σύμφωνα με την 4η Εθνική Αναφορά με βάση το Άρθρο 17 της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ, παρουσιάζονται στον Πίνακα 4 του Παραρτήματος 1.

Ακολουθεί ανάλυση των Πιέσεων/ Απειλών ως προς το αγριόγιδο, ανά περίπτωση.

Παράνομη θήρα (G10)

Η κύρια απειλή για το βαλκανικό αγριόγιδο στην Ελλάδα ήταν και συνεχίζει να είναι η λαθροθηρία, όπως άλλωστε συμβαίνει και στις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες (Gjilkuri, 1997; Krystufek et al., 1997; Spiridonov & Genov, 1997; Valchev et al., 2006). Η λαθροθηρία επηρεάζει σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό όλους τους πληθυσμούς του αγριόγιδου και σε ορισμένους μάλιστα από αυτούς εξασκείται με ιδιαίτερα υψηλή ένταση (Hatzirvasanis, 1991; Papaioannou, 1991, 2010, 2015; Adamakopoulos et al., 1997; Παπαϊωάννου, 2003, 2005, 2015a, 2015b, 2015c, 2015d; 2015e, 2015f, 2016; Papaioannou & Kati, 2007; Papaioannou et al., 2014a, Bounas et al., 2018, Kati et al., 2020).

Η λαθροθηρία γίνεται με τη χρήση κυνηγετικού λειόκανου όπλου και σε ορισμένες περιπτώσεις, ιδιαίτερα στους πληθυσμούς που βρίσκονται στη μεθοριογραμμή με τις γειτονικές της Ελλάδας χώρες (π.χ. πληθυσμοί A1, E26) ή σχετικά κοντά σε αυτήν (π.χ. στους περισσότερους από τους πληθυσμούς της ομάδας A), χρησιμοποιούνται και ραβδωτά όπλα, όπως καλάσνικοφ (Papaioannou, 2015; Παπαϊωάννου, 2016). Η λαθροθηρία διεξάγεται είτε με ενεργό αναζήτηση των ζώων από μεμονωμένους λαθροκυνηγούς ή από μικρές ομάδες αυτών είτε από οργανωμένη ομαδική επιχείρηση με τη μέθοδο της «παγάνας». Σε ορισμένες περιπτώσεις οι λαθροκυνηγοί συνηθίζουν να τοποθετούν αλάτι, ως δόλωμα, για να προσελκύσουν σε συγκεκριμένα σημεία τα αγριόγιδα. Άλλες περιπτώσεις λαθροθηρίας αγριόγιδου, που είναι λιγότερο συνηθισμένες, σχετίζονται με την εγκατάσταση ειδικών παγίδων σύλληψης αγριόγιδων (συρμάτινοι αυτοσχέδιοι κλωβοί), τοποθέτηση δόκανων ή συρμάτινων θηλιών, καθώς και χρήση διάφορων ειδών τόξου (όπως βαλίστρα) (Παπαϊωάννου, αδ. δεδ.).

Η λαθροθηρία του αγριόγιδου στην Ελλάδα εκτιμάται ότι γίνεται είτε απλώς και μόνο για λόγους «αναψυχής» είτε για την απόκτηση του κρέατος και σπανιότερα του τρόπαιου. Είναι πιθανό ότι σε ορισμένες περιπτώσεις η λαθροθηρία αποκτά και παράνομο εμπορικό χαρακτήρα και κρέας του αγριόγιδου διακινείται σε εστιατόρια σε τουριστικές περιοχές, σε αστικά κέντρα ή καταλήγει σε επιλεγμένους ιδιώτες αποδέκτες.

Το γεγονός ότι το αγριόγιδο -για λόγους προστασίας από τους φυσικούς του θηρευτές- βρίσκεται συνήθως σε μακρινά και δυσπρόσιτα για τον άνθρωπο εδάφη, περιορίζει κατά κάποιον τρόπο τις δυνατότητες θηροφύλαξης. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια η αύξηση του βαθμού ευαισθητοποίησης για το αγριόγιδο από τον κόσμο -συμπεριλαμβανομένης της πλειονότητάς των κυνηγών- και η αισθητή δραστηριότητά των φυλάκων θήρας των Κυνηγετικών Ομοσπονδιών φαίνεται πως έχουν επιδράσει θετικά στη μείωση της έντασης της λαθροθηρίας του είδους. Παρόλα αυτά δεν λείπουν περιστατικά μαζικής λαθροθηρίας αγριόγιδων, όπως η πρόσφατη περίπτωση σε ορεινή περιοχή του χωριού Τσεπέλοβο του Δήμου Ζαγορίου Ιωαννίνων στις 21 Φεβρουαρίου του 2017, όπου ομάδα λαθροθηρών εξόντωσε σε ένα πρωί τουλάχιστον έξι αγριόγιδα (Bounas et al., 2018). Σημειώνεται ότι το σημείο που έλαβε χώρα το περιστατικό λαθροθηρίας βρίσκεται εντός του Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου και εντός της ΕΖΔ Κεντρικό Τμήμα Ζαγορίου (GR2130004). Γενικά οι λαθροκυνηγοί αγριόγιδου είναι γνώστες της παράνομης δραστηριότητάς τους και σπάνια πλέον γίνονται γνωστά επεισόδια λαθροθηρίας, αν και όταν γραφόταν το παρόν κείμενο υπήρχε μία τουλάχιστον σχετική ανάρτηση -συγκαλυμμένα βέβαια- στο διαδίκτυο (Παπαϊωάννου αδ. δεδ.).

Η λαθροθηρία του αγριόγιδου ενισχύεται εκτός από (α) την αδυναμία επιτήρησης του εκ των πράγματων δυσπρόσιτου χαρακτήρα της πλειονότητάς των ενδιαιτημάτων αυτού, και από μερικούς ακόμα άξιους αναφοράς παράγοντες, οι οποίοι είναι οι εξής:

(β) Ο αριθμός των φυλάκων θήρας των ΚΟ και των θηροφυλάκων της ΔΥ που είναι παρόντες στα ενδιαιτήματα του είδους είναι περιορισμένος,

(γ) Οι επόπτες των ΦΔ των ΠΠ πρακτικά δεν συμμετέχουν στην θηροφύλαξη και δεν έχουν δικαιώματα ανακριτικού υπαλλήλου,

(δ) Σε περιοχές όπου η θήρα επιτρέπεται, οι λαθροκυνηγοί προσποιούνται τους απόλυτα νόμιμους κυνηγούς, χωρίς κανείς να δύναται να γνωρίζει την πρόθεσή και τις ενέργειές τους,

(ε) Στις σπάνιες περιπτώσεις που έχουν υπάρξει συλλήψεις υπόπτων και οι οποίες κατέληξαν σε διεξαγωγή δίκης οι όποιες ποινές τελικά επιβλήθηκαν ήταν πολύ χαλαρές,

(στ) Στις ελάχιστες περιπτώσεις δίκης στη δικογραφία λαμβάνεται υπόψη αποκλειστικά και μόνο η Νομοθεσία περί θήρας και όχι η Περιβαλλοντική Νομοθεσία σε σχέση με τις υποχρεώσεις της χώρας ως προς την ευρωπαϊκή νομοθεσία (π.χ. Οδηγία 92/43),

(ζ) Δεν προβλέπεται η διαδικασία εξέτασης τυχόν ευρεθέντος οργανικού υλικού με χρήση μεθόδων ταυτοποίησης DNA,

(η) Δεν προβλέπεται η άρση του απορρήτου της κινητής τηλεφωνίας των υπόπτων.

Εικόνα 13. Τα έξι (6) παρανόμως θηρευθέντα αγριόγιδα κατά το πιο πρόσφατο καταγεγραμμένο περιστατικό λαθροθηρίας στο Εθνικό Πάρκο Βόρειας Πίνδου (εντός ΕΖΔ Κεντρικό Τμήμα Ζαγορίου, GR2130004) (ΧΠ, 21/2/2017). Σημειώνεται ότι τα 4 από τα 5 θηλυκά κυοφορούσαν.

Εικόνα 14. Βούλγαροι λαθροκυνηγοί με ραβδωτά τυφέκια στο ΚΑΖ στο Δάσος του Φρακτού (ΦΔ ΕΠΟΡ & ΒCS/ 13.11.2017 & 7/1/2020).

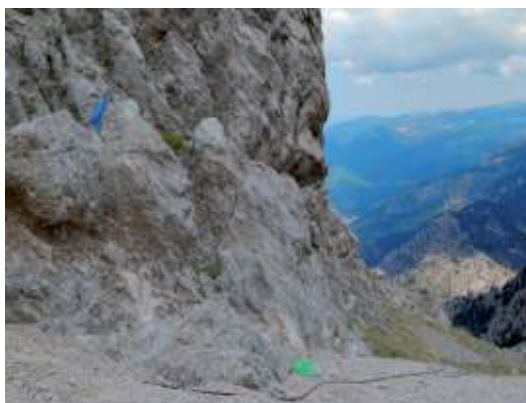
Εικόνα 15. Δέρμα παράνομα θηρευθέντος αγριόγιδου εγκαταλειμμένο σε ορεινή τοποθεσία του Ολύμπου (ΛΡ/BCS/ 10.2017).

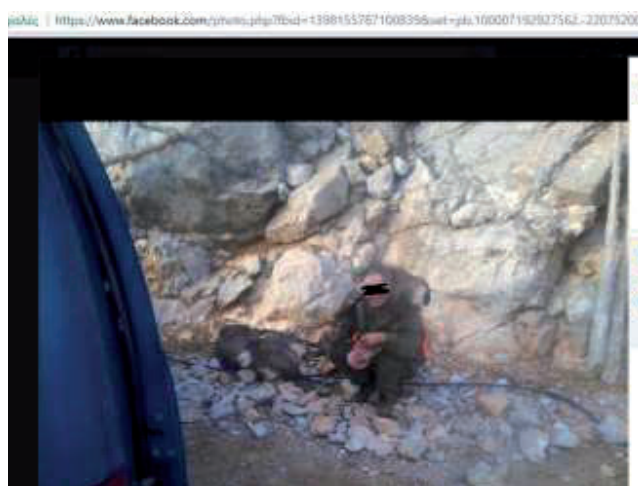
Εικόνα 16: Παγίδα σύλληψης σπληφόρων, κατά πάσα πιθανότητα αγριόγιδων στα Τζουμέρκα (ΕΟΣ Άρτας/ 10.2019)

Εικόνα 17: Αγριόγιδο με κομμένο πόδι, πιθανά από δόκανο (ΧΠ, Δάσος Φρακτού (ΧΠ/BCS/ 11.2018)

Εικόνα 18: Σταθερές θέσεις τοποθέτησης αλατιού για προσέλκυση αγριόγιδων με σκοπό τη θήρευσή τους στη Γκιώνα (ΓΔ/ 09.2018)

Εικόνα 19: Φωτ. από ανάρτηση λαθροκυνηγίου αγριόγιδου στο διαδίκτυο, πιθανά στα Βαρδούσια ή στη Γκιώνα (η ανάρτηση είχε γίνει παλιότερα, αλλά υπήρχε στο διαδίκτυο κατά την περίοδο σύνταξης του παρόντος ΕΣΔ).

Διάνοιξη δρόμων (G10)

Παρά τα σημαντικά οφέλη της ύπαρξης χρηστικού οδικού δικτύου, οι δρόμοι σχετίζονται με τις πέντε κυριότερες αιτίες της απώλειας της βιοποικιλότητας παγκοσμίως, οι οποίες είναι κατά φθίνουσα σειρά σοβαρότητας: η αλλαγή χρήσης γης, η άμεση εκμετάλλευση των φυσικών πόρων, η κλιματική αλλαγή, η ρύπανση και τα εισβλητικά είδη (IPBES, 2019). Οι δρόμοι θεωρούνται μία από τις βασικότερες αιτίες της απώλειας της βιοποικιλότητας και της υποβάθμισης της λειτουργίας των οικοσυστημάτων παγκοσμίως, ιδίως όταν εισέρχονται σε φυσικά οικοσυστήματα και πρώην αδιατάρακτες περιοχές (Hofman et al., 2020; Ibsch et al., 2016; Laurence, 2017; Laurence & Arrea, 2017; Selva et al., 2015).

Το οδικό δίκτυο που διατρέχει το εσωτερικό των κρίσιμων ενδιαιτημάτων του αγριόγιδου ή βρίσκεται σε εγγύτητα με αυτά, αποτελεί έναν ιδιαίτερα αρνητικό παράγοντα για τους πληθυσμούς

του αγριόγιδου, καθώς οδηγεί σε αυξημένο βαθμό διαταραχής, που συνδέεται με το νόμιμο κυνήγι και άλλες ανθρώπινες δραστηριότητες και κυρίως με τη διευκόλυνση της δραστηριότητας της λαθροθηρίας (Papaioannou, 1991, 2015; Adamakopoulos et al., 1997; Παπαϊωάννου, 2003, 2005, 2015a, 2015b, 2015c, 2015d, 2015e, 2016; Παπαϊωάννου & Κατή, 2003; Papaioannou & Kati, 2007; Papaioannou et al., 2014a; Kati et al., 2020a). Η κατασκευή ενός δρόμου σε μια προηγουμένως απροσπέλαστη περιοχή, που γίνεται για διάφορους λόγους, όπως η εξυπηρέτηση της κτηνοτροφίας, η δασική διαχείριση, η προώθηση του τουρισμού καθώς και η εγκατάσταση και λειτουργία αιολικών πάρκων, σημαίνει παροχή γρήγορης και άνετης πρόσβασης στα ενδιαιτήματα του αγριόγιδου για όλους, συμπεριλαμβανομένου των λαθροθηρών, καθώς και μια άμεση απομάκρυνση αυτών από εκεί. Η κατάσταση ασφαλώς επιδεινώνεται από την αδυναμία της ολοκληρωμένης φύλαξης της άγριας πανίδας και ελέγχου της θήρας από τη Δασική Υπηρεσία και την έλλειψη αρμοδιότητας σε αυτό το θέμα από το προσωπικό των Φορέων Διαχείρισης των Εθνικών Πάρκων, καθώς και την περιορισμένη αποτελεσματικότητα, στα δυσπρόσιτα ενδιαιτήματα του αγριόγιδου, της δράσης των φυλάκων θήρας των Κυνηγετικών Ομοσπονδιών.

Γενικά οι αρνητικές επιπτώσεις του οδικού δικτύου, ως παράγοντας διαταραχής της βιοποικιλότητας, είναι ικανοποιητικά τεκμηριωμένες (π.χ. Selva et al., 2011; Morgan et al., 2019) και τα άγρια οπληφόρα σαφώς τείνουν να αποφεύγουν τις περιοχές με δρόμους (Bleich et al., 2009; Lian et al., 2012), όπως συμβαίνει με το ζαρκάδι στη γειτονική Ιταλία (Grignolio et al., 2011) και στη Γαλλία (Bonnot et al., 2012).

Στην Ελλάδα έχουν απομείνει 1.115 ΠΑΔ (Περιοχές Άνευ Δρόμων), τμήματα δηλαδή γης που έχουν έκταση πάνω από 1 km² και ταυτόχρονα απέχουν πάνω από 1 km από τον πλησιέστερο δρόμο, καθιστώντας έτσι την πιθανότητα να βρεθεί κάποιος σε κάποια ΠΑΔ της χώρας κάτω από 5% (Kati et al., 2020b). Αξίζει να αναφερθεί ότι από τις έξι μεγαλύτερες ΠΑΔ της χώρας οι τρεις, οι οποίες βρίσκονται στην ηπειρωτική Ελλάδα (πλην Πελοποννήσου), φιλοξενούν αξιολογούς πληθυσμούς του αγριόγιδου (Τύμφη, Όλυμπος, Σμόλικας). Πρόσφατη επιστημονική έρευνα κατέδειξε πως το αγριόγιδο αποφεύγει ξεκάθαρα τις περιοχές με δρόμους καθώς και τις περιοχές στις οποίες επιτρέπεται το κυνήγι (Kati et al., 2020a). Χρησιμοποιεί δηλαδή το αγριόγιδο εντόνως τις ΠΑΔ, όπου δεν υπάρχουν δρόμοι, καθώς και τα Καταφύγια Άγριας Ζωής (ΚΑΖ), όπου απαγορεύεται η θήρα. Προφανώς η ύπαρξη δρόμων, πέρα από τη λαθροθηρία και την ενόχληση από το νόμιμο κυνήγι, αυξάνει πολλαπλά την ένταση και άλλων παραγόντων ενόχλησης προς το αγριόγιδο, που μπορεί να προέρχονται από παραγωγικές δραστηριότητες (π.χ. κτηνοτροφία, υλοτομία) ή από δραστηριότητες αναψυχής (π.χ. περιήγηση με 4Χ4 ή μηχανές enduro).

Θήρα (G07)

Η θήρευση του αγριόγιδου στην Ελλάδα δεν επιτρέπεται. Ωστόσο η θήρα συγκαταλέγεται στις Πιέσεις προς το είδος με την έννοια της διατάραξης/ ενόχλησης, όταν η δραστηριότητα αυτή λαμβάνει χώρα στα ενδιαιτήματά του. Η επιφάνεια του συνόλου των περιοχών στην Ελλάδα στις οποίες η θήρα συγκαταλέγεται στις επιτρεπτές ανθρώπινες δραστηριότητες υπολογίστηκε πως είναι άνω του 83% της χερσαίας επιφάνειας της χώρας, ενώ η έκταση εκείνη των περιοχών όπου η θήρα δεν επιτρέπεται για λόγους προστασίας της άγριας ζωής –συμπεριλαμβανομένης της διαχείρισης θηρεύσιμων ειδών- είναι μόλις 9,16% της χερσαίας επιφάνειας της χώρας (Kati et al., 2020a). Ένα μεγάλο μέρος της εξάπλωσης των πληθυσμών του αγριόγιδου στην Ελλάδα, που

αντιστοιχεί στο 40% της κατανομής του είδους σε εθνικό επίπεδο, βρίσκεται σε περιοχές στις οποίες η δραστηριότητα του κυνηγιού επιτρέπεται για εκείνα τα είδη της άγριας πανίδας - συμπεριλαμβανομένων ορισμένων θηλαστικών- που περιλαμβάνονται στην Ετήσια Ρυθμιστική απόφαση θήρας του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας (Kati et al., 2020a), στην οποία το αγριόγιδο δεν έχει συμπεριληφθεί ούτε μία φορά τουλάχιστον τα τελευταία 50 χρόνια. Συνήθως σημαντικά τμήματα από τα απόκρημνα μέρη των περιοχών εξάπλωσής του αγριόγιδου έχουν κηρυχτεί ως Καταφύγια Άγριας Ζωής (ΚΑΖ) -ή σπανιότερα ως άλλη κατηγορία περιοχής απαγόρευσης του κυνηγιού- και πολύ ορθά, διότι τα μέρη αυτά λειτουργούν ούτως ή άλλως ως φυσικά καταφύγια για το αγριόγιδο. Ταυτόχρονα αυτά τα μέρη συχνά δεν παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον για τη θήρευση επιτρεπόμενων ειδών άγριας πανίδας και επιπλέον χαρακτηρίζονται από μεγάλη επικινδυνότητα για τον άνθρωπο λόγω του επικλινούς ανάγλυφου. Μεγάλη σημασία όμως για το αγριόγιδο έχουν και οι λιγότερο απότομες εκτάσεις των βουνών στις οποίες αναπτύσσονται ορεινά και υποαλπικά λιβάδια. Τα κοπάδια του αγριόγιδου επιδιώκουν σε καθημερινή βάση, τουλάχιστον κατά την περίοδο του καλοκαιριού και του φθινοπώρου, να βρίσκονται κάποιες ώρες της ημέρας στις περιοχές αυτές για να βοσκήσουν, αλλά εκεί η δραστηριότητα της θήρας είναι συνήθως χωρικά επιτρεπτή κατά τη διάρκεια της κυνηγετικής περιόδου, δηλαδή κατά το φθινόπωρο και έως τα μέσα του χειμώνα.

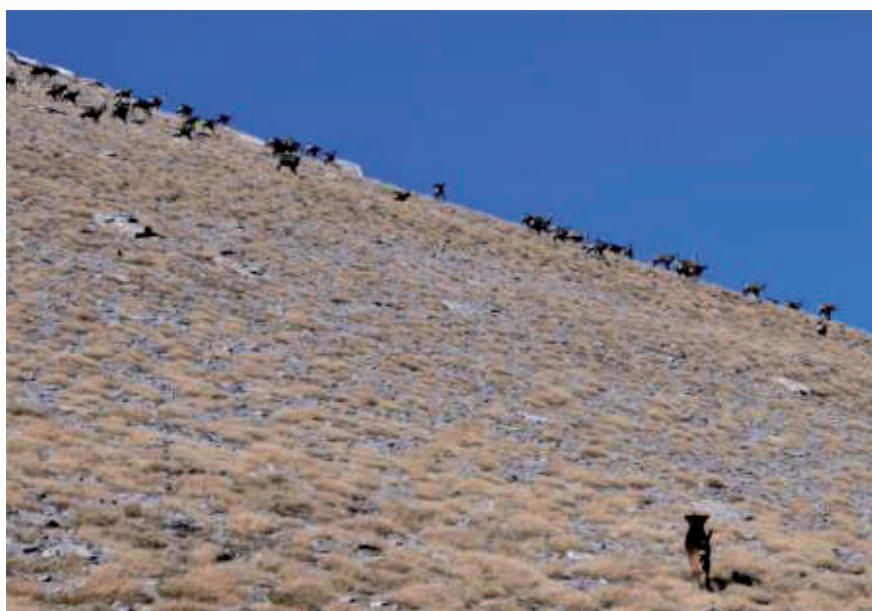
Αποτελεί κοινή διαπίστωση σε άλλες χώρες πως η εξάσκηση υπαίθριων δραστηριοτήτων αναφυχής στα ενδιαίτημα του αγριόγιδου, όπως είναι η ορειβασία, η πεζοπορία και η ορεινή ποδηλασία, επιδρούν αρνητικά στους πληθυσμούς του είδους (Hamr, 1988; Pepin et al., 1996; Gander et al., 1997; Bogel & Harer, 2002), αν και στις σχετικές ερευνητικές εργασίες δεν εξετάστηκε η περίπτωση του ορειβάτη- πεζοπόρου και με την ιδιότητα του κυνηγού. Συνήθως στην παρουσία ανθρώπων, τα αγριόγιδα απομακρύνονται από τα λιβάδια όπου βόσκουν και το ίδιο αποτέλεσμα προκύπτει από την παρουσία σκύλων, είτε είναι αδέσποτοι είτε όχι (Παπαϊωάννου, 2016). Η συχνή παρουσία ανθρώπων, στην προκειμένη περίπτωση κυνηγών κατά την εξάσκηση της δραστηριότητας του κυνηγιού, στις ανοιχτές εκτάσεις (συνήθως στα ορεινά και υποαλπικά λιβάδια), η οποία συνοδεύεται ενίοτε από πυροβολισμούς, είναι ευνόητο ότι εξαναγκάζει τα κοπάδια του αγριόγιδου που βρίσκονται τριγύρω να καταφύγουν στις απόκρημνες περιοχές. Ειδικά στις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι κυνηγοί συνοδεύονται από σκύλους, αυτοί είναι πολύ πιθανό ότι θα εκδιώξουν τα αγριόγιδα και θα τα οδηγήσουν στις απόκρημνες περιοχές, εγκαταλείποντας, προφανώς για μεγάλο χρονικό διάστημα της ημέρας εκείνης, τα λιβάδια στα οποία έβοσκαν.

Στην Ελλάδα, η ανάλυση 1.168 παρατηρήσεων παρουσίας αγριόγιδου, οι οποίες συλλέχθηκαν στο όρος Τύμφη κατά τη διάρκεια έξι εποχιακών καταγραφών με τη μέθοδο ENFA (Ecological-Niche Factor Analysis), χρησιμοποιώντας 16 μεταβλητές (περιβαλλοντικές και όχλησης) οδήγησε στην υποστήριξη της υπόθεσης της αποφυγής του ανθρωπογενούς κινδύνου από το αγριόγιδο (anthropogenic risk avoidance hypothesis), μέσω της επιλογής των απομακρυσμένων περιοχών που βρίσκονται μακριά από τους δρόμους, τους οικισμούς και τις περιοχές που επιτρέπεται το κυνήγι (Kati et al., 2020a). Συνεπώς η δραστηριότητα του κυνηγιού, με τον τρόπο που αυτή ασκείται στην Ελλάδα σήμερα, αποτελεί παράγοντα ενόχλησης για το αγριόγιδο, ακόμα και εάν αυτό, ως είδος της άγριας πανίδας, δεν συγκαταλέγεται στον καθεαυτό στόχο της δραστηριότητας της θήρας.

Έχει βρεθεί επίσης ότι ένα άλλο οπληφόρο θηλαστικό, το ζαρκάδι, αναγκάζεται να τροποποιήσει χωρικά ή/ και χρονικά τη χρήση του ενδιαίτηματός του εξαιτίας της δραστηριότητας της νόμιμης θήρας με τη χρήση σκύλων που όμως στοχεύει σε άλλο είδος οπληφόρου (αγριόχοιρος) και ενδεχομένως στο λαγό. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τον περιορισμό του ζωτικού χώρου του

ζαρκαδιού, την συσσώρευση των ατόμων του σε περιοχές απαγόρευσης της θήρας (reserve effect) ή /και την απομονωσή τους σε ακατάλληλες περιοχές που τελικά δεν μπορούν να διασφαλίσουν την επιβιωσή τους, ενώ είναι πιθανό να προκύψει την επόμενη χρονιά –εξαιτίας των παραπάνω- μειωμένη γεννητικότητα, επηρεάζοντας εν τέλει τη δυναμική ολόκληρου του πληθυσμού (Grignolio et al., 2011). Παρομοίως, έχει διαπιστωθεί ότι σε περιοχές που βρίσκονται υπό καθεστώς κυνηγίου στη Γαλλία, το ζαρκάδι αναγκάζεται να μην συχνάζει κατά τη διάρκεια της ημέρας στις ανοιχτές εκτάσεις, οι οποίες είναι περισσότερο κατάλληλες για βόσκηση, μειώνοντας μεν τις πιθανότητες θήρευσής του από κυνηγούς, περιορίζοντας δε τον χρόνο παραμονής τους στα κατάλληλα ενδιαιτήματα για τροφοληψία (Bonnot et al., 2012). Δεν αποκλείεται, εξαιτίας αυτής της ανθρωπογενούς πίεσης, οι πληθυσμοί του αγριόγιδου, να αντιμετωπίζουν προβλήματα αντίστοιχα με εκείνα που αναφέρθηκαν παραπάνω για το ζαρκάδι.

Σημειώνεται η συνδυαστική επίδραση ως παράγοντας ενόχλησης προς το αγριόγιδο αφενός της εξάσκησης της κτηνοτροφίας και αφετέρου της κυνηγετικής δραστηριότητας. Μια περίοδος ενόχλησης προς το αγριόγιδο (καλοκαίρι) από τα κοπάδια των κτηνοτροφικών ζώων που συνοδεύονται από τσομπανόσκυλα, ακολουθείται από μία άλλη περίοδο ενόχλησης που σχετίζεται με την κυνηγετική δραστηριότητα (φθινόπωρο). Συνεπώς η δυνατότητα βόσκησης των αγριόγιδων σε ορισμένες περιοχές, π.χ. στα λιβάδια των ορεινών- υποαλπικών οροπεδίων, καθίσταται τοπικά προβληματική, ανάλογα με την ένταση των παραγόντων όχλησης, τόσο το καλοκαίρι (κύρια λόγω κτηνοτροφίας) όσο και το φθινόπωρο (κύρια λόγω της δραστηριότητας του κυνηγίου). Αυτό ενδεχομένως επηρεάζει τη βιωσιμότητα των ατόμων του αγριόγιδου, τα οποία εν τέλει είναι εκείνα που θα παραμείνουν στο ορεινό περιβάλλον και θα υπομείνουν τις αντίξοες καιρικές συνθήκες του χειμώνα που θα ακολουθήσει.

Εικόνα 20 : Εκδίωξη πολυπληθούς κοπαδιού αγριόγιδων από τις θέσεις βόσκησης στα υποαλπικά οροπέδια κατά την περίοδο του φθινοπώρου από έναν μικρόσωμο σκύλο, Όλυμπος (ΧΠ/11.2015).

Εντατική βόσκηση ή Υπερβόσκηση από κτηνοτροφικά ζώα Α09 & Εκτεταμένη βόσκηση ή υποβόσκηση από κτηνοτροφικά ζώα (Α10)

Η δραστηριότητα της κτηνοτροφίας στα ενδιαιτήματα του αγριόγιδου γενικώς θεωρείται ότι επιδρά αρνητικά στους πληθυσμούς του είδους και αυτό οφείλεται είτε στον άμεσο τροφικό ανταγωνισμό μεταξύ κτηνοτροφικών ζώων και αγριόγιδων είτε στον έμμεσο ανταγωνισμό και στην ενόχληση που προκαλεί στο αγριόγιδο η εξάσκηση της δραστηριότητας αυτής (Rebolo et al., 1993; Fankhauser et al., 2008; Chirichella et al., 2013; Chirichella et al., 2014). Αν λάβει κανείς υπόψη τον σημερινό μειωμένο αριθμό των εκτρεφόμενων κτηνοτροφικών ζώων στην ορεινή Ελλάδα σε σχέση με μια πεντηκονταετία πριν θα θεωρούσε ότι η επίδραση της κτηνοτροφίας στους πληθυσμούς του αγριόγιδου δεν μπορεί να είναι σημαντική. Ωστόσο σε ορισμένες περιπτώσεις, τοπικά έστω, ενδέχεται σήμερα να υπάρχει υψηλή πυκνότητα εκτρεφόμενων ζώων στα ενδιαιτήματα του αγριόγιδου, όπως για παράδειγμα στη Γκιώνα (Papaioannou et al., 2014a). Παρομοίως και σε άλλα βουνά, όπως π.χ. σε σημαντικές για το αγριόγιδο περιοχές στο όρος Τύμφη.

Αποτελεί επίσης κείμερο ερώτημα κατά πόσο η σημερινή μετάβαση της ορεινής εκτατικής κτηνοτροφίας από την «παραδοσιακή» εκτροφή προβάτων προς την «σύγχρονη» εκτροφή βοοειδών, ιδιαίτερα κατά τους θερινούς και φθινοπωρινούς μήνες στα ορεινά και υποαλπικά οικοσυστήματα - ενδεχομένως σαν αποτέλεσμα των προσαρμογών της εθνικής αγροτικής πολιτικής στις επιταγές της αντίστοιχης της ΕΕ-, επηρεάζει και σε ποιον βαθμό τους πληθυσμούς του αγριόγιδου στη χώρα μας. Δεν υπάρχουν σχετικές μελέτες από ερευνητικές εργασίες στην Ελλάδα, αν και σε άλλα μέρη και ίσως σε διαφορετικά οικοσυστήματα, οι αρνητικές επιδράσεις της βόσκησης κτηνοτροφικών ζώων σε λιβαδικές εκτάσεις -ιδιαίτερα από αγελάδες- είναι τεκμηριωμένες (Betteridge et al., 1999; Bilotta et al., 2007).

Εικόνα 21. Βόσκηση αγελάδων για πρώτη φορά –τουλάχιστον για τα τελευταία 100 χρόνια- στα λιβάδια γύρω από τη Δρακόλμνη της Τύμφης, σε ένα από τα καλύτερα ενδιαιτήματα του αγριόγιδου στην Ελλάδα (ΓΡ/ 08.2019).

Ωστόσο, το γεγονός και μόνο της -ήδη καταγεγραμμένης- αρνητικής επίδρασης προς τον τοπικό πληθυσμό του απειλούμενου υποείδους του αγριόγιδου (*R. pyrenaica ornata*) που έχει προκύψει από την τεχνητή εγκατάσταση πληθυσμού κόκκινου ελαφιού στο Εθνικό Πάρκο του Abruzzo της Ιταλίας (Corlatti et al., 2019; Ferreti et al., 2015; Ferreti et al., 2018; Lovari et al., 2014) δημιουργεί προβληματισμό κατά πόσο η εγκατάσταση μεγάλου αριθμού μεγαλόσωμων μηρυκαστικών, στην προκειμένη περίπτωση εκτρεφόμενων βοοειδών, για ολόκληρη τη θερινή και τη φθινοπωρινή περίοδο σε κατάλληλα για το αγριόγιδο ενδιαιτήματα, όπως π.χ. στα υπο-αλπικά οροπέδια του όρους Τύμφη, δύναται εν τέλει να είναι ασφαλής για την εξασφάλιση της βιωσιμότητας των πληθυσμών του αγριόγιδου. Ο προβληματισμός γίνεται περισσότερο ανησυχητικός εάν ληφθεί υπόψη ότι η παραδοσιακή εκτατική κτηνοτροφία στα θερινά- φθινοπωρινά ενδιαιτήματα του αγριόγιδου στην Ελλάδα αφορούσε κατά το παρελθόν σχεδόν αποκλειστικά μικρά μηρυκαστικά και συγκεκριμένα πρόβατα και όχι αγελάδες -εκτός ίσως από ιδιαίτερα μεμονωμένες περιπτώσεις- και επομένως οι πιθανές αρνητικές επιπτώσεις από την πρωτοφανή και συνεχώς αυξανόμενη βοοτροφία στα ορεινά και κυρίως υπο-αλπικά λιβάδια της χώρας αναμένονται να φανούν στο μέλλον. Άλλωστε, είναι δεδομένο πως η ποιότητα των λιβαδιών που βόσκουν τα αγριόγινδα, και ειδικά τα κοπάδια των θηλυκών με τα μικρά, καθορίζει σε σημαντικό βαθμό τον βαθμό επιβίωσης των μικρών αγριόγιδων κατά τη διάρκεια του πρώτου χειμώνα της ζωής τους (Sornavacca et al., 2016).

Επιπλέον, είναι πολύ πιθανό πως αξιολογοί πληθυσμοί αγριόγιδου που παρουσιάζουν σήμερα μια καταγεγραμμένη αισθητή τάση αύξησης του πληθυσμιακού μεγέθους και της εξάπλωσης τους και οι οποίοι θα μπορούσαν στο άμεσο μέλλον να παίξουν σημαντικό ρόλο στην εκπλήρωση διαχειριστικών στόχων στο πλαίσιο του παρόντος ΕΣΔ (π.χ. φυσική και τεχνητή εγκατάσταση νέων πληθυσμών, ανανέωση γονιδιακού αποθέματος απομονωμένων μικρών πληθυσμών, περιορισμός κατακερματισμού εξάπλωσης κ.ά.) ενδέχεται τελικά σύντομα, τότε δηλαδή που εκ των περιστάσεων αυτό θα απαιτηθεί, να μην είναι πλέον σε θέση να ανταποκριθούν σε αυτόν το ρόλο. Αυτό μπορεί να προκύψει ως αποτέλεσμα της πίεσης που δέχονται οι πληθυσμοί αυτοί του αγριόγιδου από τον τρόπο και την ένταση με την οποία ασκείται σήμερα η κτηνοτροφία στα ενδιαιτήματα του είδους και που εν τέλει έχει αντίκτυπο στην κατάστασή των πληθυσμών του αγριόγιδου είτε παρεμποδίζοντας την περαιτέρω βελτίωσή τους είτε -ακόμα χειρότερα- αντιστρέφοντας την καταγεγραμμένη ανοδική ευνοϊκή τους τάση.

Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι οι πληθυσμοί του αγριόγιδου που παρουσιάζουν αισθητή αύξηση, όπως του Ολύμπου, του δάσους του Φρακτού και της Τύμφης, βρίσκονται σε περιοχές όπου η βόσκηση κτηνοτροφικών ζώων δεν επιτρέπεται (Όλυμπος και Φρακτό) ή έχει εκούσια εγκαταλειφτεί από τους ίδιους τους κτηνοτρόφους σε ένα σημαντικό μέρος του βουνού, όπως συνέβαινε στην Τύμφη κατά την περίοδο 2005 έως 2017.

Τέλος, τα σκυλιά εργασίας, τα οποία χρησιμοποιούνται ως φύλακες των κοπαδιών των κτηνοτροφικών ζώων που χρησιμοποιούν κατά τους θερινούς και τους φθινοπωρινούς μήνες τα ενδιαιτήματα του αγριόγιδου (τσομπανόσκυλα, αν και ενίοτε ορισμένοι βοσκοί διατηρούν και κυνηγόσκυλα), παρενοχλούν σε σταθερή βάση τα κοπάδια του αγριόγιδου και τα αναγκάζουν να απομακρυνθούν από τα λιβάδια στα οποία επιδιώκουν να βρεθούν για να βοσκήσουν. Κατά συνέπεια, ο περιορισμός της χρήσης των λιβαδιών-βοσκότοπων από τα αγριόγινδα και πολύ περισσότερο από τα κοπάδια των θηλυκών με τα μικρά, τουλάχιστον για κάποιες κρίσιμες περιόδους του έτους, όπως στην αρχή του καλοκαιριού και στο τέλος του φθινοπώρου, είναι πιθανό ότι επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό την επιβίωση αυτών, και ιδιαίτερα των μικρών, κατά τον επερχόμενο χειμώνα.

Τουριστικές δραστηριότητες και ορεινά σπορ (F07)

Μεγάλα κατασκευαστικά έργα για τουριστικές υποδομές, όπως θέρετρα, ξενοδοχεία και χιονοδρομικά κέντρα εκτοπίζουν τους πληθυσμούς του αγριόγιδου κατά τη φάση τόσο της κατασκευής όσο και της λειτουργίας αυτών, επιδεινώνοντας τα προβλήματα του κατακερματισμού και της απομόνωσης που αντιμετωπίζει το είδος. Η δημιουργία και η συντήρηση των διαδρόμων για τη χιονοδρομία πίστας (σκι) και των υπολοίπων υποδομών διαταράσσουν τη χλωριδική ποικιλότητα, μειώνουν τις διαθέσιμες εκτάσεις βόσκησης και περιορίζουν τις θέσεις κάλυψης και καταφυγίου (Valchev et al. 2006). Κυρίως όμως η μεγάλη συγκέντρωση κόσμου στις περιοχές που λειτουργούν τέτοιες δραστηριότητες και η μόνιμη χρήση του οδικού δικτύου για την εξυπηρέτηση αυτών, λειτουργεί πολλαπλά αρνητικά για το αγριόγιδο (Kati et al. 2020a). Ειδικά, όσον αφορά τα προβλήματα από το οδικό δίκτυο έχει ήδη υπάρξει εκτενής αναφορά παραπάνω. Μεγάλα χιονοδρομικά κέντρα στο εύρος εξάπλωσης του αγριόγιδου λειτουργούν σήμερα στον Παρνασσό, στη Βασιλίτσα, στη ζώνη σύνδεσης Βόρειας και Κεντρικής Πίνδου, στον Βόρα κ.ά.

Κλιματική αλλαγή (N01)

Η ανάλυση του ζωτικού χώρου (home range) του Βόρειου αγριόγιδου στις Άλπεις έδειξε ότι τα αγριόγιδα έχουν μεγαλύτερης έκτασης ζωτικό χώρο κατά τη θερμή περίοδο του έτους και αντίθετα περιορισμένης έκτασης ζωτικό χώρο κατά την ψυχρή περίοδο του έτους (Nesti et al., 2010). Παρομοίως, για το Νότιο αγριόγιδο βρέθηκε ότι τα αγριόγιδα είχαν έναν περιορισμένης έκτασης ζωτικό χώρο το χειμώνα, ενώ αντίθετα το καλοκαίρι χρησιμοποιούσαν μια διευρυμένη περιοχή σε μεγαλύτερα υψόμετρα (Garcia - Gonzalez et al., 1992).

Αντίθετα, το βαλκανικό αγριόγιδο στις νότιες περιοχές της Ελλάδας και ειδικά στη Γκιώνα παρουσιάζει ένα ισχυρό πρότυπο συνάθροισης κατά τους καλοκαιρινούς μήνες –οπότε και καταγράφεται το ελάχιστο εποχιακό εύρος και ο μικρότερος πυρήνας κατανομής- και από την άλλη μεριά, μια ιδιαίτερα εκτεταμένη διασπορά τόσο την άνοιξη, όπου παρατηρείται το μέγιστο εύρος κατανομής, όσο και το χειμώνα, όπου παρατηρείται ο μέγιστος πυρήνας κατανομής. Κατά αυτόν τον τρόπο τα αγριόγιδα στην Γκιώνα έχουν δείξει μέχρι στιγμής την ικανότητά τους να ξεπερνούν τον παράγοντα στρες της θερμής περιόδου του έτους, μέσω της προσαρμοστικής συμπεριφοράς τους, που οδηγεί στη συγκέντρωση αυτών γύρω από τις υψηλότερες κορυφές (Papaioannou et al., 2014, Παπαϊωάννου, 2016).

Ο πληθυσμός του βαλκανικού αγριόγιδου στην Γκιώνα, που βρίσκεται στο νοτιότερο όριο της γεωγραφικής κατανομής του γένους των αγριόγιδων (*Rupicapra* sp.) στην Ευρώπη, παρουσιάζει ένα «ιδιαιτέρως μεσογειακό πρότυπο», το οποίο γίνεται φανερό με τη συσσωμάτωση του πληθυσμού στις υψηλότερες διαθέσιμες κορυφές, προκειμένου να ξεπεραστεί το στρες που προκαλείται κατά τη θερμή περίοδο του καλοκαιριού. Κατά συνέπεια, η υπερθέρμανση του πλανήτη μπορεί να αποτελεί μια ρεαλιστική απειλή για τη μακροπρόθεσμη επιβίωση του πληθυσμού, δεδομένου ότι η γεωμορφολογία της Γκιώνας θέτει από μόνη της ένα ανώτατο υψομετρικό όριο (κατώφλι), το οποίο δεν μπορεί να ξεπεραστεί και είναι τα 2.510 m. Κατά συνέπεια καθίσταται απαγορευτική η περαιτέρω μετακίνηση των αγριόγιδων σε μεγαλύτερα υψόμετρα, σε περίπτωση που «βρεθούν αντιμέτωπα» με μια αισθητή μελλοντική αύξηση της θερμοκρασίας.

Έχει βρεθεί πως η ασυνήθιστα αυξημένη θερμοκρασία κατά τη διάρκεια της άνοιξης και του καλοκαιριού επηρεάζει αρνητικά την σωματική μάζα του Βόρειου αγριόγιδου στις Άλπεις (Rughetti & Festa-Bianchet, 2012). Επίσης τα είδη εκείνα που παρουσιάζουν περιορισμένες κατανομές και ειδικά εκείνα που ζουν σε πολικές περιοχές ή στις κορυφές των βουνών, υπόκεινται συνεχώς σε σοβαρές περαιτέρω μειώσεις της εξάπλωσής τους και τελικά είναι η πρώτη ομάδα ειδών που τα μέλη της έρχονται αντιμέτωπα με την εξαφάνιση λόγω της κλιματικής αλλαγής που φαίνεται πως λαμβάνει χώρα την περίοδο που διανύουμε (Parmesan, 2006).

Κάτω από αυτό το πρίσμα, είναι πιθανό ότι οι πληθυσμοί του αγριόγιδου που ζουν σε ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές με μεσογειακό κλίμα, όπως στην περίπτωση της Γκιώνας, να είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι στην υπερθέρμανση του πλανήτη, καθόσον τα ικανοποιητικής ποιότητας τροφικά αποθέματα συνεχώς θα μειώνονται και θα υποβαθμίζονται, ενώ τα κατάλληλα μικρο- ενδιαιτήματα θα περιορίζονται, οδηγώντας τελικά στην υποβάθμιση ακόμα και της ίδιας της φυσικής κατάστασης των ζώων.

Παρόμοια κατάσταση ενδέχεται να υπάρχει και σε άλλα βουνά της Ελλάδας, ειδικά στο Νότο, όπως στα Βαρδούσια ή γενικά σε περιοχές με αρκετά ξηρό καλοκαίρι και υδατοπερατό γεωλογικό υπόστρωμα (π.χ. ασβεστόλιθος). Προφανώς η κατάσταση γίνεται χειρότερη για το αγριόγιδο αφού στις ίδιες μικρο-θέσεις και περιοχές συσσωρεύονται και τα κοπάδια των κτηνοτροφικών ζώων. Παράλληλα, συχνά κατά τα τελευταία χρόνια λαμβάνει χώρα η διακοπή της τροφοδοσίας με νερό των ορεινών πηγών λόγω είτε κλιματικής αλλαγής είτε περαιτέρω δέσμευσης του νερού αυτών για τις ανάγκες της ύδρευσης για ανθρώπινη χρήση.

Εξόρυξη ορυκτών (C01)

Οι εξορυκτικές δραστηριότητες λειτουργούν αρνητικά στο αγριόγιδο με δύο τρόπους. Καταρχάς με την απώλεια μέρος του ενδιαιτήματος στην περίπτωση εκείνη που τα μεταλλεία είναι επιφανειακά, πολλά σε αριθμό και καταλαμβάνουν μεγάλες επιφάνειες. Κατά δεύτερο λόγο με την ενόχληση που προκαλείται κατά τη λειτουργία αυτών (εκρήξεις, μηχανές σε διαρκή χρήση, κίνηση προσωπικού και οχημάτων). Επιπλέον η διάνοιξη οδών και η επακόλουθη ελεύθερη πρόσβαση στο κοινό επιδεινώνει τα προβλήματα που προκαλούνται από αυτή κάθε αυτή την εξορυκτική δραστηριότητα, όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω (Kati et al. 2020a; Kati et al. 2020b).

Σε περιοχές που η εξόρυξη ορυκτών και η δημιουργία μεταλλείων αποτελούν μία μόνιμη δραστηριότητα σε μεγάλες επιφάνειες ενός βουνού, ο κύριος όγκος του πληθυσμού του αγριόγιδου παραμένει στα πιο δυσπρόσιτα μέρη όπου δεν υφίσταται αυτή η δραστηριότητα, με την προϋπόθεση ασφαλώς ότι παραμένουν στο βουνό τέτοια μέρη. Χαρακτηριστική περίπτωση πληθυσμού αγριόγιδου που βρίσκεται σε περιοχή με έντονη εξορυκτική δραστηριότητα αποτελεί εκείνος του όρους Γκιώνα (μεταλλεία βωξίτη). Η μη επέκταση –προς το παρόν- της εξορυκτικής δραστηριότητας σε σημαντικές περιοχές του βουνού, οι οποίες λειτουργούν ως καταφύγια για το αγριόγιδο, εξασφαλίζει μέχρι στιγμής την βιωσιμότητα του τοπικού πληθυσμού του είδους. Εξορυκτική δραστηριότητα υπάρχει επίσης και σε ορισμένα τμήματα περιφερειακά της εξάπλωσης του πληθυσμού του αγριόγιδου στην Οίτη. Αναφέρονται προτάσεις για περαιτέρω επέκταση των εξορυκτικών δραστηριοτήτων στη Γκιώνα, καθώς και στην Οίτη και στα γειτονικά Βαρδούσια.

Γενετική απομόνωση (L05)

Το αγριόγιδιο διατηρεί έναν πολύ μικρό πληθυσμό σε εθνικό επίπεδο και μια από τις κύριες αιτίες είναι ο κατακερματισμός της γεωγραφικής εξάπλωσης και η γεωγραφική απομόνωση των πληθυσμών, οι οποίοι όντας μικροί και ευάλωτοι (λαθροθηρία, συνύπαρξη με κοπάδια κτηνοτροφικών ζώων, διάνοιξη δασικών και ορεινών δρόμων κ.ά.) βρίσκονται συνεχώς σε δυσμενή θέση, καθώς η απουσία επικοινωνίας μεταξύ τους οδηγεί ολοένα και σε μια φτωχότερη γενετική δεξαμενή.

Οι πληθυσμοί του αγριόγιδου στην Ελλάδα, ομαδοποιούνται σε διακριτές γεωγραφικά -τουλάχιστον- ομάδες πληθυσμών, οι οποίες έχουν ξεκάθαρους γεωγραφικούς φραγμούς, καθώς οι περιοχές εξάπλωσής τους περιλαμβάνουν την οροσειρά της Πίνδου, τα βουνά της Κεντρικής Στερεάς Ελλάδας, τον Όλυμπο, την οροσειρά της Ροδόπης και τις Β-ΒΔ οροσειρές. Οι πληθυσμοί των περισσότερων παραπάνω γεωγραφικών ομάδων, εκτιμάται ότι δεν έχουν καμία επικοινωνία μεταξύ τους (εκτός ίσως από εκείνων της Βόρειας και Κεντρικής- Νότιας Πίνδου) και αυτό πιθανώς ισχύει όχι μόνο σήμερα αλλά ίσχυε και για ένα πολύ μεγάλο διάστημα που χάνεται στα βάθη του παρελθόντος. Αυτό σημαίνει ότι γενετικά οι πληθυσμοί αυτοί δεν έχουν αναμειχθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα και αν αυτή η κατάσταση δεν αντιστραφεί σύντομα οι πληθυσμοί θα χάσουν σταδιακά την ευρωστία τους.

Η μοναδική εργασία πάνω στη γενετική ποικιλότητα του αγριόγιδου στη χώρα μας (Papaioannou et al., 2019) έδειξε ότι: (α) υπάρχει μια θεαματική γενετική ποικιλότητα όσον αφορά το αγριόγιδιο στην Ελλάδα, (β) οι πληθυσμοί της Πίνδου (Βόρειας, Κεντρικής, Νότιας) και της Στερεάς Ελλάδας και μάλλον των Β-ΒΔ συνόρων μοιράζονται ένα κοινό γονιδιακό απόθεμα. (γ) ο πληθυσμοί του Ολύμπου και της Ροδόπης διαφέρουν από εκείνους της Πίνδου αλλά και μεταξύ τους, (δ) Ο πληθυσμός του Ολύμπου χαρακτηρίζεται από περιορισμένη γενετική ποικιλότητα.

Κατά συνέπεια η εφαρμογή δράσεων με στόχο τον περιορισμό του κατακερματισμού την εξάπλωσης και την ενίσχυση της γενετικής ποικιλότητας στους μικρούς και γενετικά φτωχούς πληθυσμούς αποτελεί βασική προτεραιότητα. Η εξασφάλιση της φυσικής επικοινωνίας μέσω ασφαλών διαδρόμων επικοινωνίας, η επαύξηση του πληθυσμιακού μεγέθους όλων ανεξαιρέτως των πληθυσμών, η εγκαθίδρυση με φυσικό ή τεχνητό τρόπο νέων πληθυσμών στις ζώνες σύνδεσης και η ενίσχυση μικρών πληθυσμών με άτομα από άλλους πληθυσμούς μπορεί να συμβάλλουν στην επίλυση του προβλήματος (Apolonio et al., 2014).

Σε κάθε περίπτωση οποιαδήποτε παρέμβαση προς αυτή την κατεύθυνση θα πρέπει να γίνει με πολύ προσοχή, ώστε να μην υποβαθμιστεί η υπάρχουσα γενετική ποικιλότητα που είναι σημαντική για την επιβίωση του υποείδους. Η κατάσταση αυτή θα μπορούσε να γίνει ακόμα χειρότερη σε περίπτωση που λάβουν χώρα λανθασμένες ενέργειες αποκατάστασης πληθυσμών, αφού ο υβριδισμός οδηγεί τελικά σε μια μορφή «γενετικού αφανισμού» (Corlatti et al., 2011). Σε κάθε περίπτωση τα αποτελέσματα και οι προτάσεις της μοναδικής μέχρι στιγμής εργασίας σχετικά με τη γενετική ποικιλομορφία του είδους στην Ελλάδα (Papaioannou et al., 2019) θα πρέπει να αξιοποιηθούν κατάλληλα και να ενισχυθούν από μια περισσότερο αναλυτική γενετική έρευνα πριν από την οποιαδήποτε παρέμβαση.

Απειλές και πιέσεις εκτός του κράτους μέλους (Χο) & Απειλές και πιέσεις εκτός της επικράτειας της ΕΕ (Χε)

Οι πληθυσμοί του αγριόγιδου οι οποίοι βρίσκονται κατά μήκος των συνόρων της Ελλάδας με τις γειτονικές χώρες, τόσο προς τα βόρεια όσο και προς τα βορειοδυτικά (Βουλγαρία, Βόρεια Μακεδονία, Αλβανία), προστατεύονταν ικανοποιητικά κατά τη διάρκεια του «Ψυχρού Πολέμου» και από τις δύο πλευρές των συνόρων. Η προστασία, στην περίπτωση αυτή, οφειλόταν στην έντονη παρουσία στρατού σε συνδυασμό με την περιορισμένη και ελεγχόμενη πρόσβαση πολιτών σε εγγύτητα με τη συνοριογραμμή, ενώ σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις ίσχυε η απαγόρευση της διεξαγωγής εκεί οποιασδήποτε κυνηγετικής δραστηριότητας.

Αντίθετα, οι ίδιοι πληθυσμοί σήμερα αποτελούν αντικείμενο ενδιαφέροντος για τους λαθροκυνηγούς και από τις δύο χώρες. Έτσι για παράδειγμα, ο πληθυσμός του Γράμμου κατά τις τελευταίες δεκαετίες παραμένει μικρός ή -πιο ορθά- παρουσιάζει σταθερά αρνητική πληθυσμιακή τάση με αποτέλεσμα να απειλείται άμεσα με εξαφάνιση, εξαιτίας του ότι Αλβανοί λαθροθήρες επισκέπτονται συστηματικά τα ενδιαυτήματά του υποείδους στην ελληνική επικράτεια. Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι πιο απομακρυσμένες και δυσπρόσιτες θέσεις -τουλάχιστον από την ελληνική πλευρά του βουνού- στις οποίες επιβιώνουν τα τελευταία άτομα αυτού του πληθυσμού, μπορεί να είναι πιο εύκολα προσβάσιμες από λαθροθήρες ερχόμενους από την πλευρά της Αλβανίας, καθίσταται προφανές ότι το μέλλον αυτού του πληθυσμού είναι ιδιαίτερα επισφαλές.

Ζητήματα πάνω σε τοπικά καθώς και σε «εισαγόμενα» περιστατικά λαθροθηρίας αφορούν και άλλους πληθυσμούς αγριόγιδου, όπως εκείνον της Νεμέρτσικας (Ελληνο-αλβανική μεθοριογραμμή), εκείνον στα όρη Τζένα και Πίνοβο (σύνορα Ελλάδας με Βόρεια Μακεδονία), καθώς και εκείνον που ενδιαυτάται στην περιοχή του Δάσους του Φρακτού της Ροδόπης στην Ελληνοβουλγαρική μεθοριογραμμή. Όσον αφορά στην τελευταία περιοχή, είχε αναφερθεί και στο παρελθόν ότι αποτελεί χώρο περιστασιακής δραστηριοποίησης Βούλγαρων λαθροθηρών (Παπαϊωάννου, 1999). Ωστόσο, είναι πιθανό τέτοιες παράνομες κυνηγετικές εξορμήσεις στο ελληνικό έδαφος να γίνονται περισσότερο συχνά σήμερα από ότι στο παρελθόν, κάτι στο οποίο συμφωνούν και οι απόψεις των Βούλγαρων ειδικών στην έρευνα για το αγριόγιδο (Valchev, προσωπική επικοινωνία). Σημειώνεται μάλιστα ότι ένας χωματόδρομος, ο οποίος κατασκευάστηκε πριν από δέκα χρόνια κοντά στη συνοριακή γραμμή από την βουλγαρική πλευρά του βουνού, φαίνεται ότι έχει οδηγήσει σε περαιτέρω αύξηση των περιστατικών λαθροθηρίας (Valchev, προσωπική επικοινωνία).

Μάλιστα, πρόσφατα (2015-2019), καταγράφηκαν στην περιοχή αυτή, και συγκεκριμένα εντός του Καταφυγίου Άγριας Ζωής του Δάσους του Φρακτού της Ροδόπης, ορισμένα περιστατικά λαθροθηρίας, τρία εκ των οποίων αφορούσαν Βούλγαρους λαθροκυνηγούς, οπλισμένους με ραβδωτά όπλα με διόπτρες, να επιδίδονται σε κυνηγετική δραστηριότητα στο Καταφύγιο Άγριας Ζωής του Φρακτού, στο ελληνικό έδαφος (Παπαϊωάννου, δημοσίευτα δεδομένα, αρχείο ΦΔ ΕΠ οροσειράς Ροδόπης). Ενδεχομένως η ύπαρξη στη Βουλγαρία, στα βόρεια του δάσους του Φρακτού (και του Παρθένου Δάσους), ιδιωτικής κυνηγετικής περιοχής να συνδέεται με κάποιον τρόπο με τα εν λόγω κρούσματα λαθροθηρίας στην Ελλάδα.

Ένα επιπρόσθετο ζήτημα που προκύπτει από παρεμβάσεις σε γειτονικές χώρες σχετίζεται με τη γενετική υποβάθμιση των πληθυσμών του βαλκανικού αγριόγιδου στην Ελλάδα εξαιτίας λανθασμένων ενεργειών- δράσεων που αφορούν τεχνητούς εμπλουτισμούς- απελευθερώσεις ατόμων προερχόμενων από άλλους πληθυσμούς του ίδιου υποείδους ή -ακόμα χειρότερα-

διαφορετικών υποειδών αγριόγιδου. Η μόνη γειτονική χώρα όπου εμπλουτισμοί έχουν γίνει επανειλημμένως κατά το παρελθόν -έστω και σε περιορισμένη κλίμακα- είναι η Βουλγαρία (Valchev et al., 2006; Markov et al., 2016), ενώ δεν αποκλείεται παρανόμως να γίνεται ακόμα και σήμερα για εμπορικούς σκοπούς σε σχέση με τη λειτουργία ιδιωτικών κυνηγετικών περιοχών (Παπαϊωάννου, 2016). Είναι πολύ πιθανό ο πληθυσμός του Δάσους του Φρακτού να έχει επηρεαστεί σε κάποιον βαθμό από τις απελευθερώσεις αυτές και τα άτομα του είδους που συναντούμε σήμερα εκεί να μην είναι στο σύνολό τους τυπικοί αντιπρόσωποι του βαλκανικού αγριόγιδου.

Ένα επιπρόσθετο πρόβλημα στις διασυνοριακές ζώνες, το οποίο επηρεάζει τους πληθυσμούς του αγριόγιδου, αλλά και των άλλων ειδών της άγριας πανίδας, είναι το διαφορετικό καθεστώς προστασίας και οι διαφορετικές πολιτικές διαχείρισης της άγριας πανίδας στις δύο πλευρές μιας διασυνοριακής ζώνης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το δάσος του Φρακτού που ένα τμήμα του είναι χαρακτηρισμένο ως Διατηρητέο Μνημείο της Φύσης «Παρθένο Δάσος» και αποτελεί την μοναδική περιοχή πραγματικά Απόλυτης Προστασίας της Φύσης στην Ελλάδα, αφού απαγορεύεται ακόμα και η είσοδος επισκεπτών. Αντίθετα, στα βόρεια όρια αυτού, εντός της Βουλγαρίας, όχι μόνο δεν ισχύουν παρόμοια μέτρα, αλλά αντιθέτως προωθείται η θήρα μέσω της λειτουργίας των ιδιωτικών κυνηγετικών περιοχών.

Τέλος, ενδέχεται η ύπαρξη ένας διασυνοριακού πληθυσμού να μην είναι καταγεγραμμένη και από τις δύο χώρες και αυτό να δυσκολεύει, από την αρχή ακόμα, οποιαδήποτε προσπάθεια εφαρμογής κοινών διαχειριστικών δράσεων. Παραδείγματα τέτοιων περιπτώσεων αποτελούν οι πληθυσμοί της Τζένας- Πινόβου και του Ορβήλου. Ο μεν πρώτος πληθυσμός φαίνεται ότι δεν είναι καταγεγραμμένος από την πλευρά της Βόρειας Μακεδονίας, ο δε δεύτερος πληθυσμός, που υπάρχει στη Βουλγαρία, δεν είναι γνωστό κατά πόσον χρησιμοποιεί ενδιαιτήματα και από την ελληνική πλευρά.

Εν κατακλείδι η προστασία και η ορθή διαχείριση των διασυνοριακών πληθυσμών των ειδών της άγριας πανίδας -που στην περίπτωση του αγριόγιδου είναι αρκετοί- δεν πρόκειται ποτέ να επιτευχθεί εάν δεν υπάρξει συνεχής συνεργασία και εφαρμογή κοινής στρατηγικής από τις εμπλεκόμενες χώρες, αν και αυτό μέχρι στιγμής δεν φαίνεται να αποτελεί κανόνα στις περισσότερες περιπτώσεις διασυνοριακών πληθυσμών άγριων ειδών οπληφόρων στην Ευρώπη (Fonseca et al., 2014).

Δηλητηρίαση Ζώων (G07)

Αν και αναφέρεται η Δηλητηρίαση ως Πίεση προς το αγριόγιδο, εκτιμάται ότι στην πραγματικότητα δεν υφίσταται. Δεν υπάρχουν σχετικές αναφορές ούτε ενδείξεις συστηματικής δηλητηρίασης αγριόγιδων από ανθρωπογενή ή άλλα αίτια, εκτός από μεμονωμένα περιστατικά που σχετίζονται με τις συνήθεις ασθένειες των μηρυκαστικών (Παπαϊωάννου, 2016). Ενδεχομένως η αναφορά στη «Δηλητηρίαση Ζώων» ως Πίεση προς το αγριόγιδο να σχετίζεται με την τοποθέτηση δολωμάτων (συνήθως αλάτι) για την προσέλκυση των ατόμων του είδους σε καθορισμένα σημεία τα οποία επισκέπτονται συχνά οι λαθροκυνηγοί. Πρόκειται για μια κλασική τεχνική η οποία χρησιμοποιείται από πολύ παλιά -όπως και σήμερα- από ορισμένους λαθροκυνηγούς.

Άλλες πιέσεις/απειλές

Τα αδέσποτα σκυλιά έχει αναφερθεί ότι επιδρούν αρνητικά στους πληθυσμούς του αγριόγιδου και ότι είναι ένα σημαντικό πρόβλημα στην Ελλάδα (Hatzirvasanis, 1991; Adamakopoulos et al., 1997). Αν και έχουν καταγραφεί περιπτώσεις εκδίωξης -ή ακόμα και θανάτωσης- αγριόγιδων από ημι-αδέσποτα σκυλιά, που συνόδευαν πεζοπόρους σε θέσεις τουριστικού ενδιαφέροντος ευρισκόμενες στο ενδιαίτημα του αγριόγιδου (Παπαϊωάννου αδ. δεδ.), εκτιμούμε ότι το πρόβλημα αυτό δεν έχει τις διαστάσεις που του δόθηκαν στο παρελθόν. Μεγαλύτερο πρόβλημα αποτελούν οι σκύλοι εργασίας (κυνηγετικοί και φύλαξης κοπαδιών) και οι σκύλοι συνοδείας πεζοπόρων παρά η δράση αγελών αδέσποτων σκύλων, που μάλλον δεν είναι κάτι το συνηθισμένο στην ελληνική ορεινή ύπαιθρο.

Επιδημίες δεν έχουν αναφερθεί ποτέ για τους πληθυσμούς του αγριόγιδου στην Ελλάδα (Papaioannou & Kati, 2007; Παπαϊωάννου, 2016). Ωστόσο, υπάρχει μία μόνο περίπτωση καταγραφής μαρτυριών από τους κατοίκους της Βόρειας Πίνδου σχετικά με την ύπαρξη νεκρών αγριόγιδων εξαιτίας «κάποιας ασθένειας» στην περιοχή του Λύγγου/ Βάλια Κάλντα κατά το τέλος της δεκαετίας του '60 (Παπαϊωάννου, 2016). Αναφέρονται επίσης δύο μεμονωμένα περιστατικά άρρωστων αγριόγιδων (Παπαϊωάννου, 2016), ενώ τελευταία καταγράφηκε με τη χρήση αυτόματων καταγραφικών μηχανημάτων η παρουσία σημαντικού αριθμού αγριόγιδων με συμπτώματα δερματικής ασθένειας στην χαράδρα του Αώου στο όρος Τύμφη (Παπαϊωάννου, αδ. δεδ.). Ειδικά, όσον αφορά στο τελευταίο, περισσότερο πιθανό είναι πως πρόκειται για δερματοφύλλωση (Dermatophilosis), που είναι μια πυώδης, φλεγμονώδης ασθένεια του δέρματος, η οποία προκαλείται από τον ακτινομύκητα *Dermatophilus congolensis* και έχει αναφερθεί επανειλημμένως στα αγριόγινδα σε διάφορες περιοχές των Άλπεων. Σε κάθε περίπτωση, η αρνητική επίδραση των κατοικίδιων μηρυκαστικών, κυρίως αιγών, στη διασπορά των ασθενειών αυτών και στη μεταφορά τους στους πληθυσμούς των αγριόγιδων είναι καθοριστική. Επιβάλλεται η ακριβής διάγνωση της ασθένειας και η παρακολούθηση της εξέλιξης της σε πρώτη φάση και σε μια δεύτερη ενδεχομένως η λήψη μέτρων αν και όταν αυτό απαιτηθεί από τις περιστάσεις.

Το ζήτημα της διάνοιξης οδικού δικτύου στα ενδιαίτημα του αγριόγιδου ή στις ζώνες σύνδεσης μεταξύ των πληθυσμών αυτού, σε συνδυασμό μάλιστα με συγκεκριμένα εκτεταμένα έργα εντός των ενδιαιτημάτων του είδους, όπως είναι η εγκατάσταση αιολικών πάρκων, που συνοδεύονται επιπλέον και από μερική -έστω- καταστροφή ή υποβάθμιση των ενδιαιτημάτων αυτού, π.χ. των ορεινών- υποαλπικών λιβαδιών, είναι προφανές ότι είναι περισσότερο περίπλοκο και εν τέλει το σύνολο των παρεμβάσεων λειτουργεί αθροιστικά προς την αρνητική κατεύθυνση πέραν από αυτές καθεαυτές τις επιπτώσεις από την δημιουργία του οδικού δικτύου, που διεξοδικά αναφέρθηκαν παραπάνω (Kati et al. 2020a, Kati et al. 2020b).

Σε ότι αφορά στους φυσικούς θηρευτές, όλοι οι πληθυσμοί του αγριόγιδου μοιράζονται το ενδιαίτημά τους με το λύκο και το χρυσαετό, ενώ όλοι οι πληθυσμοί του είδους, που βρίσκονται τουλάχιστον στα βόρεια και βορειοδυτικά της ελληνικής επικράτειας, είναι συμπατρικοί με την καφέ αρκούδα. Περισσότερα στοιχεία για την αλληλεπίδραση των θηρευτών αυτών με το αγριόγινδο έχουν ήδη αναφερθεί παραπάνω.

Τέλος, σημειώνεται πως δεν υπάρχει καμία εγγύηση για την εξασφάλιση της μακροχρόνιας ένταξης σε καθεστώς προστασίας των κρίσιμων ενδιαιτημάτων του αγριόγιδου και ανά πάσα στιγμή περιοχές στις οποίες «παραδοσιακά» απαγορεύεται το κυνήγι -οι οποίες και είναι οι μοναδικές που

καλύπτουν την έννοια της προστασίας για το αγριόγιδο-, όπως είναι τα Καταφύγια Άγριας Ζωής, μπορεί να περάσουν σε ένα καθεστώς ελεύθερου κυνηγίου. Δεδομένης της υφιστάμενης αδυναμίας ολοκληρωμένης επιτήρησης της εφαρμογής των κανόνων προστασίας (φύλαξης) της άγριας πανίδας, η κατάργηση της απαγόρευσης του κυνηγίου σε ένα κρίσιμο ενδιαίτημα του αγριόγιδου είναι πολύ πιθανό ότι θα σημάνει και την έναρξη της σταθερής μείωσης του πληθυσμού του. Για παράδειγμα, η κατάργηση κατά το 2012 της για πολλά χρόνια σε ισχύ απαγόρευσης του κυνηγίου σε ένα ιδιαίτερα σημαντικό τμήμα του ενδιαιτήματος του αγριόγιδου στο όρος Γράμμος, στο πλαίσιο ενδεχομένως μιας πολιτικής μείωσης των περιοχών απαγόρευσης του κυνηγίου για να θηρευθεί περισσότερο έντονα ο πληθυσμός του αγριόχοιρου, φαίνεται πως -μεταξύ των άλλων παραγόντων- συνέβαλε αισθητά στην μείωση του τοπικού πληθυσμού του αγριόγιδου.

3.3 Εμπλεκόμενοι φορείς

Τα ενδιαφέροντα του αγριόγιδου σε ολόκληρη την έκταση της σημερινής γεωγραφικής εξάπλωσής του εμπεριέχονται στην πλειονότητά τους σε περιοχές με δημόσιο ή δημοτικό ιδιοκτησιακό καθεστώς.

Αρμόδιοι από πλευράς πολιτείας για την λήψη αποφάσεων και εφαρμογή δράσεων διαχείρισης για το είδος, συμπεριλαμβανομένης της διατήρησης των πληθυσμών του, είναι το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ) και συγκεκριμένα οι παρακάτω Γενικές Διευθύνσεις, Διευθύνσεις και Τμήματα:

Γενική Διεύθυνση Περιβαλλοντικής Πολιτικής: Διεύθυνση Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος και Βιοποικιλότητας: Τμήμα Βιοποικιλότητας & Τμήμα Προστατευόμενων Περιοχών.

Γενική Διεύθυνση Δασών και Δασικού Περιβάλλοντος: Διεύθυνση Διαχείρισης Δασών: Τμήμα Διαχείρισης Άγριας Ζωής και Θήρας.

Στο ΥΠΕΝ ανήκει η Δασική Υπηρεσία με τις Περιφερειακές δομές της που υπάγονται στις Αποκεντρωμένες Διοικήσεις των Περιφερειών της χώρας (Γενική Διεύθυνση Δασών και Αγροτικών Υποθέσεων, Διεύθυνση Συντονισμού και Επιθεώρησης Δασών, Διεύθυνση Δασών, Δασαρχεία). Καθ' ύλην αρμόδιο σε θέματα άγριας πανίδας σε κάθε Δασαρχείο είναι το Γραφείο Θήρας.

Ο ρόλος της Δασικής Υπηρεσίας είναι σημαντικός διότι: (α) Η λήψη αποφάσεων και η εφαρμογή μέτρων διαχείρισης της άγριας πανίδας εμπίπτει πρωτίστως στις υποχρεώσεις και τα καθήκοντα αυτής, συμπεριλαμβανομένης της έκδοσης ρυθμιστικών διατάξεων για τη θήρα και την κήρυξη, κατάργηση ή τροποποίηση ορίων ΚΑΖ, (β) Διαθέτει θηροφυλακή και τα στελέχη της ΔΥ έχουν την ιδιότητα του ανακριτικού υπαλλήλου.

Ενεργό ρόλο έχουν επίσης οι Κυνηγετικές Οργανώσεις και κύρια εκείνες που εποπτεύονται από το ΥΠΕΝ (Κυνηγετική Συνομοσπονδία, Κυνηγετικές Ομοσπονδίες και Κυνηγετικοί Σύλλογοι), οι οποίες και αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία αυτών. Ειδικότερα οι Κυνηγετικές Ομοσπονδίες παίζουν σημαντικό ρόλο διότι: (α) σε αυτές υπάγεται η θηροφυλακή των ΚΟ τα στελέχη της οποίας είναι ιδιωτικοί φύλακες θήρας με δικαιώματα ανακριτικού υπαλλήλου, (β) η θηροφυλακή των ΚΟ αποτελεί το πιο δραστήριο σώμα θηροφύλαξης στην ελληνική ύπαιθρο σήμερα, (γ) οι ΚΟ επηρεάζουν σημαντικά τη συμπεριφορά των μελών των τοπικών Κυνηγετικών Συλλόγων, (δ) οι ΚΟ εισηγούνται την κήρυξη μιας περιοχής σε ΚΑΖ ή το αντίθετο, δηλαδή την κατάργηση μιας περιοχής από ΚΑΖ. Μικρότερο ρόλο σε θέματα θηροφύλαξης έχουν και οι κατά τόπους Αστυνομικές αρχές και ιδιαίτερα τα τμήματα συνοριακής φύλαξης καθώς και ο στρατός, ειδικά στην διασυνοριακή ζώνη και/ ή όταν η λαθροθηρία γίνεται με τη χρήση ραβδωτού (πολεμικού) τυφεκίου.

Σημαντικό ρόλο στη διατήρηση των πληθυσμών του αγριόγιδου ανά την Ελλάδα έχουν οι Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών (ΦΔ ΠΠ) και οι διάδοχες Μονάδες Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών του ΟΦΥΠΕΚΑ. Ειδικότερα στις περιοχές ευθύνης των ΦΔ Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου, Οροσειράς Ροδόπης, Εθνικού Πάρκου Τζουμέρκων- κοιλάδας Αχελώου- Αγράφων & Μετεώρων, Εθνικού Δρυμού Οίτης, Εθνικού Δρυμού Ολύμπου και Εθνικού Δρυμού Παρνασσού ενδιαιτάται η πλειονότητα των πληθυσμών του είδους και βρίσκεται το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμιακού του μεγέθους σε εθνικό επίπεδο. Μικρός αριθμός ατόμων του είδους

υπάρχει επίσης και στις περιοχές ευθύνης των ΦΔ Παμβώτιδας, ΠΠ Βόρα-Πάϊκου-Βερμίου, ΠΠ Δυτικής Μακεδονίας και ενδεχομένως ΠΠ Καλαμά- Αχέροντα. Οι ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ είναι αρμόδιοι για την διατήρηση του είδους στις περιοχές ευθύνης τους και την εφαρμογή των μέτρων που ισχύουν στις επιμέρους ζώνες αυτών, ορισμένα από τα οποία σχετίζονται άμεσα με τη διασφάλιση της προστασίας του είδους. Επίσης οι ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ διαθέτουν εξειδικευμένα στελέχη που μπορεί να συμμετέχουν σε επιστημονικά προγράμματα παρακολούθησης ή σε δράσεις επόπτευσης-φύλαξης (αν και δεν έχουν δικαιώματα ανακριτικού υπαλλήλου).

Επίσης έμμεσα εμπλέκεται και το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και οι περιφερειακές διευθύνσεις αυτού, ειδικά στο θέμα της διαχείρισης των βοσκοτόπων που έχει άμεση σχέση με τη διατήρηση των ενδιαιτημάτων του είδους σε ικανοποιητική κατάσταση.

Επίσης οι Περιφέρειες με τις υπηρεσίες τους εμπλέκονται σε πολλά θέματα που αφορούν τα ενδιαιτήματα του είδους, όπως κατασκευή δρόμων και άλλων έργων, καθώς επίσης και οι Δήμοι ως οι κύριοι χρήστες γης που καθορίζουν την στρατηγική ανάπτυξης για τον τόπο τους.

Τα Πανεπιστήμια και Ερευνητικά Ιδρύματα μπορούν να συμβάλλουν σημαντικά στη διεξαγωγή έρευνας και την εκπόνηση μελετών για τη βιολογία, την οικολογία και την αποτύπωση των πληθυσμών του είδους, προτάσεις μέτρων διαχείρισης των πληθυσμών και των ενδιαιτημάτων.

Ορισμένες Περιβαλλοντικές ΜΚΟ και Σύλλογοι δραστηριοποιούνται σε θέματα προστασίας, διαχείρισης και προβολής- ανάδειξης ειδών άγριας πανίδας και των ενδιαιτημάτων αυτών. Κάποιες από τις οργανώσεις αυτές, είτε είναι τοπικής είτε εθνικής εμβέλειας, δραστηριοποιούνται περισσότερο συχνά σε ζητήματα σχετικά με τα ορεινά οικοσυστήματα και τα είδη της άγριας πανίδας που ζουν εκεί. Ορισμένες έχουν την δυνατότητα να διεκπεραιώνουν και χρηματοδοτούμενα προγράμματα που ενίοτε μπορεί να συμπεριλαμβάνουν δράσεις για το αγριόγιδο. Ο σύλλογος Αγριόγιδο στα Βουνά (Balkan Chamois Society) είναι ο μοναδικός σύλλογος στην Ελλάδα που κύριος σκοπός του είναι η διατήρηση και ορθή διαχείριση των πληθυσμών του αγριόγιδου των Βαλκανίων.

Παραγωγικές ομάδες ανθρώπων που σχετίζονται με το αγριόγιδο και το ενδιαίτημα αυτού είναι οι κτηνοτρόφοι και οι υλοτόμοι. Η πρώτη περίπτωση αφορά ιδιοκτήτες εκμεταλλεύσεων εκτατικής κυρίως εκτροφής προβάτων, αιγών και βοοειδών, καθώς και το βοηθητικό προσωπικό αυτών. Συνήθως αφορά μετακινούμενους κτηνοτρόφους, οι οποίοι μόνο κατά το θέρος και στην αρχή του φθινοπώρου βρίσκονται στον βιότοπο του αγριόγιδου. Σπάνια το ενδιαίτημα του είδους χρησιμοποιείται κατά τον χειμώνα από κοπάδια κτηνοτροφικών ζώων και σε εκείνες τις περιπτώσεις που αυτό συμβαίνει συνήθως πρόκειται για κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις αιγών. Συνήθως η παρουσία κοπαδιών κτηνοτροφικών ζώων στο βιότοπο του αγριόγιδου είναι περιοδική, αλλά σταθερή στο χώρο και στο χρόνο. Η δεύτερη περίπτωση αφορά τα συνεργεία των Δασικών Συνεταιρισμών κατά την υλοτόμηση δασικών συστάδων στο ενδιαίτημα του είδους. Συνήθως η δραστηριότητα αυτή είναι επαναλαμβανόμενη στον ίδιο τόπο ανά μεγάλα χρονικά διαστήματα ανάλογα των κατά περίπτωση Διαχειριστικών Σχεδίων υλοτόμησης.

Άλλες επαγγελματικές ομάδες ή φορείς που σχετίζονται σε συγκεκριμένες περιοχές με το αγριόγιδο είναι οι εταιρείες και το προσωπικό των μεταλλείων βωξίτη (κύρια στα βουνά της Στερεάς Ελλάδας), οι εταιρείες και το προσωπικό των αιολικών πάρκων (εκεί που ενδεχομένως θα τοποθετηθούν στο εγγύς μέλλον), οι εταιρείες, το προσωπικό και οι επαγγελματίες που δραστηριοποιούνται στις περιοχές των Χιονοδρομικών Κέντρων.

Στο ενδιαίτημα του αγριόγιδου δραστηριοποιείται για λόγους αναψυχής ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων. Καταρχάς οι κυνηγοί που εξασκούν τη δραστηριότητα αυτοί την περίοδο που το κυνήγι επιτρέπεται, από το Σεπτέμβριο έως τον Φεβρουάριο. Οι ανοιχτές εκτάσεις προτιμούνται από τους κυνηγούς λαγών και πέρδικων, ενώ οι θαμνώνες και τα δάση από κυνηγούς αγριόχοιρων. Στην πρώτη περίπτωση το κυνήγι γίνεται ατομικά ενώ στη δεύτερη ομαδικά.

Μια επιπρόσθετη κατηγορία είναι οι ορειβάτες, που εισέρχονται συχνά στα ενδιαίτηματα του αγριόγιδου, είτε μεμονωμένα είτε σε ομάδες υπό την οργάνωση Ορειβατικών Συλλόγων, συνηθέστερα τα σαββατοκύριακα. Τελευταία, στα ορεινά μονοπάτια που είναι χαραγμένα εκεί όπου απαντάται το αγριόγιδο, αυξάνεται ολοένα και περισσότερο η εμφάνιση αθλητών ορεινού τρεξίματος. Η παρουσία τους μπορεί να είναι μεμονωμένη στο πλαίσιο καθημερινής προπόνησης ή μαζική κατά την διεξαγωγή σχετικών αγώνων, όπως συμβαίνει στην Τύμφη, στον Όλυμπο, στη Ροδόπη, στον Λύγκο- Βάλια Κάλντα, στα Τζουμέρκα και πιθανότατα και αλλού. Μια άλλη κατηγορία αποτελούν οι συμμετέχοντες σε καταβάσεις των ποταμών με βάρκες τύπου rafting και ειδικά όταν η διαδρομή που ακολουθείται διέρχεται από ενδιαίτηματα αγριόγιδου που βρίσκονται σε στενές και απρόσιτες χαράδρες, όπως στην χαράδρα του Άραχθου. Μια ακόμα κατηγορία είναι οι χιονοδρομολογικοί (σκιέρ), των οποίων η δραστηριότητα μπορεί να αφορά χιονοδρομία πίστας (σε Χιονοδρομικό Κέντρο) ή χιονοδρομία βουνού σε απάτητο χιόνι. Μια ακόμα ειδική κατηγορία είναι οι παρατηρητές φύσης (φυσιοδίφες) που επισκέπτονται τα ενδιαίτηματα του είδους επί τούτου για να συναντήσουν -και ενδεχομένως να φωτογραφήσουν- το αγριόγιδο ή άλλα σπάνια είδη άγριας πανίδας ή/ και χλωρίδας.

Με τις παραπάνω ομάδες ανθρώπων που συχνάζουν στον βιότοπο του αγριόγιδου για λόγους αναψυχής, συνδέονται, όπως είναι επόμενο, και μια σειρά επαγγελματίες, όπως διαχειριστές ορειβατικών καταφυγίων, συνοδοί και οδηγοί βουνού, συνοδοί ποταμού, διοργανωτές αγώνων ορεινού τρεξίματος, ξεναγοί κ.ά.

Τέλος, ορισμένα από τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (υπάγονται στο Υπουργείο Παιδείας) που βρίσκονται σε περιοχές με αξιόλογους πληθυσμούς αγριόγιδου (π.χ. ΚΠΕ Κόνιτσας, ΚΠΕ Υπάτης, ΚΠΕ Παρανεστίου) συμπεριλαμβάνουν συχνά στις δράσεις τους θέματα για το αγριόγιδο και τα ενδιαίτημά του. Αποτελούν δυναμικά κέντρα και ο ήδη σημαντικός ρόλος τους στην ευαισθητοποίηση των μαθητών και των μελών των τοπικών κοινωνιών σε θέματα που αφορούν το είδος και τα ενδιαίτημά του μπορεί να ενισχυθεί ακόμα περισσότερο. Παράλληλα δράσεις προβολής του αγριόγιδου και των ενδιαιτημάτων του, ως μέρος της ευρύτερης ανάδειξης των αξιών ενός τόπου που χαρακτηρίζεται για τα εξαιρετικά τοπία του, την ιδιαίτερη γεωλογία του και την υψηλή βιοποικιλότητά του, γίνονται από επιπρόσθετους φορείς, όπως είναι οι Αναπτυξιακές Εταιρείες των Περιφερειών και τα Παγκόσμια Γεωπάρκα UNESCO. Το

μοναδικό Παγκόσμιο Γεωπάρκο UNESCO με πληθυσμούς αγριόγιδου στην Ελλάδα είναι το Γεωπάρκο Βίκου- Αώου, που περιλαμβάνει έξι (6) πληθυσμούς αγριόγιδου στη Βόρεια Πίνδο.

Εικόνα 22. Ερμηνευτική πινακίδα για το αγριόγιδο των Βαλκανίων που κατασκευάστηκε από την Αναπτυξιακή Ηπείρου ΑΕ και την Περιφέρεια Ηπείρου και τοποθετήθηκε σε υπαίθριο χώρο του Γεωπάρκου Βίκου-Αώου με σκοπό την ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας και των επισκεπτών.

Στον Πίνακα 5 του Παραρτήματος Ι αναφέρονται συνοπτικά οι αρμοδιότητες και οι δραστηριότητες αντίστοιχα των κυριότερων εμπλεκόμενων φορέων και ομάδων ανθρώπων στη διαχείριση των πληθυσμών και των ενδιαιτημάτων του αγριόγιδου από όλες τις πλευρές.

4 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ

4.1 Συνοπτική παρουσίαση προηγούμενων Ε.Σ.Δ., στρατηγικών κειμένων και μεμονωμένων δράσεων

Δεν έχει συνταχθεί και ούτε έχει εφαρμοστεί ποτέ κανένα Σχέδιο Δράσης για το αγριόγιδο σε εθνικό επίπεδο στην Ελλάδα. Το ίδιο ισχύει και για όλες τις άλλες χώρες, εντός ή εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πλην της Βουλγαρίας, η οποία συνέταξε δεκαετές ΕΣΔ για το βαλκανικό αγριόγιδο το 2006 (Valchev et al., 2006). Δεν υπάρχουν πληροφορίες μέχρι ποιο βαθμό επιτεύχθηκαν οι στόχοι του ΕΣΔ της Βουλγαρίας. Τοπικά Σχέδια Δράσης έχουν συνταχθεί και εφαρμοστεί σε μεμονωμένους πληθυσμούς και των δύο ειδών του αγριόγιδου σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, π.χ. Ιταλία, Ισπανία, Γαλλία κ.ά. Αντίθετα στην Ελλάδα, όπως σε εθνικό έτσι και σε τοπικό επίπεδο δεν έχει συνταχθεί ποτέ κανένα Σχέδιο Δράσης ή έστω μια έκθεση ή αναφορά από κρατικούς φορείς που να αφορά την ανάπτυξη και εφαρμογή μιας στρατηγικής για την εξασφάλιση της επιβίωσης των πληθυσμών του είδους.

Το αγριόγιδο των Βαλκανίων μέχρι και το τέλος της δεκαετίας του 1970 αποτελούσε ένα ενδιαφέρον θήραμα για τους κατοίκους των ορεινών κοινοτήτων της Ελλάδας, οι οποίοι κάθε χρόνο και κυρίως το καλοκαίρι, το φθινόπωρο και στις αρχές του χειμώνα οργάνωναν ειδικές εξορμήσεις για την θήρευση του συγκεκριμένου είδους. Με το πέρασμα των χρόνων, η ευρεία διαθεσιμότητα και η χρήση ιδιαίτερα αποτελεσματικών τυφεκίων, ακόμη και ραβδωτών με μεγάλο βεληνεκές πολεμικών όπλων, κυρίως από τις αρχές του 20ου αιώνα και έπειτα, εξασφάλισε μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας στους κυνηγούς των ορεινών περιοχών όσον αφορά στη θήρευση του αγριόγιδου. Τα πολεμικά όπλα χρησιμοποιήθηκαν πιο συστηματικά μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο και τον ελληνικό εμφύλιο, καθώς σε ορισμένους πολίτες δόθηκε κατά τη διάρκεια των πολέμων η ευκαιρία να αποκτήσουν τέτοια όπλα, ενώ άλλοι που ζούσαν στα ορεινά χωριά -ειδικά κοντά στα σύνορα- και ανήκαν στην εθνοφυλακή, είχαν το προνόμιο να φέρουν νόμιμα τέτοια όπλα. Μερικοί από αυτούς, όπως φαίνεται, παράνομα χρησιμοποιούσαν συστηματικά αυτά τα όπλα για τη λαθροθηρία αγριόγιδων, και αυτό άλλωστε αποδεικνύεται από τους κάλυκες φυσιγγίων των συγκεκριμένων όπλων εκείνης της περιόδου, που ακόμα και σήμερα βρίσκονται μερικές φορές σε συγκεκριμένες θέσεις (καρτέρια) στα πλέον κατάλληλα ενδιαιτήματα του αγριόγιδου (Papaioannou, 2015; Παπαϊωάννου, 2016). Η αισθητή μείωση του πληθυσμιακού μεγέθους όλων ανεξαιρέτως των πληθυσμών του αγριόγιδου στις αρχές του δεύτερου μισού του 20ου αιώνα, αναγνωρίστηκε από τη Δασική Υπηρεσία και έτσι η πολιτεία απαγόρευσε εντελώς το κυνήγι του αγριόγιδου σε όλη την επικράτεια το 1969 (Δασικός κώδικας, Νόμος 86/69). Αυτό είναι το βασικό Νομοθετικό Διάταγμα σχετικά με την προστασία του αγριόγιδου των Βαλκανίων στην Ελλάδα και βρίσκεται σε ισχύ ακόμα και σήμερα.

Επιπλέον, η Δασική Υπηρεσία έθεσε σε εφαρμογή επιπρόσθετα μέτρα, όσον αφορά στη διατήρηση της άγριας ζωής. Έτσι, προκειμένου να εξασφαλιστεί η προστασία των απειλούμενων ειδών θηλαστικών -συμπεριλαμβανομένου του αγριόγιδου- κήρυξε σημαντικές οικολογικά περιοχές ως Καταφύγια Άγριας Ζωής (αρχικά ως Καταφύγια Θηραμάτων), συνεπικουρούμενες από επιπρόσθετες απαγορεύσεις θήρας σε διάφορες άλλες περιοχές.

Οι περισσότεροι πληθυσμοί αγριόγιδου αρχικά επηρεάστηκαν αρνητικά από τις αλλαγές πολιτικής που ακολουθήθηκαν μετά την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Κι αυτό διότι ένα σημαντικό μέρος από τα κεφάλαια που δόθηκαν στο ελληνικό κράτος για την υποστήριξη της ανάπτυξης χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή χιλιάδων χιλιομέτρων δρόμων στα βουνά και στα δάση, συμπεριλαμβανομένων αρκετών από αυτά εντός ή σε εγγύτητα με τα ενδιαιτήματα του αγριόγιδου, με σκοπό την δημιουργία έργων υποδομής και κυρίως τη βελτίωση των συνθηκών εξάσκησης της κτηνοτροφίας και της δασικής διαχείρισης. Είναι χαρακτηριστικό ότι την περίοδο 1960-1990 κατασκευάστηκαν στην Ελλάδα περισσότερα από 50.000 km δρόμων που διασχίζουν κάθε είδους δασικές εκτάσεις και ειδικότερα κατά την περίοδο 1980-1990 ο ρυθμός κατασκευής αυτών ήταν 2.000 με 3.000 km ετησίως (Ντούρος, 1993).

Αν και στην πραγματικότητα δεν είναι ξεκάθαρο κατά πόσο οι ορεινοί και δασικοί δρόμοι τελικά συνέβαλαν στην οικονομική ανάπτυξη των ορεινών περιοχών, είναι σαφές ότι πρόσφεραν και συνεχίζουν να προσφέρουν εύκολη πρόσβαση σε όλους τους εν δυνάμει χρήστες (Ντούρος, 1993) - συμπεριλαμβανομένων ασφαλώς των λαθροκνηγών- προς τα ενδιαιτήματα του αγριόγιδου. Επιπλέον, η ευρεία χρήση των οχημάτων 4x4, των νέων και βελτιωμένων κυνηγετικών όπλων, καθώς και των συσκευών επικοινωνίας, συνέβαλε σημαντικά στην αύξηση της αποτελεσματικότητας της λαθροθηρίας. Επιπλέον, η κοινωνική αναταραχή στη γειτονική Αλβανία κατά τα μέσα της δεκαετίας του '90, είχε ως αποτέλεσμα -μεταξύ των άλλων- τη λεηλασία σημαντικών ποσοτήτων πολεμικού υλικού του Αλβανικού στρατού. Όπως ήταν αναμενόμενο, μέρος αυτού του υλικού -έναντι κάποιου χρηματικού αντιτίμου- κατέληξε στην Ελλάδα. Έτσι, υπήρξε μια χρονική περίοδος (δεκαετίες 1990 και 2000) κατά τη διάρκεια της οποίας ορισμένοι πληθυσμοί αγριόγιδου -κυρίως αυτοί που βρίσκονταν πάνω ή πολύ κοντά στη μεθοριακή ζώνη με τις γειτονικές χώρες, π.χ. εκείνοι της Ομάδας Α- λαθροκνηγήθηκαν συστηματικά με τη χρήση σύγχρονων πολεμικών όπλων (ΑΚ-47 κ.ά.), κάτι που συνεχίζει να γίνεται και σήμερα, ίσως όμως με μικρότερη ένταση.

Για όλους τους παραπάνω λόγους οι περισσότεροι από τους πληθυσμούς αγριόγιδου στη χώρα μας έφτασαν στο χείλος της εξαφάνισης. Εξαιρέση αποτελούν οι περιοχές εκείνες, οι οποίες βρίσκονται στα πιο μεγάλα και απόκρημνα βουνά, τα οποία και συνεχίζουν να διατηρούν σχετικά εκτεταμένες περιοχές χωρίς δρόμους ή -σε ορισμένες περιπτώσεις- δρόμους με αυστηρά ελεγχόμενη πρόσβαση. Οι περιοχές αυτές είναι η Τύμφη, η Γκιώνα, ο Όλυμπος και το δάσος του Φρακτού, όπου κατάφεραν να διατηρηθούν βιώσιμοι πληθυσμοί αγριόγιδου (τουλάχιστον 50- 80 άτομα) μέχρι και το τέλος της δεκαετίας του '90 και στις αρχές του '00. Δεν υπάρχουν ακριβή και φυσικά ούτε επίσημα καταγεγραμμένα στοιχεία όσον αφορά στα πληθυσμιακά μεγέθη ή/ και στις περιοχές εξάπλωσης των πληθυσμών αγριόγιδου πριν από τη δεκαετία του 1980. Σε γενικές γραμμές, κατά τη διάρκεια της προ του 1980 περιόδου, η παρουσία του είδους σε διάφορες τοποθεσίες σε όλη την ελληνική ηπειρωτική χώρα ήταν γνωστή μόνο στις τοπικές κοινότητες και σε ορισμένες περιπτώσεις και στο αρμόδιο Δασαρχείο.

Οι πρώτες επιστημονικές δημοσιεύσεις και άρθρα σχετικά με το βαλκανικό αγριόγιδο εμφανίστηκαν στις αρχές της δεκαετίας του '90. Κατά την ίδια περίπου χρονική περίοδο μια περιορισμένης κλίμακας έρευνα σε λίγους και επιλεγμένους πληθυσμούς, συμπεριλήφθηκε σε ένα μικρό αριθμό προγραμμάτων που έλαβαν χώρα στο τέλος της δεκαετίας του 1990 και κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000. Μια αρχική προσέγγιση της συνολικής κατάστασης του είδους στην Ελλάδα, δόθηκε στη δημοσιότητα το 1991 (Hatzirvasanis, 1991), καθώς και το 1997 (Adamakopoulos et al., 1997) και ακολουθήθηκε από ένα βιβλίο (μονογραφία) για το βαλκανικό

αγριόγιδο στην Ελλάδα (1η έκδοση 2003 και 2η έκδοση 2005) (Παπαϊωάννου, 2003, 2005). Στην πραγματικότητα η πρώτη ουσιαστική παρουσίαση της κατάστασης του αγριόγιδου στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας μέσω μιας λεπτομερούς δημοσίευσης έγινε το 2007 (Παραϊοαννου & Κατί, 2007), καθιστώντας έτσι την κατάσταση του είδους γνωστή σε όλους (επιστήμονες και μη επιστήμονες). Σημειώνεται ότι η έκδοση του 2003- 2005 ήταν ένα εκλαϊκευμένο και ταυτόχρονα επιστημονικά τεκμηριωμένο βιβλίο, το οποίο διανεμήθηκε σε περισσότερα από 3.000 αντίτυπα σε όλες τις αρμόδιες αρχές και τους τοπικά ενδιαφερόμενους φορείς που βρίσκονταν κοντά σε περιοχές με πληθυσμούς αγριόγιδου και κυρίως σε πολλούς ανθρώπους που ζούσαν και εργάζονταν σε εγγύτητα με τα ενδιαιτήματα του είδους.

Αξίζει να σημειωθεί ο σημαντικός ρόλος, κατά τη διάρκεια της περιόδου 1990 - 2000 των ίδιων των πολιτών ή / και των τοπικών περιβαλλοντικών ΜΚΟ, των εθνικών ΜΚΟ, των τοπικών ορειβατικών συλλόγων και των τοπικών Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης που -ο καθένας με τον τρόπο του- συνέβαλαν στην προώθηση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης για το είδος στις τοπικές κοινωνίες. Σε ορισμένες περιπτώσεις, δραστήριες ομάδες από τις τοπικές κοινωνίες έκαναν αισθητή την παρουσία τους μέσα και γύρω από τα ενδιαιτήματα του αγριόγιδου και κατ' αυτόν τον τρόπο ενδεχομένως να συνέβαλαν στον περιορισμό των περιστατικών λαθροθηρίας. Σε ορισμένες περιπτώσεις, κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου, αλλά και μετέπειτα, η Δασική Υπηρεσία και η Θηροφυλακή των Κυνηγετικών Ομοσπονδιών λειτούργησαν σωστά και μεθοδικά και συνέβαλλαν αισθητά στον περιορισμό της λαθροθηρίας τοπικά.

Αξίζει να αναφερθεί ότι οι πληθυσμοί του αγριόγιδου, που βρίσκονται σε δημοφιλείς ορεινούς τουριστικούς-πεζοπορικούς προορισμούς (Όλυμπος, Τύμφη, Γκιώνα, Φρακτό), άρχισαν να παρουσιάζουν μια αργή αλλά σταθερή αύξηση των πληθυσμιακών μεγεθών τους από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 και μετά. Αναφέρεται πως σε άλλες χώρες η εξάσκηση υπαίθριων δραστηριοτήτων αναψυχής στο ενδιαίτημα του αγριόγιδου, όπως η ορειβασία και η πεζοπορία, επιδρούν αρνητικά στους πληθυσμούς του είδους (Hamr, 1988; Pepin et al., 1996; Gander et al., 1997; Bogel et al., 2002). Αντίθετα, στην Ελλάδα φαίνεται πως η εξάσκηση τέτοιων δραστηριοτήτων στο ενδιαίτημα του είδους τελικά έχει θετική επίδραση στην διατήρηση του αγριόγιδου. Κι αυτό, μόνο και μόνο γιατί έτσι αποθαρρύνονται οι λαθροθήρες και αποφεύγουν να ασκούν τις παράνομες δραστηριότητές τους, για μεγάλα χρονικά διαστήματα ή και για ολόκληρο το έτος, σε ιδιαίτερα σημαντικές για το αγριόγιδο μικρο-θέσεις, αρκεί στην κάθε περίπτωση η ευρύτερη περιοχή να είναι κηρυγμένη ως ΚΑΖ ή άλλης κατηγορίας ΠΠ όπου η δραστηριότητα του κυνηγίου δεν επιτρέπεται (Παπαϊωάννου αδ. δεδ.). Άλλωστε, υπήρξαν περιστατικά συγκρούσεων μεταξύ πεζοπόρων/φυσιοδιφών και λαθροθηρών αγριόγιδου και περιπτώσεις κατά τις οποίες βιντεοσκόπηση ή φωτογράφιση λαθροκυνηγών αγριόγιδου εν δράση δημοσιεύτηκαν στα τοπικά μέσα ενημέρωσης (Παπαϊωάννου αδ. δεδ.).

Το κυνήγι του αγριόγιδου σήμερα απαγορεύεται σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια από το 1969. Ένα σημαντικό μέρος της γεωγραφικής εξάπλωσης των περισσότερων πληθυσμών -που σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να πλησιάζει ακόμα και το 100%- βρίσκεται εντός των ορίων μιας ή περισσότερων περιοχών του δικτύου Natura 2000, είτε πρόκειται για ΕΖΔ (Ειδικές Ζώνες Διατήρησης) είτε για ΖΕΠ (Ζώνες Ειδικής Προστασίας) (Παραϊοαννου & Κατί, 2007). Επιπλέον, οι μισοί από τους πληθυσμούς του αγριόγιδου στην Ελλάδα βρίσκονται εντός των ορίων Προστατευόμενων Περιοχών με Φορείς Διαχείρισης (κυρίως στις εξής ΠΠ: Εθνικό Πάρκο Βόρειας Πίνδου, Ε.Π. Τζουμέρκων, Περιστερίου & χαράδρας Αράχθου, Ε.Π. οροσειράς Ροδόπης, Εθνικός Δρυμός Ολύμπου, Ε.Δ. Οίτης). Ωστόσο, εκείνο το μέτρο διαχείρισης που συμβάλλει σήμερα πιο

αποτελεσματικά από κάθε άλλο στη διατήρηση του αγριόγιδου των Βαλκανίων στη χώρα μας, είναι η ίδρυση και λειτουργία των Καταφυγίων Άγριας Ζωής και άλλων ΠΠ όπου γενικώς το κυνήγι δεν επιτρέπεται (Πυρήνες Εθνικών Δρυμών, Περιοχές Προστασίας της Φύσης). Πράγματι, το μεγαλύτερο ποσοστό της έκτασης των σημαντικών περιοχών με παρουσία αγριόγιδου σε όλη την ηπειρωτική χώρα, εμπεριέχεται σε αυτό το καθεστώς διατήρησης.

Μια σημαντική δράση που έλαβε χώρα από την ίδια την πολιτεία στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας σχετικά πρόσφατα συνδέεται άμεσα με την εφαρμογή της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ. Πρόκειται για το πρόγραμμα της Εποπτείας Ειδών και Οικοτόπων Κοινοτικού Ενδιαφέροντος που πραγματοποιήθηκε κατά το χρονικό διάστημα 2014- 2015. Το αγριόγιδο ανήκει στα παραρτήματα II και IV της Οδηγίας 92/43 και περιλαμβάνεται στον κατάλογο των ειδών κοινοτικού ενδιαφέροντος, και ως εκ τούτου συμπεριλήφθηκε στα παραπάνω προγράμματα παρακολούθησης. Τα εν λόγω έργα διακρίνονταν σε δύο κατηγορίες, ανάλογα με την κατάσταση διαχείρισης της κάθε περιοχής. Για όλες τις προστατευόμενες περιοχές που υπάγονταν σε Φορείς Διαχείρισης (Εθνικά Πάρκα κ.ά.), έως το 2015, υλοποιήθηκαν ξεχωριστά έργα παρακολούθησης, ενώ για τις υπόλοιπες περιοχές του δικτύου Natura 2000 (δηλαδή εκείνες που βρίσκονταν εκτός των ορίων των Εθνικών Πάρκων ή δεν είχαν τότε Φορέα Διαχείρισης), εφαρμόστηκε από το ΥΠΕΝ ένα κοινό πρόγραμμα παρακολούθησης σε όλη την ελληνική επικράτεια (οριζόντιο πρόγραμμα). Όλα τα έργα παρακολούθησης της πανίδας, επικεντρώθηκαν κυρίως στις περιοχές του δικτύου Natura 2000 και ειδικότερα για το αγριόγιδο - και τα άλλα είδη πανίδας εκτός της ορνιθοπανίδας- στις ΕΖΔ, αν και μέρος των σχετικών δραστηριοτήτων παρακολούθησης πραγματοποιήθηκε και στις γύρω από αυτές εκτάσεις.

Ωστόσο, (α) το πολύ περιορισμένο χρονικό διάστημα υλοποίησης του προγράμματος σε σχέση με τη μακροχρόνια ανά εξαιτία παρακολούθηση που προβλέπει η Οδηγία, (β) η έλλειψη προηγούμενων δεδομένων αναφοράς για την παρουσία και τα πληθυσμιακά μεγέθη του είδους στο σύνολο των περιοχών εξάπλωσης από παρόμοια προγράμματα παρακολούθησης, (γ) η ανισοβαρής ένταση δειγματοληψίας μεταξύ των περιοχών Natura 2000 που βρίσκονταν εντός των ορίων των ΦΔΠΠ και των περιοχών που δεν εποπτεύονταν από αυτούς, (δ) η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού για την παρακολούθηση του είδους στους ΦΔ και (ε) η δυσκολία στον χειρισμό των ΒΔ, διαφάνηκαν ως μερικές από τις αδυναμίες του έργου της Εποπτείας.

4.2 Κατάλογος και χάρτης των Προστατευόμενων Περιοχών στη ζώνη εξάπλωσης του είδους

Οι περισσότερες από τις **30** περιοχές που αντιστοιχούν σε διακριτούς πληθυσμούς αγριόγιδου στη ζώνη εξάπλωσης του είδους στην Ελλάδα επικαλύπτονται εξ ολοκλήρου ή τμηματικά με: **34** Περιοχές του δικτύου Natura 2000, από τις οποίες **17** είναι ΕΖΔ, **4** ΕΖΔ & ΖΕΠ και **13** ΖΕΠ. Επίσης επικαλύπτονται –μερικώς ή ολικώς- με **24** Καταφύγια Άγριας Ζωής, **2** Ελεγχόμενες Κυνηγετικές Περιοχές (Κόζιακα & Παρνασσίδας), **4** Εθνικούς Δρυμούς (Ολύμπου, Βίκου- Αώου, Πίνδου- Βάλια Κάλντα, Οίτης) και **1** Διατηρητέο Μνημείο της Φύσης (Κεντρικής Ροδόπης- Φρακτού).

Επιπλέον αρκετές από τις 30 αυτές περιοχές εμπεριέχονται στα όρια ευθύνης **9** Φορέων Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών και κατανέμονται –μερικώς ή ολικώς- στις επιμέρους ζώνες προστασίας αυτών.

Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται οι ακόλουθοι εννέα (9) ΦΔ/ ΟΦΥΠΕΚΑ:

- Οροσειράς Ροδόπης (Εθνικό Πάρκο Οροσειράς Ροδόπης, Ν.4519/2018),
- Ολύμπου (Εθνικός Δρυμός Ολύμπου, Ν.4519/2018),
- Βόρειας Πίνδου (Εθνικό Πάρκο Βόρειας Πίνδου, Ν. 4519/2018)
- Εθνικού Πάρκου Τζουμέρκων, κοιλάδας Αχελώου, Αγράφων & Μετεώρων (Εθνικό Πάρκο Τζουμέρκων, Περιστερίου & χαράδρας Αράχθου & λοιπές περιοχές ευθύνης, Ν.4519/2018)
- Οίτης (Εθνικός Δρυμός Οίτης, Ν.4519/2018)
- Παρνασσού (Εθνικός Δρυμός Παρνασσού & λοιπές περιοχές ευθύνης, Ν. 4519/2018)
- Λίμνης Παμβώτιδας (Λίμνη Παμβώτιδας & λοιπές περιοχές ευθύνης, Ν.4519/2018)
- ΠΠ Βόρα- Πάϊκου – Βερμίου, όπως ορίζεται στο Ν.4519/2018
- ΠΠ Δυτικής Μακεδονίας, όπως ορίζεται στο Ν.4519/2018.

Επισημαίνεται ότι από τις 31 ΕΖΔ στα Τυποποιημένα Έντυπα Δεδομένων (ΤΕΔ/SDF) των οποίων αναφέρεται η παρουσία του είδους, έχουν αφαιρεθεί οι 10 καθότι δεν τεκμηριώνεται από πουθενά η παρουσία του είδους εκεί.

Οι ΕΖΔ, στις οποίες η παρουσία του αγριόγιδου δεν τεκμηριώνεται από κάποια σαφή βιβλιογραφική αναφορά ή άλλη πηγή, είναι οι εξής:

- ΟΡΟΣ ΠΑΙΚΟ (GR1240003)
- ΟΡΟΣ ΤΙΤΑΡΟΣ (GR1250003)
- ΡΟΔΟΠΙ (SIMYDA) (GR1140002)
- PERIOCHI ELATIA, PYRAMIS KOUTRA (GR1140003)

- ΚΑΤΩ ΟΛΥΜΠΟΣ- ΚΑΛΛΙΠΕΥΚΗ (GR1420001)
- ΚΟΙΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΚΒΟΛΕΣ SPERCHEΙΟΥ – ΜΑΛΙΑΚΟΣ ΚΟΛΠΟΣ – MESOCHORI SPERCHEΙΟΥ (GR2440002)
- ΟΡΟΣ ΚΑΛΛΙΔΡΟΜΟ (GR2440006)
- ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ PARNASSOS – ΕΘΝΙΚΟΣ DRYMOS PARNASSOU – DASOS TITHOREAS, SPILΑΙΟVARATHRO (GR2450005)
- ORI VARNOUNTA (GR1340003)
- KORYFES OROUS VORA (GR1240001)

Ωστόσο, όσον αφορά στις δύο τελευταίες περιπτώσεις ενδέχεται να υπάρχουν εκεί ελάχιστα άτομα ή –που είναι το πιθανότερο- να καταφθάνουν στις περιοχές αυτές κατά διαστήματα ορισμένα άτομα, τα οποία στην πραγματικότητα προέρχονται από γειτονικές περιοχές είτε από την Ελλάδα είτε από τη Βόρεια Μακεδονία. Γι αυτόν ακριβώς το λόγο οι περιοχές αυτές έχουν συμπεριληφθεί στον κατάλογο των «πιθανών περιοχών» με παρουσία αγριόγιδου στην Ελλάδα.

Στον Πίνακα 6 στο Παράρτημα I και στον Χάρτη 3 στο Παράρτημα II παρουσιάζονται οι περιοχές Natura 2000 (ΕΖΔ & ΖΕΠ), οι οποίες επικαλύπτονται –εξ ολοκλήρου ή μερικώς- με τη ζώνη εξάπλωσης του αγριόγιδου σε εθνικό επίπεδο.

Στον Πίνακα 7 του Παραρτήματος I και στους Χάρτες 4 και 5 του Παραρτήματος II παρουσιάζονται τα Καταφύγια Άγριας Ζωής και οι Ελεγχόμενες Κυνηγετικές Περιοχές που επικαλύπτονται –εξ ολοκλήρου ή μερικώς- με τη ζώνη εξάπλωσης του αγριόγιδου σε εθνικό επίπεδο.

Στους Χάρτες 6 και 7 του Παραρτήματος II παρουσιάζονται οι Εθνικοί Δρυμοί και οι θεσμοθετημένες περιοχές αρμοδιότητας ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ, οι οποίες βρίσκονται στη ζώνη εξάπλωσης του αγριόγιδου.

4.3 Εθνική, διεθνής και ευρωπαϊκή νομοθεσία και συμβάσεις που αφορούν το είδος

Το βαλκανικό αγριόγιδο περιλαμβάνεται στα Παραρτήματα II και IV της οδηγίας 92/43 ΕΟΚ για τους Τύπους Οικοτόπων και τα Είδη. Επίσης, περιλαμβάνεται στο Παράρτημα III της Σύμβασης της Βέρνης.

Το βαλκανικό αγριόγιδο είναι ένα αυστηρά προστατευόμενο υποείδος, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία και το κυνήγι του, με οποιονδήποτε τρόπο, απαγορεύεται σε όλη την ελληνική επικράτεια από το 1969 (ΝΔ 86/69 περί Δασικού Κώδικα, Άρθρο 258, παράγραφος 1Δ).

Περιλαμβάνεται στο Κόκκινο Βιβλίο των Απειλούμενων Ζώων της Ελλάδας και συγκεκριμένα στην κατηγορία «Σχεδόν Απειλούμενα» (NT) (Λεγάκις & Μαραγκού, 2009), ενώ κατά το προηγούμενο χρονικό διάστημα χαρακτηριζόταν ως «Σπάνιο» (R) (Καρανδεινός & Λεγάκις, 1992).

Επίσης το Βόρειο αγριόγιδο, και συνεπώς και το αγριόγιδο των Βαλκανίων, ανήκει στην κατηγορία Least Concern (LC) της IUCN (Aulagnier et al., 2008).

4.4 Αξιολόγηση του είδους βάσει των παραπάνω

Όπως φαίνεται από τα αναφερόμενα στις παραπάνω τρεις ενότητες, το αγριόγιδο των Βαλκανίων καλύπτεται επαρκώς από την ισχύουσα σήμερα Ελληνική και Ευρωπαϊκή Νομοθεσία. Επιπλέον η σημερινή γεωγραφική εξάπλωση του είδους επικαλύπτεται σε σημαντικό ποσοστό με τις εκτάσεις ΠΠ διαφόρων κατηγοριών (Ειδικές Ζώνες Διατήρησης- ΕΖΔ, Ζώνες Ειδικής Προστασίας-ΖΕΠ, Ζώνες Διατήρησης Οικοτόπων & Ειδών, Ζώνες Εθνικών Πάρκων, Περιφερειακές Ζώνες Εθνικών Πάρκων κ.ά.), αν και στην πραγματικότητα στην πλειοψηφία τους οι συγκεκριμένες κατηγορίες ΠΠ δεν προσφέρουν ουσιαστική προστασία στο είδος, με εξαίρεση αποκλειστικά και μόνο εκείνες τις περιοχές στις οποίες δεν επιτρέπεται η θήρα (Καταφύγια Άγριας Ζωής, Πυρήνες Εθνικών Δρυμών, Περιοχές Προστασίας της Φύσης των Εθνικών Πάρκων) ή/ και η διάνοιξη οδικού δικτύου (π.χ. Πυρήνες Εθνικών Δρυμών).

Εν κατακλείδι, η ιδιαίτερα χαμηλή τιμή του πληθυσμιακού μεγέθους του αγριόγιδου σε εθνικό επίπεδο καθώς και των επιμέρους πληθυσμών του, ο κατά τόπους περιορισμός της γεωγραφικής εξάπλωσης, η διατήρηση του κατακερματισμού και της διασποράς των πληθυσμών στο εύρος εξάπλωσης, η συνεχής και έντονη επίδραση ορισμένων κύριων πιέσεων/ απειλών όπως η λαθροθηρία, και η ξεκάθαρη έλλειψη σχεδιασμού και εφαρμογής μιας στρατηγικής για την στοχευμένη διατήρηση και επανάκαμψη του είδους -στο πλαίσιο ενδεχομένως μιας ευρύτερης εθνικής στρατηγικής για την άγρια ζωή- αποτελούν τα κύρια σημεία που διαμορφώνουν την σημερινή κατάσταση του αγριόγιδου των Βαλκανίων σε επίπεδο χώρας.

5 ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ Σ.Δ.

Σκοπός του παρόντος ΕΣΔ είναι η συμβολή στη διασφάλιση της επιβίωσης του είδους Αγριόγιδο των Βαλκανίων (*Rupicapra rupicapra balcanica*) στην Ελλάδα, βελτιώνοντας κατά τη διάρκεια της εξαετούς εφαρμογής αυτού την Κατάσταση Διατήρησης του είδους σε εθνικό επίπεδο, η οποία από «U2- I» που είναι τώρα, στη λήξη της εφαρμογής του ΕΣΔ να έχει γίνει «U1- I».

Στόχος του ΕΣΔ είναι η λήψη μέτρων για τη διασφάλιση της διατήρησης και την επαύξηση αφενός του πληθυσμιακού μεγέθους και αφετέρου της γεωγραφικής εξάπλωσης του αγριόγιδου των Βαλκανίων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο.

Οι ειδικότεροι στόχοι του ΕΣΔ είναι:

1. Η βελτίωση της σημερινής πληθυσμιακής κατάστασης και η επίτευξη ανοδικής πληθυσμιακής τάσης.
  - 1.1 Η βελτίωση της πληθυσμιακής κατάστασης και η επίτευξη σταθερής –και όσο το δυνατόν υψηλότερης- ανοδικής πληθυσμιακής τάσης της τάξης τουλάχιστον 6% ετησίως στο σύνολο του πληθυσμού σε εθνικό επίπεδο. Έτσι ώστε, στη λήξη της υλοποίησης του ΕΣΔ, δηλ. σε έξι (6) χρόνια από την έναρξη της εφαρμογής του, ο πληθυσμός του είδους σε εθνικό επίπεδο από 1.550 άτομα (μέσος όρος) που αριθμεί σήμερα, να φτάσει τουλάχιστον τα 2.200 άτομα, δηλαδή να επιτευχθεί μία συνολική αύξηση τουλάχιστον κατά 40% του σημερινού πληθυσμιακού μεγέθους σε εθνικό επίπεδο.
  - 1.2 Η αναστροφή της αρνητικής πληθυσμιακής τάσης, όπου αυτή υφίσταται (ενν. σε όποιον πληθυσμό) και η μεταβολή αυτής σε θετική ή –σε περίπτωση που αυτό δεν είναι δυνατόν- σε ουδέτερη.
  - 1.3 Η περαιτέρω ενδυνάμωση της ανοδικής πληθυσμιακής τάσης, όπου αυτή υφίσταται (ενν. σε όποιον πληθυσμό), ώστε να προσεγγίζει κατά το δυνατόν –ή και να ξεπερνά- την τιμή 6% που τέθηκε παραπάνω με ανώτατο όριο το επίπεδο της φέρουσας ικανότητας του κάθε πληθυσμού.
2. Η βελτίωση της κατάστασης των χαρακτηριστικών του ενδιαιτήματος.
3. Η διατήρηση της υφιστάμενης γεωγραφικής εξάπλωσης (2.475 km²) και η αύξηση αυτής τουλάχιστον κατά 10% (περίπου 247 km²) με παράλληλη διατήρηση και αύξηση του εύρους εξάπλωσης.
4. Η επίτευξη ικανής έκτασης και καταλληλότητας του ενδιαιτήματος για κάθε πληθυσμό.
5. Ο προσδιορισμός κρίσιμων ζωνών και η διασφάλιση συνδεσιμότητας μεταξύ των επιμέρους περιοχών εξάπλωσης.

Η **στρατηγική** για την επίτευξη των παραπάνω περιλαμβάνει μια σειρά από προτεινόμενες Δράσεις, οι οποίες εντάσσονται στις παρακάτω επτά **Δέσμες Μέτρων**:

1. Πληθυσμιακή διατήρηση και βελτίωση,

2. Διατήρηση και βελτίωση της κατάστασης των ενδιαιτημάτων,
3. Διατήρηση και επέκταση της γεωγραφικής κατανομής και περιορισμός του κατακερματισμού αυτής,
4. Θεσμικό πλαίσιο (Νομοθεσία και πολιτική),
5. Παρακολούθηση και έρευνα,
6. Επικοινωνία και εκπαίδευση,
7. Διεθνής συνεργασία.

6 ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ

Το σύνολο των Δράσεων του παρόντος ΕΣΔ εντάσσεται στις παρακάτω επτά Δέσμες Μέτρων ως εξής:

1. **Πληθυσμιακή διατήρηση και βελτίωση**
  - Καθορισμός φέρουσας ικανότητας,
  - Επόπτευση- φύλαξη,
  - Διατήρηση γενετικής ευρωστίας,
  - Ασθένειες και τραυματισμοί, σχέσεις με θηρευτές.
2. **Διατήρηση και βελτίωση ενδιαιτημάτων**
  - Παραγωγικές δραστηριότητες,
  - Οδικό δίκτυο,
  - Δραστηριότητες αναψυχής,
  - Εξασφάλιση πρόσβασης σε νερό.
3. **Διατήρηση και επέκταση της ζώνης εξάπλωσης και περιορισμός του κατακερματισμού της**
  - Διατήρηση της υφιστάμενης εξάπλωσης και ενίσχυση της επικοινωνίας μεταξύ των επιμέρους πληθυσμών, καθώς και της εγκατάστασης νέων πληθυσμών με φυσικό τρόπο,
  - Ενδυνάμωση των υφιστάμενων πληθυσμών και εγκατάσταση νέων πληθυσμών με τεχνητό τρόπο.
4. **Θεσμικό πλαίσιο (Νομοθεσία και πολιτική)**
  - Αποσαφήνιση υφιστάμενης νομοθεσίας και προτάσεις βελτίωσης,
  - Θεσμοθέτηση καθεστώτος προστασίας σε κρίσιμα ενδιαιτήματα.
5. **Παρακολούθηση και έρευνα**
  - Δημιουργία και διατήρηση βάσης δεδομένων,
  - Παρακολούθηση πληθυσμιακών μεγεθών & εξάπλωσης,
  - Παρακολούθηση της υλοποίησης του ΕΣΔ.
6. **Επικοινωνία και εκπαίδευση**
  - Παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού,
  - Διεξαγωγή εκπαιδευτικών σεμιναρίων/ ημερίδων,

- Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών.

7. Διεθνής συνεργασία

- Δημιουργία και ενίσχυση δεσμών συνεργασίας μεταξύ υπηρεσιών και φορέων,
- Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των τοπικών φορέων και του κοινού στις διασυνοριακές περιοχές.

6.1 Πληθυσμιακή διατήρηση και βελτίωση

6.1.1 Καθορισμός φέρουσας Ικανότητας

6.1.1.1 Εκπόνηση μελέτης καθορισμού της φέρουσας ικανότητας σε κάθε γεωγραφική περιοχή όπου υπάρχει πληθυσμός του είδους θα προσδιοριστεί κατά πόσο οι διαθέσιμοι λιβαδικόι τύποι επαρκούν για τον πληθυσμό του αγριόγιδου και των ανταγωνιστών του (αγελάδες κ.λ.π.) λαμβάνοντας υπόψη τη βοσκοϊκανότητα των λιβαδικών τύπων και τη βοσκοφόρτωση τόσο από αγροτικά όσο και από άγρια χορτοφάγα ζώα. Η κάθε περιοχή θα οριστεί με γεωγραφικά κριτήρια, ανεξάρτητα εάν ολόκληρη ή μέρος αυτής εμπίπτει εντός περιοχών Natura ή/ και σε άλλη κατηγορία ΠΠ (ζώνες ΕΠ, ΚΑΖ κ.ά.). Θα εφαρμοστεί η ίδια μεθοδολογία για όλες τις περιοχές.

6.1.2 Επόπτευση- Φύλαξη

6.1.2.1 Επόπτευση και παρακολούθηση της χωρικής και χρονικής παρουσίας μέρους των πληθυσμών του είδους με τη βοήθεια κολλάρων με δορυφορικούς πομπούς. Επόπτευση/ παρακολούθηση των μετακινήσεων και του τόπου παραμονής των ατόμων που θα φέρουν δορυφορικό πομπό και μέσω αυτών ολόκληρων των κοπαδιών στα οποία αυτά ανήκουν και κατά συνέπεια δυνατότητα εφαρμογής εστιασμένης επόπτευσης- φύλαξης με στόχο την αποτροπή κρουσμάτων λαθροθηρίας. Εφαρμογή στους τέσσερις μεγαλύτερους αριθμητικά πληθυσμούς του είδους (Τύμφη, Όλυμπος, Φρακτό, Γκιώνα/ Οίτη) και ενδεχομένως σε παράπλευρους υποπληθυσμούς (σημειώνεται η δυσκολία σύλληψης ατόμων για την τοποθέτηση κολλάρων σε μικρούς πληθυσμούς). Επιπλέον, θα αντληθούν πολύτιμα δεδομένα για τη χρονική και χωρική χρήση των ενδιαιτημάτων από το αγριόγιδο και θα εντοπιστούν κρίσιμα ενδιαιτήματα. Διατύπωση προτάσεων και ενσωμάτωση προτεινόμενων μέτρων στις τοπικές εξειδικεύσεις του ΕΣΔ κατά τη διάρκεια της εφαρμογής του.

6.1.2.2 Δημιουργία και ενεργοποίηση αποτελεσματικών δομών εποπτείας- φύλαξης. Ενσωμάτωση αυτών, κατά προτεραιότητα, σε υφιστάμενες κρατικές υπηρεσίες (ή εναλλακτικά ενεργοποίηση υπαρχόντων δομών), ώστε ειδικά εκπαιδευμένα και ικανά στελέχη, εφοδιασμένα με τον κατάλληλο εξοπλισμό, να είναι σε θέση να διενεργούν αποτελεσματικές περιπολίες, ακόμα και πεζή, στα ενδότερα των ενδιαιτημάτων του είδους με αποκλειστικό σκοπό τον ουσιαστικό περιορισμό ή και την ολοκληρωτική πάταξη της δραστηριότητας της λαθροθηρίας. Μικτές ομάδες αποτελούμενες από άτομα υφιστάμενων κρατικών δομών με την κατάλληλη εκπαίδευση και εξοπλισμό θα μπορούσαν να ανταποκριθούν σε αυτό. Οπωσδήποτε απαιτείται ειδική μελέτη καθορισμού αυτού. Υπάρχουσες κρατικές δομές (Θηροφυλακή της ΔΥ, επόπτες ΠΠ) –με τις σημερινές συνθήκες-

αδυνατούν να ανταποκριθούν. Οι φύλακες θήρας των ΚΟ δύναται να συμμετέχουν μαζί με στελέχη κρατικών υπηρεσιών. Ενδεικτικά προτείνεται να δημιουργηθεί μια τουλάχιστον «Λειτουργική Δομή» σε κάθε Περιφέρεια από εκείνες που διατηρούν πληθυσμούς αγριόγιδου (5 τουλάχιστον δομές). Ενδεικτικό σχήμα Δομής: 4 στελέχη με κατάλληλες ικανότητες και γνώσεις και συμπληρωματική και συνεχή εκπαίδευση με 2 οχήματα και τον απαραίτητο εξοπλισμό.

6.1.2.3. Εκπόνηση μελέτης και εφαρμογή Σχεδίου φύλαξης για την παράνομη θήρα για κάθε πληθυσμό ή Ομάδα πληθυσμών αγριόγιδου. Διατύπωση σεναρίων άμεσης επέμβασης σε περίπτωση αναφοράς κρουσμάτων λαθροθηρίας (Ποιος, τι, που, πως, πότε, ποια η διαδικασία). Σχέδιο φύλαξης είχε συνταχθεί στο παρελθόν, χωρίς όμως να εφαρμοστεί ποτέ, από το Δασαρχείο Ιωαννίνων. Εκπόνηση από ΔΥ.

6.1.2.4 Διενέργεια περιπολιών στις παραμεθόριες περιοχές διασυνοριακών πληθυσμών του είδους, με σκοπό την αποτροπή κρουσμάτων λαθροθηρίας από λαθροθήρες των γειτονικών χωρών (και όχι μόνο). Στις περιπολίες θα πρέπει εκτός από τις υφιστάμενες δομές θηροφύλαξης (ή τις νέες που προτείνεται να δημιουργηθούν ειδικά για το αγριόγιδο) θα πρέπει να συμμετέχουν και στελέχη των τμημάτων συνοριακής φύλαξης της αστυνομίας ή και του στρατού. Οι φύλακες θήρας των ΚΟ σήμερα δεν επιτρέπεται να δράσουν σε ακτίνα 500 μέτρων από τα σύνορα. Παράλληλα έχει καταργηθεί η απαγόρευση της θήρας σε απόσταση 500 μέτρων από τα σύνορα που ίσχυε για πολλές δεκαετίες (ΥΑ. 143542/2086/31.7.2018) –εκτός της περίπτωσης της Τουρκίας όπου εκεί άλλωστε δεν υπάρχουν πληθυσμοί του είδους- και ενδεχομένως έχει συμβεί κατάργηση πιθανών παρόμοιων απαγορεύσεων και από τις γειτονικές χώρες στην άλλη πλευρά των συνόρων (Β. Μακεδονία, Βουλγαρία, Αλβανία).

6.1.2.5 Πιλοτική εφαρμογή μηχανισμών πρόληψης και καταστολής περιβαλλοντικών παρανομιών (λαθροθηρία). Πρόκειται για την εγκατάσταση συστημάτων αυτόματης καταγραφής ήχων με ταυτόχρονη διάγνωση και εντοπισμό του αίτιου που προκάλεσε τον ήχο (π.χ. πυροβολισμός στην προκειμένη περίπτωση). Ανάπτυξη της μεθόδου σε επιλεγμένες περιοχές που διαθέτουν (ή που μπορεί να δημιουργήσουν) Κέντρο Ελέγχου. Προϋποθέτει την ύπαρξη αποτελεσματικών δομών άμεσης παρέμβασης σε περίπτωση που υπάρξει κρούσμα λαθροθηρίας. Δυνατότητα εφαρμογής σε εκτεταμένα ΚΑΖ, π.χ. όρος Τύμφη, Δάσος Φρακτού, Όλυμπος ή επιλεκτικά σε συγκεκριμένες μικροθέσεις εντός ΚΑΖ, π.χ. χαράδρα Άραχθου.

6.1.3 Διατήρηση γενετικής ευρωστίας πληθυσμών

6.1.3.1 Καταγραφή της γενετικής ταυτότητας και της ποικιλομορφίας του κάθε πληθυσμού του είδους ή επιλεκτικά τουλάχιστον ενός πληθυσμού στην κάθε μία από τις έξι (6) κύριες ομάδες πληθυσμών. Εντοπισμός φυλογενετικών συγγενειών μεταξύ των πληθυσμών/ ομάδων πληθυσμών. Διατύπωση προτάσεων για την διατήρηση της ευρωστίας των επιμέρους πληθυσμών (ή ομάδων πληθυσμών). Επιλογή των κατάλληλων πληθυσμών από τους οποίους δύναται να χρησιμοποιηθούν άτομα ως ιδρυτές για την εγκατάσταση νέων πληθυσμών σε συγκεκριμένες περιοχές ή για ενίσχυση του γονιδιακού αποθέματος υφιστάμενων πληθυσμών που βρίσκονται ήδη σε κρίσιμη κατάσταση (π.χ. εξαιρετικά μικρό πληθυσμιακό μέγεθος, χαμηλή γενετική ποικιλομορφία). Ενσωμάτωση προτάσεων στην 3ετή αναθεώρηση του ΕΣΔ ή –αναλόγως- νωρίτερα.

6.1.3.2 Ταυτοποίηση του γενετικού προφίλ του πληθυσμού στην Ροδόπη (Δάσος Φρακτού) και συσχέτιση αυτού με εκείνο άλλων πληθυσμών του ιδίου ή διαφορετικών υποειδών του Βόρειου

αγριόγιδου (π.χ. *R. r. rupicapra* και *R. r. carpathica*). Διερεύνηση τυχόν επιμιξιών με άτομα από αυτούς τους πληθυσμούς, πιθανά σαν αποτέλεσμα εσκεμμένων τεχνητών απελευθερώσεων στο πλαίσιο της εφαρμογής διαχειριστικών δράσεων για την άγρια πανίδα («εμπλουτισμών») στο βόρειο τμήμα της οροσειράς της Ροδόπης ή στα ενδότερα της Βουλγαρίας. Σημειώνεται ότι στη Βουλγαρία έχουν λάβει χώρα κατά το παρελθόν μεταφορές ατόμων άλλων υποειδών και απελευθερώσεις αυτών σε φυσικούς πληθυσμούς (Markov et al., 2016). Μάλιστα αναφέρεται ότι σε ορισμένες περιπτώσεις τα εισαχθέντα άτομα και τα υβρίδια αυτών χαρακτηρίζονται από μεγάλο βαθμό εισβολικότητας έναντι των ατόμων του τοπικού πληθυσμού (Valcev et al., 2006). Ο πληθυσμός της Ροδόπης είναι ένας διασυνοριακός πληθυσμός ιδιαίτερα ευάλωτος στις λανθασμένες διαχειριστικές παρεμβάσεις στη διπλανή χώρα, οι οποίες ενδεχομένως εκεί γίνονται νόμιμα. Τα αποτελέσματα θα οδηγήσουν στη διατύπωση προτάσεων και στην λήψη αποφάσεων, που θα πρέπει να ενσωματωθούν στην τοπική εξειδίκευση του ΕΣΔ κατά την αξιολόγηση και αναθεώρηση αυτού στην τριετία ή και νωρίτερα. Εφαρμογή από ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ και εξωτερικούς συνεργάτες.

6.1.3.3 Ταυτοποίηση του γενετικού προφίλ και των ιδιαιτεροτήτων του πληθυσμού του είδους στο όρος Όλυμπος. Ο πληθυσμός αυτός βρίσκεται σε μεγάλη γεωγραφική απόσταση από όλους τους άλλους πληθυσμούς του είδους στην Ελλάδα και δεν φαίνεται να υπάρχει σήμερα ανταλλαγή γενετικού υλικού μεταξύ των μελών του πληθυσμού αυτού και των υπολοίπων, εξαιτίας γεωγραφικών φραγμών. Ο πληθυσμός του Ολύμπου σε μια πρώτη εκτίμηση χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερα χαμηλή γενετική ποικιλότητα (Papaioannou et al., 2019). Θεωρείται σημαντική η περαιτέρω έρευνα ώστε να τεκμηριωθεί το παραπάνω σε ένα ευρύτερο δείγμα του πληθυσμού, προερχόμενο από καλύτερη αντιπροσώπευση όλων των τομέων της εξάπλωσης του είδους στον Όλυμπο. Τα αποτελέσματα θα οδηγήσουν στη διατύπωση προτάσεων, οι οποίες αφού αποφασισθεί ότι πρέπει να εφαρμοστούν, θα ενσωματωθούν στην τοπική εξειδίκευση του ΕΣΔ κατά την αξιολόγηση και αναθεώρηση αυτού στην τριετία ή και νωρίτερα. Εφαρμογή από ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ και εξωτερικούς συνεργάτες.

6.1.4 Ασθένειες- Τραυματισμοί- σχέσεις με θηρευτές

6.1.4.1 Σύνταξη Σχεδίου καταγραφής ασθενειών του είδους. Υφιστάμενη κατάσταση, προβλέψεις, ενέργειες πρόληψης και διατύπωση σεναρίων προτάσεων -λύσεων σε περιπτώσεις που υπάρξουν εμφανίσεις επιδημιών στο μέλλον. Διατύπωση σεναρίων άμεσης παρέμβασης. Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί σε δερματικές ασθένειες και σε παράσιτα, που ήδη έχουν αναφερθεί στην Ελλάδα σήμερα. Καταγραφή και ανάλυση του παρασιτικού φορτίου σε επιλεγμένους πληθυσμούς του είδους. Συσχέτιση της εμφάνισης και διάδοσης των ασθενειών με τα κοπάδια των κτηνοτροφικών ζώων (μετακινούμενα και μόνιμα) που χρησιμοποιούν το ενδιαίτημα του αγριόγιδου. Ενσωμάτωση τυχόν απαιτούμενων μέτρων- δράσεων στην 3ετή αξιολόγηση- αναθεώρηση του ΕΣΔ και στις τοπικές εξειδικεύσεις αυτού.

6.1.4.2 Ενέργειες διάγνωσης και αποσαφήνισης της υφιστάμενης ασθένειας με εμφανή συμπτώματα στο δέρμα- τρίχωμα των ατόμων του είδους, η οποία έχει εντοπιστεί στην χαράδρα του Αώου στον πληθυσμό του όρους Τύμφη (Παπαϊωάννου, 2016). Πιθανά, βάσει φωτογραφιών, πρόκειται για δερματοφύλλωση. Διατύπωση σεναρίων δράσης και εφαρμογής αυτών, αναλόγως της σοβαρότητας της ασθένειας και του κινδύνου επέκτασης αυτής σε ολόκληρο τον πληθυσμό της Τύμφης και ενδεχομένως στους γειτονικούς πληθυσμούς της Βόρειας Πίνδου. Ενσωμάτωση τυχόν

απαιτούμενων μέτρων- δράσεων στην 3ετή αναθεώρηση του ΕΣΔ και στις τοπικές εξειδικεύσεις αυτού.

6.1.4.3 Σύνταξη Σχεδίου άμεσης παρέμβασης σε περίπτωση εντοπισμού τραυματισμένων ή άρρωστων ή νεκρών ατόμων του είδους. Αποσαφήνιση αρμοδιοτήτων φορέων και υπηρεσιών. Καθορισμός διαδικασιών, τρόπου και τόπου μεταφοράς με ασφάλεια και αποθεραπείας τραυματισμένων ζώων που εντοπίζονται στην ύπαιθρο. Στην περίπτωση εύρεσης άρρωστων ή νεκρών ζώων καθορισμός σεναρίων δράσης ή/και διαδικασίας αυτοψίας για την πρόληψη της επέκτασης επιδημιών στους πληθυσμούς του είδους.

6.1.4.4 Μελέτη διερεύνησης σχέσεων μεταξύ αγριόγιδου και λύκου. Αφορά τη διερεύνηση της σχέσης θηρευτή- λείας και κατά πόσο ο λύκος μπορεί να επηρεάσει αισθητά τους πληθυσμούς του αγριόγιδου. Προτείνεται να διεξαχθεί η μελέτη σε τουλάχιστον μία (ή περισσότερες) από τις τρεις περιοχές Βόρεια, Δυτική και Νότια Ελλάδα (π.χ. Τύμφη, δάσος Φρακτού, Γκιώνα). Ενσωμάτωση τυχόν απαιτούμενων μέτρων- δράσεων στην 3ετή αναθεώρηση του ΕΣΔ και στις τοπικές εξειδικεύσεις αυτού.

6.2 Διατήρηση και βελτίωση της κατάστασης των ενδιαιτημάτων

6.2.1 Παραγωγικές δραστηριότητες

6.2.1.1 Σύνταξη Σχεδίου Δράσης της αλληλεπίδρασης πληθυσμών αγριόγιδου και κτηνοτροφικών ζώων όπου αυτά συνυπάρχουν. Στόχος είναι ο εντοπισμός τυχόν αρνητικών επιδράσεων των δεύτερων στο πρώτο. Παράμετροι, όπως ενόχληση (disturbance), τροφικός ανταγωνισμός (άμεσος και έμμεσος) και μεταφορά ασθενειών θα πρέπει να εξεταστούν ανά είδος κτηνοτροφικού ζώου (πρόβατα/ αίγες/ βοοειδή/ ιπποειδή). Διατύπωση προτάσεων/ συστάσεων σε εθνικό επίπεδο.

6.2.1.2 Σύνταξη οδηγιών καθορισμού ανώτερου επιπέδου φέρουσας ικανότητας για τα κτηνοτροφικά ζώα στα ενδιαιτήματα του αγριόγιδου σε συσχέτιση με την εξασφάλιση της βιωσιμότητας των τοπικών πληθυσμών του αγριόγιδου. Αναγκαιότητα η διατήρηση κατάλληλων συνθηκών για την εξασφάλιση της διατήρησης των τοπικών πληθυσμών του αγριόγιδου. Η φέρουσα ικανότητα των ενδιαιτημάτων του αγριόγιδου θα πρέπει κάθε φορά να λαμβάνεται υπόψη και να εκτιμάται το ανώτερο επιθυμητό επίπεδο του κάθε πληθυσμού. Τμήματα της γεωγραφικής εξάπλωσης του είδους -ανά περίπτωση- ενδεχομένως να πρέπει να παραμείνουν εκτός κτηνοτροφικής διαχείρισης. Σύνταξη οδηγιών προς τους αναδόχους των Διαχειριστικών Σχεδίων Βόσκησης (ΚΥΑ 1058/71977/03.07.17) για την ενσωμάτωση σε αυτά της παραμέτρου της διατήρησης του τοπικού πληθυσμού αγριόγιδου. Η δυνατότητα πρόσβασης σε πηγές καθαρού νερού και η ελεύθερη μετακίνηση των ατόμων του αγριόγιδου θα πρέπει να ληφθούν υπόψη. Αναγκαία είναι η διατήρηση καθαρών πηγών και υδατοσυλλογών. Η συνεχής και έντονη παρουσία κτηνοτροφικών ζώων, όπως η σημειακή συσσώρευση μη δεσποζόμενων βοοειδών στις θέσεις αυτές, θα πρέπει να αποφεύγεται. Απαγόρευση της χρήσης ηλεκτροφόρων περιφράξεων σε εκτεταμένες περιοχές σε ορεινά και υπο-αλπικά λιβάδια και σε δάση- δασικές εκτάσεις και περιορισμός της χρήσης αυτών γύρω από τις θέσεις σταβλισμού των κτηνοτροφικών ζώων. Στη συνέχεια αναφέρονται δύο συγκεκριμένες μικρής έκτασης περιοχές στις οποίες προτείνεται να υπάρξει άμεσα περιορισμός της βόσκησης από κτηνοτροφικά ζώα, κυρίως από βοοειδή (αγελάδες).

6.2.1.3 Περιορισμός της δραστηριότητας της κτηνοτροφίας σε τμήμα της εξάπλωσης του πληθυσμού του είδους στο όρος Τύμφη. Πρόκειται για το τμήμα «Δρακόλιμνη- ευρύτερη περιοχή οροπεδίου Λιμνών» Παπίγκου Δήμου Ζαγορίου Ιωαννίνων, το οποίο γεωγραφικά προσδιορίζεται από τα εξής όρια: «Δρακόλιμνη- Πλόσκος- Ρωμιόβρυση- Αστράκα- Ορειβατικό Καταφύγιο- Λάπατο-Κερασιά». Σκοπός είναι η διατήρηση της άριστης κατάστασης των ενδιαιτημάτων του αγριόγιδου και η αποφυγή υποβάθμισης αυτών από την βόσκηση βοοειδών και άλλων κτηνοτροφικών ζώων. Σημαντικός παράγοντας αύξησης του τοπικού πληθυσμού του αγριόγιδου κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες στην προαναφερόμενη τοποθεσία αποτελεί το γεγονός ότι από το 2005 και έπειτα το μοναδικό σπληφόρο θηλαστικό που χρησιμοποιεί σε συστηματική βάση τα υπο-αλπικά λιβάδια για βόσκηση είναι το αγριόγιδο. Η κατάσταση αυτή προέκυψε ως αποτέλεσμα της οικειοθελούς εγκατάλειψης της συγκεκριμένης περιοχής από τους κτηνοτρόφους που έβοσκαν εκεί τους θερινούς μήνες τα κοπάδια των προβάτων τους. Κατά κάποιον τρόπο το αγριόγιδο «αποκατέστησε» τον βασικό του ρόλο ως ο κύριος καταναλωτής πρώτης τάξης στα υπο-αλπικά λιβάδια μετά την οριστική αποχώρηση των κοπαδιών των μικρών οικόσιτων μηρυκαστικών και φαίνεται πως αυτή η τάση έχει θετικό πρόσημο.

Ωστόσο, στο μεγαλύτερο μέρος των υψιπέδων της Τύμφης η μορφή της κτηνοτροφίας που κυριαρχεί σήμερα και η οποία παρουσιάζει συνεχώς αυξανόμενη τάση είναι η εκτατική βοοτροφία –η οποία κατά τόπους έχει εντατικό χαρακτήρα- σε αντίθεση μάλιστα με την παραδοσιακά εξασκούμενη στην περιοχή, για τα τελευταία τουλάχιστον 150 χρόνια, προβατοτροφία. Η ήδη καταγεγραμμένη, κατά τα τρία τελευταία χρόνια, τάση της επέκτασης της χρήσης των λιβαδιών των υψιπέδων του όρους Τύμφη από τα κοπάδια των αγελάδων και στην εν λόγω περιοχή «Δρακόλιμνη-ευρύτερη περιοχή οροπεδίου Λιμνών» θα επιφέρει την υποβάθμιση του ενδιαιτηματος του αγριόγιδου και θα εντείνει τον τροφικό ανταγωνισμό μεταξύ αυτού και των κτηνοτροφικών ζώων. Οι επιπτώσεις εκτιμούνται ότι θα είναι αρνητικές στον διαρκώς σήμερα αυξανόμενο τοπικό πληθυσμό του αγριόγιδου στο τμήμα αυτό της Τύμφης. Επιπλέον, τα κοπάδια του αγριόγιδου στην περιοχή αυτή αποτελούν έναν ήδη πρωτοποριακό και λειτουργικό οικοτουριστικό πόλο έλξης επισκεπτών- πεζοπόρων με σημαντικά οφέλη για την τοπική κοινωνία (Δήμοι Ζαγορίου και Κόνιτσας). Άλλωστε, ο τοπικός πληθυσμός του αγριόγιδου πρέπει να παραμείνει υγιής και σε άριστη πληθυσμιακή κατάσταση ώστε να μπορεί να χρησιμεύσει στο μέλλον για την ενδυνάμωση ή/ και τη δημιουργία επιπρόσθετων πληθυσμών του είδους στην ευρύτερη οροσειρά της Πίνδου. Ενδεχομένως θα μπορούσε να γίνει αλλαγή του καθεστώτος της συγκεκριμένης περιοχής και από Ζώνη Οικοτόπων και Ειδών (Ζώνη II) που είναι σήμερα, να ενσωματωθεί στην διπλανή Περιοχή Προστασίας της Φύσης (Ζώνη I) του Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου, όπου η κτηνοτροφία επιτρέπεται αποκλειστικά και μόνο για διαχειριστικούς λόγους –με την προϋπόθεση ότι έχει γίνει μελέτη βοσκοϊκανότητας- βάσει της ΚΥΑ ίδρυσης του Εθνικού Πάρκου (ΦΕΚ 639/14.06.2005/ αρ. αποφ. 23069). Με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσε να αποκλειστεί στο συγκεκριμένο μέρος η βόσκηση βοοειδών, και ενδεχομένως και άλλων ειδών κτηνοτροφικών ζώων, αφού ο πληθυσμός του αγριόγιδου παίζει πλέον ενεργό ρόλο στην ισορροπία των ορεινών- υποαλπικών οικοσυστημάτων.

6.2.1.4 Περιορισμός της δραστηριότητας της κτηνοτροφίας βοοειδών σε τμήμα του όρους Σμόλικας. Δημιουργία μιας διακριτής περιοχής στην υψηλή και ανώτερη υψομετρική ζώνη του όρους Σμόλικας στην οποία δεν θα επιτρέπεται η βόσκηση των βοοειδών. Κατά προτίμηση εκεί όπου δεν έχουν εισχωρήσει τα κοπάδια βοοειδών και η κτηνοτροφία εξασκείται κατά τον παραδοσιακό τρόπο, δηλαδή βόσκουν ακόμα μόνο κοπάδια μικρών μηρυκαστικών (κυρίως προβάτων). Ενδεχομένως η αλλαγή του συνόλου ή τμημάτων της περιοχής Οικοτόπων και Ειδών

(Ζώνη ΙΙδ) στο όρος Σμόλικας στο Εθνικό Πάρκο Βόρειας Πίνδου σε Περιοχή Προστασίας της Φύσης (Ζώνη Ι), με κάποιες μικροδιαφοροποιήσεις στα οριά της, θα μπορούσε να είναι μια λύση. Σε αυτήν τη ζώνη η κτηνοτροφία θα μπορούσε να επιτρέπεται αποκλειστικά και μόνο για διαχειριστικούς λόγους κατόπιν ειδικής μελέτης βοσκοικανότητας. Οι λόγοι είναι παρόμοιοι με τα αναφερόμενα στο παραπάνω εδάφιο.

6.2.2 Οδικό δίκτυο

6.2.2.1 Εφαρμογή περιορισμού της χρήσης υφιστάμενων δασικών και ορεινών δρόμων (σε εποχιακή ή ετήσια βάση) εντός ή κοντά στα κρίσιμα ενδιαιτήματα του είδους. Ο αποκλεισμός θα γίνεται με τη χρήση οδοφραγμάτων (μπάρες). Οι ορεινοί δρόμοι επηρεάζουν αρνητικά την παρουσία και τη χρήση του ενδιαιτήματος από το αγριόγιδο, καθόσον αποτελούν εστίες σοβαρής όχλησης που λειτουργούν πολλαπλώς αρνητικά, π.χ. διευκόλυνση στο λαθροκυνήγι, αυξημένη παρουσία τουριστών, συχνή παρουσία μηχανοκίνητων οχημάτων, εντατικοποίηση του νόμιμου κυνηγιού, εντατικοποίηση της κτηνοτροφίας, διευκόλυνση της κατασκευής μεγάλων έργων που υποβαθμίζουν το ενδιαίτημα κ.ά. Διατύπωση προτάσεων για εποχιακό ή ετήσιο αποκλεισμό ορισμένων από τους υπάρχοντες δρόμους που διασχίζουν ή οδηγούν μέσα ή κοντά σε κρίσιμα ενδιαιτήματα του είδους. Αρκετοί δρόμοι δεν σχετίζονται με παραγωγικές δραστηριότητες, τουλάχιστον καθόλη τη διάρκεια του έτους. Ενσωμάτωση προτάσεων στις τοπικές εξειδικεύσεις του ΕΣΔ ή/ και εφαρμογή αυτών από ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ και ΔΥ.

6.2.2.2 Σχέδιο δράσης για την διατήρηση περιοχών άνευ δρόμων που επικαλύπτονται με ενδιαιτήματα του είδους. Εντοπισμός περιοχών άνευ δρόμων μέσα ή κοντά στα ενδιαιτήματα του είδους. Αποσαφήνιση του καθεστώτος προστασίας των περιοχών αυτών σε συνδυασμό με την ύπαρξη κρίσιμων ενδιαιτημάτων του είδους στο εσωτερικό τους ή σε σχετικά κοντινή απόσταση. Διασφάλιση της παραμονής ή της ένταξης των περιοχών αυτών (ανάλογα με την περίπτωση) σε καθεστώς άνευ δρόμων.

6.2.3 Δραστηριότητες αναψυχής

6.2.3.1 Σχέδιο Δράσης για τις δραστηριότητες αναψυχής στα ενδιαιτήματα του είδους και κυρίως στα κρίσιμα ενδιαιτήματα. Αποσαφήνιση του τύπου και του βαθμού ενόχλησης από καθεμία σχετική δραστηριότητα. Διατύπωση προτάσεων- συστάσεων για την αποφυγή -ή έστω την ελαχιστοποίηση- τυχόν αρνητικών επιδράσεων στους πληθυσμούς του είδους. Περιπτώσεις όπως: ο τουρισμός υπαιθρίων δραστηριοτήτων (πεζοπορία, ορειβασία, ορεινό τρέξιμο- ορεινοί αγώνες, διάσχιση φαραγγίων, υδάτινες δραστηριότητες, π.χ. ράφτινγκ κ.ά.), το νόμιμο κυνήγι άλλων ειδών άγριας πανίδας στα ενδιαιτήματα του είδους από μεμονωμένα άτομα αλλά και από ομάδες (π.χ. οργανωμένο κυνήγι με τη μέθοδο της παγάνας για τον αγριόχοιρο), καθώς επίσης και ο εποχούμενος τουρισμός υπαίθρου (π.χ. με οχήματα 4X4 και μηχανές enduro), ο μαζικός τουρισμός (π.χ. χιονοδρομικά κέντρα, παραθεριστικά θέρετρα) και η χρήση "ιπτάμενων μηχανών και άλλων συσκευών" (όπως drones, ελικόπτερα, αλεξίπτωτα με ή χωρίς μηχανή κ.τ.λ.) από επισκέπτες ή επαγγελματίες του χώρου θα πρέπει να διερευνηθούν. Ενσωμάτωση προτάσεων στην τριετή αναθεώρηση του ΕΣΔ, καθώς και στις τοπικές εξειδικεύσεις αυτού. Εφαρμογή προτεινόμενων μέτρων από ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ και ΔΥ.

6.2.4 Εξασφάλιση πρόσβασης σε νερό

6.2.4.1 Δημιουργία θέσεων παροχής ύδατος σε επιλεγμένα μέρη για τον κάθε πληθυσμό του είδους. Η δράση αφορά περισσότερο τους πληθυσμούς που συναντώνται σε ιδιαίτερα άνυδρες περιοχές, όπως εκείνες που εδράζονται σε ασβεστολιθικά γεωλογικά υποστρώματα, παρουσιάζουν χαμηλό ποσοστό κατακρημνισμάτων, βρίσκονται στα νότια όρια της εξάπλωσης του είδους κ.ά. Εκτέλεση έργων κατάλληλης διαμόρφωσης εγκαταλελειμμένων πηγών και υδατοσυλλογών (π.χ. καθάρισμα από φερτά υλικά), κατασκευή σε επιλεγμένες θέσεις ποτιστρών και τεχνητών ή ημι-φυσικών υδατοσυλλογών συγκέντρωσης πηγαίου ή βρόχινου ύδατος. Θα πρέπει να ληφθούν μέτρα αποφυγής συγκέντρωσης και πολύωρης παραμονής κτηνοτροφικών ζώων (κυρίως βοοειδών) σε πηγές ύδατος. Μέριμνα (ενδεχομένως) για τη μεταφορά νερού με όχημα σε ορισμένες περιπτώσεις θα πρέπει να υπάρξει. Ενσωμάτωση προτάσεων στις τοπικές εξειδικεύσεις ανά περίπτωση του ΕΣΔ. Υλοποίηση από ΔΥ και ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ.

6.3 Διατήρηση και επέκταση της ζώνης εξάπλωσης και περιορισμός του κατακερματισμού αυτής

6.3.1 Διατήρηση της υφιστάμενης εξάπλωσης, ενίσχυση της επικοινωνίας των επιμέρους πληθυσμών και της εγκατάστασης νέων με φυσικό τρόπο

6.3.1.1 Παραγωγή χάρτη καταλληλότητας του ενδιαιτήματος σε εθνική κλίμακα με μοντελοποίηση των κύριων παραμέτρων των οικολογικών απαιτήσεων του είδους στην ηπειρωτική Ελλάδα. Εντοπισμός περιοχών στις οποίες το αγριόγιδο θα μπορούσε να αναπτύξει ικανούς πληθυσμούς στο μέλλον. Καθορισμός διαδρόμων συνδεσιμότητας μεταξύ των περιοχών των σημερινών πληθυσμών ή εκείνων που πιθανά θα δημιουργηθούν στο μέλλον. Διατύπωση προτάσεων για τις κατάλληλες περιοχές που θα μπορούσε να λάβει χώρα στο μέλλον φυσική ή τεχνητή εγκατάσταση πληθυσμών του είδους. Προτάσεις για τη διαμόρφωση των κατάλληλων συνθηκών και για τη λήψη των απαραίτητων μέτρων ώστε τυχόν σχετικές δράσεις που θα αποφασισθούν να έχουν μεγάλες πιθανότητες επιτυχίας. Ενσωμάτωση μέτρων στην τριετή αναθεώρηση του ΕΣΔ ή και νωρίτερα εφόσον θεωρηθεί απαραίτητο.

6.3.1.2 Σχέδιο Δράσης για την εξασφάλιση ικανοποιητικής και ορθά κατανομημένης έκτασης με περιοριστικούς όρους στην εξάσκηση της δραστηριότητας του κυνηγίου σε σχέση με την εξάπλωση του είδους. Καταγραφή και αποτύπωση σε χάρτη των περιοχών εκείνων που βρίσκονται στη ζώνη εξάπλωσης του είδους και στις οποίες ισχύουν περιοριστικά μέτρα για τη διεξαγωγή της θήρας και συγκεκριμένα μακροχρόνια ή μόνιμη απαγόρευση του κυνηγίου, π.χ. ΚΑΖ, ζώνες υψηλής προστασίας ΠΠ, Πυρήνες Εθνικών Δρυμών, είτε άλλα μέτρα, π.χ. Ελεγχόμενες Κυνηγετικές Περιοχές, προσωρινές απαγορεύσεις θήρας. Εντοπισμός υφιστάμενων ή πιθανών διαδρόμων επικοινωνίας μεταξύ των πληθυσμών σε σχέση με τις ανωτέρω περιοχές με απώτερο στόχο τον περιορισμό του κατακερματισμού της γεωγραφικής εξάπλωσης. Διατύπωση και εφαρμογή σχετικών διαχειριστικών προτάσεων, π.χ. αναδιάρθρωση της χωροθέτησης των ΚΑΖ και άλλων περιοχών απαγόρευσης της θήρας ή ελεγχόμενης εξάσκησης αυτής. Ενσωμάτωση προτάσεων στην τριετή αναθεώρηση του ΕΣΔ ή ενδεχομένως και νωρίτερα. Έως ότου υλοποιηθεί η συγκεκριμένη μελέτη (Σχέδιο Δράσης) του παρόντος εδαφίου προτείνεται να προχωρήσει άμεσα η διαδικασία

θεσμοθέτησης ΚΑΖ στις περιοχές που αναφέρονται στο εδάφιο «6.4.2. Θεσμοθέτηση καθεστώτος προστασίας σε κρίσιμα ενδιαιτήματα». Αναφέρονται τέσσερα βουνά- περιοχές.

6.3.1.3 Σχέδιο Δράσης αναφορικά με την εκπόνηση μεγάλων κατασκευαστικών έργων στο εύρος κατανομής του είδους. Ειδικότερη έμφαση πρέπει να δοθεί εντός της ζώνης εξάπλωσης, καθώς και στις κρίσιμες ζώνες σύνδεσης των επιμέρους πληθυσμών. Οδηγίες για τον περιορισμό ή την τροποποίηση των έργων θα πρέπει να δοθούν ανάλογα με την κάθε περίπτωση. Διατύπωση εναλλακτικών σεναρίων. Στα μεγάλα κατασκευαστικά έργα που σχετίζονται με τα ενδιαιτήματα του είδους συγκαταλέγονται: εκτεταμένο οδικό δίκτυο, ΥΗΕ φράγματα και δημιουργία τεχνητών λιμνών, εκτεταμένα αιολικά πάρκα και συνοδά έργα, επιφανειακά κυρίως (και υπόγεια δευτερευόντως) μεταλλεία.

6.3.2 Ενδυνάμωση υφιστάμενων πληθυσμών και εγκατάσταση νέων με τεχνητό τρόπο

6.3.2.1 Εγκατάσταση νέων πληθυσμών με τεχνητή μεταφορά ατόμων από άλλους εύρωστους πληθυσμούς του είδους. Κριτήρια, όπως η καταλληλότητα του ενδιαιτήματος, ο ρόλος του νέου πληθυσμού στον περιορισμό του κατακερματισμού της εξάπλωσης σε εθνικό ή σε ένα ευρύτερο τοπικά επίπεδο, οι δυνατότητες φυσικής επέκτασής του σε γειτονικές περιοχές, καθώς και ιστορικά στοιχεία παρουσίας του είδους θα ληφθούν υπόψη. Ο πληθυσμός προέλευσης των ατόμων που θα μεταφερθούν (πληθυσμός δότης) θα πρέπει να μην έχει μεγάλες διαφοροποιήσεις γενετικά από τους πλησιέστερους πληθυσμούς. Θα ακολουθηθούν οι προδιαγραφές για μεταφορά ατόμων και εγκατάσταση πληθυσμών όπως ορίζονται από την IUCN. Θα προηγηθεί μελέτη βιωσιμότητας του εγχειρήματος και διατύπωση σεναρίων της τάσης εξέλιξης του νέου πληθυσμού καθώς και του πληθυσμού δότη. Θα καταρτιστεί και εφαρμοστεί πρόγραμμα παρακολούθησης της δράσης.

6.3.2.2 Ενδυνάμωση πολύ μικρών και απομονωμένων πληθυσμών με τεχνητή μεταφορά περιορισμένου αριθμού ατόμων από άλλους πληθυσμούς. Το πληθυσμιακό μέγεθος και η γενετική ποικιλότητα του πληθυσμού δέκτη καθώς και το επίπεδο της αναγκαιότητας λήψης σχετικών μέτρων για τη βιωσιμότητα αυτού θα ληφθούν υπόψη. Ο πληθυσμός προέλευσης των ατόμων που θα μεταφερθούν (πληθυσμός δότης) θα πρέπει να μην έχει μεγάλες διαφοροποιήσεις γενετικά από τον πληθυσμό δέκτη. Κριτήρια όπως περιγράφονται παραπάνω θα αξιολογηθούν ανάλογα. Σε κάθε περίπτωση θα ακολουθηθούν οι προδιαγραφές της IUCN για μεταφορά ατόμων με σκοπό την ενδυνάμωση πληθυσμών. Θα προηγηθεί μελέτη βιωσιμότητας του εγχειρήματος. Θα καταρτιστεί και εφαρμοστεί πρόγραμμα παρακολούθησης της δράσης.

6.4 Θεσμικό πλαίσιο (Νομοθεσία και πολιτική)

6.4.1 Αποσαφήνιση της υφιστάμενης νομοθεσίας και προτάσεις βελτίωσης προς όφελος του είδους

6.4.1.1 Σύνταξη έκθεσης αναφορικά με την υφιστάμενη νομοθεσία για το είδος και προτάσεις βελτίωσης αυτής. Οι ποινές που προβλέπονται σε περιπτώσεις λαθροθηρίας του είδους σύμφωνα με τον Δασικό Κώδικα είναι πάρα πολύ μικρές. Κατά συνέπεια δεν λειτουργούν σε σημαντικό βαθμό αποτρεπτικά. Επίσης σε περιπτώσεις λαθροθηρίας λαμβάνεται υπόψη μόνο η νομοθεσία περί θήρας και όχι και η περιβαλλοντική νομοθεσία βάσει της ενσωμάτωσης των Οδηγιών της ΕΕ στο Ελληνικό

δίκαιο. Σε περίπτωση που εφαρμοζόταν το παραπάνω οι ποινές θα μπορούσε να είναι αυστηρότερες και να επιτυγχάνουν το σκοπό της επιβολής τους που στην ουσία είναι η αποτροπή της λαθροθηρίας. Διατύπωση πρότασης εφαρμογής ή τροποποίησης των σχετικών νομοθετικών διαταγμάτων προς την κατεύθυνση αυτή. Ενημέρωση και παροχή υποστήριξης προς τις αρμόδιες αρχές ώστε να εφαρμοστούν οι προτεινόμενες νομοθετικές βελτιώσεις.

6.4.1.2. Σύνταξη έκθεσης αναφορικά με τη χρήση ευρημάτων γενετικού υλικού (DNA) σε περιπτώσεις παράνομης θήρευσης. Αποτύπωση και αποσαφήνιση της σημερινής διαδικασίας τεκμηρίωσης της παράνομης θήρευσης αγριόγιδου με τη χρήση γενετικού υλικού. Σαφής καθορισμός εργαστηρίου αναλύσεων και σχετικών διαδικασιών (ποιος, τι, που, πότε, πως), ώστε να διασφαλίζεται η μη αμφισβήτηση των αποτελεσμάτων. Διατύπωση προτάσεων βελτίωσης του σημερινού καθεστώτος. Ενημέρωση και παροχή υποστήριξης προς τις αρμόδιες αρχές προκειμένου να είναι σε θέση να ακολουθήσουν τις σχετικές διαδικασίες. Η έκθεση μπορεί να επεκταθεί και σε άλλα είδη άγριας πανίδας, ώστε να υπάρξει μια ευρεία χρήση των πορισμάτων- προτάσεων, μια και σήμερα υπάρχει ένα κενό στο θέμα αυτό.

6.4.1.3. Σύνταξη έκθεσης για το ηλεκτρονικό έγκλημα. Διασαφήνιση του καθεστώτος που διέπει το ηλεκτρονικό έγκλημα. Στην προκειμένη περίπτωση ενίοτε λαμβάνει χώρα ανάρτηση στο διαδίκτυο φωτογραφιών με (παράνομως) θηρευμένα άτομα αγριόγιδου. Διατύπωση και παροχή οδηγιών προς τις αρμόδιες υπηρεσίες και τους πολίτες.

6.4.1.4. Διατύπωση οδηγιών για την αποφυγή αρνητικών επιπτώσεων στο αγριόγιδο εξαιτίας ειδικών τροποποιήσεων στη ετήσια ρύθμιση της θήρας λόγω της αύξησης του αγριόχοιρου. Η θέσπιση οριζόντιων ή τοπικών διαχειριστικών μέτρων μείωσης του πληθυσμού του αγριόχοιρου - εξαιτίας υπερπληθυσμού, υβριδισμού με κατοικίδιους χοίρους ή για τον περιορισμό της εμφάνισης κρουσμάτων της αφρικανικής πανώλης χοίρων- ενδέχεται να επηρεάσει αρνητικά το αγριόγιδο, εξαιτίας αφενός της επανειλημμένης και έντονης όχλησης στο ενδιαίτημα αυτού (π.χ. διεξαγωγή κυνηγίου αγριόχοιρου με τη μέθοδο της παγάνας) και αφετέρου του ενδεχόμενου άτομα αγριόγιδου να εκληφθούν ως αγριόχοιροι -ειδικά στις δασώδεις περιοχές- και να θηρευτούν κατά λάθος. Σημειώνεται ότι αρκετά άτομα ορισμένων πληθυσμών αγριόγιδου παραμένουν σε δασώδεις περιοχές καθόλη τη διάρκεια του έτους, ακόμα και σε σχετικά χαμηλά υψόμετρα, ενώ τον χειμώνα εκεί βρίσκεται ένα μεγάλο μέρος των πληθυσμών. Προτείνεται να διατυπωθούν σαφείς οδηγίες ώστε εντός των ενδιαιτημάτων του αγριόγιδου να μην υπάρξει αύξηση των επιτρεπόμενων ημερών θήρευσης αγριόχοιρου πέραν των 3 εβδομαδιαίως και μόνο εντός της ισχύουσας περιόδου θήρευσης αγριόχοιρου (Σεπτέμβριος- Ιανουάριος) χωρίς δυνατότητα περαιτέρω χρονικής επέκτασης αυτής. Επίσης σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να επιτραπεί η διεξαγωγή θήρας οποιουδήποτε είδους άγριας πανίδας στα ενδιαιτήματα του αγριόγιδου που εντοπίζονται εντός των υφιστάμενων περιοχών απαγόρευσης της θήρας (ΚΑΖ, Πυρήνες Εθνικών Δρυμών, περιοχές υψηλής προστασίας ΠΠ κ.ά.). Παρόλα αυτά, σε περίπτωση που αυτό απαιτηθεί εκ των περιστάσεων και μόνο τότε (π.χ. εμφάνιση κρούσματος αφρικανικής πανώλης χοίρων), προτείνεται να διερευνηθούν διεξοδικά όλες οι δυνατότητες χρησιμοποίησης εναλλακτικών τρόπων θήρευσης των αγριόχοιρων, π.χ. προσέλευσή τους με τροφή σε συγκεκριμένα σημεία θήρευσής αυτών, και να μην λάβει χώρα εντός των προαναφερόμενων περιοχών (ΚΑΖ κ.τ.λ.) διεξαγωγή κυνηγίου με τη μέθοδο της παγάνας. Σε κάθε περίπτωση επισημαίνεται ότι σε τυχόν περιπτώσεις εφαρμογής τέτοιων μέτρων η παρουσία στελεχών αρμόδιων κρατικών αρχών πρέπει να είναι υποχρεωτική.

6.4.2 Θεσμοθέτηση καθεστώτος προστασίας σε κρίσιμα ενδιαιτήματα του είδους

6.4.2.1 Ίδρυση ΚΑΖ στο όρος Γράμμος. Αφορά τμήματα του ενδιαιτήματος του είδους. Ειδικότερα το ένα τμήμα (περιοχή Σκοτάδι Πληκατίου Δήμου Κόνιτσας) συντηρούσε έως σχετικά πρόσφατα το μεγαλύτερο μέρος του τοπικού πληθυσμού του αγριόγιδου στο όρος Γράμμος. Το τμήμα αυτό βρισκόταν για μεγάλο χρονικό διάστημα στο παρελθόν -και μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 2010- υπό καθεστώς απαγόρευσης του κυνηγιού, αλλά με τη λήξη της περιόδου ισχύος της σχετικής απόφασης δεν υπήρξε ανανέωση αυτής. Σήμερα υπάρχουν λίγα άτομα του είδους εκεί, αλλά η περιοχή, εξαιτίας του απρόσιτου χαρακτήρα της, συνεχίζει να είναι πολύ σημαντική ως φυσικό καταφύγιο για το είδος. Δύο επίσης τμήματα προτείνεται να θεσμοθετηθούν ως ΚΑΖ, ένα στο νότιο Γράμμο (ΠΕ Ιωαννίνων) και ένα στο Βόρειο Γράμμο (ΠΕ Καστοριάς).

6.4.2.2 Ίδρυση ΚΑΖ στα Βαρδούσια. Αφορά τμήμα του ενδιαιτήματος του είδους. Η «πιλοτική» κατά το 2018 και η οριστική κατά το 2019 συρρίκνωση της άλλοτε ιδιαίτερα εκτεταμένης γεωγραφικά Ελεγχόμενης Κυνηγετικής Περιοχής Παρνασσίδας σε μια ελάχιστη γεωγραφική επιφάνεια σήμερα, άφησε έξω από οποιασδήποτε μορφής καθεστώτος προστασίας ιδιαίτερα σημαντικές περιοχές του ενδιαιτήματος του αγριόγιδου. Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές στην περίπτωση των Βαρδουσίων, όπου στο ενδιαίτημα του αγριόγιδου δεν υπάρχει κανένα ΚΑΖ. Το τμήμα του βουνού αυτού στο οποίο διατηρήθηκε ο οριακός πληθυσμός του αγριόγιδου κατά την περίοδο που είχε φτάσει στη χειρότερη πληθυσμιακή και γεωγραφική συρρίκνωσή του (δεκαετίες 80-90), δηλαδή μια περιοχή με επίκεντρο τις κορυφές «Γιδοβούνι- Πυραμίδα, Σούφλες κ.λ.π.», προτείνεται να θεσμοθετηθεί ως ΚΑΖ.

6.4.2.3 Ίδρυση ΚΑΖ στη Γραμμένη Οξιά. Ο φυσικός εποικισμός κατάλληλου ενδιαιτήματος του είδους στο όρος Γραμμένη Οξιά στη Στερεά Ελλάδα, που συνέβη πρόσφατα, επιβάλλει την λήψη μέτρων για την προστασία και επαύξηση του πληθυσμού αυτού, ώστε να αποτελέσει πόλο διασποράς ατόμων σε γειτονικές περιοχές. Πρόκειται για τον καλύτερο και οικονομικότερο τρόπο επέκτασης της γεωγραφικής εξάπλωσης του αγριόγιδου και του σταδιακού περιορισμού του έντονου κατακερματισμού του εύρους εξάπλωσης. Η περιοχή που χρησιμοποιείται από τον τοπικό πληθυσμό του είδους -ή έστω το σημαντικότερο τμήμα αυτής- προτείνεται να θεσμοθετηθεί ως ΚΑΖ.

6.4.2.4 Ίδρυση ΚΑΖ στον Παρνασσό. Ο φυσικός εποικισμός κατάλληλου ενδιαιτήματος του είδους στον ΒΔ Παρνασσό, που συνέβη πρόσφατα, επιβάλλει την λήψη μέτρων για την προστασία και επαύξηση του πληθυσμού αυτού ώστε να διασφαλιστεί η ομαλή και μόνιμη εγκατάσταση του είδους στο βουνό αυτό και η φυσική επαναφορά του στο σύνολο των κατάλληλων ενδιαιτημάτων από όπου έχει εκλείψει εδώ και 60 περίπου χρόνια. Η ευρύτερη περιοχή που χρησιμοποιείται από το είδος σήμερα προτείνεται να θεσμοθετηθεί ως ΚΑΖ.

6.5 Παρακολούθηση και έρευνα

6.5.1 Δημιουργία και διατήρηση βάσης δεδομένων

6.5.1.1 Δημιουργία και διατήρηση Βάσης Δεδομένων με στοιχεία για την παρουσία και την κατάσταση των καταγεγραμμένων πληθυσμών του αγριόγιδου. Εναλλακτικά προτείνεται η βελτίωση και επικαιροποίηση τυχόν υφιστάμενης ΒΔ. Συνεχής εμπλουτισμός με νέα δεδομένα

(παρατηρήσεις παρουσίας ατόμων του είδους). Προσθήκη στη βάση πληροφοριών που σχετίζονται με τυχόν εμφάνιση νέων πληθυσμών και υπο-πληθυσμών, καθώς και μεμονωμένων ατόμων στη διαδικασία μετακίνησης στις ζώνες σύνδεσης μεταξύ υπαρχόντων πληθυσμών ή κατά τη φάση εποικισμού νέων περιοχών.

6.5.2 Παρακολούθηση πληθυσμιακών μεγεθών & γεωγραφικής εξάπλωσης

6.5.2.1 Παρακολούθηση της μεταβολής του πληθυσμιακού μεγέθους του κάθε πληθυσμού. Παρακολούθηση του πληθυσμιακού μεγέθους και των δημογραφικών χαρακτηριστικών του κάθε πληθυσμού με επιτόπιες καταγραφές από εξειδικευμένους έμπειρους επιστήμονες- παρατηρητές σύμφωνα με αναγνωρισμένες επιστημονικές μεθόδους. Θα επαναλαμβάνεται σε ετήσια βάση ή έστω ανά τριετία, σε περίπτωση που για διάφορους λόγους δεν είναι δυνατόν να γίνεται κάθε χρόνο. Κατάλληλη χρονική περίοδος είναι το φθινόπωρο και εναλλακτικά, για συγκέντρωση συμπληρωματικών στοιχείων, οι αρχές του καλοκαιριού. Θα πρέπει να καθορισθεί ένα Τοπικό Σχέδιο Παρακολούθησης Κατάστασης Πληθυσμού Αγριόγιδου (ΤΣΠΚΠΑ), ανά περιοχή, το οποίο και θα εφαρμόζεται κάθε φορά χωρίς ιδιαίτερες αλλαγές (βλ. Παράρτημα VI). Θα χρησιμοποιείται καθορισμένο κοινό πρωτόκολλο για όλους τους πληθυσμούς αγριόγιδων. Τα στοιχεία που θα προκύπτουν θα χρησιμοποιούνται επίσης στις εξαετείς αναφορές στο πλαίσιο του άρθρου 17 της Οδηγίας 92/43. Σε περίπτωση αδυναμίας υλοποίησης του σχεδίου παρακολούθησης κάθε χρόνο θα μπορούσε να υπάρξει πρόβλεψη για διεξαγωγή δειγματοληπτικής καταγραφής και απόδοση πληθυσμιακού μεγέθους τοπικά, χωρίς όμως γενικεύσεις στο σύνολο της εξάπλωσης του κάθε πληθυσμού. Τα δεδομένα που θα αντλούνται θα αποτελούν ταυτόχρονα και δείκτη επιτυχίας του ΕΣΔ σε τοπικό επίπεδο.

6.5.2.2 Παρακολούθηση της χωρικής και χρονικής παρουσίας του είδους. Πρόκειται για παρακολούθηση της χωρικής και χρονικής παρουσίας του αγριόγιδου μέσω της καταγραφής της παρουσίας/ απουσίας ατόμων του σε δειγματοληπτικές επιφάνειες της ζώνης εξάπλωσής με χρήση αυτόματων καταγραφικών μηχανημάτων. Ταυτόχρονα θα γίνεται καταγραφή επιπλέον παραμέτρων που αφορούν την κατάσταση του κάθε πληθυσμού, όπως παρουσία θηρευτών, λαθροκυνηγών -αν είναι σε περιοχές απαγόρευσης της θήρας-, περίοδος γεννήσεων, εντοπισμός ασθενειών, ένταση διάφορων παραγόντων όχλησης, κ.ά. Η δράση θα είναι συνεχής σε ετήσια βάση ή έστω θα επαναλαμβάνεται ανά τριετία και θα χρησιμοποιείται καθορισμένο ενιαίο πρωτόκολλο για όλους τους πληθυσμούς. Τα στοιχεία που θα προκύπτουν θα χρησιμοποιούνται στις εξαετείς αναφορές στο πλαίσιο του άρθρου 17 της Οδηγίας 92/43. Σε περίπτωση αδυναμίας υλοποίησης της δράσης σε ετήσια βάση σε ολόκληρη την γεωγραφική εξάπλωση του κάθε πληθυσμού θα υπάρχει η δυνατότητα πρόβλεψης για διεξαγωγή δειγματοληπτικής καταγραφής και απόδοση στοιχείων παρουσίας/ απουσίας τοπικά. Τα δεδομένα αποτελούν και δείκτη επιτυχίας του ΕΣΔ σε τοπικό επίπεδο.

6.5.3 Παρακολούθηση της υλοποίησης του ΕΣΔ

6.5.3.1 Παρακολούθηση της υλοποίησης του ΕΣΔ για το αγριόγιδο. Αφορά την παρακολούθηση τη υλοποίησης του συνόλου του έργου του ΕΣΔ σε επίπεδο χώρας και τη σύνταξη των σχετικών αναφορών καθ' όλη τη διάρκεια αυτού (2020-2025). Το εκτιμώμενο κόστος για την Παρακολούθηση του ΕΣΔ για το αγριόγιδο σε εθνικό επίπεδο ανέρχεται σε ετήσια βάση στις 50.000€. Σε αυτό δεν υπολογίζεται το εκτιμώμενο κόστος για την υλοποίηση των Τοπικών Σχεδίων Παρακολούθησης

Κατάστασης Πληθυσμών Αγριόγιδου, το οποίο εξαρτάται κάθε φορά από την υπηρεσία/ φορέα που θα το αναλάβει (π.χ. ΦΔΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ, ΔΥ, άλλος οργανισμός) και τον τρόπο που θα το υλοποιήσει (ιδίες δαπάνες, ανάθεση σε εξ. Συνεργάτη, αυτεπιστασία κ.τ.λ.), καθώς και από την έκταση της γεωγραφικής εξάπλωσης του κάθε πληθυσμού αγριόγιδου αλλά και από τον αριθμό των πληθυσμών του είδους που υπάγονται στην αρμοδιότητα της κάθε υπηρεσίας/φορέα.

6.6 Επικοινωνία και εκπαίδευση

6.6.1 Παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού

6.6.1.1 Παραγωγή εκπαιδευτικού εγχειριδίου εντοπισμού και αναγνώρισης του αγριόγιδου στο πεδίο για χρήση του από τα στελέχη κρατικών υπηρεσιών (ΔΥ), ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ, φυλάκων θήρας των ΚΟ, άλλων οργανισμών ή ειδικών επιστημόνων- ερευνητών που εμπλέκονται σε δράσεις που αφορούν το είδος. Σύνταξη και εκτύπωση εύχρηστου οδηγού πεδίου για άμεση χρήση του από τους συμμετέχοντες σε δράσεις παρακολούθησης του είδους κατά τις οποίες απαιτείται η καταγραφή άμεσων και έμμεσων παρατηρήσεων (απευθείας οπτικές καταγραφές ζώων, καταγραφή βιοδηλωτικών ιχνών, δεδομένα από αυτόματα καταγραφικά μηχανήματα). Ενδεικτικά περιεχόμενα οδηγού: Οδηγίες για τον εντοπισμό των ατόμων του είδους στο πεδίο, την αναγνώριση της ηλικιακής κλάσης και του φύλου αυτών ανάλογα με την εποχή του έτους και την κατάταξη τους σε αντίστοιχες κατηγορίες. Εντοπισμός και διάκριση βιοδηλωτικών ιχνών του αγριόγιδου (κοπρανοσωροί, ίχνη) σε σχέση με εκείνα άλλων ήμερων ή άγριων οπληφόρων θηλαστικών (π.χ. αίγες). Ο οδηγός θα συνοδεύεται από αρχείο με οπτικοακουστικό υλικό και επεξηγηματικές φωτογραφίες και βίντεο με παραδείγματα από τα ελληνικά βουνά.

6.6.1.2 Ανάπτυξη εκπαιδευτικού περιβαλλοντικού «πακέτου» για χρήση του σε Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΚΠΕ), Σχολικές Μονάδες και ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ με θέμα το αγριόγιδο και τα ορεινά οικοσυστήματα. Το εκπαιδευτικό υλικό θα διανέμεται κατά προτεραιότητα για χρήση σε εκείνες τις Περιφερειακές Ενότητες στις οποίες είναι καταγεγραμμένη η παρουσία πληθυσμών του είδους.

6.6.2 Διεξαγωγή εκπαιδευτικών σεμιναρίων/ ημερίδων

6.6.2.1 Διεξαγωγή σεμιναρίων εκπαίδευσης- ενημέρωσης στο προσωπικό υπηρεσιών και φορέων που έχουν άμεση σχέση με το αγριόγιδο, όπως Δασική Υπηρεσία, Φορείς Διαχείρισης ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ, καθώς και στους φύλακες θήρας των Κυνηγετικών Ομοσπονδιών/ Συλλόγων. Η θεματολογία θα αφορά το είδος γενικά (μορφολογικά χαρακτηριστικά- αναγνώριση, βιολογία, οικολογία κ.ά.), καθώς και τους τρόπους διαχείρισης, προστασίας, φύλαξης των πληθυσμών του και ειδικά τις υποχρεώσεις και τα καθήκοντα της κάθε υπηρεσίας προς αυτή την κατεύθυνση.

6.6.2.2 Διεξαγωγή ημερίδων ενημέρωσης για το αγριόγιδο σε συγκεκριμένες ομάδες στόχους που χρησιμοποιούν το ενδιαίτημα αυτού για τις δικές τους ανάγκες, όπως είναι οι κυνηγοί, οι κτηνοτρόφοι- βοσκοί, οι δασεργάτες, οι ορειβάτες, οι διαχειριστές ορειβατικών καταφυγίων κ.ά. Οι συγκεκριμένες ομάδες- στόχοι όντας ενήμεροι για τη σημασία του είδους και τις απειλές που αυτό αντιμετωπίζει, θα είναι σε θέση να προσαρμόσουν ανάλογα τις δραστηριότητές τους ώστε να μην επηρεάζεται αρνητικά το είδος, ενώ ταυτόχρονα θα γνωρίζουν πως να ενεργήσουν και ποιες αρχές

να ενημερώσουν σε περίπτωση που αυτό καταστεί απαραίτητο (π.χ. σε περίπτωση εντοπισμού τραυματισμένων ατόμων ή ατόμων με σοβαρή ασθένεια, σε περιστατικά λαθροθηρίας κ.τ.λ.).

6.6.2.3 Διεξαγωγή σεμιναρίων σε ομάδες εθελοντών. Αφορά τους εθελοντές που θα συμμετέχουν ενεργά στην καταγραφή δεδομένων παρουσίας του είδους, δημογραφικών χαρακτηριστικών και απειλών. Τα σεμινάρια θα αποσκοπούν στην μεταφορά γνώσεων σε αυτούς για τον εντοπισμό και την αναγνώριση ατόμων του είδους στο πεδίο κ.τ.λ., καθώς και τη χρήση της εφαρμογής για κινητά τηλέφωνα με σκοπό την εύκολη και αποτελεσματική προσθήκη δεδομένων πεδίου κατά τη διάρκεια επισκέψεων στα ενδιαφέροντα του είδους (βλ. παρακάτω 6.6.3.1).

6.6.3 Ενημέρωση & ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών

6.6.3.1 Δημιουργία δικτύου ομάδων εθελοντών (κοινωνία των πολιτών- citizen science) σε εθνικό επίπεδο με σκοπό τη συνεχή καταγραφή δεδομένων που αφορούν το αγριόγιδιο, καθώς και την διαρκή ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών. Μέλη του δικτύου θα είναι ευαισθητοποιημένα άτομα που εξαιτίας του επαγγέλματός τους ή για λόγους αναψυχής βρίσκονται συχνά στα ενδιαφέροντα του είδους (π.χ. κυνηγοί, ορειβάτες, κτηνοτρόφοι και άλλοι χρήστες του ενδιαφέροντος του είδους). Βασική προϋπόθεση είναι η δημιουργία μιας απλής και εύχρηστης εφαρμογής για κινητά τηλέφωνα με σκοπό την γρήγορη καταγραφή βασικών δεδομένων πεδίου, όπως θέση παρουσίας ατόμων του είδους και αριθμός μελών κοπαδιού, και σύνδεση αυτής με μια λειτουργική βάση δεδομένων. Απαιτείται συντονισμός και δράσεις εμπύχωσης των ομάδων εθελοντών.

6.6.3.2 Δημιουργία εφαρμογής (application) περιβαλλοντικής ερμηνείας- ενημέρωσης με θέμα το αγριόγιδιο και τα ορεινά οικοσυστήματα. Σκοπός της εφαρμογής αυτής είναι η εξοικείωση των επισκεπτών των ορεινών περιοχών με το είδος και τα ενδιαφέροντά του. Θα λειτουργεί σαν ανταποδοτικό μέτρο προς τις τοπικές κοινωνίες για την «συμβολή τους» στην προστασία του είδους, παρουσιάζοντας μίαν άλλη οικοτουριστική όψη των περιοχών τους και ενισχύοντας εμμέσως την τοπική οικονομία. Η εφαρμογή θα προσαρμόζεται κάθε φορά στις τοπικές συνθήκες. Προτεραιότητα θα δοθεί στις περιοχές με ήδη αυξημένη οικοτουριστική κίνηση (Ολυμπος, Τύμφη, Φρακτό, Σμόλικας, Βάλια Κάλντα, Βαρδούσια κ.ά.). Παράλληλα θα υπάρχουν σαφείς οδηγίες προς τους επισκέπτες και χρήστες της εφαρμογής ώστε να μην προκαλείται εξαιτίας τους ενόχληση στα άτομα του είδους, αλλά και πληροφορίες για τις κατάλληλες ενεργειές τους σε περίπτωση κρούσματος λαθροθηρίας.

6.6.3.3 Παραγωγή βιβλίου- λευκώματος για το αγριόγιδιο και τα χαρακτηριστικά του ενδιαφέροντός του, καθώς και για τα ορεινά οικοσυστήματα στα οποία αυτό απαντάται. Σκοπός του βιβλίου είναι η ενημέρωση των στελεχών των υπηρεσιών και φορέων που σχετίζονται με τη διαχείριση του περιβάλλοντος, καθώς επίσης και η ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών. Το βιβλίο θα περιέχει τις παρακάτω ενδεικτικές θεματικές ενότητες: προέλευση, μορφολογικά χαρακτηριστικά, βιολογία, οικολογία, χαρακτηριστικά ενδιαφέροντος, εξάπλωση, οικολογικός ρόλος, πιέσεις- απειλές κ.ά. Η διανομή του θα γίνεται δωρεάν με προτεραιότητα τις αρμόδιες Υπηρεσίες, Δήμους, Περιβαλλοντικές ΜΚΟ, ορειβατικούς, κυνηγετικούς, πολιτιστικούς συλλόγους κ.ά. στις περιοχές όπου το είδος ενδημεί.

6.6.3.4. Παραγωγή υλικού ενημέρωσης- ευαισθητοποίησης του κοινού για το αγριόγιδο. Πρόκειται για υλικό μαζικού χαρακτήρα (φυλλάδια, αφίσες, αυτοκόλλητα) με σκοπό τη διανομή του στα μέλη των τοπικών κοινωνιών και στους επισκέπτες των περιοχών όπου το είδος ενδημεί.

6.6.3.5 Παραγωγή ντοκιμαντέρ και σύντομων ενημερωτικών σπότ (social media). Η θεματολογία τους θα είναι παρόμοια με τα αναφερόμενα παραπάνω στο 6.6.3.3 με ιδιαίτερη έμφαση στον ετήσιο κύκλο του είδους, στον ρόλο του αγριόγιδου στα ορεινά οικοσυστήματα και στις πιέσεις/ απειλές που δέχεται. Το ντοκιμαντέρ θα διανεμηθεί για χρήση στα Κέντρα Πληροφόρησης των ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ, στα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης καθώς και στα τοπικά κανάλια των περιοχών όπου υπάρχουν πληθυσμοί του είδους. Επιπλέον τα spots θα εστιάζουν σε ένα θέμα κάθε φορά και θα προβάλλονται διαμέσου των social media.

6.6.3.6 Κατασκευή και τοποθέτηση ενημερωτικών- ερμηνευτικών πινακίδων με πληροφορίες για το αγριόγιδο και τα χαρακτηριστικά του ενδιαιτήματός του στις περιοχές της γεωγραφικής εξάπλωσής του. Σκοπός η αναγνώριση της αξίας του αγριόγιδου από τα μέλη των τοπικών κοινωνιών ως μέρος του ευρύτερου φυσικού περιβάλλοντος και ως προστιθέμενη «αξία» του τόπου τους καθώς και η ενημέρωση των επισκεπτών. Κατά προσέγγιση 100 πινακίδες. Ακριβής αριθμός και θέσεις θα καθορισθούν στις τοπικές εξειδικεύσεις του ΕΣΔ.

6.6.3.7. Τοποθέτηση ειδικής σήμανσης παρουσίας του αγριόγιδου σε επιλεγμένες θέσεις στις περιοχές όπου απαντώνται πληθυσμοί αυτού και στις οποίες λαμβάνει χώρα έντονη δραστηριότητα θήρας με σκοπό την επισήμανση προσοχής στους κυνηγούς για αποφυγή κατά λάθος θήρευσης ατόμων αγριόγιδου. Προτεραιότητα αποτελεί η τοποθέτηση ειδικών πινακίδων σε επιλεγμένα σημεία στις περιοχές εξάπλωσης του είδους, όπου αυτό είναι συμπατρικό με τον αγριόχοιρο και ταυτόχρονα η θήρα επιτρέπεται. Κατά προσέγγιση 200 πινακίδια. Ακριβής αριθμός και θέσεις θα καθορισθούν στις τοπικές εξειδικεύσεις του ΕΣΔ.

6.7 Διακρατική συνεργασία

6.7.1 Δημιουργία συνεργασίας και ενίσχυση δεσμών μεταξύ υπηρεσιών και φορέων

6.7.1.1 Διεξαγωγή συνεδρίου για το Βαλκανικό αγριόγιδο με έμφαση στην προστασία και διαχείριση των διασυνοριακών πληθυσμών του. Στο συνέδριο θα συμμετέχουν εκπρόσωποι κρατικών υπηρεσιών, ΦΔ Προστατευόμενων Περιοχών/ ΟΦΥΠΕΚΑ, Πανεπιστημίων, Επιστημονικών Κέντρων, περιβαλλοντικών ΜΚΟ, Κυνηγετικών Ομοσπονδιών και άλλων φορέων σχετικών με την προστασία και διαχείριση της άγριας ζωής και ευρύτερα του φυσικού περιβάλλοντος. Στόχος είναι να υπάρξει εκπροσώπηση και από χώρες του εξωτερικού και κυρίως από τις γειτονικές με την Ελλάδα χώρες στα σύνορα με τις οποίες διατηρούνται διακρατικοί πληθυσμοί του είδους (Αλβανία, Βόρεια Μακεδονία, Βουλγαρία), αλλά και από άλλες χώρες με μακροχρόνια εμπειρία στην εφαρμογή διαχειριστικών δράσεων για τους πληθυσμούς του αγριόγιδου (π.χ. Ιταλία, Γαλλία). Κύριο θέμα του συνεδρίου προτείνεται να είναι ο εντοπισμός των κοινών προβλημάτων στη διαχείριση/ προστασία της άγριας ζωής με έμφαση στο αγριόγιδο στις διασυνοριακές ζώνες, οι καλές πρακτικές και η έναρξη των κατάλληλων διαδικασιών για την εφαρμογή κοινών στρατηγικών για την προστασία και ορθή διαχείριση των διακρατικών πληθυσμών του είδους και ευρύτερα του φυσικού περιβάλλοντος στις διασυνοριακές ζώνες, είτε αυτές υπάγονται σε καθεστώς προστασίας, είτε όχι.

6.7.1.2 Σύσταση μικτών επιτροπών για τη διαχείριση των διασυνοριακών πληθυσμών του είδους ανά δύο χώρες (Ελλάδα- Αλβανία, Ελλάδα- Βόρεια Μακεδονία, Ελλάδα- Βουλγαρία). Καθιέρωση θεματολογίας και ατζέντας συναντήσεων. Υλοποίηση συναντήσεων.

6.7.1.3 Σύνταξη και εφαρμογή σχεδίου άμεσης παρέμβασης σε περίπτωση κρούσματος λαθροθηρίας στη διασυνοριακή ζώνη από λαθροθήρες προερχόμενους από την γειτονική χώρα. Σημειώνεται ότι σήμερα δεν υφίσταται κάτι τέτοιο. Απαιτείται η ύπαρξη μηχανισμών εποπτείας- φύλαξης. Προκύπτει σαν συνέχεια των δύο παραπάνω δράσεων.

6.7.1.4 Κοινή έκδοση- επιστημονική αναφορά για το αγριόγιδο και τα ενδιαιτήματά τους στις τέσσερις χώρες των Νότιων Βαλκανίων (Ελλάδα, Αλβανία, Βόρεια Μακεδονία, Βουλγαρία). Ενδεικτική θεματολογία: Κατάσταση είδους, γεωγραφική εξάπλωση, ιστορικό διαχειριστικών δράσεων, υφιστάμενο καθεστώς προστασίας, τρέχουσες δράσεις και μελλοντικές προοπτικές.

6.7.2 Ενημέρωση- ευαισθητοποίηση των τοπικών φορέων και του κοινού στις διασυνοριακές περιοχές

6.7.2.1 Κοινή έκδοση εκλαϊκευμένου βιβλίου για το αγριόγιδο και τα ενδιαιτήματά του στις τέσσερις χώρες των Νότιων Βαλκανίων (Ελλάδα, Αλβανία, Βόρεια Μακεδονία, Βουλγαρία) με έμφαση στις διασυνοριακές περιοχές. Ενδεικτική θεματολογία: Μορφολογικά χαρακτηριστικά, οικολογία, οικολογικός ρόλος, απειλές, εξάπλωση, σημασία διασυνοριακών πληθυσμών, δράσεις διαχείρισης- προστασίας, ρόλος των πολιτών και ευρύτερα των τοπικών κοινωνιών.

6.7.2.2 Παραγωγή ντοκιμαντέρ για το αγριόγιδο, τα ενδιαιτήματά του και τα ορεινά συγκροτήματα της ευρύτερης γεωγραφικής εξάπλωσής του στις τέσσερις χώρες των Νότιων Βαλκανίων (Ελλάδα, Αλβανία, Βόρεια Μακεδονία, Βουλγαρία) με έμφαση στις διασυνοριακές ζώνες. Ενδεικτική θεματολογία όπως παραπάνω. Σκοπός είναι η εμφύσηση κοινού πνεύματος συνεργασίας για την προστασία και την ορθή διαχείριση του αγριόγιδου σε όλες τις περιοχές όπου αυτό απαντάται, καθώς και η περαιτέρω δικτύωση φορέων από τις εμπλεκόμενες χώρες, π.χ. πέρα από τις κρατικές Υπηρεσίες και τους Φορείς Διαχείρισης ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ, και των Δήμων, των περιβαλλοντικών ΜΚΟ και Συλλόγων, των Κυνηγετικών Οργανώσεων κ.ά.

Ο πίνακας 1 του Παραρτήματος ΙΙΙ συνοψίζει τις προαναφερόμενες Δράσεις και Μέτρα σε συσχέτιση με τους στόχους του ΕΣΔ.

7 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΡΩΝ

Το χρονικό πλαίσιο του παρόντος ΕΣΔ για το Αγριόγιδο στην Ελλάδα θα έχει διάρκεια έξι (6) έτη και θα υλοποιείται, παρακολουθείται και εποπτεύεται από τη Διεύθυνση Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος και Βιοποικιλότητας (ΔΔΦΠΒ) του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας και από τον ΟΦΥΠΕΚΑ, σε συνεργασία με τις συναρμόδιες υπηρεσίες και εμπλεκόμενους φορείς, κατά περίπτωση.

Για το σκοπό της παρακολούθησης και εποπτείας του ΕΣΔ θα πρέπει να συσταθεί ομάδα εργασίας με πρωτοβουλία του ΥΠΕΝ που θα ορίζει κατά περίπτωση τους εκπροσώπους των πλέον κατάλληλων υπηρεσιών/ φορέων. Η ομάδα εργασίας θα πρέπει να συνεδριάζει τουλάχιστον μία φορά ανά εξάμηνο και θα εκπονεί Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης για την υλοποίηση των προβλεπόμενων δράσεων και μέτρων διατήρησης και θα διασφαλίζει τις επιχειρησιακές συνθήκες για την έγκαιρη υλοποίησή τους.

Κατά τη διάρκεια υλοποίησης του ΕΣΔ για το αγριόγιδο και συγκεκριμένα με την πάροδο της τριετίας και εξαετίας θα γίνει η εκτίμηση της προόδου και της αποτελεσματικότητας (αξιολόγηση) των επιμέρους Μέτρων/ Δράσεων σύμφωνα με τους **αναφερόμενους δείκτες** στον σχετικό Πίνακα. Η αξιολόγηση της υλοποίησης του ΣΔ προτείνεται να γίνεται από τη ΔΔΦΠΒ και τον ΟΦΥΠΕΚΑ.

Σημαντικός δείκτης της αποτελεσματικότητας πολλών από τις επιμέρους Δράσεις/ Μέτρα είναι: (α) η περιοδική εκτίμηση του πληθυσμιακού μεγέθους του είδους σε εθνικό και σε τοπικό επίπεδο και (β) η περιοδική εκτίμηση της γεωγραφικής εξάπλωσης του είδους σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.

Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να αναπτυχθεί σε κάθε περιοχή, όπου υπάρχει πληθυσμός του είδους, ένα «**Τοπικό Σχέδιο Παρακολούθησης της Κατάστασης του Πληθυσμού Αγριόγιδου**» (ΤΣΠΚΠΑ), το οποίο και θα εφαρμόζεται σε ετήσια βάση. Ο υπεύθυνος εφαρμογής του Προγράμματος Παρακολούθησης του ΕΣΔ θα συγκεντρώνει τις απαραίτητες πληροφορίες από τα ΤΣΠΚΠΑ και θα τις ενσωματώνει στη συνολική ετήσια έκθεση της πορείας υλοποίησης του ΕΣΔ.

Το **ΤΣΠΚΠΑ** θα περιέχει στοιχεία για τα εξής:

(α) Καθορισμός φορέα υλοποίησης, π.χ. ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ, ΔΥ, Εξ. Συνεργάτης, κ.ά., (β) Ανθρώπινο δυναμικό (διαθεσιμότητα και ικανότητες), (γ) Εκπαίδευση ανθρώπινου δυναμικού, (δ) Απαραίτητος εξοπλισμός, (ε) Μεθοδολογία υλοποίησης (βλέπε Παράρτημα V).

Επειδή τον πρώτο χρόνο θα πρέπει να διερευνηθεί η δυνατότητα υλοποίησης των ΤΣΠΚΠΑ από τους κρατικούς φορείς και υπηρεσίες (ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ, ΔΥ κ.ά.) και ενδεχομένως να χρειαστεί να προηγηθεί εκπαίδευση προσωπικού και να πρέπει να γίνουν οι διαδικασίες για την απόκτηση ειδικού εξοπλισμού, ενώ παράλληλα θα πρέπει να λάβει χώρα η άμεση εφαρμογή ορισμένων Μέτρων και Δράσεων που εκτιμώνται ως προαπαιτούμενα για την υλοποίηση των επόμενων και ιδιαίτερα βασικών Μέτρων /Δράσεων, προτείνεται η υλοποίηση των ΤΣΠΚΠΑ να αρχίσει από το δεύτερο έτος της εφαρμογής του ΕΣΔ.

Επομένως ο απολογισμός του Προγράμματος παρακολούθησης κατά τον πρώτο χρόνο θα περιλαμβάνει ανάλυση της προόδου όλων των Μέτρων/Δράσεων που θα έχουν προγραμματιστεί να γίνουν κατά τον πρώτο χρόνο εκτός από εκείνα που απαιτούν ΤΣΠΚΠΑ, ενώ στη συνέχεια θα

επεκταθεί σε όλα τα Μέτρα/ Δράσεις αναλόγως της εξέλιξης υλοποίησης του χρονοδιαγράμματος στο βάθος της εξαετίας. Βέβαια υπάρχει το ενδεχόμενο σε ορισμένες περιοχές οι ΔΥ ή ορισμένοι ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ να είναι σε θέση να υλοποιήσουν άμεσα οι ίδιοι μόνοι τους ή –ενδεχομένως- με τη βοήθεια εξωτερικών συνεργατών ΤΣΠΚΠΑ.

Το ενδεικτικό κόστος για την Παρακολούθηση του ΕΣΔ για το αγριόγιδο σε εθνικό επίπεδο ανέρχεται σε ετήσια βάση στις 50.000€. Σε αυτό δεν υπολογίζεται το κόστος για την υλοποίηση των ΤΣΠΚΠΑ, το οποίο εξαρτάται κάθε φορά από την υπηρεσία/ φορέα που θα το αναλάβει (π.χ. ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ, ΔΥ, άλλος οργανισμός) και τον τρόπο που θα το υλοποιήσει (ιδίες δαπάνες, ανάθεση σε εξ. Συνεργάτη, αυτεπιστασία κ.τ.λ.), καθώς και από την έκταση της γεωγραφικής εξάπλωσης του κάθε πληθυσμού αγριόγιδου αλλά και από τον αριθμό των πληθυσμών του είδους που υπάγονται στην αρμοδιότητα της κάθε υπηρεσίας/φορέα.

Αξιολόγηση:

Θα γίνει μεσοπρόθεσμη αξιολόγηση του ΕΣΔ στο 3ο έτος, μέσω αναφορών ελέγχου στις οποίες θα αξιολογείται η αποτελεσματικότητα των δράσεων που ελήφθησαν.

Η μεσοπρόθεσμη και η τελική αξιολόγηση για την παρακολούθηση της αποδοτικότητας του σχεδίου δράσης θα περιέχει:

(α) Επικαιροποιημένα στοιχεία ως προς την εκτίμηση του μεγέθους του πληθυσμού και της πληθυσμιακής τάσης του αγριόγιδου σε εθνικό επίπεδο καθώς επίσης και ξεχωριστά στοιχεία σε τοπικό επίπεδο για τον κάθε πληθυσμό.

(β) Επικαιροποιημένα στοιχεία ως προς την εκτίμηση της γεωγραφικής εξάπλωσης του είδους σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.

(γ) Περιγραφή των ενεργειών που πραγματοποιήθηκαν για την υλοποίηση των προτεινόμενων μέτρων.

(δ) Δράσεις που υλοποιήθηκαν στο πλαίσιο άλλων προγραμμάτων και σχετίζονται με τη διατήρηση του είδους.

(ε) Αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της πορείας του ΕΣΔ και προτάσεις βελτίωσης με παράθεση χρονοδιαγράμματος για τις δράσεις του επόμενου διαστήματος.

(στ) Ανάλυση ανταποδοτικότητας κόστους των δράσεων.

Η τελική αξιολόγηση του ΕΣΔ θα είναι εκτενής και θα συγκρίνονται τα αποτελέσματα των μέτρων που εφαρμόστηκαν με τους στόχους που έχουν τεθεί προκειμένου να εκτιμηθεί η αποτελεσματικότητα του παρόντος Εθνικού Σχεδίου Δράσης και να σχεδιαστεί έγκαιρα το επόμενο Εθνικό Σχέδιο Δράσης.

Η ετήσια αναφορά καθώς και η τελική αναφορά αξιολόγησης του ΕΣΔ θα υποβάλλονται στη ΔΔΦΠΒ και τον ΟΦΥΠΕΚΑ.

Ο πίνακας 1 του Παραρτήματος IV συσχετίζει τις δράσεις και τα μέτρα με τους Δείκτες Παρακολούθησης και Αξιολόγησης.

8 ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ Σ.Δ.

Στο πλαίσιο της εξαετούς υλοποίησης του ΕΣΔ δύναται να λάβει χώρα αναθεώρηση αυτού στην 3ετία -τότε δηλαδή που θα γίνει η μεσοπρόθεσμη αξιολόγηση αυτού- αναλόγως της προόδου και της αποτελεσματικότητας των επιμέρους δράσεων και μέτρων ως προς τους στόχους που τέθηκαν. Ωστόσο, σε περίπτωση που τα αποτελέσματα από τις ετήσιες αναφορές παρακολούθησης και αξιολόγησης δεν είναι ικανοποιητικά, δύναται να τεθεί θέμα αναθεώρησης του ΕΣΔ και νωρίτερα από την τριετία.

Γενικά διαφοροποιήσεις στα προτεινόμενα μέτρα ή εφαρμογή νέων μέτρων είναι δυνατό να λάβουν χώρα, σε περίπτωση που προκύψουν σημαντικές αλλαγές στα δεδομένα μέσα στην περίοδο εφαρμογής του ΕΣΔ και κυρίως κατά την μεσοπρόθεσμη αξιολόγηση του. Με το πέρας της υλοποίησης του ΕΣΔ στην 6ετία, και μετά την αξιολόγηση της Κατάστασης Διατήρησης του είδους και της αποτελεσματικότητας των Μέτρων που έλαβαν χώρα, θα καθορισθεί εάν και κατά πόσο είναι απαραίτητο να ακολουθήσει η εφαρμογή ενός νέου ΕΣΔ για το αγριόγιδο με παρόμοιους ή διαφορετικούς στόχους.

9 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ:

Βάση περιγραφικών δεδομένων GR_NATURA_Dec2017b.

Διάκου, Α., Παπαϊωάννου, Χ., Ψαραλέξη, Ε. (2017). Τα ενδοπαράσιτα του Βαλκανικού αγριόγιδου (*Rupicapra rupicapra balcanica*) στην Ελλάδα. Ελληνική Κτηνιατρική Εταιρεία. 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο Κτηνιατρικής Παραγωγικών Ζώων & Υγιεινής Τροφίμων. Βόλος 12-14/5/2017.

ΕΕΑ (2018) Εθνική υποβολή της 31ης Ιουλίου 2019 (αφορά στοιχεία ως το 2018) για την εφαρμογή του Άρθρου 17 της Οδηγίας για τους Οικοτόπους. Κεντρικό Αποθετήριο Δεδομένων (CDR) της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Περιβάλλοντος (ΕΕΑ). Προσβάσιμο από: <http://cdr.eionet.europa.eu/gr/eu/art17>

Μπίρτσας, Π, Γιαννακόπουλος, Α, Καραμπατζάκης Θ, Παπαδοπούλος Δ & Ε. Μαλκιάκης. 2013. Εκτίμηση του πληθυσμού και της δυναμικής του και καταγραφή των ενδιατημάτων του αγριόγιδου (*Rupicapra rupicapra balcanica*) στη διασυνοριακή περιοχή των νομών Δράμας – Γκότσε Ντέλτσεφ. Κυνηγετικός Σύλλογος Δράμας. Δράμα, σελ.28.

Ντούρος, Γ. 1993. Το Δίκτυο των Δασικών Δρόμων στην Ελλάδα. Η Φύση. Τεύχος 62. Σελ. 12-16.

Παπαϊωάννου, Χ. (1999a). Το Βαλκανικό αγριόγιδο (*R.r.balcanica*). Στο: «Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη (ΕΠΜ) στο όρος Γράμμος». ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ.

Παπαϊωάννου, Χ. (1999b). Το Βαλκανικό αγριόγιδο (*R.r.balcanica*). Στο: «Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη (ΕΠΜ) οροσειράς Ροδόπης». ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ.

Παπαϊωάννου, Χ. (1999c). Το Βαλκανικό αγριόγιδο (*R.r.balcanica*). Στο: «Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη (ΕΠΜ) οροσειράς Τύμφης- Ζαγορίου». ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ.

Παπαϊωάννου, Χ. (2005). Αγριόγιδο, στα όρια της επιβίωσης. (Μονογραφία για το Βαλκανικό αγριόγιδο στην Ελλάδα). 2η έκδοση. Σελ 116.

Παπαϊωάννου, Χ. (2007). Το Βαλκανικό αγριόγιδο (*R.r.balcanica*) στα όρη Τζουμέρκα & Περιστέρι. Στο: «Δημόπουλος, Π. & Κατή, Β. [Eds]. Βιοποικιλότητα στην προστατευόμενη περιοχή Τζουμέρκων & Περιστερίου». Σελ. 317-340. Πρόγραμμα Πυθαγόρας II. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Παπαϊωάννου, Χ. (2008a). Μελέτη του Βαλκανικού αγριόγιδου (*R.r.balcanica*) και των βιοτόπων του στα όρη Γκιώνα και Βαρδούσια. Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων (ΤΕΔΚ) Ν. Φωκίδας. Σελ. 165.

Παπαϊωάννου, Χ. (2008b). Το αγριόγιδο (*R.r.balcanica*). Στο: «Μπούσμπουρας Δ.: Πρόγραμμα παρακολούθησης της πανίδας του Εθνικού Δρυμού Ολύμπου». Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Ολύμπου.

Παπαϊωάννου, Χ. (2009a). Το Βαλκανικό αγριόγιδο (*R.r.balcanica*). Στο: «Πρόγραμμα παρακολούθησης της πανίδας στο Εθνικό Πάρκο Βόρειας Πίνδου» Καλλιστώ. Φορέας Διαχείρισης Εθνικών Δρυμών Βίκου Αώου & Πίνδου.

Παπαϊωάννου, Χ. (2009b). Το Βαλκανικό αγριόγιδο (*R.r.balcanica*). Στο: «Σχέδιο Διαχείρισης της πανίδας του όρους Γράμμος». Αρκτούρος.

Παπαϊωάννου, Χ. (2014). Προκαταρκτική έρευνα για την κατάσταση του Βαλκανικού αγριόγιδου (*R.r.balcanica*) στο όρος Οίτη. Φορέας Διαχείρισης του Εθνικού Δρυμού Οίτης.

Παπαϊωάννου, Χ. (2015a). Τεχνική αναφορά για το έργο της παρακολούθησης του αγριόγιδου (*R.r.balcanica*) στην περιοχή ευθύνης του Φορέα Διαχείρισης Εθνικών Δρυμών Βίκου- Αώου και Πίνδου (Εθνικό Πάρκο Βόρειας Πίνδου). ΦΔ ΕΔ Βίκου Αώου και Πίνδου.

Παπαϊωάννου, Χ. (2015b). Τεχνική αναφορά για το έργο της παρακολούθησης του αγριόγιδου (*R.r.balcanica*) στην περιοχή ευθύνης του Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Τζουμέρκων, Περιστερίου & χαράδρας Αράχθου. ΦΔ ΕΠ Τζουμέρκων, Περιστερίου & χαράδρας Αράχθου.

Παπαϊωάννου, Χ. (2015c). Τεχνική αναφορά για το έργο της παρακολούθησης του αγριόγιδου (*R.r.balcanica*) στις περιοχές ΕΖΔ του δικτύου Natura 200 που δεν υποκεινται σε καθεστώς διαχείρισης από Φορέα Διαχείρισης ΠΠ. ΑΤΕΠΕ- Διαχείριση Οικοσυστημάτων.

Παπαϊωάννου, Χ. (2015d). Τεχνική αναφορά για το έργο της παρακολούθησης του αγριόγιδου (*R.r.balcanica*) στην περιοχή ευθύνης του Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Οίτης. ΦΔ ΕΔ Οίτης.

Παπαϊωάννου, Χ. (2015e). Τεχνική αναφορά για το έργο της παρακολούθησης του αγριόγιδου (*R.r.balcanica*) στην περιοχή ευθύνης του Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου οροσειράς Ροδόπης. ΦΔ ΕΠ οροσειράς Ροδόπης.

Παπαϊωάννου Δημήτριος - Χαράλαμπος (Χαρητάκης). (2016). Το Βαλκανικό Αγριόγιδο (*Rupicapra rupicapra balcanica* Volkay, 1925) στην Ελλάδα. Διδακτορική διατριβή. Τμήμα Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων. Πανεπιστήμιο Πατρών. Σελίδες 264.

Σφουγγάρης, Α. Γιαννακόπουλος, Γκούμας Η. και Ε. Τσαχαλίδης. 2004. Χρήση ενδιαιτήματος από το αγριόγιδο (*Rupicapra rupicapra balcanica*) στην οροσειρά της Ροδόπης. Στο: «Λιβάδια των πεδινών και ημιορεινών περιοχών: Μοχλός ανάπτυξης της υπαίθρου». {Επιμέλεια} Πλατής Π, Σφουγγάρης Α., Παπαχρήστου Τ & Τσιόντσης Α. Πρακτικά του 4ου Λιβαδοπονικού Συνεδρίου. (Σελ. 459-466). Βόλος, 10-12 Νοεμβρίου 2004.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ:

Adamakopoulos, T., Hablutzet, C. & Hatzirvassanis, V. (1997). Status and distribution of Caprinae in Greece. In D. M. Shackleton, (Ed.), Wild Sheep and Goats and their Relatives, Status survey and Conservation Action Plan for Caprinae (pp. 104-108). IUCN/SSC Caprinae Specialist Group.

Allaine, D., Houssin, H. & Gaillard, J.M. (1990). Etude de la variabilite spatio-temporelle d'un indice de reproduction dans une population de chamois (*Rupicapra rupicapra*). Gibier Faune Sauvage, 7: 85-94.

Ambarli, H. (2015). Status and management of Anatolian chamois (*Rupicapra rupicapra asiatica*): Implications for conservation. In: Antonucci A. & G. Di Domenico (eds). Chamois International Congress Proceedings. June 17-19, 2014 (pp 137- 138). Lama dei Peligni, Majella National Park, Italy.

- Apollonio, M., Andersen, R. & Putman, R. (Eds.) (2010). European Ungulates and their management in the 21st century. Cambridge University press. 604pp.
- Apollonio, M., Scandura, M. & Sprem, N. (2014). Reintroductions as a Management Tool for European Ungulates. In: Putman, R. & Apollonio, M. Behaviour and Management of European Ungulates. Whittles Publishing. Dunbeath. UK. Pp. 46-77.
- Aulagnier, S., Giannatos, G. & Herrero, J. (2008). *Rupicapra rupicapra*. In IUCN (2013). IUCN Red List of Threatened Species. Version 2013.1.
- Banwell, B. (2013). The alpine chamois. Volume VII, The alpine chamois, in the series of New Zealand Big Game Trophy Records. The Halcyon Press. 254pp.
- Bauer, J.J. (1985). Fecundity patterns of Stable and Colonising Chamois Pupulations of New Zeland and Europe. In: S. Lovari, (Ed.): The biology and menagement of mountain ungulates (pp. 154-165). London: Croom Helm.
- Baumann, PW. (2004). Die Alpen-Gämse: Ein Leben auf Gratwanderung. Ott Verlag, Thun.
- Berducou, C. (1983). La technique du "pointage-flash", base du suivi scientifique du cheptel isard (extreme d'application au Parc National des Pyrenees), Laboratoire de theriologie pyreneenne, Universite de Pau, 60pp.
- Berducou, C., Besson, J.P. & Les Gardes-Moniteurs du PNPO. (1982). Dynamique des populations d'isards du Parc National des Pyrenees Occidentales de 1968 a 1981. Acta Biol. Montana 1 : 153-175.
- Bogel, R., Lotz, A., Fruhwald, B., Walzer, C. & d'Oleire-Oltmanns, W. (1998). Space use and habitat selection of chamois (*Rupicapra rupicapra*, L.) and GIS-modelling of habitat suitability in berchtesgaden biosphere reserve. [Raumnutzung und habitatwahl der gemse (*Rupicapra rupicapra*, L.) und entwicklung GIS-gestutzter modelle zur beurteilung der habitateignung im Biospharenreservat Berchtesgaden] Verhandlungen Der Gesellschaft Fur Okologie 29: 173-184.
- Berducou, C. & Bousses, P. (1985). Social grouping patterns of a dense population of chamois in the western Pyrenees National Park, France. In S. Lovari, (Ed.): The Biology and Management of Mountain Ungulates (pp. 166-175). Croom Helm. London.
- Bleich, V., Davis, J., Marshal, J., Torres, S. & Gonzales, B. (2009). Mining activity and habitat use by mountain sheep (*Ovis Canadensis*). European Journal of Wildlife Research 55: 183-191.
- Bögel, R. & Härer, G. (2002). Reactions of chamois to human disturbance in Berchtesgaden national park. Pirineos 157: 65-80.
- Bocci, A., Canavese, G. & Lovari, S. (2010). Even mortality patterns of the two sexes in a polygynous, near-monomorphic species: is there a flaw? J Zool. 280: 379–386.
- Boschi, C. & Nievergelt, B. (2003). The spatial patterns of alpine chamois (*Rupicapra rupicapra rupicapra*) and their influence on population dynamics in the swiss national park. Mammalian Biology 68: 16-30.

Bounas, A., Siarabi, S., Papadaki, C., Toli, EA., & Sotiropoulos, K. (2018). DNA barcoding against poaching of Chamois (*Rupicapra rupicapra*), two confirmed cases from Greece. *Journal of Wildlife and Biodiversity* 2(1): 1-5.

Bonnot, N., Morellet, N., Verheyden, H., Cargnelutti, B., Lourtet, B., Klein, F. & Hewison, A. (2012). Habitat use under predation risk: Hunting, roads and human dwellings influence the spatial behaviour of roe deer. *European Journal of Wildlife Research*. 59. 10.1007/s10344-012-0665-8.

Breitenmoser, U. & Haller, H. (1987). Zur Nahrungsökologie des Luchses *Lynx lynx* in den schweizerischen Nordalpen. *Z. Säugetierk.* 52: 168-191.

Catusse, M., Corti, R., Cugnasse, J.M., Dubray, D., Gibert, P. & Michallet, J. (1996). *La Grande faune de montagne*. Hatier Litterature Generale. Paris, 260pp.

Cederna, A. & Lovari, S. (1985). The impact of tourism on chamois feeding activities in an area of the Abruzzo National Park, Italy. In S. Lovari, (Ed.): *The Biology and Management of Mountain Ungulates*, (pp. 216-225). Croom Helm, UK.

Chirichella, R., Ciuti, S. & Apollonio, M. (2013). Effects of livestock and non-native mouflon on use of high-elevation pastures by Alpine chamois. *Mammalian biology (Zeitschrift für Säugetierkunde)* 78: 344-350.

Chirichella, R., Apollonio, M. & Putman, R. (2014). Competition between Domestic and Wild Ungulates. In: Putman, R. & Apollonio, M. *Behaviour and Management of European Ungulates*. Whittles Publishing. Dunbeath. UK. Pp. 110-123.

Capurro, A. F., Gatto, M. & Tosi, G. (1997). Delayed and inverse density dependence in a chamois population of the Italian alps. *Ecography* 20: 37-47.

Clarke, C.M.H. & Henderson, R.J. (1984). Home range size and utilization by female chamois (*Rupicapra rupicapra* L.) in the Southern Alps, New Zealand. *Acta Zoologica Fennica* 171: 287-291. Retrieved from www.scopus.com

Clutton-Brock, T.H. (1991). *The Evolution of Parental Care*. Princeton University Press. 352pp.

Clutton-Brock, TH. (1991). Sport and wise use of ungulate populations. *Cibier Faune Sauvage* 8: 309-317.

Clutton-Brock, T.H., Guinness, F.E. & Albon, S.D. (1982). *Red deer: Behavior and Ecology of Two Sexes*. Edinburgh University Press. Edinburgh.

Clutton-Brock, TH. & Isvaran, K. (2007). Sex differences in ageing in natural populations of vertebrates. *Proc R Soc B* 274: 3097-3104.

Corlatti, L., Lorenzini, R. & Lovari, S. (2011). The conservation of the chamois *Rupicapra* spp. *Mammal rev* 41: 163-174.

Corlatti, L., Lebl, K., Filli, F. & Ruf, T. (2012). Unbiased sex-specific survival in Alpine chamois. *Mammalian Biology - Zeitschrift für Säugetierkunde* 77:135-139.

- Corlatti, L., Caroli, M., Pietrocini, V. & Lovari, S. (2013). Rutting behaviour of territorial and nonterritorial male chamois: is there a home advantage? *Behavioural Processes* 92: 118-124.
- Corlatti, L., Lorenzetti, C. & Bassano, B. (2019). Parasitism and alternative reproductive tactics in Northern chamois. *Ecology and Evolution*. 9. 1-10. 10.1002/ece3.5427.
- Corlatti, L. (2005). Population dynamics: the case of the Alpine chamois (*Rupicapra rupicapra*). Tesi di Laurea in Tecnologie Forestali ed Ambientali, Università degli Studi di Padova, Anno Accademico 200405. Pp. 55.
- Corti, R. (2002). Le chamois et l'isard. Paris: Off. Natl. Chasse Faune Sauvage. 36pp.
- Council of Europe (1992). Council Directive 92/43/EEC of 21 May on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. *Official Journal of the European Communities* 206: 7-50.
- Couturier, M.A.J. (1938). Le Chamois. Arthaud. Grenoble. 858pp.
- Damn, G., Franco, N. (2014). Chamois. In: The CIC Caprinae Atlas of the World. CIC International Council for Game and Wildlife Conservation. Budakeszi, Hungary in cooperation with Rowald Ward Publications RSA (Pty) Ltd. Johannesburg, South Africa. Vol.II. Pp.143-233.
- Dematteis, A., Tizzani, P. & Meneguz, P.G. (2001). Il camoscio alpino: dinamica di popolazione. In S. Lovari, (Ed.): "Il camoscio" (pp. 36-44). Habitat.
- Elsner-Schack, I. (1985). What is Good Chamois Habitat? In S. Lovari, (Ed.): The Biology and management of mountain ungulates (pp. 71-76). Croom Helm. UK.
- Fankhauser, R., Galeffi, C. & Suter, W. (2008). Dung avoidance as a possible mechanism in competition between wild and domestic ungulates: two experiments with chamois *Rupicapra rupicapra*. *European Journal of Wildlife Research* 54: 88-94.
- Fernandez-Moran, J., Gomez, S., Ballesteros, F., Quiros, P., Benito, J.L., Feliu, C. & Nieto J.M. (1997). Epizootiology of sarcoptic mange in a population of cantabrian chamois (*Rupicapra pyrenaica parva*) in northwestern Spain, *Vet Parasitol* 73: 163-171.
- Ferretti, F., Corazza, M., Campana, I., Pietrocini, V., Bruneti, C., Scornavacca, D., & Lovari, S. (2015). Competition between wild herbivores: reintroduced red deer and Apennine chamois. *Behavioral Ecology*. 26 (2), 550-559. Doi: 10.1093/beheco/aru226
- Ferreti, F., Lovar, S. & Stephens., PA. (2019). Joint effects of weather and interspecific competition on foraging behavior and survival of a mountain herbivore. *Curr Zool*. 2019 Apr; 65(2):165-175. doi: 10.1093/cz/zoy032.
- Festa-Bianchet, M., Gaillard, J.M. & Côté, S.D. (2003). Variable Age Structure and Apparent Density Dependence in Survival of Adult Ungulates. *Journal of Animal Ecology* 73: 640-649.
- Findo, S. & Skuban, M. (2010). Ungulates and their management in Slovakia. In M. Apollonio, R. Andersen, & R. Putman, (Eds.): *European ungulates and their management in the 21st century* (pp. 223-242). Cambridge University Press.

- Fonseca, C., Torres, R., Santos, J., Vingada, J. & Apollonio, M. (2014). Challenges in the Management of Cross-border Populations of Ungulates. In: Putman, R. & Apollonio, M. Behaviour and Management of European Ungulates. Whittles Publishing. Dunbeath. UK. Pp. 192-208.
- Forsyth, M. & Clarke, C.M. (2001). "Advances in New Zealand mammalogy 1990-2000: Chamois", Journal of the Royal Society of New Zealand 31: 243-249.
- Forsyth, D.M. (2005). Chamois. In: C.M. King, (Ed.): The Handbook of New Zealand Mammals (pp. 351-360). Oxford University Press. Auckland. New Zealand.
- Gaillard, J.M., Festa-Bianche, M., Yoccoz, N.G., Loison, A. & Toigo, C. (2000). Temporal variation in fitness components and population dynamics of large herbivores. Annu. Rev. Ecol. Syst. 31: 367-93.
- Gander, H. & Ingold, P. (1997). Reactions of male alpine chamois (*Rupicapra r. rupicapra*) to hikers, joggers and mountainbikers. Biological Conservation 79: 107-109.
- Garin, I. & Herrero, J. (1997). Distribution, abundance and demographic parameters of the Pyrenean Chamois (*Rupicapra p. pyrenaica*) in Navarre, Western Pyrenees. Mammalia 61: 55-63.
- Garcia-Gonzalez, R., Hidalgo, R., Amezttoy, J.M., Herrero, J. & Censu, J. (1992). Population structure and habitat use of a Chamois population in Ordesa N.P. living in sympatry with Pyrenean Wild Goat. In F. Spitz, G. Janeau, G. Gonzalez, & S. Aulagnier, (Eds.): Ongules / Ungulates 91 (pp. 321-325). S.F.E.P.M.-I.R.G.M. Toulouse. France.
- Garcia-Gonzalez, R., Hidalgo, R. & Montserrat, C. (1990). Patterns of livestock use in time and space in the summer ranges of the western Pyrenees: a case study in the Aragon valley. Mountain Res. Dev. 10: 241-255.
- Garcia-Gonzalez, R. & Cuartas, P. (1996). Trophic utilization of a montane/subalpine forest by chamois (*Rupicapra pyrenaica*) in the central Pyrenees. Forest Ecology and Management 88: 15-23.
- Gazzola, A., Avanzinelli, E., Bertelli, I., Tolosano, A., Bertotto, P., Musso, R. & Apollonio, M. (2007). The role of the wolf in shaping a multi-species ungulate community in the Italian western alps. Italian Journal of Zoology 74: 297-307.
- Gazzola, A., Bertelli, I., Avanzinelli, E., Tolosano, A., Bertotto, P. & Apollonio, M. (2005). Predation by wolves (*canis lupus*) on wild and domestic ungulates of the Western Alps, Italy. Journal of Zoology 266: 205-213.
- Geist, V. (1971). Mountain sheep. A study in Behavior and Evolution. The University of Chicago Press. Chicago and London.
- Gjilkuri, L. (1997). Status and distribution of Caprinae in Albania. In: M. Shackleton, (Ed.): Wild Sheep and Goats and their Relatives, Status survey and Conservation Action Plan for Caprinae (pp. 79-80). IUCN/SSC Caprinae Specialist Group.
- Grignolio, S., Merli, E., Bonghi, P., Ciuti, S., & Apollonio, M. (2011). Effects of hunting with hounds on a non-target species living on the edge of a protected area. Biological Conservation 144 (1): 641-649.

Hammer, S., Suchentrunk, F., Herrero, J., Perez-Barberia, F.J., Lorenzini, R., Michallet, J., Sfougaris, A.J., Martinkova, N. & Papaioannou, H. (2003). Complex evolutionary scenario for the molecular phylogeny of chamois (genus *Rupicapra*), inferred from mitochondrial and nuclear DNA sequences. 26th Congress of International Union of Game Biologists Integrating Wildlife with People and 10th International Perdix Symposium, Sept. 1–6, 2003, Braga, Portugal.

Hamr, J. (1984). Home range sizes of male chamois, *Rupicapra rupicapra*, in the Tyrolean Alps, Austria. *Acta Zoologica Fennica* 171: 293-296.

Hamr, J. (1985). Seasonal home range size and utilisation by female chamois (*Rupicapra rupicapra* L.) in Northern Tyrol. In S. Lovari, (Ed.): *The Biology and Management of Mountain Ungulates* (pp. 106-116). Croom Helm. London.

Hamr, J. (1988). Disturbance behaviour of chamois in an alpine tourist area of Austria. *Mountain Research & Development* 8: 65-73.

Hardenberg, A., Bassano, B., Peracino, A. & Lovari, S. (2000). Male Alpine chamois occupy territories at hotspots before the mating season. *Ethology* 106: 617-630.

Hatzirvassanis, V. (1991). The status of chamois (*R.r.balcanica*) in Greece. *Biologia Gallo-Hellenica* 18: 31-44.

Hegg, O. (1961). Analysen von Grosswildkot aus dem Schweizerischen Nationalpark zur Ermittlung der Nahrungszusammensetzung. *Revue Suisse de Zoologie* 68:156-165

Henderson, R. & Clarke C. (1986). Physical size, Condition, and demography of chamois (*R r L.*) in the Avoca River region, Canterbury, New Zealand *Jpornal of Zoology.* 13- 65-73.

Herrero, J., Garin, I., Garcia-Serrano, A. & Garcia-Gonzalez, R. (1996). Habitat use in a *Rupicapra pyrenaica pyrenaica* forest population. *Forest Ecology and Management* 88: 25-29.

Hofmann RR. 1989. Evolutionary steps of ecophysiological adaptation and diversification of ruminants: a comparative view of their digestive system. *Oecologia* 78:443–457.

Hoffmann MT, Kreft S, Kati V, Ibisch PL. Roadless Areas as Key Approach to Conservation of Functional Forest Ecosystems. In: Goldstein MI, DellaSala DA, editors. *Encyclopedia of the World's Biomes*. Oxford: Elsevier; 2020. p. 237-48.

Hussin, H., Loison, A., Jullien, J.M. & Gaillard, J.M. (1994). Validity of the "Pointage-flash" method for estimating chamois (*Rupicapra rupicapra*) population numbers. *Gibier Faune Sauvage* 11: 287- 298.

Ibisch PL, Hoffmann MT, Kreft S, Pe'er G, Kati V, Biber-Freudenberger L, et al. A global map of roadless areas and their conservation status. *Science.* 2016;354(6318):1423-7. doi: <http://doi.org/10.1126/science.aaf7166>.

IPBES. Global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. Bonn, Germany: 2019.

Karandinos, M. & Paraschi, L. (1992). The Red Data Book of the Threatened Vertebrates of Greece. Greece: Greek Zoological Society and Greek Ornithological Society.

Kati, V., Kassara, Ch., Vassilakis, D. & Papaioannou, H. 2020a. Balkan Chamois (*Rupicapra rupicapra balcanica*) Avoids Roads, Settlements, and Hunting Grounds: An Ecological Overview from Timfi Mountain, Greece. *Diversity*, 12 (4), pp 124. <https://doi.org/10.3390/d12040124>.

Kati, V., Kassara, Ch., Psaralexi, M., Tzortzakaki, O., Petridou, M., Galani, A., Hoffmann, M.T. 2020b. Conservation policy under a roadless perspective: minimizing fragmentation in Greece. *Biological Conservation*. (V) 252. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2020.108828>.

Kence, A. & Tarhan, M.S. (1997). Status and distribution of Caprinae in Turkey. In D. M. Shackleton, (Ed.): *Wild Sheep and Goats and their Relatives, Status survey and Conservation Action Plan for Caprinae* (pp. 134-138). IUCN/SSC Caprinae Specialist Group.

Knaus, W. & Schroeder, W. (1975). *Das Gamswild*. Hamburg. Paul Parey.

Kramer, A. (1969). Soziale Organization und Sozialverhalten einer Gemspopulation der Alpen. *Z. fur Tierpsychologie* 26: 889-964.

Krystufek, B., Milenkovic, M., Rapaic, Z. & Tvrtkovic N. 1997. Status and distribution of Caprinae in Former Yugoslavia. In: M. Shackleton, (Ed.): *Wild Sheep and Goats and their Relatives, Status survey and Conservation Action Plan for Caprinae* (pp. 138-143). IUCN/SSC Caprinae Specialist Group.

Kudaktin, A.N. (1982). Wolf of the Western Caucasus (ecology, behavior, and biocoenotic position), Extended Abstract of Cand. Sci. (Biol.) Dissertation, IEMEZh, Akad. Nauk. SSSR.

Laurance, W.F., Croes, B.M., Tchgnoumba, L., Lahm, S.A., Alonso, A., LeeL, M.E., Campbell, P. & Ondzeano, C. (2006). "Impacts of Roads and Hunting on Central African Rainforest Mammals", *Conservation Biology* 20: 1251–1261.

Laurance, W.F., Clements, G.R., Sloan, S.P., O'Connell, C.O., Mueller, N.P., Goosem, M., Venter, O., Edwards, D.P., Phelan, B., Balmford, A., Van Der Ree, R. & Arrea, I.B. (2014). A global strategy for road building. *Nature* (2014). DOI: 10.1038/nature13717.

Laurance WF. The global road-building explosion is shattering nature. *The conservation*. 2017.

Laurance WF, Arrea IB. Roads to riches or ruin? *Science*. 2017;358(6362):442-4. doi: <http://doi.org/10.1126/science.aao0312>.

Levet, M., Appolinaire, J., Catusse, M. & Thion, N. (1995). Demographic elements, spatial behaviour and dispersion of an isard population (*Rupicapra p. pyrenaica*) in a period of colonisation. [Elements demographiques, comportement spatial et dispersion d'une population d'Isard (*Rupicapra p. pyrenaica*) en phase de colonisation]. *Mammalia* 59: 489-500.

Lian, X. & Li, X. (2012). Avoidance distances of four ungulates from roads in Kekexili and related protection suggestions. *Chinese Journal of Ecology* 31: 81-86.

- Loison, A., Fiesta-Bianchet, M., Gaillard, J.M., Jorgenson, J. & Jullien, J.M. (1999). Age-specific survival in five populations of ungulates. Evidence of senescence. *Ecology* 80: 2539-2554.
- Loison, A., Toïgo, C., Appolinaire, J. & Michallet, J. (2002). Demographic processes in colonizing populations of isard (*Rupicapra pyrenaica*) and ibex (*Capra ibex*). *Journal of Zoology* 256: 199-205.
- Loison, A., Gaillard, J. M. & Houssin, H. (1994). New insight on survivorship of female chamois (*Rupicapra rupicapra*) from observation of marked animals. *Canadian Journal of Zoology* 72: 591-597.
- Lovari, S. & Cosentino, R. (1986). Seasonal habitat selection and group size of the Abruzzo chamois (*Rupicapra pyrenaica ornata*). *Boll. Zool.* 53: 73-78.
- Lovari, S., Ferretti, F., Corazza, M., Minder, I., Troiani, N., Ferrari, C. & Saggi, A. (2014). Unexpected consequences of reintroductions: competition between increasing red deer and threatened Apennine chamois. *Animal Conservation*. 17. Pp 359-370. Doi:10.1111/acv.12103
- Lovari, S., Sacconi, F. & Trivellini, G. (2006). Do alternative strategies of space use occur in male alpine chamois? *Ethology Ecology and Evolution* 18: 221-231.
- Lovari, S. (1985). Behavioral repertoire of the Abruzzo Chamois (*Rupicapra pyrenaica ornata*). *Saugetierkd Mitt.* 32: 113–136.
- Lovari, S. & Scala, C. (1980). Revision of *Rupicapra* Genus. 1. A statistical reevaluation of Couturier's data on the morphometry of six chamois subspecies. *B. Zool.* 7: 113–124.
- Margalida, A. & Marin- Arroyo, A. (2013). Dietary habits in the endangered Bearded Vulture *Gypaetus barbatus* from Upper Pleistocene to modern times in Spain: a paleobiological conservation perspective. *Bird Conservation International*, 23, pp 469-476. Doi:10.1017/S0959270912000500.
- Markov, G., Zhelev, P., Ben Slimen, H. & Suchentrunk F. (2016). Population genetic data pertinent to the conservation of Bulgarian chamois (*Rupicapra rupicapra balcanica*). *Conser. Genet.* 17: 155-164. DOI 10.1007/s10592-015-0768-3
- Martinkova, N., Zemanova, B., Kranz, A., Gimenez, D. & Hajkova, P. (2012). Chamois introductions to Central Europe and New Zealand, *Folia zoologica* 61: 239-245.
- Masini, F. & Lovari, S. (1988). Systematics, phylogenetic relationships, and dispersal of the chamois (*Rupicapra* spp.). *Quaternary Research* 30: 339-349.
- Micu, I., Nahlic, A., Negus, S., Michalache, I. & Szabo, I. (2010). Ungulates and their management in Romania. In M. Apollonio, R. Andersen, & R. Putman, (Eds.), *European ungulates and their management in the 21st century* (pp. 319-337). Cambridge University Press.
- Monaco, A., Pedrotti, L., Facoetti, R. & Lovari, S. (2001). Conservation and Management of Wild Ungulate Populations in the Controlled Hunting Reserve Area of the Prefecture of Fokida. ARCTUROS. Technical report.
- Morgan, D., Strindberg, S., Winston, W., Stephens, C., Traub, C., Ayina, CE., Ebica, STN., Mayoukou, W., Koni, D., Iyenguet, F., & Sanz, C. (2019). Impacts of Selective Logging and Associated Anthropogenic

Disturbance on Intact Forest Landscapes and Apes of Northern Congo Frontiers in Forests and Global Change. <https://doi.org/10.3389/ffgc.2019.00028>.

Mustoni, A., Pedrotti, L., Zanon, E. & Tosi, G. (2002). Ungulati delle Alpi. Biologia-riconoscimento - gestione. Nitida Immagine Editrice. Cles (Trento).

Nascetti, G., Lovari, S., Lanfranchi, P., Berducou, C., Mattiucci, S., Rossi, L. & Bullini, L. (1985). Revision of *Rupicapra* genus. III. Electrophoretic studied demonstrating species distinction of chamois populations of the Alps from those of the Apennines and Pyrenees. In S. Lovari, (Ed.): The Biology and Management of Mountain Ungulates (pp. 52-62). Croom Helm. London.

Nesti Posillico, M. & Lovari, S. (2010). Ranging behaviour and habitat selection of Alpine chamois. *Ethology Ecology and Evolution* 22: 215-231.

Paganin, M. & Meneguz, P.G. (1997). La reintroduzione del Camoscio alpino (*Rupicapra rupicapra*) sull'Altopiano di Asiago: primi risultati. In III Convegno nazionale dei biologi della selvaggina, Bologna 9-11 febbraio 1995, Spagnesi M., Toso S., Genovesi P. eds., *Ric. Biol. Selvaggina* (suppl.) 27: 679-683.

Papaioannou, H. (1991). The chamois (*Rupicapra rupicapra*) in the Epirus Mountains. *Biologia Gallo-Hellenica* 17: 53-66.

Papaioannou, H. & Kati, V. (2002). The status and conservation of Balkan chamois (*Rupicapra rupicapra balcanica*) in Greece. Proceedings of the Third World Conference on Mountain Ungulates. IUCN. Caprinae Specialist Group. Saragossa (Aragon, Spain), June 10–15. 104p.

Papaioannou, H. & Kati, V. (2002). Conservation and management of Balkan chamois in Timfi: a project of WWF Greece. Proceedings of the Third World Conference on Mountain Ungulates. IUCN. Caprinae Specialist Group. Saragossa (Aragon, Spain), June 10–15.105p.

Papaioannou, H. (2003). Habitat Use, Population Status and Conservation of the Balkan Chamois (*Rupicapra rupicapra*) on Mt Timfi and in the Vikos-Aoos National Park. M.Sc. Thesis, Manchester Metropolitan University, UK.

Papaioannou, H. & Kati, V. (2007). Current status of the Balkan chamois (*Rupicapra rupicapra balcanica*) in Greece: Implications for conservation. *Belgian Journal of Zoology* 137: 33-39.

Papaioannou, H. (2010). Ungulates and their management in Greece. In M. Apollonio, R. Andersen, & R. Putman, (Eds.): European ungulates and their management in the 21st century (pp. 540-562). Cambridge University Press.

Papaioannou, H., Sgardelis, S., Chondropoulos, B., Vassilakis, D., Kati, V. & Dimopoulos, P. (2013). Demographic characteristics, seasonal range and habitat topography of the Balkan chamois (*Rupicapra rupicapra balcanica*) in its southernmost limit of distribution in Europe (Mt. Giona, Greece). *Journal of Natural History*, DOI:10.1080/00222933.2013.869365.

Papaioannou, H. (2015). Current status and conservation management of Balkan chamois (*R.r. balcanica*) in Greece. In: Antonucci A, Di Domenico G (eds) Chamois international congress. Lama dei Peligni, Majella National Park, Italy, pp 111–122.

- Papaioannou, H., Fernandez, M., Perez, T., Dominguez, A. (2019). Genetic variability and population structure of chamois in Greece (*Rupicapra rupicapra balcanica*). Conservation Genetics <https://doi.org/10.1007/s10592-019-01177-1>
- Parmesan, C. (2006). Ecological and Evolutionary Responses to Recent Climate Change. Annu. Rev. Ecol. Evol. Syst. 37: 637-69.
- Paunovic, M., Cirovic, D. & Linnel, J. (2010). Ungulates and their management in Serbia. In M. Apollonio, R. Andersen, R. Putman, (Ed.): European ungulates and their management in the 21st century (pp. 563-571). Cambridge University Press.
- Pedrotti, L. (1989). Struttura della popolazione di camoscio (*Rupicapra rupicapra rupicapra*) delle Alpi Orobic. Tesi di Laurea in Scienze Biologiche, Università degli Studi di Milano, Anno Accademico 1988-89.
- Pedrotti, L. & Tosi, G. (2001). Camoscio delle Alpi. In AA.VV. "Atlante dei Mammiferi della Lombardia", Assessorato all'Agricoltura, Regione Lombardia.
- Pepin, D. & N'Da, L. (1992). Spatial and temporal relationship between sheep and a protected population of isards (*Rupicapra pyrenaica*) during daytime in summer. In F. Spitz, G. Janeau, G. Gonzalez, & S. Aulagnier, (Eds.): Ongules / Ungulates 91 (pp. 331-333). Toulouse. France. S.F.E.P.M.-I.R.G.M.
- Pépin, D., Lamerenx, F., Chadelaud, H. & Recarte, J. (1996). Human-related disturbance risk and distance to cover affect use of montane pastures by pyrenean chamois. Applied Animal Behaviour Science, 46: 217-228.
- Perez, T., Albornoz, J. & Dominguez, A. (2002). Phylogeography of chamois (*Rupicapraspp.*) inferred from microsatellites. Molecular Phylogenetics and Evolution 25:524–534.
- Perez, T., Hammer, S.E., Albornoz, J. & Dominguez, A. (2011). Y-chromosome phylogeny in the evolutionary net of chamois (genus *Rupicapra*). BMC Evol. Biol. 11: 272.
- Perez, T., Essler, S., Palacios, B., Albornoz, J. & Dominguez, A. (2013). Evolution of the melanocortin-1 receptor gene (MC1R) in chamois (*Rupicapra spp.*). Mol. Phylogenet. Evol. 67: 621–625.
- Pflieger, R. (1982). Le Chamois, son identification et sa vie. Collection "grand gibier". Éditions Gerfaut Club, Paris.
- Poubelle, F., Perrier, J., Bantin, L. & Martinet, O. (1989). Etude démographique de deux populations de chamois (*Rupicapra rupicapra*) dans le massif de la Vanoise (SavoieFrance). Comparaison entre une population située en zone de chasse et une population située en zone protégée. In: Gamswildsymp.-Symp. Chamois, Ljubljana, 25/26.X.1988, Paris-Munich, C.I.C. (pp. 395-424).
- Pouille, M., Carles, L. & Lequette, B. (1997). Significance of ungulates in the diet of recently settled wolves in the mercantour mountains (southeastern France). Revue d'Ecologie (La Terre Et La Vie) 52: 357-368.

Ramanzin, M. Contiero, B. & Fuser, S. (2002). Spatial segregation and summer habitat use by alpine chamois (*Rupicapra rupicapra*) and mouflon (*Ovis orientalis musimon*) in the Dolomiti Bellunesi National Park, Italy. *Pirineos* 157: 117-127.

Ramanzin, M. (2001). Gli ungulati selvatici della Provincia di Belluno. Amministrazione provinciale di Belluno, Assessorato alla tutela della fauna, alle attività ittiche e venatorie.

Rebollo, S., Robles, L. & Gomez-Sal, A. (1993). The influence of livestock management on land use competition between domestic and wild ungulates: sheep and chamois (*Rupicapra pyrenaica parva*) Cabreara in the Cantabrian range. *Pirineos* 141-142: 47-62.

Rughetti, M. & Festa-Bianchet, M. (2012). Effects of spring-summer temperature on body mass of chamois. *Journal of Mammalogy* 93: 1301-1307.

Salzmann, H.C. (1977). Gewicht, Schadelgrobe und Gehornwachstum von Gemesen aus dem Jura und ein Vergleich mit anderen Populationen. *Z. Jagdwiss* 23: 69-80.

Schaller, G.B. (1977). Mountain Monarchs, Wild Sheep and Goats of the Himalaya. The University of Chicago Press. Chicago and London.

Schnidrig- Petrig R & Salm UP (1998). Die Gemse. Bern. Pp176.

Schnidrig, R., Marbacher, H. & Ingold, P. (1992). How is paragliding affecting the behavior and general condition of chamois (*Rupicapra rupicapra*)? A study in the Swiss Alps, In F. Spitz, G. Janeau, G. Gonzalez & S. Aulagnier (Eds.): *Ongules/Ungulates* 91 (pp. 609-610) IRGM – INRA, Toulouse, France.

Schröder, W. (1977). Distribution and food selection of chamois (*R. rupicapra*) and red deer (*Cervus elaphus*) in an alpine region. [Räumliche Verteilung und Nahrungsauswahl von Gams und Rotwild im Hochgebirge] *Forstwissenschaftliches Centralblatt* 96: 94-99.

Schröder, W. (1971a). Untersuchungen zur Ökologie des Gamswildes (*Rupicapra rupicapra* L.) in einem Vorkommen der Alpen - I. Teil. *Zeitschrift für Jagdwissenschaft* 17: 113-168.

Schröder, W. (1971b). Untersuchungen zur Ökologie des Gamswildes (*Rupicapra rupicapra* L.) in einem Vorkommen der Alpen - II. Teil., *Zeitschrift für Jagdwissenschaft* 17: 197-235

Selva, N., Kreft, S., Kati, V., Schluck, M., Jonsson, B.G., Mihok, B., Okarma, H. & Ibisch, P. (2011). Roadless and Low-Traffic Areas as Conservation Targets in Europe. *Environmental Management* 48: 865-877.

Selva N, Switalski A, Kreft S, Ibisch PL. Why keep areas road-free? The importance of roadless areas. In: Van Der Ree R, Smith DJ, Grilo C, editors. *Handbook of road ecology*: Wiley Blackwell; 2015. p. 10-26.

Shackleton, D.M. (1997). Conservation Priorities and Options. In D.M. Shackleton (Ed.): *Wild Sheep and Goats and their Relatives* (pp. 318-330). IUCN, Cambridge, UK.

Shackleton, D.M. (Ed.) & the IUCN/SSC Caprinae Special Group. (1997). *Wild Sheep and Goats and their Relatives, Status Survey and Conservation Action Plan for Caprinae*. IUCN (pp. 390 +vii). Gland Switzerland & Cambridge UK.

Shackleton, D.M. & Lovari, S. (1997). Classification Adopted for the Caprinae Survey. In D.M. Shackleton, (Ed.) & the IUCN/SSC Caprinae Special Group: Wild Sheep and Goats and their Relatives, Status Survey and Conservation Action Plan for Caprinae (pp.9-14). IUCN. Gland Switzerland & Cambridge UK.

Stingham, S.F. & Bubenik, A.B. (1975). Condition physique et taux de survie du chamois (*Rupicapra rupicapra* L.) en fonction des classes d'âge et de sexe de la population. Bull. Off. Natl. Chasse 3: 199-224.

Toïgo, C. & Gaillard J.M. (2003). Cause of sex-biased adult survival in ungulates: sexual size dimorphism, mating tactics or environmental harshness?. *Oikos* 101: 376-384.

Tosi, G., Martinoli, A., Preatoni, D., Cerabolini, B. & Vigorita V. (2003). Foreste e biodiversità faunistica in Lombardia. Assessorato all'Agricoltura, Regione Lombardia.

Tosi, G. & Perco, F. (1982). Il camoscio delle Alpi. In: *Biologia e distribuzione di 22 specie di Mammiferi in Italia*, CNR.

Tosi, G., Pedrotti, L., Monaco, A. & Scherini, G. (1996). Progetto Camoscio Monte Baldo. Università degli studi di Milano. Varese. 276pp.

Trepet, S.A. & Escina, T.G. (2013). The influence of environmental factors on the dynamics of the size and spatial structure of the chamois (*Rupicapra rupicapra caucasica*) population on the Caucasian Reserve. *Biology Bulletin* 40: 698-707.

Trutmann, C. (2009). Diet composition of alpine chamois (*Rupicapra rupicapra* L.): Is there evidence for forage competition to the alpine ibex (*Capra ibex* L.)? Master Thesis in Ecology. University of Zurich. 42pp.

Unterthiner, S., Ferretti, F., Rossi, L. & Lovari, S. (2012). Sexual and seasonal differences of space use in Alpine chamois. *Ethology Ecology & Evolution* 24: 257-274.

Valchev, K., Andonov, Kr., Popgeorgiev, G., Plachijski, D. & Avramov, St. (2006). Action Plan for the Chamois in Bulgaria: 2007 – 2016. BBF – SFA, Sofia, 93 p.

Weber, E. (2001). *Le Chamois et l'Isard (identification, moeurs, sexualité, maladies, réintroduction)*. Ed. Delachaux et Niestlé, Lausanne (Swiss).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα Ι: Πίνακες

Πίνακας 1: Οι πληθυσμοί του αγριόγιδου στην Ελλάδα και η κατάταξή τους σε Ομάδες πληθυσμών.
Καταγεγραμμένοι πληθυσμοί: 1-30. Πιθανοί πληθυσμοί: a-m.

Ομάδα πληθυσμών	α/α	Ονομασία περιοχής	Ομάδα πληθυσμών	α/α	Ονομασία περιοχής	
Α. Βόρεια Πίνδος	1	Γράμμος	C. Βουνά Στερεάς Ελλάδας	20	Οίτη	
	2	Σμόλικας- Κλέφτης		21	Γκιώνα	
	3	Τραπεζίτσα		22	Βαρδούσια	
	4	Τύμφη (Χαράδρες Αώου & Βίκου)		23	Παρνασσός	
	5	Λύγκος/ Βάλια Κάλντα/ Τσούκα Ρόσσα		24	Γραμμένη Οξυά	
	6	Βασιλίτσα		i	Καλιακούδα	
	7	Κλέφτες/ Φλάμπουρο		j	Μακρυνόρος- Τσακαλάκι	
	8	Βουνά Κεντρικού Ζαγορίου	D. Όλυμπος	25	Όλυμπος	
	9	Νεμέρτσικα	E. Ροδόπη/ Φαλακρό	26	Ροδόπη (Βόρειος πυρήνας/ Δάσος Φρακτού)	
	10	Βόρειος Γράμμος- Βόϊο		27	Ροδόπη (Νοτιοανατολικός πυρήνας)	
	11	Ζυγός- Κατάρα		28	Φαλακρό (Ανατολικός πυρήνας)	
	12	Μιτσικέλι		29	Φαλακρό (Δυτικός πυρήνας/ Μενοίκιο)	
	a	Ταμπούρι- Γύφτισσα	F. Β-ΒΔ οροσειρές	30	Τζένα/ Πίνοβο	
	b	Γορμός		k	Όρβηλος	
	c	Τσαμαντάς		l	Βόρας	
	d	Χιονίστρα		m	Βαρνούντας	
	e	Γκορίλας				
	B. Κεντρική & Νότια Πίνδος	13	Περιστέρι/ Κακαρδίτσα/ Τζουμέρκα/ Παχτούρι/ Στεφάνι			
		14	Χαράδρα Αράχθου			
15		Τριγγία- Κλεινός				
16		Αυγό				
17		Κοκκινόλακκα				
18		Χατζή				
19		Ανατολικά Άγραφα				
f		Ξεροβούνι				
g		Δυτικά Άγραφα				
h		Αχλαδιάς- Τσούκες				

Πίνακας 2. Βαθμός Διατήρησης (ΒΔ) του αγριόγιδου στις 31 περιοχές Natura 2000 (ΕΖΔ), στις οποίες αναφέρεται η παρουσία του είδους στα ΤΕΔ (SDF) της 4ης Εθνικής Αναφοράς.

α/α	SITE_CODE	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	SPECIES_POPULATION	SPECIES_CONSERVATION	SPECIES_ISOLATION	SPECIES_GLOBAL
1	GR1120003	OROS CHAINTOU - ΚΟΥΛΑ ΚΑΙ GYRO KORYFES	C	B	A	B
2	GR1140001	DASOS FRAKTOU	B	A	A	A
3	GR1140002	RODOPI (SIMYDA)				
4	GR1140003	PERIOCHI ELATIA, PYRAMIS KOUTRA				
5	GR1140004	KORYFES OROUS FALAKRO	C	B	A	C
6	GR1240001	KORYFES OROUS VORA	C	A		C
7	GR1240002	ORI TZENA	C	B	A	C
8	GR1240003	OROS PAIKO	C	A		C
9	GR1250001	OROS OLYMPOS	B	A	A	A
10	GR1250003	OROS TITAROS	C	B		C
11	GR1310001	VASILITSA	C	A	C	C
12	GR1310003	ETHNIKOS DRYMOS PINDOU (VALIA KALNTA) - EVRYTERI PERIOCHI	B	A	C	A
13	GR1320002	KORYFES OROUS GRAMMOS	B	B	A	B
14	GR1340003	ORI VARNOUNTA	D			
15	GR1420001	KATO OLYMPOS - KALLIPEFKI	C	B		C
16	GR1440001	ASPROPOTAMOS	C	B	B	C
17	GR1440002	KERKETIO OROS (KOZIAKAS)	C	B	B	C
18	GR2110002	ORI ATHAMANON (NERAIDA)	B	A	A	A
19	GR2130001	ETHNIKOS DRYMOS VIKOU - AOOU	A	A	C	A
20	GR2130002	KORYFES OROUS SMOLIKAS	B	A	C	A
21	GR2130004	KENTRIKO TMIMA ZAGORIOU	C	A	C	C
22	GR2130006	PERIOCHI METSOVOU (ANILIO - KATARA)	C	A	C	C
23	GR2130007	OROS LAKMOS (PERISTERI)	C	B	A	B
24	GR2130008	OROS MITSIKELI	C	A	C	C
25	GR2440002	KOILADA ΚΑΙ EKVOLES SPERCHEIOU – MALIAKOS KOLPOS – MESOCHORI SPERCHEIOU	C	A		C
26	GR2440003	FARANGI GORGOPOTAMOU	C	A	B	A
27	GR2440004	ETHNIKOS DRYMOS OITIS	B	A	B	A
28	GR2440006	OROS KALLIDROMO	C			C
29	GR2450001	ORI VARDOUSIA	B	B	B	B
30	GR2450002	OROS GKIONA	B	B	B	B
31	GR2450005	NOTIOANATOLIKOS PARNASSOS – ETHNIKOS DRYMOS PARNASSOU – DASOS TITHOREAS, SPILAIIOVARATHRO	C	B	B	C

Πίνακας 3. Οι πληθυσμοί του αγριόγιδου στην Ελλάδα σήμερα. Η κατάταξή τους σε διακριτές ομάδες πληθυσμών και η εκτίμηση του πληθυσμιακού τους μεγέθους.

Ομάδα πληθυσμών	α/α	Ονομασία περιοχής	Πληθυσμός (min)	Πληθυσμός (max)
Α.Βόρεια Πίνδος	1	Γράμμος	30	35
	2	Σμόλικας- Κλέφτης	40	60
	3	Τραπεζίτσα	50	60
	4	Τύμφη (Χαράδρες Αώου & Βίκου)	350	380
	5	Λύγκος/ Βάλια Κάλντα/ Τσούκα Ρόσσα	45	70
	6	Βασιλίτσα	5	10
	7	Κλέφτες/ Φλάμπουρο	15	20
	8	Βουνά Κεντρικού Ζαγορίου	5	10
	9	Νεμέρτσικα	5	15
	10	Βόρειος Γράμμος- Βόϊο	15	20
	11	Ζυγός- Κατάρα	5	10
	12	Μιτσικέλι	10	20
	a	Ταμπούρι- Γύφτισσα	?	?
	b	Γορμός	?	?
	c	Τσαμαντάς	?	?
	d	Χιονίστρα	?	?
	e	Γκορίλας	?	?
		Σύνολο	575	710
Β. Κεντρική & Νότια Πίνδος	13	Περιστέρι/ Κακαρδίτσα/ Τζουμέρκα/ Παχτούρι/ Στεφάνι	30	45
	14	Χαράδρα Αράχθου	15	25
	15	Τριγγιά- Κλεινός	5	10
	16	Αυγό	5	10
	17	Κοκκινόλακκα	5	10
	18	Χατζή	25	35
	19	Ανατολικά Άγραφα	5	10
	f	Ξεροβούνι	?	?
	g	Δυτικά Άγραφα	?	?
	h	Αχλαδιάς- Τσούκες	?	?
			Σύνολο	90
C.Βουνά Στερεάς Ελλάδας	20	Οίτη	65	80
	21	Γκιώνα	140	180
	22	Βαρδούσια	30	40
	23	Παρνασσός	10	20
	24	Γραμμένη Οξυά	10	20

Ομάδα πληθυσμών	α/α	Ονομασία περιοχής	Πληθυσμός (min)	Πληθυσμός (max)
	i	Καλιακούδα	?	?
	j	Μακρυνόρος- Τσακαλάκι	?	?
		Σύνολο	255	340
D. Όλυμπος	25	Όλυμπος	180	250
		Σύνολο	180	250
E. Ροδόπη/ Φαλακρό	26	Ροδόπη (Βόρειος πυρήνας/ Δάσος Φρακτού)	135	180
	27	Ροδόπη (Νοτιοανατολικός πυρήνας)	60	90
	28	Φαλακρό (Ανατολικός πυρήνας)	10	15
	29	Φαλακρό (Δυτικός πυρήνας/ Μενοίκιο)	15	20
		Σύνολο	220	305
F. Β-ΒΔ οροσειρές	30	Τζένα/ Πίνοβο	10	15
	κ	Όρβηλος	?	?
	λ	Βαρνούντας	?	?
	μ	Βόρας	?	?
		Σύνολο	10	15
			1330	1765

Πίνακας 4. Καταγεγραμμένες πιέσεις και απειλές που σχετίζονται με τους πληθυσμούς του αγριόγιδου στην Ελλάδα, σύμφωνα με την 4η Εθνική Αναφορά.

ΠΙΕΣΗ - ΑΠΕΙΛΗ	ΠΙΕΣΗ – ΑΠΕΙΛΗΒΑΣΕΙ 92/43/ΕΟΚ	ΚΩΔΙΚΟΣ	ΤΥΠΟΣ	ΕΝΤΑΣΗ	ΑΙΤΙΟ
Παράνομη θήρα	Illegal shooting/ killing	G10	Πίεση/ απειλή	Υψηλή	Ανθρωπογενές
Διάνοξη δρόμων	Roads, paths, railroads and related infrastructure (e.g. bridges, viaducts, tunnels)	E01	Πίεση, απειλή	Υψηλή	Ανθρωπογενές
Θήρα	Hunting	G07	Πίεση	Υψηλή	Ανθρωπογενές
Εντατική βόσκηση ή υπερβόσκηση από κτηνοτροφικά ζώα	Intensive grazing or overgrazing by livestock	A09	Πίεση, απειλή	Μέτρια	Ανθρωπογενές
Τουριστικές δραστηριότητες και ορεινά σπορ	Sports, tourism and leisure activities	F07	Πίεση, απειλή	Μέτρια	Ανθρωπογενές
Κλιματική αλλαγή	Temperature changes due to climate changes	N01	Απειλή	Μέτρια	Φυσικό
Εξόρυξη ορυκτών	Extraction of minerals (e.g. rock, metal ores, gravel, sand, shell)	C01	Πίεση/ Απειλή	Μέτρια	Ανθρωπογενές
Γενετική απομόνωση	Reduced fecundity / genetic depression (e.g. inbreeding or endogamy)	L05	Απειλή	Μέτρια	Φυσικό & ανθρωπογενές
Απειλές και πιέσεις εκτός του κράτους μέλους	Threats and pressures from outside the Member State	Xo	Πίεση	Μέτρια	Ανθρωπογενές
Απειλές και πιέσεις εκτός της επικράτειας της ΕΕ	Threats and pressures from outside the EU territory	Xe	Πίεση	Μέτρια	Ανθρωπογενές
Εκτατική βόσκηση ή υποβόσκηση από κτηνοτροφικά ζώα	Extensive grazing or undergrazing by livestock	A10	Απειλή	Μέτρια	Ανθρωπογενές
Δηλητηρίαση ζώων	Poisoning of animals (excluding lead poisoning)	G07	Πίεση	Υψηλή	Ανθρωπογενές

Πίνακας 5. Κατάλογος των εμπλεκόμενων φορέων και ομάδων και των αρμοδιοτήτων και δραστηριοτήτων τους που σχετίζονται άμεσα με τη διαχείριση των πληθυσμών και των ενδιατημάτων του αγριόγιδου.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΦΟΡΕΩΝ	ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΟΙ ΦΟΡΕΙΣ	ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ – ΔΡΑΣΕΙΣ
Υπουργεία	Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας	Διαχείριση προστατευόμενων περιοχών (Π.Π.) και βιοποικιλότητας, περιβαλλοντική αδειοδότηση (έργων κατηγορίας Α), χορήγηση αδειών έρευνας πεδίου
	Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων	Διαχείριση βοσκοτόπων
Υπηρεσίες υπό την επίβλεψη του ΥΠΕΝ	Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών και οι διάδοχες Μονάδες Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών του ΟΦΥΠΕΚΑ	Παρακολούθηση πληθυσμών (monitoring), διαχείριση ενδιατημάτων, φύλαξη Π.Π. και πληθυσμών του είδους, γνωμοδοτήσεις προς Υπηρεσίες για περιβαλλοντική αδειοδότηση εντός Π.Π.
Αποκεντρωμένη Διοίκηση	Δ/νσεις Συντονισμού και Επιθεώρησης Δασών, Διευθύνσεις Δασών, Δασαρχεία	Διαχείριση άγριας πανίδας και ενδιατημάτων (διαχείριση δασών και λιβαδικών εκτάσεων), θηροφύλαξη και φύλαξη περιοχών και έλεγχος παράνομων δραστηριοτήτων
	Δ/νσεις Περιβάλλοντος & Χωρικού Σχεδιασμού	Περιβαλλοντική αδειοδότηση (έργων κατηγορίας Α2)
Περιφέρειες	Γενικές Δ/νσεις Αναπτυξιακού Προγραμματισμού, Περιβάλλοντος και Υποδομών, Γενικές Δ/νσεις Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος	Περιβαλλοντική αδειοδότηση (έργων κατηγορίας Β), ρύθμιση διαχείρισης βόσκησης
Δήμοι		Εφαρμογή στρατηγικών ανάπτυξης, έργα
Άλλες κρατικές υπηρεσίες	Αστυνομία	Συνεπικουρία σε περιπτώσεις παράνομης θήρας
Άλλες κρατικές υπηρεσίες	Στρατός	Παρέμβαση σε περιπτώσεις παράνομης θήρας στα σύνορα (συμπεριλαμβανομένης της συμμετοχής αλλοδαπών)
Ερευνητικοί φορείς	Πανεπιστήμια, Ερευνητικά Ινστιτούτα	Εκπόνηση μελετών για τη βιολογία και την οικολογία του είδους, προτάσεις μέτρων διαχείρισης των πληθυσμών και των ενδιατημάτων
Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης		Ενημέρωση- ευαισθητοποίηση μαθητών και μελών τοπικών κοινωνιών
Κοινωνικές- επαγγελματικές ομάδες	Κτηνοτρόφοι	Ρύθμιση- διαχείριση βόσκησης και υλοτομικών δραστηριοτήτων με τις μικρότερες επιπτώσεις στο είδος
	Υλοτόμοι	

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΦΟΡΕΩΝ	ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΟΙ ΦΟΡΕΙΣ	ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ – ΔΡΑΣΕΙΣ
Κυνηγετικές οργανώσεις	ΚΟ, ΚΣ	Θηροφύλαξη, ευαισθητοποίηση κυνηγών και αποτροπή περιστατικών παράνομης θήρας, συμμετοχή σε καταμετρήσεις
Οργανώσεις και επαγγελματίες δραστηριοτήτων αναψυχής Σύλλογοι, Διάφορες ομάδες	πΜΚΟ, Σύλλογοι, Ορειβάτες, πεζοπόροι, χιονοδρόμοι, αθλητές ορεινού τρεξίματος, ράφτερς Συμμετέχοντες σε προγράμματα Επιστήμης των Πολιτών	Καταμετρήσεις- καταγραφές του είδους και συλλογή δεδομένων από μέλη των οργανώσεων και συλλόγων και εθελοντές.
Εταιρείες δραστηριοποίησης εντός ή κοντά στο ενδιαίτημα του είδους	Χιονοδρομικά κέντρα, Μεταλλεία, Αιολικά πάρκα	Περιορισμός παρεμβάσεων που επηρεάζουν αρνητικά το είδος και υιοθέτηση φιλικών μέτρων προς αυτό
Αναπτυξιακές Εταιρείες, Γεωπάρκα		Δράσεις τουριστικής προβολής & ανάδειξης, Σχεδιασμός περιηγητικών ερμηνευτικών διαδρομών

Πίνακας 6. Οι περιοχές Natura 2000 {ΕΖΔ (SCI) & ΖΕΠ (SPA)} οι οποίες επικαλύπτονται -εξ ολοκλήρου ή μερικώς- με τη ζώνη εξάπλωσης του αγριόγιδου.

	SITE Natura 2000	SCI	SPA	SCI & SPA
1	DASOS FRAKTOU (GR1140001)	1		
2	OROS CHAINTOU - ΚΟΥΛΑ ΚΑΙ GYRO KORYFES (GR1120003)	1		
3	KORYFES OROUS FALAKRO (GR1140004)	1		
4	OROS FALAKRO (GR1140009)		1	
5	ORI TZENA (GR1240002)	1		
6	OROS OLYMPOS (GR1250001)			1
7	KENTRIKI RODOPI ΚΑΙ KOILADA NESTOU (GR1140008)		1	
8	KORYFES OROUS GRAMMOS (GR1320002)			1
9	KORYFES OROUS SMOLIKAS (GR2130002)			1
10	ETHNIKOS DRYMOS VIKOU - ΑΟΟΥ (GR2130001)	1		
11	KENTRIKO TMIMA ZAGORIOU (GR2130004)	1		
12	OROS TYMFI (GKAMILA) (GR2130009)		1	
13	KENTRIKO ZAGORI ΚΑΙ ANATOLIKO TMIMA OROUS MITSIKELI (GR2130011)		1	
14	OROS MITSIKELI (GR2130008)	1		
15	OROS DOUSKON, ORAIOKASTRO, DASOS MEROPIS, KOILADA GORMOU, LIMNI DELVINAKIOU (GR2130010)		1	
16	VASILITSA (GR1310001)	1		
17	VALIA KALNTA ΚΑΙ TECHNITI LIMNI ΑΟΟΥ (GR1310002)		1	
18	ETHNIKOS DRYMOS PINDOU (VALIA KALNTA) - EVRYTERI PERIOCHI (GR1310003)	1		
19	PERIOCHI METSOVOU (ANILIO - KATARA) (GR2130006)	1		
20	OROS LAKMOS (PERISTERI) (GR2130007)			1
21	EVRYTERI PERIOCHI ATHAMANIKON OREON (GR2130013)		1	
22	ORI ATHAMANON (NERAIDA) (GR2110002)	1		
23	KERKETIO OROS (KOZIAKAS) (GR1440002)	1		
24	ASPROPOTAMOS (GR1440001)	1		
25	KOILADA ACHELOOU ΚΑΙ ORI VALTOU (GR2110006)		1	
26	ORI AGRAFA (GR2430002)		1	
27	OROS VARDOUSIA (GR2450008)		1	
28	ORI VARDOUSIA (GR2450001)	1		
29	OROS GKIONA (GR2450002)	1		
30	KORYFES OROUS GKIONA, CHARADRA REKA, LAZOREMA ΚΑΙ VATHIA LAKKA (GR245000)		1	
31	OROS PARNASSOS (GR2410002)		1	
32	ETHNIKOS DRYMOS OITIS (GR2440004)	1		
33	FARANGI GORGOPOTAMOU (GR2440003)	1		
34	ETHNIKOS DRYMOS OITIS - KOILADA ASOPOU (GR2440007)		1	
		17	13	4

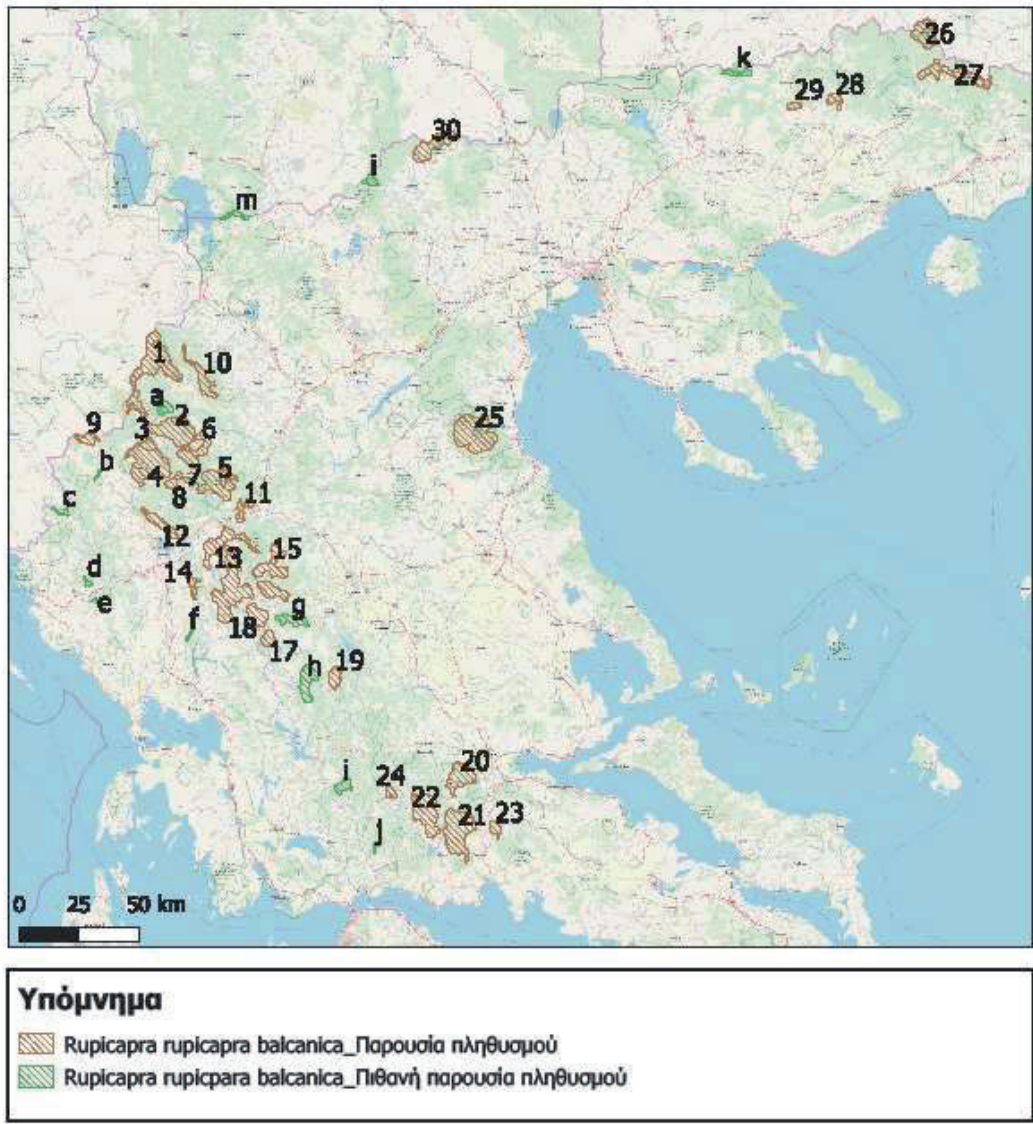

Πίνακας 7. Καταφύγια Άγριας Ζωής και Ελεγχόμενες Κινητικές Περιοχές που επικαλύπτονται –εξ ολοκλήρου ή μερικώς– με τη ζώνη εξάπλωσης του αγριόγιδου.

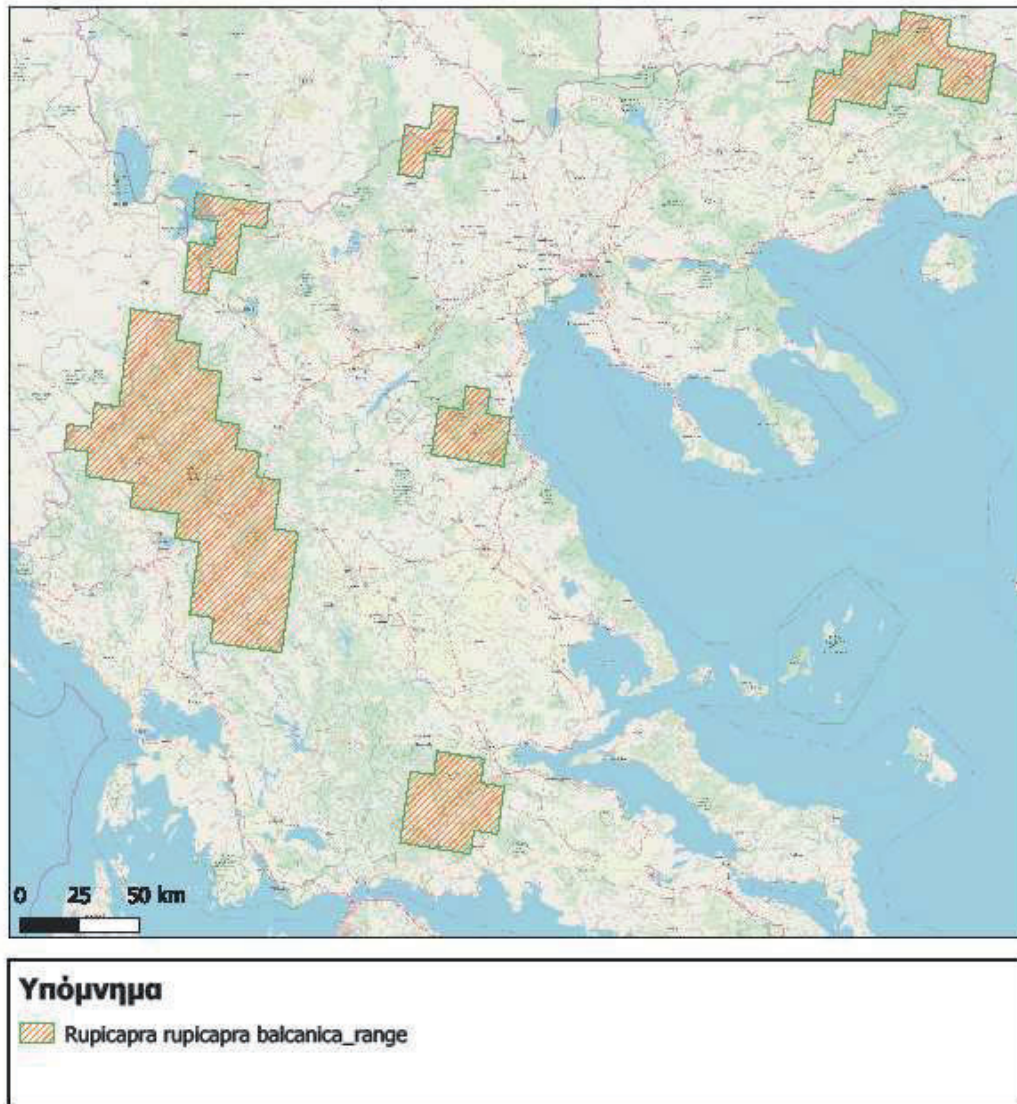
α/α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΠΕ	ΔΑΣΑΡΧΕΙΟ	ΑΠΟΦΑΣΗ	ΦΕΚ
	ΚΑΣ				
1	ΝΕΣΤΟΡΙΟ - ΠΕΥΚΟ- ΝΕΑ ΚΟΤΥΛΗ - ΝΕΣΤΟΡΙΟ	ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	22/ΔΑΣ/1073/29-3-99	811/1999
2	ΑΕΤΟΜΗΛΙΤΣΑΣ	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	ΚΟΝΙΤΣΑΣ	1691/3-7-95	205/75
3	ΑΡΡΕΝΩΝ ΓΡΑΜΜΟΥ	ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	153404/398/10-6-85	409/4-7-85
4	ΠΥΡΓΟΥ - ΒΟΥΡΚΟΠΟΤΑΜΟΥ	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	ΚΟΝΙΤΣΑΣ	156998/2706/17-7-81	706/27-5-76
5	ΠΑΔΩΝ	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	ΚΟΝΙΤΣΑΣ	91803/3210/8-12-89	925/29-12-89
6	ΒΑΛΙΑ - ΚΥΡΝΑ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΣΑΜΑΡΙΝΑΣ	ΓΡΕΒΕΝΩΝ	ΓΡΕΒΕΝΩΝ	95666/1757/5-6-86	522/21-7-86
7	ΠΑΠΙΓΚΟΥ	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	ΚΟΝΙΤΣΑΣ	79204/2779/31-5-93	420/14-6-93
8	ΧΑΡΑΔΡΑ ΑΔΟΥ	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	ΚΟΝΙΤΣΑΣ	95431/1713/5-6-86	527/24-7-86
9	ΒΡΥΣΟΧΩΡΙΟΥ-ΗΛΙΟΧΩΡΙΟΥ	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	172996/2461/4-7-85	452/18-7-85
10	ΑΣΠΡΑΓΓΕΛΩΝ-ΕΛΑΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	179594/4708/18-12-84	18/15-1-85
11	ΚΥΡΑ - ΚΑΛΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΚΡΑΝΙΑΣ	ΓΡΕΒΕΝΩΝ	ΓΡΕΒΕΝΩΝ		
12	ΒΟΒΟΥΣΑΣ ΚΑΙ ΦΛΑΜΠΟΥΡΑΡΙΟΥ	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	ΜΕΤΣΟΒΟΥ	99509/2215/1-7-86	594/19-9-86
13	ΜΕΤΣΟΒΟΥ - ΧΡΥΣΟΒΙΤΣΑΣ ΚΑΙ ΓΡΕΒΕΝΗΤΙΟΥ	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	ΜΕΤΣΟΒΟΥ	2251/18-7-1994 ΝΙ	643/26-8-1994
14	ΧΑΡΑΔΡΑΣ ΠΟΤΑΜΟΥ ΑΡΑΧΘΟΥ	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	2578/26-7-06	
15	ΕΛΑΤΟΣ-ΣΕΚΑΝΕΣ-ΝΑΝΑ	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ	35008/1780/6-5-76	698/25-5-76
16	ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΣΠΡΟΠΟΤΑΜΟΥ	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ	95128/1693/5-6-86	522/21-7-86
17	ΠΟΛΥΝΕΡΙ- ΜΥΡΟΦΥΛΛΟ	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	2073/25-6-2001	930/19-7-01
18	ΣΥΚΙΑΣ- ΛΕΥΚΑΔΙΤΙΟΥ	ΦΩΚΙΔΟΣ	ΛΙΔΩΡΙΚΙΟΥ	98858/2135/17-6-86	540/4-7-86
19	ΡΕΚΑΣ	ΦΩΚΙΔΟΣ	ΑΜΦΙΣΣΑΣ	76465/3055/8-7-88	528/27-7-88
20	ΒΟΥΝΙΧΩΡΑΣ - ΑΓ. ΕΥΘΥΜΙΑΣ	ΦΩΚΙΔΟΣ	ΑΜΦΙΣΣΑΣ	90066/1137/3-4-86	305/24-4-86
21	ΣΙΟΠΟΤΟ-ΔΟΥΛΟΣ-ΚΟΚΚΙΝΟΠΛΟΥ-ΠΑΛΗΑΜΠΕΛΑ	ΛΑΡΙΣΑΣ	ΕΛΑΣΣΩΝΑΣ	30194/1561/19-4-76	599/30-4-76
22	ΜΑΓΚΟΥΤΑ-ΑΛΩΝΑΚΙ-ΚΑΡΑΜΑΝΟ	ΛΑΡΙΣΑΣ	ΕΛΑΣΣΩΝΑΣ	803/29-3-95	277/11-4-95
23	ΔΑΣΙΚΟ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑ ΔΡΥΜΟΥ	ΞΑΝΘΗΣ	ΣΤΑΥΡΟΥΠΟΛΗΣ	210501/1835/23-4-77	448/16-5-77
24	ΦΡΑΚΤΟΥ	ΔΡΑΜΑΣ	ΔΡΑΜΑΣ	81347/1513/4-5-1987	
	ΕΚΠ				
1	ΚΟΖΙΑΚΑ	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	ΤΡΙΚΑΛΩΝ		
2	ΠΑΡΝΑΣΣΙΔΑΣ	ΦΩΚΙΔΑΣ	ΑΜΦΙΣΣΑΣ		

Παράρτημα ΙΙ: Χάρτες

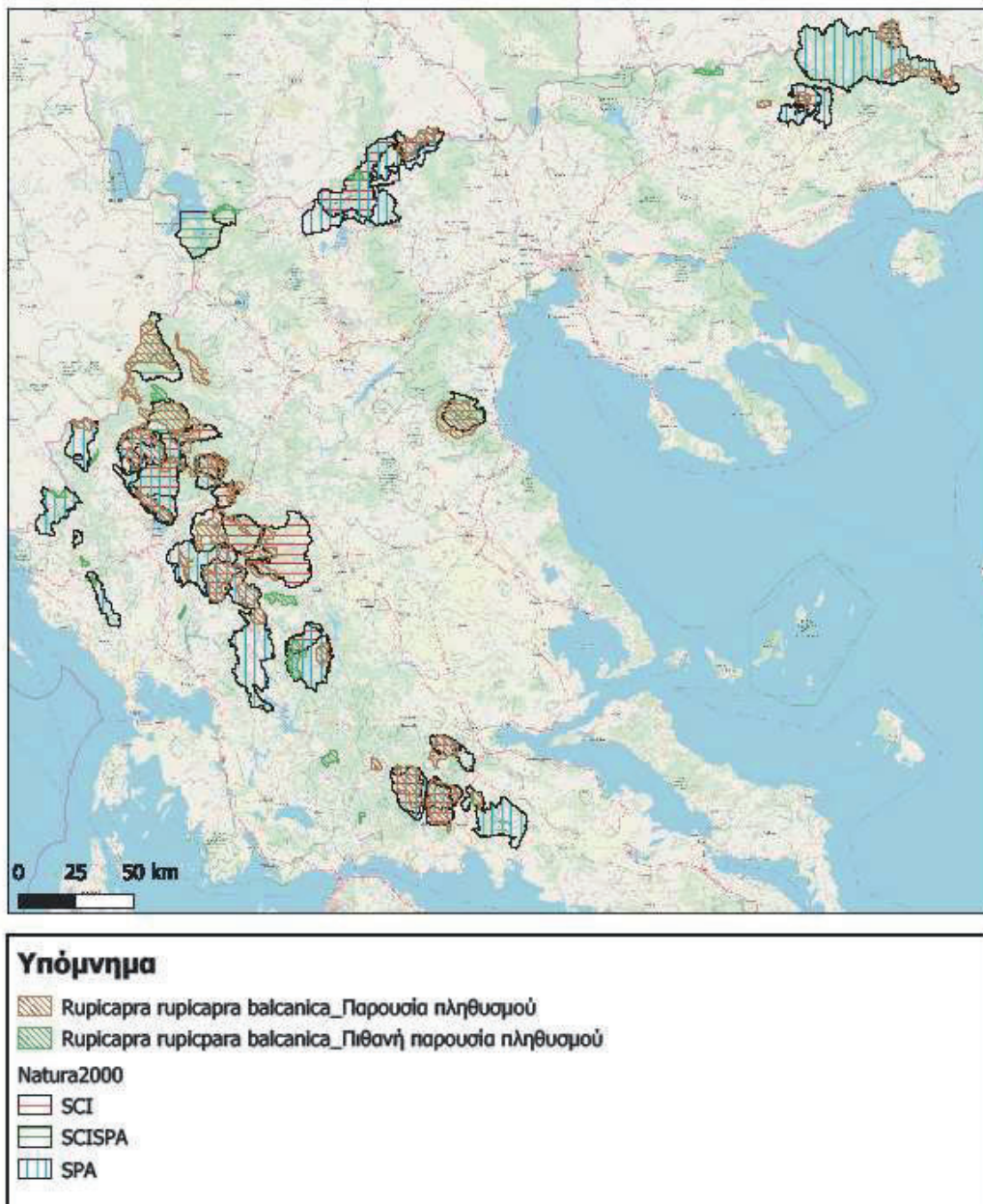
Χάρτης 1: Η εξάπλωση του αγριόγιδου στην Ελλάδα και η διασπορά των πληθυσμών του. Καταγεγραμμένοι πληθυσμοί: 1-30. Πιθανοί πληθυσμοί: a-m.

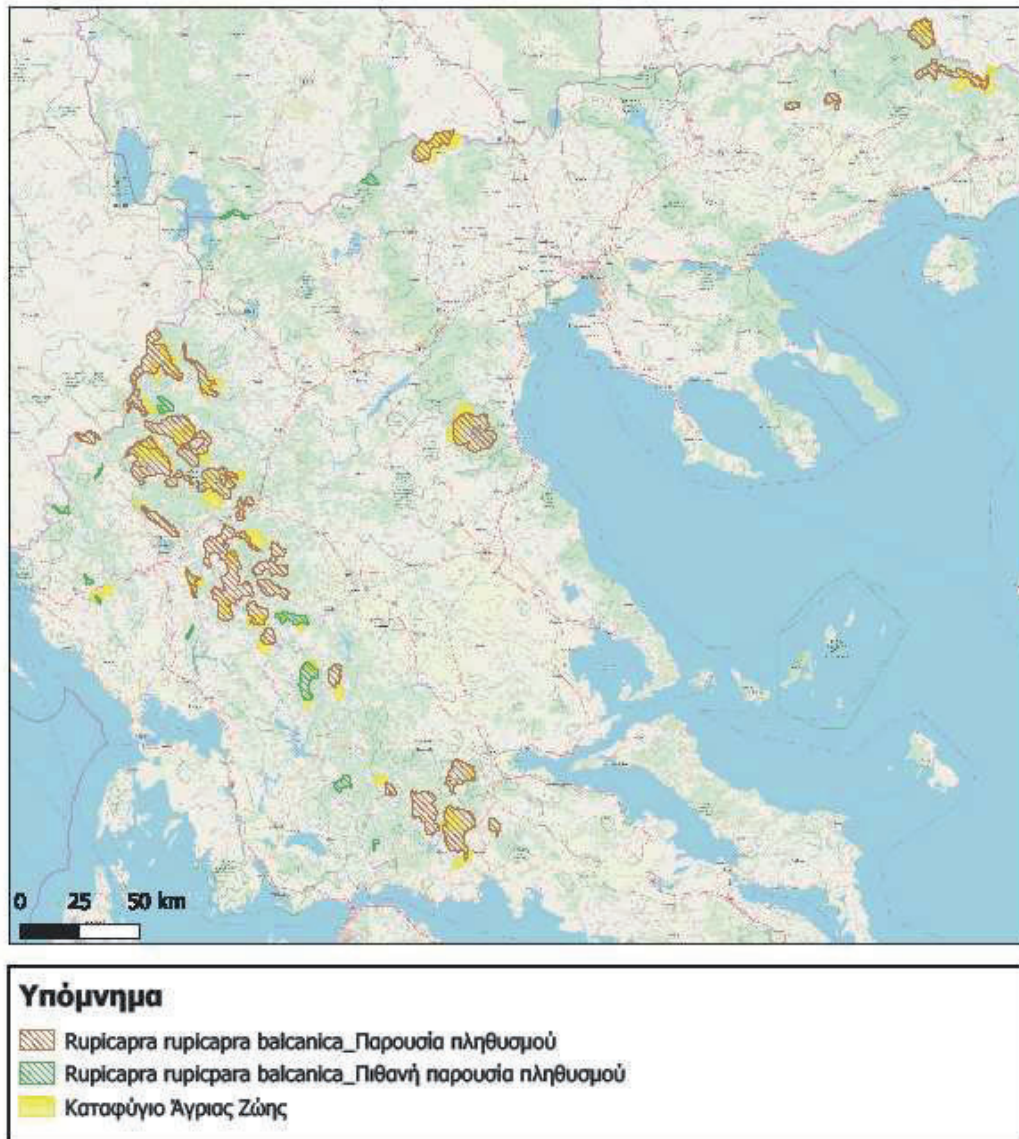
Χάρτης 2. Το εύρος κατανομής του αγριόγιδου σύμφωνα με την βάση την 4ης Εθνικής Αναφοράς για το Άρθρο 17 της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ.

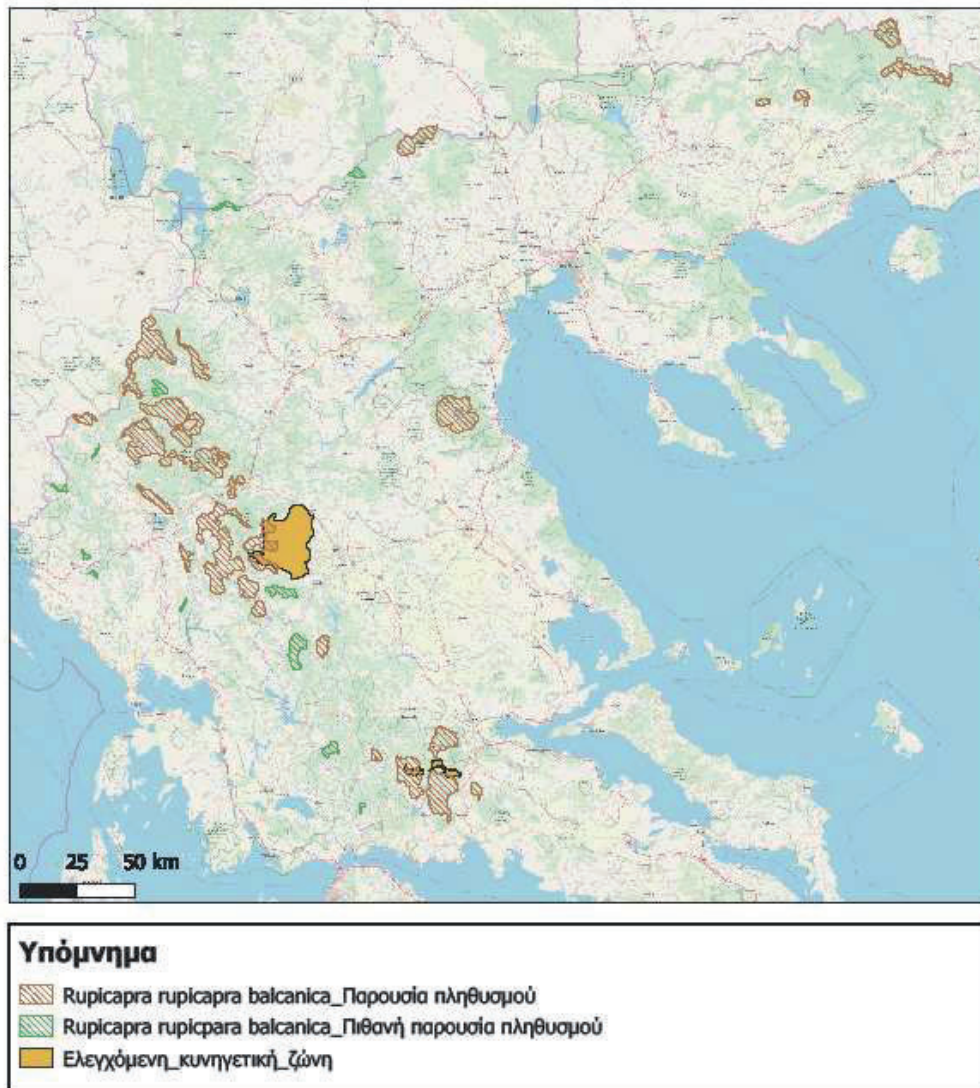
Χάρτης 3. Γεωγραφική κατανομή των περιοχών Natura 2000 (ΕΖΔ (SCI) & ΖΕΠ (SPA)), οι οποίες επικαλύπτονται –εξ ολοκλήρου ή μερικώς- με τη ζώνη εξάπλωση του αγριόγιδου σε εθνικό επίπεδο.

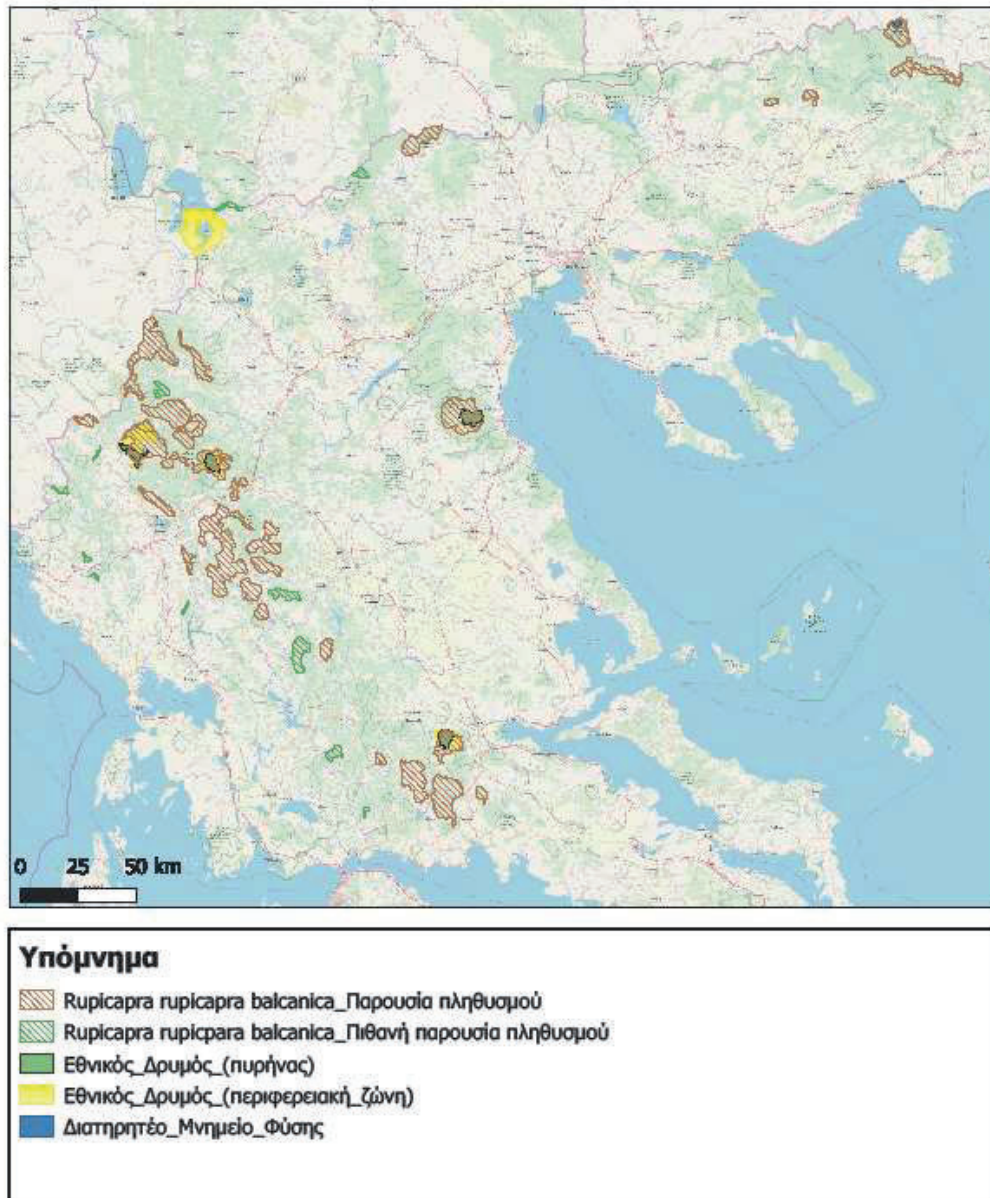
Χάρτης 4. Γεωγραφική κατανομή των Καταφυγίων Αγρίας Ζώης που επικαλύπτονται –εξ ολοκλήρου ή μερικώς- με τη ζώνη εξάπλωσης του αγριόγιδου σε εθνικό επίπεδο.

Χάρτης 5. Γεωγραφική κατανομή των Ελεγχόμενων Κυνηγετικών Περιοχών που επικαλύπτονται –εξ ολοκλήρου ή μερικώς- με τη ζώνη εξάπλωσης του αγριόγιδου σε εθνικό επίπεδο.

Χάρτης 6. Γεωγραφική κατανομή των Εθνικών Δρυμών και Διατηρητέων Μνημείων της Φύσης που επικαλύπτονται -εξ ολοκλήρου ή μερικώς- με τη ζώνη εξάπλωσης του αγριόγιδου σε εθνικό επίπεδο.

Παράρτημα ΙΙΙ: Πίνακας Μέτρων & Δράσεων Προστασίας

Πίνακας ΙΙΙ-1. ΠΙΝΑΚΑΣ ΜΕΤΡΩΝ & ΔΡΑΣΕΩΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Μέτρο	Δράση	Δέση Μέτρων	Στόχοι	Δράσεις ΑΓΡΙΟΠΛΑΟ (R.r. balcanica)	Φορέας Υποστήριξης	Αξιολόγηση/ Ιεράρχηση/ Σημαντικότητα	Αξιολόγηση/ Ιεράρχηση/ Αμεσότητα	Συνάρτηση/ Σχετικότητα με τις απαιτήσεις	Πληθυσμός/ Περιοχή	Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης	Ενδεικτικό Συνολικό Κόστος (€)	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικές Πρακτικές Προβλεπόμενες
1	1.1 1.1.1	Πληθυσμιακή διατήρηση & βελτίωση	1,2,3,4	Εκτόνωση μελέτης καθορισμού φέρουσας ικανότητας σε κάθε γεωγραφική περιοχή όπου πληθυσμός του είδους. Θα προσδιοριστεί κατά πόσο οι διαθέσιμοι λιβαδικοί τύποι επαρκούν για τον πληθυσμό του αγριόγιδου και των ανταγωνιστών του (αιελάδες κ.λ.π.) λαμβάνοντας υπόψη τη βιοκοικονομία των λιβαδικών τύπων και τη βοσκοφόρτωση τόσο από αγροτικά όσο και από άγρια χορτοφάγα ζώα.	ΥΠΕΝ/ ΦΟΡΕΙΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ/ ΔΑΣΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ	Υψηλή	Άμεση	Όλες οι απειλές/ πιέσεις	Όλοι οι πληθυσμοί. Προτεραιότητα σε εκείνους που βρίσκονται εντός ΠΠ με ΦΔ	2021-2022 (περ. χρήσης στοιχείων: 2023-2026)	15.000 ανά περίπτωση	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικές Πρακτικές Προβλεπόμενες

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Στόχοι	Δράσεις Αγροτικού Προγράμματος (R.c. <i>Balcanica</i>)	Φορέας Υλοποίησης	Αξιολόγηση/Ιεράρχηση/Σημαντικότητα	Αξιολόγηση/Ιεράρχηση	Αμεσότητα/Αμεσότητα	Συμβατότητα/Συμβατότητα	Πληθυσμός/Περιφέρεια	Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης	Ενδεικτικό Συνολικό Κόστος (€)	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός
1	1.2	1.2.1	1,2,5	Επίτευξη παρακολούθηση της χωρικής και χρονικής παρουσίας μέρους των πληθυσμών του είδους &	ΥΠΕΝ/ ΦΟΡΕΙΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ	Υψηλή	Άμεση	Άμεση	Όλες οι απειλές/ πιέσεις	Στους 4 μεγαλύτερους αριθμητικά πληθυσμούς (Τύμφη, Όλυμπος, Φρακτό, Γκιώνα/ Οίτη)	2022-2026	150.000 ανά περιπτώση	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός
1	1.2	1.2.2	1,3,5	Δημιουργία και ενεργοποίηση αποτελεσματικών δομών επιπτείας-φύλαξης	ΔΑΣΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ/ ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ/ Συνεργασία με ΚΟ	Υψηλή	Άμεση	Άμεση	(G10) Λαθροθηρία	Όλοι οι πληθυσμοί	2021 (2022-2026)	Ανά Λειτουργική Δομή: 60.000 άπασ για εξοπλισμό και 30.000 ετησίως (έξοδα κίνησης, εκτός έδρας κτλ). Μισθοδοσία αναλόγως της περιπτώσης	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός
1	1.2	1.2.3	1,3,5	Εκπόνηση μελέτης και εφαρμογή Σχεδίου φύλαξης για την παράνομη θήρα	ΔΑΣΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ/ ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ	Υψηλή	Άμεση	Άμεση	(G10) Λαθροθηρία	Όλοι οι πληθυσμοί	2021 (2022-2026)	Εκπόνηση ΜΗΔΕΝ/ Εφαρμογή: Βλ. παραπάνω	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Στόχοι	Δράσεις ΑΠΡΟΟΠΙΣΤΟ (R.r. <i>Balkanica</i>)	Φορέας Υλοποίησης	Αξιολόγηση/Ιεράρχηση/Σημαντικότητα	Αξιολόγηση/Ιεράρχηση/Σημαντικότητα	Επιδράσεις	Πληθυσμός/ Περιοχή	Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης	Ενδεικτικό Συνολικό Κόστος (€)	Ενδεικτικές Πηγές	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός
1	1.2	1.2.4	1,3,5	Διενέργεια περιολιών στις παρεμβόριες περιοχές διασποριστικών πληθυσμών ειδούς του	ΔΑΣΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ/ ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ/ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ/ ΣΤΡΑΤΟΣ/ (ΦΥΛΑΚΕΣ ΘΗΡΑΣ ΚΟ ?)	Υψηλή	Άμεση	Λαθροθηρία(Χο)/ Απειλές και πιέσεις έξω από το κράτος μέλος/(Χε) Απειλές και πιέσεις έξω από την επικράτεια της ΕΕ	Όλοι οι παρεμβόριοι πληθυσμοί	2021-2026	10.000 ανά περιοχή ετησίως (έξοδα κίνησης, εκτός έδρας κτλ). Δεν περιλαμβάνονται.		
1	1.2	1.2.5	1,5	Πιλοτική εφαρμογή μηχανισμών πρόληψης και καταστολής περιβαλλοντικών παρανομιών (λαθροθηρία)	ΔΑΣΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ/ ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ	Μέτρια	Μεσοπρόθεσμη	(G10) Λαθροθηρία	Επιλεκτικά σε 4 πληθυσμούς που υπάρχουν κατάλληλες δομές	2023-2026	15.000 ανά περίπτωση		

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Στόχοι	Δράσεις Αγριόγιδου (R.r. balcanica)	Φορέας Υλοποίησης	Αξιολόγηση/ Ιεραρχικότητα	Αξιολόγηση/ Ιεραρχικότητα	Αξιολόγηση/ Ιεραρχικότητα	Αξιολόγηση/ Ιεραρχικότητα	Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης	Ενδεικτικό Συνολικό Κόστος (€)	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός Παρακολούθησης
1	1.3	1.3.1	1	Καταγραφή της γενετικής ταυτότητας και ποικιλομορφίας του κάθε πληθυσμού του είδους	ΥΠΕΝ	Υψηλή	Άμεση	Μειωμένη γονιμότητα/γενετική υποβάθμιση (ενδο-διασταύρωση και ενδογαμία)	Όλοι οι πληθυσμοί	2021-2022 (περ. χρήσης στοιχείων: 2023-2026)	120.000		
1	1.3	1.3.2	1	Ταυτοποίηση του γενετικού προφίλ του πληθυσμού στην Ροδόπη (Δάσος Φρακτού) και συσχέτιση αυτού με εκείνο άλλων πληθυσμών του Βόρειου αγριόγιδου	ΦΔ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ ΟΡΟΣΣΕΙΡΑΣ ΡΟΔΟΠΗΣ/ ΟΦΥΠΕΚΑ	Υψηλή	Άμεση	Μειωμένη γονιμότητα/γενετική υποβάθμιση (ενδο-διασταύρωση και ενδογαμία)	Δάσος Φρακτού	2021-2022 (περ. χρήσης στοιχείων: 2023-2026)	40.000		

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Στόχοι	Δράσεις ΑΠΡΟΓΙΩΔΙΟ (<i>R.r. balcanica</i>)	Φορέας Υλοποίησης	Αξιολόγηση/ Ιεράρχηση/ Σημαντικότητα	Αξιολόγηση/ Ιεράρχηση/ Αμεσότητα/ Εφαρμογή	Συνάρτηση/ Σχέσεις με τις υποστηρίξιμες πλευρές	Πληθυσμός/ Περσόνη Εφαρμογής	Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης	Ενδεικτικό Συνολικό Κόστος (€)	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός
1	1.3	Πληθυσμιακή διατήρηση & βελτίωση	1	Ταυτοποίηση του γενετικού προφίλ και των ιδιαιτεροτήτων του πληθυσμού του είδους στο όρος Όλυμπος.	ΦΔ ΕΘΝΙΚΟΥ ΔΡΥΜΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ / ΟΦΥΠΕΚΑ	Υψηλή	Μεσοπρόθεσμη	(L05) Μειωμένη γονιμότητα/ γενετική υποβάθμιση (ενδο-εασταύρωση και ενδογαμία)	Όλυμπος	2022 (περ. χρήσης στοιχείων: 2023-2026)	40.000		
1	1.4	Πληθυσμιακή διατήρηση & βελτίωση	1	Σύνταξη καταγραφής ασθενειών του είδους.	ΥΠΕΝ σε ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ	Μέτρια	Μεσοπρόθεσμη	Εξάπλωση ασθενειών/ επιδημιών	Όλοι οι πληθυσμοί	2021-2023	50.000		
1	1.4	Πληθυσμιακή διατήρηση	1	Ενέργειες διάγνωσης και αποσαφήνισης της υφιστάμενης ασθένειας με εμφανή συμπτώματα στο δέρμα- τρίχωμα των ατόμων του είδους, η οποία έχει εντοπιστεί στην χαράδρα του Αιώου	ΥΠΕΝ σε συνεργασία με ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ	Υψηλή	Άμεση	Εξάπλωση ασθενειών/ επιδημιών	Όρος Τύμφη/ Χαράδρα Αιώου	2021-2022 (2023-2026)	20.000		

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Στόχοι	Δράσεις Αγριόπιαο (<i>R. baltica</i>)	Φορέας Υλοποίησης	Αξιολόγηση/Σημαντικότητας/Ειδικότητα	Αξιολόγηση/Αμεσότητας/Ειδικότητα	Συνέπεια/Συγκρισιμότητα με τις προτεραιότητες	Παράγοντες/Περιοχή	Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης	Ενδεικτικό Συνολικό Κόστος (€)	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός
1	1.4	1.4.3	1	Σύνταξη Σχεδίου άμεσης παρέμβασης σε περίπτωση εντοπισμού τραυματισμένων ή άρρωστων ή νεκρών ατόμων	ΥΠΕΝ σε συνεργασία με ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ	Μέτρα	Μεσοπρόθεσμη	Εξάλωση ασθενειών/επιδημιών	Γενικά	2022 (2023-2026)	10.000		
1	1.4	1.4.4	1	Μελέτη διερεύνησης σχέσεων μεταξύ αγριόγιδου και λύκου.	ΥΠΕΝ, ΦΔ ΠΠ/ΟΦΥΠΕΚΑ, ΔΥ	Υψηλή	Μεσοπρόθεσμη	Έμμεσα με ορισμένες απειλές	Προτεινόμενες περιοχές: Τύμφη, Φρακτό, και ενδεχομένως Γκιώνα	2022-2023	45.000		
2	2.1	2.1.1	1,2,4	Σύνταξη Σχεδίου Δράσης αλληλεπίδρασης πληθυσμών αγριόγιδου και κτηνοτροφικών ζώων	ΥΠΕΝ	Μέτρα	Μεσοπρόθεσμη	(Α09) Εντατική βόσκηψη ή υπερβόσκηψη από κτηνοτροφικά ζώα	Γενικά	2021-2023 (περ. χρήσης: 2024-2026)	50.000		
2	2.1	2.1.2	1,2,4	Σύνταξη οδηγιών καθορισμού ανώτερου επιπέδου φέροντας ικανότητας για τα κτηνοτροφικά ζώα στα ενδιαιτήματα του αγριόγιδου	ΥΠΕΝ/ΥΠΑΑΤ/ΦΟΡΕΙΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΠ/ΟΦΥΠΕΚΑ/ΔΑΣΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ	Υψηλή	Άμεση	(Α09) Εντατική βόσκηψη ή υπερβόσκηψη από κτηνοτροφικά ζώα/ (Ε01) Δρόμοι	Όλοι οι πληθυσμοί με προτεραιότητα τους πληθυσμούς της Στερεάς Ελλάδας (Οίτη, Γκιώνα, Βαρδούσια), καθώς και εκείνους στην	2021-2023 (περ. χρήσης: 2024-2026)	50.000 ανά περιπτώση		

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Στόχοι	Δράσεις ΑΠΡΟΪΓΙΔΙΟ (<i>R.r. balcanica</i>)	Φορέας Υλοποίησης	Αξιολόγηση/ Ιεραρχικότητα	Αξιολόγηση/ Ιεραρχικότητα	Εφαρμογή/ Αμεσότητα	Συνέπεια με τις υφιστάμενες απαιτήσεις	Πληθυσμός/ Περιοχή Εφαρμογής	Χρονοδιάγραμμα Υλοποίησης	Ενδεικτικό Συνολικό Κόστος (€)	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός
2	2.1	2.1.3	1,2,3,4	Περιορισμός της δραστηριότητας της κτηνοτροφίας σε τμήμα της εξάγλυσης του πληθυσμού του είδους στο όρος Τύμφη.	ΦΔ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ ΒΟΡΕΙΑΣ ΠΙΝΔΟΥ/ ΟΦΥΠΕΚΑ	Υψηλή	Άμεση	(Α09) Εντατική βόσκησις ή υπερβόσκησις από κτηνοτροφικά ζώα (ΔΣ Πίεση & Απελδί)	όρος Τύμφη	2021 (περ. Χρήσης: 2022-2026)	Μηδέν			
2	2.1	2.1.4	1,2,3,4	Περιορισμός της δραστηριότητας της κτηνοτροφίας βοοειδών σε τμήμα του όρους Σμόλικας	ΦΔ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ ΒΟΡΕΙΑΣ ΠΙΝΔΟΥ/ ΟΦΥΠΕΚΑ	Υψηλή	Άμεση	(Α09) Εντατική βόσκησις ή υπερβόσκησις από κτηνοτροφικά ζώα ΔΣ (Απελδί)	όρος Σμόλικας	2021-2022 (περ. Χρήσης: 2023-2026)	Μηδέν			

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Στόχοι	Δράσεις Αγροτικού (R.R. <i>beneficial</i>)	Φορέας Υποστήριξης	Αξιολόγηση/ επάρχηση/ ζημιαντικτικότητα	Αξιολόγηση/ επάρχηση/ Αμεσότητα	Συνάρτηση/ Συσχέτιση με τις υφιστάμενες απειλές/ πιέσεις	Πληθυσμός/ Πεδιοχρήστης	Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης	Ενδεικτικό Συνολικό Κόστος (€)	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός Παρακολούθησης
2	2.2	2.2.1	1,2,3,4,5	Εφαρμογή περιορισμού της χρήσης υφιστάμενων δασικών και ορεινών δρόμων	ΥΠΕΝ/ ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ / ΔΑΣΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ/ ΚΟ	Υψηλή	Άμεση	(G10) Λαβροθέρια/ (G07) Θήρα/ (F07) / Σπορ, τουρισμός και δραστηριότητες αναψυχής/ (G01) Εξόρυξη ορυκτών/ (E01) Δρόμοι	Όλοι οι πληθυσμοί (κυρίως Γράμιος, Τύμφη, Σμόλικας, Γκιώνα, Βαρδούσια, Οίτη, Λύγκος, Βάλια Κάλντα, Τραπεζίτσα, Ροδόπη, Χατζή, Τζουμέρκα).	2022 (2023-2026)	3.000 ανά περίπτωση (εγκατάσταση οδοφράγματος)		
2	2.2	2.2.2	1,2	Σχέδιο δράσης για την διατήρηση περιοχών άνευ δρόμων που επικαλύπτονται με ενδιαιτήματα του είδους	ΥΠΕΝ	Υψηλή	Άμεση	(G10) Λαβροθέρια/ (E01) Δρόμοι	Όλοι οι πληθυσμοί	2021-2022 (περ. χρήσης: 2023-2026)	30.000		
2	2.3	2.3.1	1,2,5	Σχέδιο Δράσης για τις δραστηριότητες αναψυχής στα ενδιαιτήματα του είδους και κυρίως στα κρίσιμα ενδιαιτήματα.	ΥΠΕΝ/ ΦΟΡΕΙΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ / ΔΥ	Μέτρια	Μεσοπρόθεσμη	(F07) Σπορ, τουρισμός και δραστηριότητες αναψυχής/ (E01) Δρόμοι	Όλοι οι πληθυσμοί	2022-2023 (περ. χρήσης: 2024-2026)	40.000		

Μέτρο	2	2.4	2.4	2.4.1	Διατήρηση ενδιαιτημάτων	Δράση	3	3.1	3.1.1	Διατήρηση ζώνη εξάπλωσης	3,4,5	Στόχοι	1,2,3,4,5	Δράσεις ΑΓΡΙΟΠΙΔΟ (R.r. baicalica)	Φορέας Υποστήριξης	Αξιολόγηση/Σημαντικότητα	Αξιολόγηση/Αμεσότητας	Συνάρτηση/Συνσχέτιση με τις υποστηρίξιμες πιέσεις	Πληθυσμός/Εφαρμογή	Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης	Ενδεικτικό Συνακόλουθο Κόστος (€)	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός Πρακτολόγησης
					Δημιουργία θέσεων παροχής ύδατος σε επλεγμένα σημεία για τον κάθε πληθυσμό του είδους.					Σύνταξη χάρτη καταλληλότητας του ενδιαιτήματος για το είδος σε εθνική κλίμακα (πειρωτική Ελλάδα) με μοντελοποίηση των κύριων παραμέτρων των οικολογικών απαιτήσεων αυτού.	ΥΠΕΝ	Υψηλή	Υψηλή	Άμεση	Όλες οι απειλές/πιέσεις	Γενικά/ Όλη η επικράτεια της χώρας	2021-2022 (περ. χρήσης: 2023-2026)	30.000					

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Στόχοι	Δράσεις Αγροτικού Προγράμματος (R.R. <i>balcanica</i>)	Φορέας Υποβολής	Αξιολόγηση/Ιεράρχηση	Αξιολόγηση/Ιεράρχηση	Αξιολόγηση/Ιεράρχηση	Συνάρτηση/Συνοχή με τις υποστηρίξιμες αιτήσεις	Πληθυσμός/Ιεράρχηση	Χρονικό πλαίσιο υλοποίησης	Ενδεικτικό Συνολικό Κόστος (€)	Χρηματοδότηση	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός
3	3.1	3.1.2	1,2,3,5	Δράσεις Αγροτικού Προγράμματος (R.R. <i>balcanica</i>) Σχέδιο Δράσης για την εξασφάλιση ικανοποιητικής και ορθά κατανεμημένης έκτασης με περιοριστικούς όρους στην εξάσκηση της δραστηριότητας του κτηνίου σε σχέση με την εξάπλωση του είδους.	ΥΠΕΝ	Υψηλή	Άμεση	Ζυγαριά/Συνοχή με τις υποστηρίξιμες αιτήσεις	Όλοι οι πληθυσμοί	2021-2022 (περ. χρήσης: 2023-2026)	50.000	Ενδεικτικές Πηγές	Πρακολογισμός	
3	3.1	3.1.3	2,3	Σχέδιο Δράσης σε περιπτώσεις εκπόνησης μεγάλων κατασκευαστικών έργων στο εύρος κατανομής του είδους.	ΥΠΕΝ	Υψηλή	Άμεση	(G10) Λαθροθηρία/ (G07) Θήρα και άλλοι παράγοντες ενόχλησης (C01) Εξαγωγή ορυκτών/ (E01) Δρόμοι και ενδεχομένως άλλες μη καταγεγραμμένες αιτήσεις	Όλοι οι πληθυσμοί, κυρίως στη Στερεά Ελλάδα (Γκιώνα, Οίτη, Βαρδούσια) & όπου προβλέπονται μεγάλα έργα, π.χ. φράγματα, αιολικά πάρκα κ.α.	2021-2023 (2024-2026)	40.000	Ενδεικτικές Πηγές	Πρακολογισμός	

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Στόχοι	Δράσεις Αιτιοποίηση (R.r. balcanica)	Φορέας Υλοποίησης	Αξιολόγηση/Ιεράρχηση/Σημαντικότητα	Αξιολόγηση/Ιεράρχηση/Αμεσότητα/Εφαρμογή	Συνάρτηση/Συσχέτιση με τις υποστηρίξιμες πιέσεις	Πληθυσμός/Περιοχή Εφαρμογής	Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης	Ενδεικτικό Συνακόλουθο Κόστος (€)	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός
3	3.2 3.2.1	Διατήρηση ζώνη εξάπλωσης	1,3,5	Εγκατάσταση νέων πληθυσμών με τεχνητή μεταφορά ατόμων από άλλους εύρωστους πληθυσμούς του είδους, συμπεριλαμβανομένων των απαραίτητων μελετών βιωσιμότητας και τάσης εξέλιξης του νέου πληθυσμού καθώς και του πληθυσμού δότη.	ΥΠΕΝ σε συνεργασία με ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ και ΔΥ	Μέτρια (η) ιεράρχηση θα εξαρτηθεί από τα πορίσματα των προσαπαιτούμενων μελετών	Μεσοπρόθεσμη (η) ιεράρχηση θα εξαρτηθεί από τα πορίσματα των προσαπαιτούμενων μελετών	(L05) Μειωμένη γονιμότητα/γενετική υποβάθμιση (ενδο-δυσταύρωση και ενδογαμία) και όλες οι απειλές	Περιοχές με κατάλληλο ενδιαίτημα στη ζώνη σύνδεσης μεταξύ των κύριων πυρήνων εξάπλωσης στη Στερεά Ελλάδα και εκείνων της Κεντρικής-Νότιας Πίνδου. Ενδεχομένως και στις Β-ΒΔ οροσειρές (π.χ. Τζένα-Πινόβο, αναλόγως της κατάστασής τους στο εγγύς μέλλον)	2022 (2023-2026)	300.000 (ποσό ενδεικτικό, θα υπολογιστεί επακριβώς ανάλογα με την περίπτωση)	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός
3	3.2 3.2.2	Διατήρηση ζώνη εξάπλωσης	1,3,5	Ενδυνάμωση πολύ μικρών απομονωμένων πληθυσμών με τεχνητή μεταφορά περιορισμένου αριθμού ατόμων από άλλους πληθυσμούς.	ΥΠΕΝ σε συνεργασία με ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ και ΔΥ	Μέτρια (η) ιεράρχηση θα εξαρτηθεί από τα πορίσματα της προσαπαιτούμενης μελέτης (ων)	Μεσοπρόθεσμη (η) ιεράρχηση θα εξαρτηθεί από τα πορίσματα της προσαπαιτούμενης μελέτης (ων)	(L05) Μειωμένη γονιμότητα/γενετική υποβάθμιση (ενδο-δυσταύρωση και ενδογαμία) και όλες οι απειλές	Μικροί, απομονωμένοι, φτωχοί γενετικά πληθυσμοί (π.χ. Πινόβο-Τζένα, Βάιο, Άγραφα, Χατζή & όρη Θεσσαλικής Πίνδου, όρη Ευρυτανίας)	2023 (2024-2026)	100.000 (ποσό ενδεικτικό, θα υπολογιστεί επακριβώς ανάλογα με την περίπτωση)	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Στόχοι	Δράσεις ΑΓΡΙΟΓΙΔΙΟ (<i>R.r. balcanica</i>)	Φορέας Υλοποίησης	Αξιολόγηση/ Ιεραρχικότητα	Αξιολόγηση/ Ιεραρχικότητα	Αξιολόγηση/ Ιεραρχικότητα	Συνδράση/ Συνεργασία με τις υφιστάμενες αρμόδιες παιδείας	Πληθυσμός/ Περσόχρη	Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης	Ενδεικτικό Συνακόλο Κόστος (€)	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός Παρακολούθησης
4	4.1	4.1.1	1,3	Σύνταξη έκθεσης αναφορικά με την υφιστάμενη νομοθεσία για το είδος και προτάσεις βελτίωσής αυτής.	ΥΠΕΝ	Υψηλή	Άμεση	(G10) Λαθροθηρία	Γενικά	Γενικά	2021 (2022- 2026)	10.000		
4	4.1	4.1.2	1,3	Σύνταξη έκθεσης αναφορικά με τη χρήση ευρημάτων DNA σε περιπτώσεις παράνομης θήρευσης.	ΥΠΕΝ	Υψηλή	Άμεση	(G10) Λαθροθηρία	Γενικά	Γενικά	2021 (2022- 2026)	5.000		
4	4.1	4.1.3	1	Σύνταξη έκθεσης για το ηλεκτρονικό εγκλημα.	ΥΠΕΝ	Μέτρια	Μεσοπρόθεσμη	(G10) Λαθροθηρία και όλες οι απειλές/ πιέσεις	Γενικά	Γενικά	2021 (2022- 2026)	4.000		

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Στόχοι	Δράσεις ΑΓΡΙΟΓΙΔΙΟ (<i>R.r. balcanica</i>)	Φορέας Υλοποίησης	Αξιολόγηση/ Ιεράρχηση/ Σημαντικότητα	Αξιολόγηση/ Ιεράρχηση/ Αμεσότητα/ Εφαρμογή	Συνάρτηση/ Συσχέτιση με τις υφιστάμενες πιέσεις	Πληθυσμός/ Περιοχή Εφαρμογής	Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης	Ενδεικτικό Συνακόλο Κόστος (€)	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός
4	4.1	4.1.4	1,5	Διατύπωση Οδηγιών για την αποφυγή αρνητικών επιπτώσεων εξαιτίας ειδικών τροποποιήσεων στη ρύθμιση της θήρας	ΔΥ/ ΥΠΕΝ	Υψηλή	Άμεση	(G10) Λαθροθήρια/ (G07) Θήρα	Όλοι οι πληθυσμοί	2021 (2022- 2026)	ΜΗΔΕΝ		
4	4.2	4.2.1	1,2,3,4,5	Ύδρευση ΚΑΖ στον Γράμμο (ΠΕ.Ιωαννίνων (ή και Καστοριάς)) στις κύριες περιοχές όπου το είδος ενδιαιτάται.	ΔΥ/ ΥΠΕΝ	Υψηλή	Άμεση	(G10) Λαθροθήρια/ (G07) Θήρα	πληθυσμοί στο όρος Γράμμος	2021 (2022- 2026)	ΜΗΔΕΝ		
4	4.2	4.2.2	1,2,3,4,5	Ύδρευση ΚΑΖ στα Βαρδούσια	ΔΥ/ ΥΠΕΝ	Μέτρια	Μεσοπρόθεσμη	(G10) Λαθροθήρια/ (G07) Θήρα και άλλοι παράγοντες ενόχλησης	Πληθυσμοί στη Γκιώνα, στα Βαρδούσια και στην Οίτη	2022	ΜΗΔΕΝ		
4	4.2	4.2.3	1,2,3,4,5	Ύδρευση ΚΑΖ στη Γραμμένη Οξιά	ΔΥ/ ΥΠΕΝ	Μέτρια	Μεσοπρόθεσμη	(G10) Λαθροθήρια/ (G07) Θήρα και άλλοι παράγοντες ενόχλησης	Πληθυσμοί στη Γκιώνα, στα Βαρδούσια και στην Οίτη	2022	ΜΗΔΕΝ		

4	4.2	4.2.4	Θεσμικό πλαίσιο	Στόχοι 1,2,3,4,5	Δράσεις ΑΓΡΙΟΓΙΔΙΟ (R.r. balcanica) Ίδρυση ΚΑΖ στον Παρνασσό στον κύριο πυρήνα όπου το είδος ενδιαιτάται. Δημιουργία και διατήρηση βάσης δεδομένων με στοιχεία για την παρουσία και την κατάσταση των καταγεγραμμένων πληθυσμών του είδους.	ΔΥ/ ΥΠΕΝ	Υψηλή	Άμεση	Συνδρομία/ Συστήματα με τις υφιστάμενες απειλές- πιέσεις	Πληθυσμός/ Περσική όρος Παρνασσός	Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης 2021 (2022-2026)	Ενδεικτικό Σημολογικό Κόστος (€) ΜΗΔΕΝ	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός Πρακολογήσης
5	5.1	5.1.1	Παρακολούθηση	1,2,3,4,5		ΥΠΕΝ	Υψηλή	Άμεση	Όλες οι απειλές/ πιέσεις	Όλοι οι πληθυσμοί	2021-2026	40.000		
5	5.2	5.2.1	Παρακολούθηση	1	Παρακολούθηση της μεταβολής του πληθυσμιακού μεγέθους του κάθε πληθυσμού.	ΦΟΡΕΙΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ και εναλλακτικά εκτός ΠΠ Δασική Υπηρεσία	Υψηλή	Άμεση	Όλες οι απειλές/ πιέσεις	Όλοι οι πληθυσμοί με προτεραιότητα σε εκείνους που βρίσκονται εντός ΓΠΠ	2021-2026	10.000 άσας για αγορά εξοπλισμού και 3.000-8.000 ετησίως ανά περίπτωση, αναλόγως του αριθμού των πληθυσμών και της έκτασης		

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Στόχοι	Δράσεις Αγροτικού (r.r. <i>balcanica</i>)	Φορέας Υποβολής	Αξιολόγηση/ Ιεράρχηση/ Σημαντικότητα	Αξιολόγηση/ Αμεσότητα/ Εφαρμογή	Συνάρτηση/ Σχετικότητα με τις προτεραιότητες	Πληθυσμός/ Περιοχή	Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης	Ενδεικτικό Σύνολο Κόστος (€)	Ενδεικτικές Πηγές	Ενδεικτικός Προπολογισμός
5	5.2	5.2.2	1,2,5	Παρακολούθηση της χωρικής και χρονικής παρουσίας του είδους με χρήση αυτόματων καταγραφικών μηχανημάτων	ΦΟΡΕΙΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ και εναλλακτικά (ή εκτός ΠΠ) Δασική Υπηρεσία	Υψηλή	Άμεση	Όλες οι απειλές/ πιέσεις	Όλοι οι πληθυσμοί με προτεραιότητα σε εκείνους που βρίσκονται εντός ΠΠ	2022-2026	20.000 για αγορά εξοπλισμού άπαξ και 5.000 ετησίως ανά περίπτωση	Ενδεικτικές Πηγές	Προπολογισμός
5	5.3	5.3.3	1,2,3,4,5	Παρακολούθηση της υλοποίησης του ΕΣΔ	ΥΠΕΝ	Υψηλή	Άμεση	Όλες οι απειλές/ πιέσεις	Αφορά το σύνολο του έργου	2021-2026	50.000 ετησίως		
6	6.1	6.1.1	1	Παραγωγή εκπαιδευτικού εγχειριδίου αναγνώρισης του είδους στο πεδίο	ΥΠΕΝ	Υψηλή	Άμεση	Όλες οι απειλές/ πιέσεις	Όλοι οι πληθυσμοί	2021-2022 (2023-2026)	20.000		
6	6.1	6.1.2	1,3	Ανάπτυξη εκπαιδευτικού περιβαλλοντικού «πακέτου»	ΥΠΕΝ ΜΕ ΚΠΕ ΚΑΙ ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ	Μέτρια	Μεσοπρόθεσμη	Όλες οι απειλές/ πιέσεις	Γενικά	2023 (2024-2026)	20.000		
6	6.2	6.2.1	1,2,3	Διεξαγωγή σεμιναρίων εκπαιδευσης-ενημέρωσης στο προσωπικό	ΥΠΕΝ	Υψηλή	Άμεση	(G10) Λαθροθήρια κύρια και όλες οι απειλές/ πιέσεις	Όλοι οι πληθυσμοί	2022-2023 (2024-2026)	15.000		

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Στόχοι	Δράσεις ΑΓΡΙΟΠΙΔΑ (<i>R.r. baicalica</i>)	Φορέας Υλοποίησης	Αξιολόγηση/ Ιεράρχηση/ Σημαντικότητα	Αξιολόγηση/ Ιεράρχηση/ Σημαντικότητα	Αξιολόγηση/ Ιεράρχηση/ Σημαντικότητα	Αξιολόγηση/ Ιεράρχηση/ Σημαντικότητα	Αξιολόγηση/ Ιεράρχηση/ Σημαντικότητα	Αξιολόγηση/ Ιεράρχηση/ Σημαντικότητα	Αξιολόγηση/ Ιεράρχηση/ Σημαντικότητα	Αξιολόγηση/ Ιεράρχηση/ Σημαντικότητα	Αξιολόγηση/ Ιεράρχηση/ Σημαντικότητα	Αξιολόγηση/ Ιεράρχηση/ Σημαντικότητα
6	6.2	Επικοινωνία & εκπαίδευση	1,2,3	Διεξαγωγή ημερίδων ενημέρωσης για το είδος σε συγκεκριμένες ομάδες στόχους	ΥΠΕΝ	Μέτρια	Μεσοπρόθεσμη	Λαθροθέρια κύρια και όλες οι απειλές/πιέσεις (G10)	Όλοι οι πληθυσμοί	2022-2023 (2024-2026)	15.000	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός		
6	6.2	Επικοινωνία & εκπαίδευση	1	Διεξαγωγή σεμιναρίων σε ομάδες εθελοντών	ΥΠΕΝ	Μέτρια	Μεσοπρόθεσμη	Λαθροθέρια (G10)	Όλοι οι πληθυσμοί και ειδικά οι παραμεθόριοι	2022-2023	10.000				
6	6.3	Επικοινωνία & εκπαίδευση	1,3,5	Δημιουργία δικτύου ομάδων εθελοντών (κοινωνία των πολιτών- citizen sciences) σε εθνικό επίπεδο	ΥΠΕΝ	Υψηλή	Άμεση	Λαθροθέρια κύρια και όλες οι απειλές/πιέσεις (G10)	Όλοι οι πληθυσμοί	2021-2022 (2022-2026)	20.000				
6	6.3	Επικοινωνία & εκπαίδευση	1,3	Δημιουργία εφαρμογής (application) περιβαλλοντικής ερμηνείας-ενημέρωσης με θέμα το αγρίδιδο και τα ορεινά οικοσυστήματα.	ΥΠΕΝ	Μέτρια	Μεσοπρόθεσμη	Λαθροθέρια κύρια και όλες οι απειλές/πιέσεις (G10)	Όλοι οι πληθυσμοί με έμφαση εκείνους με αυξημένη οικουριστική επισκεψιμότητα (Ολυμπός, Τύμφη, Φρακτό)	2024 (2025-2026)	15.000				
6	6.3	Επικοινωνία & εκπαίδευση	1,3	Παραγωγή βιβλίου-λευκώματος για το	ΥΠΕΝ	Υψηλή	Άμεση	Όλες οι απειλές/πιέσεις	Γενικά	2021 (2022-2026)	30.000				

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Στόχοι	Δράσεις Αγριοπλάο (R.r. baicalica)	Φορέας Υποστήριξης	Αξιολόγηση/Ιεράρχηση/Σημαντικότητα	Αξιολόγηση/Αφάρδεια/Εφαρμογή	Συνάφηση/Συνεπείθεια/Απειλές/Πιέσεις	Πληθυσμός/Περιοχή	Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης	Ενδεικτικό Συνολικό Κόστος (€)	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προπολογισμός Πρακτολόγησης
6	6.3	Επικοινωνία & εκπαίδευση	1,3	είδος και τα ενδιαιτήματά του Παραγωγή υλικού ενημέρωσης (φυλλάδια, αφίσσα, αυτοκόλλητο)	ΥΠΕΝ	Μέτρια	Μεσοπρόθεσμη	Όλες οι απειλές/πιέσεις	Γενικά	2022 (2023-2026)	15.000		
6	6.3	Επικοινωνία & εκπαίδευση	1,3	Παραγωγή ντοκιμαντέρ και σύντομων ενημερωτικών σποτ	ΥΠΕΝ ΜΕ ΚΠΠΕ ΚΑΙ ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ	Υψηλή	Άμεση	Όλες οι απειλές/πιέσεις	Γενικά	2021 (2022-2026)	30.000		
6	6.3	Επικοινωνία & εκπαίδευση	1,3	Κατασκευή και τοποθέτηση ενημερωτικών-εργηνοεργατικών πινακίδων	ΥΠΕΝ/ ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ / ΔΥ	Μέτρια	Μεσοπρόθεσμη	Λαθροθέρια κύρια και όλες οι απειλές/πιέσεις	Όλοι οι πληθυσμοί	2023 (2024-2026)	30.000		
6	6.3	Επικοινωνία & εκπαίδευση	1,3,5	Τοποθέτηση ειδικής σήμανσης παρούσας του είδους σε επιλεγμένες θέσεις και επισήμανση προσοχής για αποφυγή κατά λάθος θήρευσης	ΥΠΕΝ/ ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ / ΔΥ/ ΚΟ	Μέτρια	Μεσοπρόθεσμη	(G10) Λαθροθέρια	Όλοι οι πληθυσμοί	2022 (2023-2026)	30.000		

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Στόχοι	Δράσεις Αγριολιπίδιο (R.r. balcanica)	Φορέας Υποβολής	Αξιολόγηση/ Ιεράρχηση/ Σημαντικότητα	Αξιολόγηση/ Ιεράρχηση/ Αμεσότητα	Συνάρτηση/ Συσχέτιση με τις υποστηρίξιμες πιέσεις	Πληθυσμός/ Περσόνη	Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης	Ενδεικτικό Συνολικό Κόστος (€)	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός
7	7.1	7.1.1	1,35	Διεξαγωγή συνεδρίου για το Βαλκανικό αγριολίδο με έμφαση στην προστασία και διαχείριση των διασυνοριακών πληθυσμών του	ΥΠΕΝ/ ΔΥ/ ΦΔ ΠΠ/ ΟΦΥΠΕΚΑ / ΚΟ	Υψηλή	Άμεση	(Χο) Απειλές και πιέσεις έξω από το κράτος μέλος/ (Χε) Απειλές και πιέσεις έξω από την επικράτεια της ΕΕ/ (G10) Λαθροθηρία	Όλοι οι παραμεθόριοι/ διασυνοριακοί πληθυσμοί	2021-2022 (2022- 2026)	20.000		
7	7.1	7.1.2	1,35	Σύσταση μικτών επιτροπών για τη διαχείριση διακρατικών πληθυσμών του είδους ανά δύο χώρες (Ελλάδα- Αλβανία, Ελλάδα- Βόρεια Μακεδονία, Ελλάδα- Βουλγαρία).	ΥΠΕΝ/ ΔΥ σε συνεργασία με ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ και ΣΤΡΑΤΟ	Υψηλή	Άμεση	(Χο) Απειλές και πιέσεις έξω από το κράτος μέλος/ (Χε) Απειλές και πιέσεις έξω από την επικράτεια της ΕΕ/ (G10) Λαθροθηρία	Όλοι οι παραμεθόριοι/ διασυνοριακοί πληθυσμοί	2021-2022 (2022- 2026)	20.000		
7	7.1	7.1.3	1	Σύνταξη και εφαρμογή σχεδίου άμεσης παρέμβασης σε περιπτώσεις κρούσματος λαθροθηρίας στη διασυνοριακή ζώνη	ΥΠΕΝ/ ΔΥ σε συνεργασία με ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ και ΣΤΡΑΤΟ	Υψηλή	Άμεση	(Χο) Απειλές και πιέσεις έξω από το κράτος μέλος/ (Χε) Απειλές και πιέσεις έξω από την επικράτεια της ΕΕ/ (G10) Λαθροθηρία	Όλοι οι παραμεθόριοι/ διασυνοριακοί πληθυσμοί	2022 (2022- 2026)	6.000		

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Στόχοι	Δράσεις ΑΓΡΟΓΙΔΙΟ (R.r. <i>Balkanica</i>)	Φορέας Υποστήριξης	Άξιοποίηση/ Ιεράρχηση/ Σημαντικότητα	Άξιοποίηση/ Ιεράρχηση/ Μέτρια	Μεσοπρόθε ση	Εφαρμογή/ Συνέντευξη με τις υφιστάμενες αρμόδιες παιδείας	Πληθυσμός/ Περσική Εφαρμογή	Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης	Ενδεικτικό Συνολικό Κόστος (€)	Ενδεικτικές Πηγές Χρηματοδότησης	Ενδεικτικός Προϋπολογισμός
7	7.1	7.1.4	1	Κοινή έκδοση- επιστημονική αναφορά για το είδος και τα ενδιαιτήματά τους στις 4 χώρες των Νότιων Βαλκανίων	ΥΠΕΝ	Μέτρια	Μεσοπρόθε ση	(Χο) Απειλές και πιέσεις έξω από το κράτος μέλος/ (Χε) Απειλές και πιέσεις έξω από την επικράτεια της ΕΕ/ (G10) Λαθροθέρια	Όλοι οι παρμεθόριοι/ διασυνοριακοί πληθυσμοί	2023 (2024- 2026)	15.000			
7	7.2	7.2.1	1	Κοινή εκδόση εκλαϊκευμένου βιβλίου για το είδος και τα ενδιαιτήματά του στις 4 χώρες των Νότιων Βαλκανίων	ΥΠΕΝ	Μέτρια	Μεσοπρόθε ση	(Χο) Απειλές και πιέσεις έξω από το κράτος μέλος/ (Χε) Απειλές και πιέσεις έξω από την επικράτεια της ΕΕ/ (G10) Λαθροθέρια	Όλοι οι παρμεθόριοι/ διασυνοριακοί πληθυσμοί	2023 (2024- 2026)	20.000			
7	7.2	7.2.2	1	Παραγωγή κοινού ντοκιμαντέρ για το είδος και τα ενδιαιτήματά του στις 4 χώρες των Νότιων Βαλκανίων	ΥΠΕΝ	Μέτρια	Μεσοπρόθε ση	(Χο) Απειλές και πιέσεις έξω από το κράτος μέλος/ (Χε) Απειλές και πιέσεις έξω από την επικράτεια της ΕΕ/ (G10) Λαθροθέρια	Όλοι οι παρμεθόριοι/ διασυνοριακοί πληθυσμοί	2023 (2024- 2026)	30.000			

ΣΤΟΧΟΙ

1. Βελτίωση της πληθυσμιακής κατάστασης και επίτευξη ανοδικής πληθυσμιακής τάσης
2. Βελτίωση κατάστασης διατήρησης χαρακτηριστικών ενδιαιτήματος σημαντικών για τα είδη
3. Διατήρηση ή /και αύξηση της γεωγραφικής εξάπλωσης & του εύρους εξάπλωσης
4. Επίτευξη ικανής έκτασης και καταλληλότητας ενδιαιτήματος για τα είδη στη ζώνη εξάπλωσής τους
5. Προσδιορισμός κρίσιμων ζωνών και διασφάλιση συνδεσιμότητας μεταξύ επιμέρους περιοχών εξάπλωσης του είδους

* σε παρένθεση το χρονικό διαστημα υλοποίησης των μέτρων που θα καθορισθούν βάσει μελέτης, ** εκτός παρένθεσης το χρονικό διάστημα εκπόνησης μελέτης ή άλλων απαραίτητων εργασιών προτού αρχίσει η εφαρμογή του μέτρου.

Παράρτημα IV: Πίνακας Μέτρων & Δεικτών Παρακολούθησης/ Αξιολόγησης

Πίνακας IV-1. ΠΙΝΑΚΑΣ ΜΕΤΡΩΝ & ΔΕΙΚΤΩΝ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ/ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Μέτρο	Δράση	Δέση Μέτρων	Δράσεις ΑΓΡΙΟΠΛΟ (R.r. <i>balcanica</i>)	Δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Ειδικοί δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Δείκτες παρακολούθησης της αποτελεσματικότητας του έργου-αξιολόγηση
1	1.1	Πληθυσμιακή διατήρηση & βελτίωση	Εκτόνωση μελέτης καθορισμού φέρουσας ικανότητας σε κάθε γεωγραφική περιοχή όπου υπάρχει πληθυσμός του είδους, θα προσδιοριστεί κατά πόσο οι διαθέσιμοι λιβαδικοί τύποι επαρκούν για τον πληθυσμό του αγριόγιδου και των ανταγωνιστών του (αγελάδες κ.λπ.) λαμβάνοντας υπόψη τη βιοκοινωνότητα των λιβαδικών τύπων και τη βοσκοφάρτυση τόσο από αγροτικά όσο και από άγρια χορτοφάγα ζώα	Πορεία υλοποίησης φυσικού αντικεμένου		Αύξηση αριθμού ατόμων κατά τις καταμετρήσεις του (των) πληθ. μεγέθους (-ων)
1	1.2	Πληθυσμιακή διατήρηση & βελτίωση	Επώπτευση & παρακολούθηση της χωρικής και χρονικής παρουσίας μέρους των πληθυσμών του είδους	Ετήσιες, ενδιάμεση και τελική αναφορά		Αύξηση αριθμού ατόμων κατά τις καταμετρήσεις του (των) πληθ. μεγέθους (-ων)
1	1.2	Πληθυσμιακή διατήρηση & βελτίωση	Δημιουργία και ενεργοποίηση αποτελεσματικών δομών εποπτείας- φυλάξης	Αγορά εξοπλισμού/ Εκθέσεις κίνησης προσωπικού/ Ετήσιες, ενδιάμεση και τελική αναφορά	Αριθμός ελέγχων σε περιοχές αγριόγιδου/ Αριθμός συλλήψεων που σχετίζονται με περιστατικά λαθροθηρίας αγριόγιδου	Αύξηση αριθμού ατόμων κατά τις καταμετρήσεις του (των) πληθ. μεγέθους (-ων)

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Δράσεις ΑΓΡΙΟΠΙΔΟ (<i>R.r. balcanica</i>)	Δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Ειδικό δείκτης παρακολούθησης της προόδου του έργου	Δείκτες παρακολούθησης της αποτελεσματικότητας του έργου- αξιολόγηση
1	1.2	Πληθυσμιακή διατήρηση & βελτίωση	Εκπόνηση μελέτης και εφαρμογή Σχεδίου φύλαξης για την παράνομη θήρευση	Πορεία υλοποίησης Σχεδίου- Παραδοτέο		Αύξηση αριθμού ατόμων κατά τις καταμετρήσεις του (των) πληθ. μεγέθους (-ων)
1	1.2	Πληθυσμιακή διατήρηση & βελτίωση	Διενέργεια περιπολιών στις παραμεθόριες περιοχές διασυνδριακών πληθυσμών του είδους	Εκθέσεις κίνησης προσωπικού	Αριθμός ελέγχων σε περιοχές αγριόγιδου/ Αριθμός συλλήψεων που σχετίζονται με περιστατικά λαθροθηρίας αγριόγιδου	Αύξηση αριθμού ατόμων κατά τις καταμετρήσεις του (των) πληθ. μεγέθους (-ων)
1	1.2	Πληθυσμιακή διατήρηση & βελτίωση	Πιλοτική εφαρμογή μηχανισμών πρόληψης και περιορισμού λαθροθηρίας	Αγορά εξοπλισμού/ Ετήσιες, ενδιάμεση και τελική εκθέσεις προόδου	Αριθμός περιστατικών που εντοπίστηκαν	Αύξηση αριθμού ατόμων κατά τις καταμετρήσεις του (των) πληθ. μεγέθους (-ων)
1	1.3	Πληθυσμιακή διατήρηση & βελτίωση	Καταγραφή της γενετικής ταυτότητας και ποικιλομορφίας του κάθε πληθυσμού του είδους	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο		Εφαρμογή των αποτελεσμάτων/ προτάσεων της δράσης

Μέτρο	Δράση	Δέση Μέτρων	Δράσεις ΑΓΡΙΟΓΙΔΙΟ (<i>R.r. balcanica</i>)	Δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Ειδικοί δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Δείκτες παρακολούθησης της αποτελεσματικότητας του έργου- αξιολόγηση
1	1.3	Πληθυσμιακή διατήρηση & βελτίωση	Ταυτοποίηση του γενετικού προφίλ του είδους στην Ροδόπη (Δάσος Φρακτού) και συσχέτιση αυτού με Ευρωπαϊκούς πληθυσμούς άλλων υποείδων του ίδιου είδους	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο		Εφαρμογή των αποτελεσμάτων της δράσης
1	1.3	Πληθυσμιακή διατήρηση & βελτίωση	Ταυτοποίηση του γενετικού προφίλ και των ιδιαιτεροτήτων του πληθυσμού του είδους στο όρος Όλυμπος.	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο		Εφαρμογή των αποτελεσμάτων/ προτάσεων της δράσης
1	1.4	Πληθυσμιακή διατήρηση & βελτίωση	Σύνταξη Σχεδίου καταγραφής ασθενειών του είδους.	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο		Εφαρμογή των αποτελεσμάτων/ προτάσεων της δράσης
1	1.4	Πληθυσμιακή διατήρηση	Ενέργειες διάγνωσης και αποσαφήνισης της υφιστάμενης ασθένειας με εμφανή συμπτώματα στο δέρμα- τρίχωμα των ατόμων του είδους, η οποία έχει εντοπιστεί στην χαράδρα του Αώου	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο		Εφαρμογή των αποτελεσμάτων/ προτάσεων της δράσης
1	1.4	Πληθυσμιακή διατήρηση	Σύνταξη Σχεδίου άμεσης παρέμβασης σε περίπτωση εντοπισμού τραυματισμένων ή άρρωστων η νεκρών ατόμων	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο		Εφαρμογή των αποτελεσμάτων/ προτάσεων της δράσης

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Δράσεις ΑΓΡΙΟΓΙΔΙΟ (<i>R.r. balcanica</i>)	Δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Ειδικοί δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Δείκτες παρακολούθησης της αποτελεσματικότητας του έργου-αξιολόγηση
1	1.4	Πληθυσμιακή διατήρηση	Μελέτη διερεύνησης σχέσεων μεταξύ αγριόγιδου και λύκου.	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο		Εφαρμογή των αποτελεσμάτων/ προτάσεων της δράσης
2	2.1	Διατήρηση ενδιαιτημάτων	Σύνταξη Σχεδίου Δράσης της αλληλεπίδρασης πληθυσμών αγριόγιδου και κτηνοτροφικών ζώων	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο	Εφαρμογή των αποτελεσμάτων/ προτάσεων της δράσης	Συνέχιση της παρουσίας ατόμων του είδους στις σημερινές περιοχές εξάπλωσης και παρουσία σε νέες περιοχές
2	2.1	Διατήρηση ενδιαιτημάτων	Σύνταξη οδηγιών καθορισμού ανώτερου επιπέδου φέρουσας ικανότητας για τα κτηνοτροφικά ζώα στα ενδιαιτήματα του αγριόγιδου	Αριθμός ΔΣ βόσκησης όπου έχει ενσωματωθεί η πληροφορία και υποδείξεις για τον τοπικό πληθυσμό του αγριόγιδου	Εφαρμογή των αποτελεσμάτων/ προτάσεων της δράσης	Συνέχιση της παρουσίας ατόμων του είδους στις σημερινές περιοχές εξάπλωσης
2	2.1	Διατήρηση ενδιαιτημάτων	Περιορισμός της δραστηριότητας της κτηνοτροφίας σε τμήμα της εξάπλωσης του πληθυσμού του είδους στο όρος Τύμφη.	Λήψη νομοθετικής ρύθμισης		Συχνότερη παρουσία ατόμων του είδους στις σημερινές περιοχές εξάπλωσης & επαύξηση του πλ. μεγέθους.

Μέτρο	Δράση	Δέση Μέτρων	Δράσεις ΑΓΡΙΟΓΛΙΟ (<i>R.r. balcanica</i>)	Δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Ειδικοί δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Δείκτες παρακολούθησης της αποτελεσματικότητας του έργου- αξιολόγηση
2	2.1	Διατήρηση ενδιαιτημάτων	Περιορισμός της δραστηριότητας της κτηνοτροφίας βοοειδών σε τμήμα του όρους Σμόλικας	Λήψη νομοθετικής ρύθμισης		Συχνότερη παρουσία ατόμων του είδους στις σημερινές περιοχές εξάπλωσης & επαύξηση του πλ. μεγέθους.
2	2.2	Διατήρηση ενδιαιτημάτων	Εφαρμογή περιορισμού της χρήσης υφιστάμενων δασικών και ορεινών δρόμων	Αριθμός εγκατασταθέντων οδοφραγμάτων/ Αριθμός εγκατασταθέντων οδοφραγμάτων σε λειτουργία		Συχνότερη παρουσία ατόμων του είδους στις σημερινές περιοχές εξάπλωσης & επαύξηση του πλ. μεγέθους.
2	2.2	Διατήρηση ενδιαιτημάτων	Σχέδιο δράσης για την διατήρηση περιοχών άνευ δρόμων που επικαλύπτονται με ενδιαιτήματα του είδους	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο	Εφαρμογή των αποτελεσμάτων/ προτάσεων της δράσης	Συνέχιση της παρουσίας ατόμων του είδους στις σημερινές περιοχές εξάπλωσης και παρουσία του σε νέες περιοχές
2	2.3	Διατήρηση ενδιαιτημάτων	Σχέδιο Δράσης για τις δραστηριότητες αναψυχής στα ενδιαιτήματα του είδους με εστίαση στα κρίσιμα ενδιαιτήματα.	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο	Εφαρμογή των αποτελεσμάτων/ προτάσεων της δράσης	Συνέχιση της παρουσίας ατόμων του είδους στις σημερινές περιοχές εξάπλωσης και παρουσία του σε νέες περιοχές

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Δράσεις ΑΓΡΙΟΓΙΔΟ (R.r. balcanica)	Δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Ειδικοί δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Δείκτες παρακολούθησης της αποτελεσματικότητας του έργου-αξιολόγηση
2	2.4 2.4.1	Διατήρηση ενδιαιτημάτων	Δημιουργία θέσεων παροχής ύδατος σε επιλεγμένα σημεία για τον κάθε πληθυσμό του είδους.	Αριθμός κατασκευασθέντων θέσεων παροχής ύδατος/ Αριθμός συντηρούμενων θέσεων παροχής ύδατος		Συχνότερη παρουσία ατόμων του είδους στις σημερινές περιοχές εξάπλωσης & επαύξηση του πλ. μεγέθους.
3	3.1 3.1.1	Διατήρηση ζώνη εξάπλωσης	Σύνταξη χάρτη καταλληλότητας του ενδιαιτήματος για το είδος σε εθνική κλίμακα (ηπειρωτική Ελλάδα) με μοντελοποίηση των κύριων παραμέτρων των οικολογικών απαιτήσεων αυτού.	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο	Εφαρμογή των αποτελεσμάτων/ προτάσεων της δράσης	Συνέχιση της παρουσίας ατόμων του είδους στις σημερινές περιοχές εξάπλωσης και παρουσία του σε νέες περιοχές
3	3.1 3.1.2	Διατήρηση ζώνη εξάπλωσης	Σχέδιο Δράσης για την εξασφάλιση ικανοποιητικής και ορθά κατανεμημένης έκτασης με περιοριστικούς όρους στην εξάσκηση της δραστηριότητας του κυνηγίου σε σχέση με την εξάπλωση του είδους.	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο	Αριθμός αποφάσεων τροποποίησης/ κηρύξης ΚΑΖ ή άλλων περιοχών ειδικών ρυθμίσεων θήρας	Συχνότερη παρουσία ατόμων του είδους στις σημερινές περιοχές εξάπλωσης & επαύξηση του πλ. μεγέθους.
3	3.1 3.1.3	Διατήρηση ζώνη εξάπλωσης	Σχέδιο Δράσης σε περιπτώσεις εκπόνησης μεγάλων κατασκευαστικών έργων στο εύρος κατανομής του είδους.	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο	Εφαρμογή των αποτελεσμάτων/ προτάσεων της δράσης	Συνέχιση της παρουσίας ατόμων του είδους στις σημερινές περιοχές εξάπλωσης και παρουσία του σε νέες περιοχές

Μέτρο	Δράση	Δέσημ Μέτρων	Δράσεις ΑΓΡΙΟΓΙΔΟ (<i>R.r. balcanica</i>)	Δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Ειδικοί δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Δείκτες παρακολούθησης της αποτελεσματικότητας του έργου- αξιολόγηση
3	3.2	3.2.1	Εγκατάσταση νέων πληθυσμών με τεχνητή μεταφορά ατόμων από άλλους εύρωστους πληθυσμούς του είδους.	Αναφορές προόδου έργου	Αρ. μετακινούμενων ζώων/ αρ. νέων πληθυσμών του είδους	Επιτυχής εγκατάσταση του νέου πληθυσμού
3	3.2	3.2.2	Ενδυνάμωση πολύ μικρών και απομονωμένων πληθυσμών με τεχνητή μεταφορά περιορισμένου αριθμού ατόμων από άλλους πληθυσμούς.	Αναφορές προόδου έργου	Αρ. μετακινούμενων ζώων/ αρ. πληθυσμών δεκτών ατόμων του είδους	Επιτυχή προσαρμογή των εισαχθέντων ατόμων στον πληθυσμό δέκτη

	Μέτρο	Δράση	Δέση Μέτρων	Δράσεις ΑΓΡΙΟΠΤΙΔΟ (<i>R.r. balcanica</i>)	Δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Ειδικοί δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Δείκτες παρακολούθησης της αποτελεσματικότητας του έργου- αξιολόγηση
4	4.1	4.1.1	Θεσμικό πλαίσιο	Σύνταξη έκθεσης αναφορικά με την υφιστάμενη νομοθεσία για το είδος και προτάσεις βελτίωσης αυτής.	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο	Εφαρμογή των αποτελεσμάτων/ προτάσεων της δράσης/ Αριθμός δικαστικών αποφάσεων που εκδόθηκαν και ποινές που επιβλήθηκαν	Αύξηση αριθμού ατόμων κατά τις καταμετρήσεις του ΠΜ των πληθυσμών
4	4.1	4.1.2	Θεσμικό πλαίσιο	Σύνταξη έκθεσης αναφορικά με τη χρήση ταυτοποίησης DNA σε περιπτώσεις παράνομης θήρευσης.	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο	Εφαρμογή των αποτελεσμάτων/ προτάσεων της δράσης/ Αριθμός δικαστικών περιστατικών όπου έγινε χρήση διαδικασίας ελεγχου DNA	Αύξηση αριθμού ατόμων κατά τις καταμετρήσεις του ΠΜ των πληθυσμών
4	4.1	4.1.3	Θεσμικό πλαίσιο	Σύνταξη έκθεσης για το ηλεκτρονικό έγκλημα.	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο	Μείωση περιστατικών ανάρτησης στο διαδίκτυο με τρόπαια αγριόγιδου	Αύξηση αριθμού ατόμων κατά τις καταμετρήσεις του ΠΜ των πληθυσμών

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Δράσεις ΑΓΡΙΟΓΙΔΟ (<i>R.r. balcanica</i>)	Δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Ειδικοί δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Δείκτες παρακολούθησης της αποτελεσματικότητας του έργου- αξιολόγηση
4	4.1	Θεσμικό πλαίσιο	Διατύπωση Οδηγιών για την αποφυγή αρνητικών επιπτώσεων εξαιτίας ειδικών τροποποιήσεων στη ρύθμιση της θήρας	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο	Μη λήψη επιπρόσθετων μέτρων για την εντατικοποίηση της θήρας τριχωτών σε περιοχές με αγριόγίδα	Αύξηση αριθμού ατόμων κατά τις καταμετρήσεις του ΠΜ των πληθυσμών
4	4.2	Θεσμικό πλαίσιο	Ίδρυση ΚΑΖ στον Γράμμο (ΠΕ Ιωαννίνων (ή και Καστοριάς)) στις κύριες περιοχές όπου το είδος ενδιαιτάται.	Λήψη Νομοθετικής απόφασης		Συνέχιση της παρουσίας ατόμων του είδους στις σημερινές περιοχές εξάπλωσης/ Αύξηση αριθμού ατόμων κατά τις καταμετρήσεις του ΠΜ των πληθυσμών
4	4.2	Θεσμικό πλαίσιο	Ίδρυση ΚΑΖ στα Βαρδούσια	Λήψη Νομοθετικής απόφασης		Συνέχιση της παρουσίας ατόμων του είδους στις σημερινές περιοχές εξάπλωσης και επανεμφάνισή τους σε περιοχές που ενδεχομένως έχουν εγκαταλειφθεί από αυτά λόγω της συρρίκνωσης της ΕΚΠ

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Δράσεις ΑΓΡΙΟΠΙΔΟ (<i>R.r. balcanica</i>)	Δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Ειδικοί δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Δείκτες παρακολούθησης της αποτελεσματικότητας του έργου-αξιολόγηση
4	4.2	Θεσμικό πλαίσιο	Ίδρυση ΚΑΖ στη Γραμμένη Οξιά	Λήψη Νομοθετικής απόφασης		Συνέχιση της παρουσίας ατόμων του είδους στις σημερινές περιοχές εξάπλωσης/ Αύξηση αριθμού ατόμων κατά τις καταμετρήσεις του ΓΠΜ των πληθυσμών
4	4.2	Θεσμικό πλαίσιο	Ίδρυση ΚΑΖ στον Παρνασσό (στον κύριο πυρήνα όπου το είδος ενδιαιτάται).	Λήψη Νομοθετικής απόφασης		Συνέχιση της παρουσίας ατόμων του είδους στις σημερινές περιοχές εξάπλωσης/ Αύξηση αριθμού ατόμων κατά τις καταμετρήσεις του ΓΠΜ των πληθυσμών
5	5.1	Παρακολούθηση	Δημιουργία και διατήρηση βάσης δεδομένων με στοιχεία για την παρουσία και την κατάσταση των καταγεγραμμένων πληθυσμών του είδους	Αριθμός εισροών στη ΒΔ		Συνέχιση της παρουσίας ατόμων του είδους στις σημερινές περιοχές κατανόησης και παρουσία τους σε νέες περιοχές
5	5.2	Παρακολούθηση	Παρακολούθηση της μεταβολής του πληθυσμιακού μεγέθους του κάθε πληθυσμού.	Περιοδική, ετήσια, ενδιάμεση και τελική αναφορά		Αύξηση αριθμού ατόμων κατά τις καταμετρήσεις του ΓΠΜ των πληθυσμών
5	5.2	Παρακολούθηση	Παρακολούθηση της χωρικής και χρονικής παρουσίας του είδους με χρήση αυτόματων καταγραφικών μηχανημάτων	Περιοδική, ετήσια, ενδιάμεση και τελική αναφορά	Αριθμός grid 2Χ2 με παρουσία είδους	Συνέχιση της παρουσίας ατόμων του είδους στις σημερινές περιοχές εξάπλωσης και παρουσία τους σε νέες περιοχές
5	5.3	Παρακολούθηση	Παρακολούθηση της υλοποίησης του ΕΣΔ	Περιοδική, ετήσια, ενδιάμεση και τελική αναφορά	Οι αναφορές των επιμέρους παραδοτέων	Η επίτευξη των στόχων των επιμέρους παραδοτέων

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Δράσεις ΑΓΡΙΟΓΙΔΙΟ (<i>R.r. balcanica</i>)	Δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Ειδικό δείκτης παρακολούθησης της προόδου του έργου	Δείκτες παρακολούθησης της αποτελεσματικότητας του έργου-αξιολόγηση
6	6.1	Επικοινωνία & εκπαίδευση	Παραγωγή εκπαιδευτικού εγχειριδίου αναγνώρισης του είδους στο πεδίο	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο	Αριθμός αντιτύπων που έχει διανεμηθεί	Αριθμός στελεχών υπηρεσιών, φορέων κτλ που το χρησιμοποιούν
6	6.1	Επικοινωνία & εκπαίδευση	Ανάπτυξη εκπαιδευτικού «πακέτου» περιβαλλοντικής εκπαίδευσης	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο	Υλοποίηση πακέτου περιβαλλοντικής εκπαίδευσης/ Παραδοτέο	Αριθμός ΚΠΕ που το χρησιμοποιούν, αριθμός σχολικών ομάδων που το επιλέγουν, αριθμός ΦΔ ΠΠ που το χρησιμοποιούν
6	6.2	Επικοινωνία & εκπαίδευση	Διεξαγωγή σεμιναρίων εκπαίδευσης-ενημέρωσης στο προσωπικό υπηρεσιών και φορέων	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο	Αριθμός σεμιναρίων και αριθμός συμμετεχόντων	Αριθμός στελεχών που συμμετέχουν σε δράσεις για το είδος
6	6.2	Επικοινωνία & εκπαίδευση	Διεξαγωγή ημερίδων ενημέρωσης για το είδος σε συγκεκριμένες ομάδες στόχους	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο	Αριθμός σεμιναρίων και αριθμός συμμετεχόντων	Αύξηση αριθμού ατόμων κατά τις καταμετρήσεις του ΓΠΜ των πληθυσμών
6	6.2	Επικοινωνία & εκπαίδευση	Διεξαγωγή σεμιναρίων σε ομάδες εθελοντών	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Παραδοτέο	Αριθμός σεμιναρίων και αριθμός συμμετεχόντων	Αριθμός ατόμων που συμμετέχουν σε δράσεις
6	6.3	Επικοινωνία & εκπαίδευση	Δημιουργία δικτύου ομάδων εθελοντών (κοινωνία των πολιτών- citizen sciences) σε εθνικό επίπεδο	Πορεία υλοποίησης εφαρμογής/ Παραδοτέο	Αριθμός ατόμων που συμμετέχουν στο δίκτυο	Αριθμός εσραρών πληροφοριών στην βάση της εφαρμογής.

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Δράσεις ΑΓΡΙΟΓΙΔΟ (<i>R.r. balcanica</i>)	Δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Ειδικοί δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Δείκτες παρακολούθησης της αποτελεσματικότητας του έργου- αξιολόγηση
6	6.3 6.3.2	Επικοινωνία & εκπαίδευση	Δημιουργία εφαρμογής (application) περιβαλλοντικής ερμηνείας- ενημέρωσης με θέμα το αγρίογίδο και τα ορεινά οικοσυστήματα.	Πορεία υλοποίησης εφαρμογής/ Παραδοτέο	Αριθμός περιοχών που θα χρησιμοποιήσουν την εφαρμογή/	Αριθμός επισκεπτών που θα εγκαταστήσουν την εφαρμογή
6	6.3 6.3.3	Επικοινωνία & εκπαίδευση	Παραγωγή βιβλίου- λευκώματος για το είδος και τα ενδιαφετήματά του	Πορεία υλοποίησης έκδοσης βιβλίου- παραδοτέο	Αριθμός εκδοθέντων αντιτύπων	Αριθμός διανεμηθέντων αντιτύπων
6	6.3 6.3.4	Επικοινωνία & εκπαίδευση	Παραγωγή υλικού ενημέρωσης (φυλλάδια, αφίσσα, αυτοκόλλητο)	Παραγωγή υλικού	Αριθμός αντιτύπων	Αριθμός διανεμηθέντων αντιτύπων
6	6.3 6.3.5	Επικοινωνία & εκπαίδευση	Παραγωγή ντοκιμαντέρ και σύντομων ενημερωτικών σποτ	Δημιουργία ντοκιμαντέρ- σποτ παραδοτέο		Αριθμός προβολών σε κανάλια και social media
6	6.3 6.3.6	Επικοινωνία & εκπαίδευση	Κατασκευή και τοποθέτηση ενημερωτικών-ερμηνευτικών πινακίδων	Πορεία υλοποίησης εφαρμογής/ Παραδοτέο	Αριθμός πινακίδων που θα κατασκευαστούν και τοποθετηθούν	Αριθμός πινακίδων που δεν θα βανδαλιστούν
6	6.3 6.3.7	Επικοινωνία & εκπαίδευση	Τοποθέτηση ειδικής σήμανσης παρουσίας του είδους σε επιλεγμένες περιοχές και επισήμανση προσοχής για αποφυγή κατά λάθος θήρευσης	Πορεία υλοποίησης εφαρμογής/ Παραδοτέο	Αριθμός πινακίδων που θα κατασκευαστούν και τοποθετηθούν	Αριθμός πινακίδων που δεν θα βανδαλιστούν
7	7.1 7.1.1	Διακρατική συνεργασία	Διεξαγωγή συνεδρίου για το Βαλκανικό αγρίογίδο με έμφαση στην προστασία και διαχείριση των διασυνοριακών πληθυσμών του	Πορεία υλοποίησης δράσης/ Διεξαγωγή συνεδρίου	Αριθμός συμμετεχόντων & % αντιπροσώπηση από κάθε χώρα	Σύσταση και λειτουργία μικτών διακρατικών επιτροπών
7	7.1 7.1.2	Διακρατική συνεργασία	Σύσταση μικτών επιτροπών για τη διαχείριση των διακρατικών πληθυσμών του είδους ανά δύο χώρες (Ελλάδα- Αλβανία, Ελλάδα- Βόρεια Μακεδονία, Ελλάδα- Βουλγαρία).	Αποφάσεις σύστασης επιτροπών	Αριθμός στελεχών που συμμετέχουν	Αριθμός υλοποιηθέντων συναντήσεων

Μέτρο	Δράση	Δέσμη Μέτρων	Δράσεις ΑΓΡΙΟΓΙΑΣ (<i>R.r. balcanica</i>)	Δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Ειδικοί δείκτες παρακολούθησης της προόδου του έργου	Δείκτες παρακολούθησης της αποτελεσματικότητας του έργου-αξιολόγηση
7	7.1	Διακρατική συνεργασία	Σύνταξη και εφαρμογή σχεδίου άμεσης παρέμβασης σε περιπτώσεις κρούσματος λαθροθηρίας στη διασυνοριακή ζώνη	Σύνταξη Σχεδίου άμεσης παρέμβασης	Αριθμός περιστατικών που το Σχέδιο τέθηκε σε εφαρμογή	Αριθμός περιστατικών με αποτελεσματικότητα
7	7.1	Διακρατική συνεργασία	Κοινή έκδοση-επιστημονική αναφορά για το είδος και τα ενδιαιτήματά τους στις 4 χώρες των Νότιων Βαλκανίων	Σύνταξη αναφοράς	Αριθμός αντιτύπων	Αριθμός υπηρεσιών/ φορέων στους οποίους θα διανεμηθεί
7	7.2	Διακρατική συνεργασία	Κοινή έκδοση εκλαϊκευμένου βιβλίου για το είδος και τα ενδιαιτήματά του στις 4 χώρες των Νότιων Βαλκανίων	Πορεία υλοποίησης έκδοσης βιβλίου- παραδοτέο	Αριθμός αντιτύπων	Αριθμός ατόμων που θα λάβουν το βιβλίο.
7	7.2	Διακρατική συνεργασία	Παραγωγή κοινού ντοκιμαντέρ για το είδος και τα ενδιαιτήματά του στις 4 χώρες των Νότιων Βαλκανίων	Πορεία παραγωγής ντοκιμαντέρ- παραδοτέο	Αριθμός χωρών στις οποίες θα διανεμηθεί	Αρ. προβολών σε δημόσιους χώρους

Παράρτημα V: Τοπικό Σχέδιο Παρακολούθησης Κατάστασης Πληθυσμού Αγριόγιδου (ΤΣΠΚΠΑ)

Σκοπός της σύνταξης και εφαρμογής ενός Τοπικού Σχεδίου Παρακολούθησης Κατάστασης Πληθυσμού Αγριόγιδου (ΤΣΠΚΠΑ) στο πλαίσιο του παρόντος ΕΣΔ είναι η συγκέντρωση και χρήση αξιόπιστων χρονοσειρών δεδομένων αναφορικά με τη γεωγραφική εξάπλωση, το πληθυσμιακό μέγεθος, την κατάσταση των ενδιαιτημάτων και τις πιέσεις/ απειλές που δέχεται ο τοπικός πληθυσμός του είδους, ώστε σε συσχέτιση με την πορεία υλοποίησης των μέτρων στο πλαίσιο του ΕΣΔ να γίνεται γνωστό κατά πόσο επιτυγχάνονται οι στόχοι που εξ αρχής τέθηκαν, παρέχοντας ενδεχομένως την δυνατότητα ανασχεδιασμού των μέτρων (τουλάχιστον στην Ζετία).

Οι μέθοδοι για τη συλλογή πρωτογενών δεδομένων παρακολούθησης για το αγριόγιδο που προτείνεται να ακολουθηθούν στην εφαρμογή ενός ΤΣΠΚΠΑ είναι οι εξής:

1. Καθορισμός και χρήση επιλεγμένων θέσεων πλεονεκτικής θέασης προς το ενδιαίτημα του είδους (Berducou et al 1982, Berducou 1983, Hussin et al. 1994).
2. Καθορισμός και χρήση επιλεγμένων πεζοπορικών διαδρομών πλεονεκτικής θέασης (ή διαδρομών με διαδοχικά σημεία πλεονεκτικής θέασης) εντός ή/ και προς το ενδιαίτημα του είδους (Berducou et al 1982, Berducou 1983, Hussin et al. 1994).
3. Διενέργεια πεζοπορικών διαδρομών εντός του ενδιαιτήματος του είδους.
4. Τοποθέτηση αυτόματων καταγραφικών.
5. Συνεντεύξεις με ανθρώπους της υπαίθρου.

Η παρακολούθηση του αγριόγιδου στο πεδίο στοχεύει: α. Στην οπτική καταγραφή ατόμων του είδους (άμεσες παρατηρήσεις) και β. Στην καταγραφή βιοδηλωτικών ιχνών (χνάρια και κοπρανοσωροί) των ατόμων του είδους (έμμεσες παρατηρήσεις). Οι προαναφερόμενοι μέθοδοι – εν συντομία- έχουν ως εξής:

1η Μέθοδος: Παρακολούθηση μιας συγκεκριμένης περιοχής από σταθερά σημεία πλεονεκτικής θέασης προς το ενδιαίτημα του είδους και καταγραφή μόνο των άμεσων παρατηρήσεων βάση συγκεκριμένου πρωτοκόλλου.

2η Μέθοδος: Διενέργεια πεζοπορικής διαδρομής πλησίον ή στο εσωτερικό του ενδιαιτήματος του είδους, ακολουθώντας καθορισμένο μονοπάτι ή κορυφογραμμή ή άλλης μορφής διάβαση με ταυτόχρονη παρατήρηση του πεδίου και καταγραφή τόσο των άμεσων όσο και των έμμεσων παρατηρήσεων. Κατά τη διενέργεια της διαδρομής γίνονται ολιγόλεπτες στάσεις σε καθορισμένα σημεία πλεονεκτικής θέασης τα οποία βρίσκονται κατά μήκος αυτής.

Όσον αφορά τις άμεσες παρατηρήσεις καταγράφεται σε κάθε περίπτωση το μέγεθος του κοπαδιού και γίνεται η κατάταξη τους σε κλάσεις ηλικίας και φύλου ως εξής: (α) κατσίκια: άτομα μικρότερα από ένα έτος ανεξαρτήτως φύλου, (β) χρονιάρικα (βετούλια): άτομα μεταξύ ενός και δύο ετών ανεξαρτήτως φύλου, (γ) θηλυκά μεγαλύτερα των δύο ετών (ενήλικα θηλυκά), (δ) αρσενικά μεγαλύτερα των δύο ετών (ενήλικα αρσενικά).

3η Μέθοδος: Διενέργεια πεζοπορικής διαδρομής στο εσωτερικό του ενδιαιτήματος του είδους ακολουθώντας καθορισμένο μονοπάτι ή κορυφογραμμή ή άλλης μορφής διάβαση με ταυτόχρονη καταγραφή μόνο των έμμεσων παρατηρήσεων και συμπληρωματικά των άμεσων παρατηρήσεων. Η μέθοδος αυτή διαφέρει από τις δύο προηγούμενες στο ότι δίνει βαρύτητα αποκλειστικά στις έμμεσες παρατηρήσεις και χρησιμοποιείται στο εσωτερικό των δασωμένων περιοχών όπου υπάρχει περιορισμός δυνατότητα εντοπισμού των ατόμων του είδους.

4η Μέθοδος: Η τοποθέτηση αυτόματων καταγραφικών είναι μια αξιόπιστη μέθοδος βάση της οποίας αντλούνται αξιόπιστες πληροφορίες για την παρουσία του είδους σε έναν συγκεκριμένο τόπο (θέση) για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Συνίσταται στην περίπτωση του αγριόγιδου να χρησιμοποιείται ένα σύνολο 10 καταγραφικών σε μια συγκεκριμένη περιοχή έκτασης περίπου 1- 4 km², η οποία περιοχή χαρακτηρίζεται από διακριτά όρια και περιλαμβάνει μία ή περισσότερες κορυφές ή κορυφογραμμές ή ράχες.

5η Μέθοδος: Η διεξαγωγή συνεντεύξεων με ερωτηματολόγιο όσον αφορά το είδος δεν θεωρείται από μόνη της μια αξιόπιστη μέθοδος για την εξαγωγή ασφαλώς συμπερασμάτων σχετικά με τις τάσεις ενός πληθυσμού αγριόγιδου. Ωστόσο μερικές φορές αντλούνται σημαντικές πληροφορίες.

Το αγριόγιδο χρησιμοποιεί τόσο «ανοιχτές», δηλαδή ελεύθερες από βλάστηση περιοχές όσο και «κλειστές», δηλαδή δασωμένες περιοχές. Για την παρακολούθηση του αγριόγιδου σε ανοιχτές εκτάσεις: προτείνεται η χρήση των δύο πρώτων μεθόδων που βασίζονται σχεδόν αποκλειστικά στην καταγραφή της παρουσίας του αγριόγιδου με οπτικά μέσα (γυμνός οφθαλμός, κιάλια, τηλεσκόπια, φωτογραφικές μηχανές με τηλεφακό και βιντεοκάμερες), ενώ η βάση δεδομένων συμπληρώνεται και με την καταγραφή βιοδηλωτικών ιχνών εφόσον εντοπιστούν. Για την παρακολούθηση του αγριόγιδου σε κλειστές περιοχές: προτείνεται η χρήση της 3ης και της 4ης μεθόδου που δεν βασίζονται στην οπτική σάρωση μεγάλων περιοχών, αλλά μόνο κοντινών αποστάσεων. Η 3η μέθοδος αφορά την καταγραφή βιοδηλωτικών ιχνών σε απόσταση λίγων μέτρων από τον παρατηρητή κατά μήκος της πεζοπορικής διαδρομής, ενώ η 4η την αποτύπωση της παρουσίας του είδους στο καταγραφικό μηχάνημα σε μικρή απόσταση από αυτό (έως 15 m).

Η παρακολούθηση του αγριόγιδου πρέπει να γίνεται σε διαφορετικές περιόδους με διαφορετικό αντικείμενο κάθε φορά και για αυτό συνιστάται η εφαρμογή της κατάλληλης κάθε φορά μεθόδου. Γενικά η περίοδος Σεπτέμβριος/ Δεκέμβριος είναι η πλέον κατάλληλη για την καταγραφή του συνολικού πληθυσμού και της αναλογίας των φύλων καθώς και γενικά για την απόκτηση δεδομένων για τον υπολογισμό των σχετικών πληθυσμιακών δεικτών. Στην περίπτωση που στόχος είναι η καταμέτρηση των γεννήσεων η κατάλληλη εποχή είναι ο Ιούνιος. Σε κάθε περίπτωση χρησιμοποιείται ειδικό πρωτόκολλο.

Παράρτημα VI: Έκθεση Διαβούλευσης

Πρόσκληση προς τους εμπλεκόμενους φορείς και άλλους ενδιαφερόμενους για την Τοπική Διαβούλευση του ΣΔ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
Δ/ΝΣΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ
Ταχ. Δ/ση: Πατησίων 147
Τηλ.: 2108642209
Πληροφορίες: Ι. Μιτσοπούλου
Email: i.mitsopoulos@pin.ypeka.gr

Εδώ ζούμε
Natura 2000

NATURA (LIFE16 IPE-GR-000002)
Α.Π.ΥΠΕΝ/ΣΔΦΠΒ/2141/72
επιμελέστηκε από Παναγιώτη Σαράδη
Ημ/μια: 10/01/2020

Προς: Πίνακας Αποδεκτών

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

Η Δ/ση Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος και Βιοποικιλότητας του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας σας προσκαλεί στη συνάντηση εργασίας με τίτλο «**Τοπική Διαβούλευση του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για το Αγριόγιδιο (*Rupicapra rupicapra balcanica*)**» στο πλαίσιο του Έργου LIFE-IP 4 NATURA «Ολοκληρωμένες δράσεις για τη διατήρηση και διαχείριση των περιοχών του δικτύου Natura 2000, των ειδών, των οικοτόπων και των οικοσυστημάτων στην Ελλάδα» LIFE16 IPE/GR/000002.

Παρασκευή 7 Φεβρουαρίου 2020

09:00 – 12:30

Συνεδριακό Κέντρο Περιφέρειας Ηπείρου

Ναπολέοντα Ζέρβα 28-30, Στοά Σάρκα, 2ος όροφος

Ιωάννινα

Σκοπός της συνάντησης εργασίας είναι η παρουσίαση και συζήτηση των προτεινόμενων μέτρων, δράσεων και πολιτικών του Σχεδίου Δράσης για τη διατήρηση και προστασία του είδους με τους ενδιαφερόμενους και αρμόδιους φορείς.

Η Προϊσταμένη της Διεύθυνσης

Α. ΨΑΪΔΑ

www.edozoume.gr

ΑΥΤΑ (LIFE16 IPE/GR-000002)
αυτοδότηση του Προγράμματος LIFE της
Ευρωπαϊκής Ένωσης
ρηματοδότηση του Εθνικού Ταμείου.

Πίνακας Αποδεκτών

- Αποκεντρωμένη Διοίκηση Μακεδονίας Θράκης

Δ/νση Συντονισμού και Επιθεώρησης Δασών

Διεύθυνση Δασών Ξάνθης

Δασορχείο Ξάνθης

Διεύθυνση Δασών Δράμας

Δασορχείο Δράμας

Δασορχείο Νευροκοπίου

Διεύθυνση Δασών Σερρών

Διεύθυνση Δασών Πέλλας

Δασορχείο Αριδίας

Διεύθυνση Δασών Πιερίας

Δ/νση Περιβάλλοντος & Χωρικού Σχεδιασμού Κεντρικής Μακεδονίας

Δ/νση Περιβάλλοντος & Χωρικού Σχεδιασμού Ανατ Μακεδονίας-Θράκης

- Αποκεντρωμένη Διοίκηση Ηπείρου – Δυτικής Μακεδονίας

Διεύθυνση Συντονισμού & Επιθεώρησης Δασών Ηπείρου - Δ. Μακεδονίας

Διεύθυνση Δασών Φλώρινας

Διεύθυνση Δασών Καστοριάς

Διεύθυνση Δασών Κοζάνης

Διεύθυνση Δασών Γρεβενών

Διεύθυνση Δασών Ιωαννίνων

Δασορχείο Κόνιτσας

Δασορχείο Ιωαννίνων

Δασορχείο Μετσόβου

Δασορχείο Τραπεζού

Διεύθυνση Δασών Άρτας

Δ/νση Περιβάλλοντος & Χωρικού Σχεδιασμού Ηπείρου

Δ/νση Περιβάλλοντος & Χωρικού Σχεδιασμού Δυτικής Μακεδονίας

- Αποκεντρωμένη Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας

Δ/νση Συντονισμού και Επιθεώρησης Δασών Θεσσαλίας - Στ. Ελλάδας

Διεύθυνση Δασών Καρδίτσας

Δασορχείο Μουζακίου

Διεύθυνση Δασών Τρικάλων

Δασορχείο Τρικάλων

www.edozoume.gr

Εδώ Ζούμε
Natura 2000

ΑΥΤΑΥΤΟΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ (LIFE16 IPE/GR/000002)
αυτοδότηση του Προγράμματος LIFE της
Ευρωπαϊκής Ένωσης.
ρηματοδότηση του Προσώπου Ταμείου.

- Δασαρχείο Καλαμπάκας
 Διεύθυνση Δασών Ευρυτανίας
 Δασαρχείο Καρπενησίου
 Διεύθυνση Δασών Φθιώτιδας
 Δασαρχείο Λαμίας
 Διεύθυνση Δασών Φοκίδας
 Δασαρχείο Λιμνισσας
 Δασαρχείο Λιδωρκίου
 Διεύθυνση Περιβάλλοντος και Χωρικό Σχεδιασμό Θεσσαλίας
 Διεύθυνση Περιβάλλοντος και Χωρικό Σχεδιασμό Στερεάς Ελλάδας
 - **Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης**
 Γραφείο Περιφερειάρχη
 Γραφείο Αντιπεριφερειάρχη Ξάνθης
 Γραφείο Αντιπεριφερειάρχη Καβάλας
 Γραφείο Αντιπεριφερειάρχη Δράμας
 - **Περιφέρεια Ηπείρου**
 Γραφείο Περιφερειάρχη Ηπείρου
 Γραφείο Αντιπεριφερειάρχη Π.Ε. Άρτας
 Γραφείο Αντιπεριφερειάρχη Π.Ε. Ιωαννίνων
 - **Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας**
 Γραφείο Περιφερειάρχη Δυτ. Μακεδονίας
 Γραφείο Αντιπεριφερειάρχη Γρεβενών
 Γραφείο Αντιπεριφερειάρχη Καστοριάς
 Γραφείο Αντιπεριφερειάρχη Κοζάνης
 - **Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας**
 Γραφείο Περιφερειάρχη Κεντρικής Μακεδονίας
 Γραφείο Αντιπεριφερειάρχη Ημαθίας
 Γενική Διεύθυνση Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος ΠΚΜ
 - **Φορέας Διαχείρισης Οροσειράς Ροδόπης**
 - **Φορέας Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Δυτικής Μακεδονίας**
 - **Φορέας Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Βόρα – Πάικου – Βερμίου**
 - **Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου**
 - **Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Τζουμέρκων, Κούλας, Αχελώου, Αγράφων και Μετεώρων**
 - **Φορέας Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών Καλαμά – Αχέροντα – Κίρκουρας**

www.edozoume.gr

ΑΥΤΑ (LIFE16 ΙΡΕ/GR-000002)
αυτοδότηση του Προγράμματος LIFE της
Ευρωπαϊκής Ένωσης
ρηματοδότηση του Εθνικού Ταμείου.

- Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Ολύμπου
- Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Οίτης, Κοιλιάδας Σπερχιετού και Μαλιακού Κόλπου
- Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Παρνασσού
- Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων - Υδροτόπων
- ΕΛΓΟ Δήμητρα, Ινστιτούτο Δασικών Ερευνών
- Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Βιολογικών Εφαρμογών
- Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Βιολογίας
- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Βιολογίας
- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος
- Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων
- Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης
- ΓΕΩΤΕΕ Παράρτημα Δυτικής Μακεδονίας
- ΓΕΩΤΕΕ Παράρτημα Ηπείρου & Νήσων
- ΓΕΩΤΕΕ Παράρτημα Κεντρικής Ελλάδας
- ΓΕΩΤΕΕ Παράρτημα Πελοποννήσου & Δυτικής Στερεάς Ελλάδας
- Ένωση Μετακινούμενων Κτηνοτρόφων Ηπείρου
- Δίκτυο Μετακινούμενων Κτηνοτρόφων
- Εταιρεία Προστασίας Πρεσπών
- ΣΥΛΛΟΓΟΣ "ΑΓΡΙΟΓΙΔΟ ΣΤΑ ΒΟΥΝΑ" - BALKAN CHAMOIS SOCIETY
- ΣΥΛΛΟΓΟΣ "ΛΑΛΙΤΣΑ"
- ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ
- ΚΑΛΛΙΣΤΩ
- WWF - Ελλάς
- ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΟΡΕΙΒΑΣΙΑΣ ΑΝΑΡΡΗΧΗΣΗΣ
- ΟΡΕΙΒΑΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
- ΟΡΕΙΒΑΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΛΙΓΟΧΩΡΟΥ
- ΟΡΕΙΒΑΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΜΦΙΣΣΑΣ
- ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΗ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ
- Α ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
- Ε ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ
- ΣΤ ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΘΡΑΚΗΣ
- Ζ ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Σύνοψη σχολίων και προτάσεων των συμμετεχόντων στην τοπική διαβούλευση

Η συνάντηση εργασίας με τίτλο «Τοπική Διαβούλευση του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για το Αγριόγιδο (*Rupicapra rupicapra balcanica*)» πραγματοποιήθηκε στις 7 Φεβρουαρίου 2020, στο Συνεδριακό Κέντρο Περιφέρειας Ηπείρου, στα Ιωάννινα.

Στη συνάντηση συμμετείχαν 58 εκπρόσωποι υπηρεσιών και πανεπιστημίων, τοπικών φορέων αλλά και απλοί πολίτες. Μεταξύ των φορέων που συμμετείχαν στη διαβούλευση αναφέρονται οι τοπικοί Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών (Εθνικού Πάρκου Πίνδου, Εθνικού Πάρκου Τζουμέρκων, Κοιλάδας Αχελώου, Αγράφων και Μετεώρων, Λίμνης Παμβώτιδας, Αμβρακικού Κόλπου – Λευκάδας, Ολύμπου, Καλαμά – Αχέροντα – Κέρκυρας), οι Φορείς της Αποκεντρωμένης Διοικ. Ηπείρου – Δυτ. Μακεδονίας και της Περιφέρειας Ηπείρου (Περιφέρεια Ηπείρου, Τμήμα Περιβάλλοντος και υδροοικονομίας Π.Ε. Ιωαννίνων, Δ/ση Συνονισμού και Επιθεώρησης Δασών, Δ/ση Αγροτικής Οικονομίας και κτηνιατρικής), οι Δασικές Υπηρεσίες (Δασαρχείο Μετσόβου, Ιωαννίνων), ο Δήμος Κόνιτσας, η Ε΄ Κυνηγετική Ομοσπονδία Ηπείρου, η Κυνηγετική Ομοσπονδία Μακεδονίας Θράκης, η ΣΤ΄ Κυνηγετική Ομοσπονδία, η ΜΚΟ Καλλιστώ, η ΜΚΟ Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, το Περιβαλλοντικό Μουσείο Φυσικής Ιστορίας, ο Ορειβατικός Σύλλογος Ιωαννίνων, το Πανεπιστήμιο Πατρών και Παν. Ιωαννίνων, η Πίνδος Ενεργειακή Α.Ε., το ΕΚΒΥ, το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Κόνιτσας, η Πίνδος Περιβαλλοντική, η ENVECO Α.Ε. Συντονιστής Έργου ΕΠΜ.

Σκοπός της συνάντησης εργασίας ήταν η παρουσίαση και συζήτηση των προτεινόμενων μέτρων, δράσεων και πολιτικών του Σχεδίου Δράσης για τη διατήρηση και προστασία του είδους με τους ενδιαφερόμενους και αρμόδιους φορείς.

Το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας εκπροσώπησαν ο Δρ. Ιωάννης Μητσόπουλος, Επιστημονικός Υπεύθυνος του έργου LIFE IP 4 NATURA και η κα. Αλεξάνδρα Καββαδιά, Συντονίστρια του έργου. Στην ημερίδα παρουσιάστηκε από τον Επιστημονικό Υπεύθυνο το έργο LIFE-IP 4 NATURA, στο πλαίσιο του οποίου εκπονούνται και θεσμοθετούνται τα Σχέδια Δράσης. Η σκοπιμότητα εκπόνησης και εφαρμογής του Σχεδίου Δράσης καθώς και τα προτεινόμενα μέτρα παρουσιάστηκαν στη συνέχεια από τον συντάκτη του Σχεδίου Δράσης και εξωτερικό συνεργάτη του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας, κ. Παπαϊωάννου Δημήτριο - Χαράλαμπο (Δρ. Βιολόγος).

Τα σχόλια, τα ερωτήματα και οι προτάσεις που τέθηκαν από τους συμμετέχοντες στην τοπική διαβούλευση και συζητήθηκαν, παρουσιάζονται συνοπτικά στη συνέχεια.

Περιβαλλοντικό Πάρκο Μπουραζάνι:

- Εκφράστηκε το έντονο ενδιαφέρον να υπάρξουν δράσεις και μέτρα αναφορικά με την διακρατική συνεργασία, ειδικά στις διασυνοριακές ζώνες με τις γειτονικές χώρες, όπως η Αλβανία, τόσο στο πλαίσιο του παρόντος Σχεδίου Δράσης για το αγριόγιδο και των άλλων ΕΣΔ, όσο και γενικότερα στο έργο LIFE-IP 4 NATURA, με σκοπό τον περιορισμό ή καλύτερα την εξάλειψη των περιστατικών παρανομιών σε βάρος της βιοποικιλότητας της χώρας από άτομα που παρανόμως εισέρχονται στο ελληνικό έδαφος (στην προκειμένη περίπτωση με σκοπό την λαθροθηρία αγριόγιδου στα όρη Νεμέρτσικα και Γράμος).

Ένωση Μετακινούμενων Κτηνοτρόφων Ηπείρου:

- Η εκτατική κτηνοτροφία, π.χ. η προβατοτροφία όπως εξασκείται σήμερα στην ύπαιθρο, στηρίζει την άγρια ζωή και κατ' επέκταση και το αγριόγιδο. Οι κτηνοτρόφοι, στην ύπαιθρο

κρατάνε μερικές αξίες και υπαρκτές καταστάσεις και για αυτό το λόγο πρέπει να υποστηρίζονται. Το αγριόγιδιο γνωρίζει πώς να επιβιώσει. Το ΥΠΕΝ πρέπει να βάλει τάξη στα βουνά. Η εκτατική κτηνοτροφία είναι η δύναμη του περιβάλλοντος.

- Τέθηκε το θέμα αναθεώρησης των περιοχών Natura 2000; Υπάρχουν περιοχές στις οποίες δεν έχει καταγραφεί ποτέ από επιστήμονες η οικολογική τους αξία. Δεν είναι δίκαιο οι αποζημιώσεις του ΕΛΓΑ να είναι ίδιες είτε δραστηριοποιείται κάποιος κτηνοτρόφος στο βουνό σε εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες είτε στον κάμπο ως καλλιεργητής.

Βιολόγος, Αν. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων:

- Η λαθροθηρία συνεχίζει να είναι η μεγαλύτερη απειλή για το αγριόγιδιο..
- Οι περιοχές χωρίς δρόμους πρέπει να είναι να είναι το νούμερο ένα μέτρο, ακόμα και πιο σημαντικό από την απαγόρευση του κυνηγιού (σημαντική απειλή – οι δρόμοι – που επιτρέπουν την πρόσβαση στους λαθροθήρες).
- Η εκτατική κτηνοτροφία είναι η δύναμη της φύσης.
- Για τη θετική επίδραση της βόσκησης στα οικοσυστήματα έχει γίνει έρευνα. Στην Ελλάδα υπάρχει σήμερα μείωση των κτηνοτρόφων αλλά αύξηση της έντασης της κτηνοτροφίας (συσσώρευση αγελάδων, προβλήματα νερού κλπ.)
- Η κτηνοτροφία όσον αφορά στα βοοειδή (αγελάδες) επηρεάζει τους πληθυσμούς του αγριόγιδιου και πρέπει να ληφθεί υπόψη στο έργο των ΕΠΜ.
- Στο θεσμικό κομμάτι χρειάζεται ένα ειδικό σώμα φυλάκων εκπαιδευμένο κατάλληλα για να μπορεί να ανταπεξέλθει επιτυχώς στις δυσκολίες της φύλαξης στην ύπαιθρο και ειδικά σε δύσβατες περιοχές. Δεν υπάρχει αρκετή ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών σε θέματα προστασίας της φύσης.
- Είναι αναγκαία η επιβολή σοβαρού χρηματικού πρόστιμου στους παραβάτες και συγκεκριμένα στους λαθροθήρες αγριόγιδων, κάτι που μάλλον δεν έχει γίνει ποτέ στην Ελλάδα από το 1969 που προστατεύεται το είδος έως σήμερα.
- Προτείνεται δημιουργία εφαρμογής για κινητά τηλέφωνα για καταγραφή δεδομένων από εθελοντές που κινούνται στη ύπαιθρο (application for citizen science).
- Να λυθούν άμεσα τα χρόνια θέματα των φορέων διαχείρισης των ΠΠ και το προσωπικό τους να συμμετέχει αποτελεσματικά σε δράσεις διαχείρισης της φύσης, όπως στην εφαρμογή του παρόντος ΕΣΔ.

Ε' Κυνηγετική Ομοσπονδία Ηπείρου:

- Το ΣΔ είναι πολύ καλό για ένα τόσο σημαντικό είδος.
- Η κυνηγετική οικογένεια δεν καλέστηκε στη σύνταξη του ΣΔ δεδομένου ότι οι κυνηγοί είναι οι μόνοι που κάνουν κάτι για τη λαθροθηρία.
- Η ομοσπονδιακή θηροφυλακή εποπτεύεται και λειτουργεί από την Κυνηγετική Ομοσπονδία.
- Μόνο το Φεβρουάριο, καταγράφηκαν 20 περιπτώσεις πολιτών που οπλοφορούν (με άδεια κυκλοφορίας όπλου) που όμως είναι λαθροθήρες. Θα πρέπει να επιβάλλονται αυστηρότερες ποινές. Η αυτόφωρη διαδικασία καθυστερεί πάρα πολύ.

- Διαφωνούμε με την αναφορά της θήρας ως όχληση. Τα μάτια της προστασίας του αγριόγιδου είναι ο κυνηγός. Ότι και να δει ένας κυνηγός θα ειδοποιήσει αμέσως την θηροφυλακή.
- Δεν μπορεί να συνυπάρχει το είδος με τη θήρα. Οι κυνηγοί θα είναι πανταχού παρόν. Ο πολλαπλασιασμός της αρκούδας και του λύκου δημιουργεί τεράστιο πρόβλημα.
- Το πλάνο φύλαξης είναι λανθασμένο.
- Θέλουμε να πολλαπλασιάσουμε την ομοσπονδιακή θηροφυλακή και δεν έχουμε πάρει χρηματοδότηση από το Πράσινο Ταμείο.

Βιολόγος, συνεργάτης Ελληνικής Ορνιθολογικής Εταιρείας:

- Η αειφόρος κτηνοτροφία είναι επιθυμητή απ' όλους.
- Το πρόβλημα που δημιουργείται με τα βοοειδή έχει αναφερθεί πολλές φορές. Το ΥΠΕΝ πρέπει να συνεργαστεί με το Υπ. Αγροτ. Αναπτ. σχετικά με αυτό το θέμα.
- Θέλουμε την αύξηση της κτηνοτροφίας.
- Προτείνεται για τους ανθρώπους που ζουν στα βουνά, και ειδικά για τους κτηνοτρόφους, να αναπτυχθεί ένα σύστημα πιστοποίησης των προϊόντων τους. Πρέπει αυτοί οι άνθρωποι να παίρνουν την υπεραξία των περιοχών Natura.
- Τα τραυματισμένα ζώα που δεν είναι περιθάλψιμα πρέπει να αφήνονται στη φύση.

Βιολόγος, Στέλεχος Φ.Δ. ΠΠ Λίμνης Παμβώτιδας:

- Εκτός από το citizen science θα πρέπει να αυξηθεί η συμμετοχή των επιστημόνων και του ανθρώπινου δυναμικού στα Πανεπιστήμια.
- Εκτός από την παρακολούθηση για το είδος πρέπει να υλοποιηθεί και η παρακολούθηση των ΣΔ, δηλαδή η εφαρμογή και αποτελεσματικότητα των μέτρων. Θέλουμε όλοι να εφαρμοστούν τα Σχέδια Διαχείρισης δεδομένου ότι τα ΣΔ που έχουν ήδη θεσμοθετηθεί έχουν πρόβλημα στην εφαρμογή.
- Το θεσμικό πλαίσιο πάσχει και δεν καλύπτεται από το LIFE-IP 4 NATURA. Τα μισά μέτρα χρειάζονται υπουργικές αποφάσεις και συνεργασίες, εφαρμογή των κυρώσεων, επόπτευση και φύλαξη.
- Θα πρέπει να υπάρξει μια ιδιαίτερη πρόβλεψη για το πώς όλα αυτά που αναφέρονται θα θεσμοθετηθούν και θα εφαρμοστούν.
- Επίσης, θα πρέπει να υπάρχουν συνεργασίες μεταξύ των υπουργείων όπως και διακρατική συνεργασία.

Βιολόγος, Εξ. Συνεργάτης Πανεπιστημίων Πατρών & Ιωαννίνων:

- Συμμετέχω σε μια επιστημονική ομάδα που ασχολείται με θέματα προστατευόμενων ειδών πανίδας -μεταξύ των οποίων και το αγριόγιδο- στην Ελλάδα και μπορώ να σας βεβαιώσω ότι υπάρχουν επιστημονικά δεδομένα που αποδεικνύουν την πίεση που ασκεί η νόμιμη θήρα στους πληθυσμούς του αγριόγιδου.

Βιολόγος – Επαγγελματίας Συνοδός βουνού- Ορειβάτης:

- Χαίρομαι ιδιαίτερα γι' αυτή την εκδήλωση και το γεγονός ότι δίνεται η δυνατότητα στους ανθρώπους να εκφράζουν την άποψη τους.

- Είμαι ορειβάτης και επαγγελματίας συνοδός βουνού. Διαφωνώ με τη δήλωση ότι τα μάτια προστασίας είναι μόνο του κυνηγού. Έχουν υπάρξει περιπτώσεις τουριστών πάνω στο βουνό που έχουν τρομάξει και ενοχληθεί από το θόρυβο των πυροβολισμών.
- Οι ενδιαφερόμενοι (stakeholders) δεν είναι μόνο οι κυνηγοί και οι κτηνοτρόφοι αλλά και οι ορειβάτες (μεγάλος αριθμός ανθρώπων που ανεβαίνει στο βουνό). Η ορειβασία είναι ένα μοναδικό προϊόν για τον ελληνικό τουρισμό. Άνθρωποι έρχονται απ' ολο τον κόσμο να φωτογραφίσουν και να μοιραστούν την Ελληνική φύση με την παγκόσμια κοινότητα. Δεν είναι σωστό να συντηρούμε καταστάσεις που θα τους αποθαρρύνουν να έρχονται.

Δασολόγος, Επιστ. συνεργάτης ΣΤ' ΚΟΜΑΘ:

- Παρακολουθούμε επιστημονικά το αγριόγιδο κάθε χρόνο. Που πρέπει να φτάσει ο πληθυσμός για να είναι ένας ικανοποιητικός αριθμός;
- Στο ΣΔ αναφέρεται ότι υπάρχει αυξητική τάση. Η αύξηση του πληθυσμού οφείλεται στην εγκατάλειψη της ορεινής υπαίθρου.
- Έχουμε παρατηρήσει τις τελευταίες δυο δεκαετίες μετακινήσεις πληθυσμών.
- Κάποια μέτρα κοστολογούνται ακριβά. Πρέπει να υπάρχει ισορροπία κόστους – οφέλους.
- Θα ήταν ενδιαφέρον να δείτε και την πρόταση διοργάνωσης τροπαίων κυνηγίου, όπως στο εξωτερικό (trophy hunting) και να χρηματοδοτείται κατ' αυτόν τον τρόπο η προστασία και η διαχείριση των πληθυσμών του αγριόγιδου και από ιδιωτικούς πόρους. Τα ίδια τα είδη δηλαδή να τροφοδοτούν τελικά τη διατήρησή τους.
- Σχετικά με τη Ροδόπη και τις καταμετρήσεις στο Φρακτό – το είδος έχει αυξηθεί πάρα πολύ, έχει μετατραπεί σε ζαρκαδι και έχει εγκαταλείψει την αλπική ζώνη.

Δασολόγος, Επιστ. συνεργάτης ΣΤ' ΚΟΜΑΘ:

- Είμαστε αντίθετοι στην απαγόρευση της θήρας. Είναι είδος που αυξάνεται. Η θηροφυλακή των ΚΟ διαδραματίζει σημαντικό ρόλο.
- Η συνεργασία στην οποία αναφερθήκατε μας φέρνει σε σύγκρουση. Μια απαγόρευση δεν θα προσφέρει κάτι καινούργιο.

Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Ιωαννίνων:

- Κάθε χρόνο χιλιάδες άνθρωποι ανεβαίνουν στα βουνά. Δραστηριοποιούνται στο βουνό, αλλά δεν αφήνουν τίποτα στο βουνό και δεν παίρνουν τίποτα από το βουνό.
- Η πραγματικότητα σήμερα είναι: 1. πολύ έντονο το πρόβλημα των απορριμμάτων στα ορεινά μονοπάτια. 2. σε πολλές περιπτώσεις το τοπίο είναι πάρα πολύ υποβαθμισμένο από τις αγελάδες. Η όψη της Δρακόλιμνης είναι αποκρουστική και αποτρεπτική για τους τουρίστες. 3. Παρατηρούνται και συλλέγονται κάλυκες σε μεγάλη ποσότητα. 4. Σήμερα δεν υπάρχουν άνθρωποι στα βουνά. Πρέπει να έρθουν όλοι σε διάλογο για να επιβιώσουν όλοι. Χρειάζεται ορθή χωροθέτηση και οριοθέτηση.

Δασολόγος, Στέλεχος Δασαρχείου Ιωαννίνων:

- Συγχαρητήρια γι' αυτή την προσπάθεια, είναι σημαντικό το γεγονός ότι πρώτα φορά καταγράφονται οι απόψεις μας.
- Οι τοπικές διαβουλεύσεις θα μπορούσαν να έχουν μεγαλύτερη χρονική διάρκεια, ενώ είναι σημαντικό να διαβάζονται πριν τα ΣΔ.

- Είναι σημαντική η παρακολούθηση του ίδιου του ΣΔ. Θα πρέπει να είναι ξεκάθαρο αν θα γίνει και πως η παρακολούθηση.
- Τα προβλήματα της κτηνοτροφίας λύνονται με τα διαχειριστικά σχέδια βόσκησης. Πρέπει να δοθεί προτεραιότητα και να εκπονηθούν άμεσα τα ΔΣΒ.
- Πρόβατα και όχι αγελάδες στα βουνά. Απόκτηση brand name για τα προϊόντα της εκτατικής κτηνοτροφίας. ΥΠΕΝ και Διεύθυνση Δασών να βρίσκονται σε στενή συνεργασία. Η Διεύθυνση Δασών εκπονεί τοπικό σχέδιο δράσης αλλά δεν επαρκεί.
- Πιλοτική εφαρμογή του ΣΔ.
- Αναθεώρηση των ΚΑΖ θα πρέπει να γίνει λαμβάνοντας απαραίτητα υπόψη τα νέα δεδομένα, αλλά πολύ περισσότερο τις ανάγκες για την προστασία σπάνιων και προστατευόμενων ειδών, όπως το αγριόγιδο.
- Προτείνεται πιλοτική μελέτη αναθεώρησης ΚΑΖ στην ΠΕ Ιωαννίνων, ειδικά για το αγριόγιδο. Να γίνει αξιολόγηση των ΚΑΖ σε συνεργασία κυνηγών και επιστημόνων.
- ΥΠΕΝ- INTERPOL οπωσδήποτε σε συνεργασία διαμέσου υπουργικής πρωτοβουλίας για το διασυνοριακό έγκλημα και στην προκειμένη περίπτωση για την διασυνοριακή λαθροθηρία του αγριόγιδου.
- Δημιουργία δικτύου φίλων του αγριόγιδου (Citizen science).
- Τα οδοφράγματα- μπάρες σε σημαντικά ενδιαιτήματα του αγριόγιδου είναι αποτελεσματικό μέτρο. Υπάρχει ήδη –εν μέρει- αυτή η υποδομή. Θα πρέπει να εφαρμοστεί το μέτρο σε συνεργασία με την Κυνηγετική Ομοσπονδία. Να προηγηθεί μελέτη των σημείων τοποθέτησης οδοφραγμάτων (μπάρες) και να ξεκινήσει πιλοτική εφαρμογή άμεσα.

Περιβαλλοντολόγος, Στέλεχος ΦΔ Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου:

- Το πιο βασικό μέτρο είναι η εποπτεία και η αποτελεσματική φύλαξη της υπαίθρου. Η υπαίθρος πάσχει από εποπτεία σε γενικότερο βαθμό.
- Στη Δρακόλιμνη το 2019 καταγράφηκαν πολλά προβλήματα που σχετίζονται με τη βόσκηση από αγελάδες.
- Πρέπει να λυθεί το πρόβλημα της περιορισμένης παροχής νερού για τα ζώα. Αν δεν λυθεί το πρόβλημα με την παροχή του νερού δεν θα λυθούν πολλά προβλήματα.
- Το ΣΔ δεν απαγορεύει ουσιαστικά τη βόσκηση. Έχει μεγάλη σημασία για τα οικοσυστήματα και κατ'επέκταση για όλα τα ζώα άγρια και ήμερα (άρα και για την ίδια την κτηνοτροφία) ο τρόπος και ο χώρος που ασκείται αυτή η δραστηριότητα, καθώς και η επιλογή των ζώων προς εκτροφή που πρέπει να είναι συμβατή με την αειφόρο διαχείριση των ευαίσθητων ορεινών οικοσυστημάτων και να μηδενίζει του παράγοντες υποβάθμισης αυτών και όχι να τους ενισχύει.
- Η επιδότηση βιολογικής γεωργίας-κτηνοτροφίας στην Ήπειρο (που είναι ορεινή περιοχή) είναι αναποτελεσματικό μέτρο. Σε προστατευόμενες περιοχές στην Ήπειρο πρέπει να επιδοτείται η αλλαγή των κοπαδιών, ώστε τα εκτρεφόμενα ζώα να μην δημιουργούν προβλήματα στα οικοσυστήματα.

Βιολόγος, Επιστ. Συνεργάτης ΜΚΟ Καλλιστώ:

- Συγχαρητήρια για την σημερινή ημερίδα στον κ. Παπαϊωάννου και στο ΥΠΕΝ.

- Είναι πολύ σημαντικές οι συνέργειες ανάμεσα σε διαφορετικά Σχέδια Δράσης.
- Η κτηνοτροφία παραμένει ένα μεγάλο ζήτημα. Στις χώρες της Ευρώπης -και πολύ περισσότερο σε ΠΠ- εκτρέφονται πρόβατα πλέον. Το μοντέλο της εκτροφής αγελάδων έχει αρχίσει να εγκαταλείπεται.
- Ο σχεδιασμός των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) είναι ένα σημαντικό ζήτημα. Δημιουργείται πρόβλημα από τον άναρχο σχεδιασμό των ΑΠΕ και των συνοδευτικών τους έργων (οδοποιία σε πρώην απροσπέλαστους βιότοπους κτλ.) και πρέπει να δοθεί έμφαση σε αυτό το ζήτημα δια του παρόντος ΣΔ.
- Θα πρέπει να υπάρξει οριζόντια συνεργασία των υπουργείων και επικοινωνία με το υλοποιούμενο σήμερα έργο των ΕΠΜ.
- Οι μελέτες που προτείνονται στο ΣΔ θα πρέπει να εκπονηθούν το συντομότερο.

Βιολόγος, Επιστ. συνεργάτης ΜΚΟ Καλλιστώ:

- Η προσέγγιση είναι εξαιρετική και ολοκληρωμένη, δεν θα έπρεπε να υπάρχει ανησυχία για τυχόν απαγορεύσεις ούτε για το κυνήγι και ούτε για την κτηνοτροφία. Μιλάμε για διαχείριση που λανθασμένα εκλήφθηκε από άλλους ως απαγόρευση.
- Χρειάζεται να εκπονηθεί μια μελέτη που να αντιμετωπίζει συνολικά διάφορα ζητήματα – επίδραση δρόμων, κτηνοτροφία κλπ.
- Δεν έχει γίνει αναφορά στις ζώνες σύνδεσης μεταξύ των πληθυσμών του αγριόγιδου ανά την Ελλάδα. Είναι ένα πάρα πολύ σημαντικό ζήτημα. Ο πληθυσμός του αγριόγιδου σε εθνικό επίπεδο είναι πολύ μικρός ενώ δεν έχουν σχεδιαστεί οι ζώνες σύνδεσης. Η μοντελοποίηση και τα δεδομένα που υπάρχουν δεν επαρκούν και κάποια δεν είναι αξιόπιστα (δεδομένα, υπόβαθρα, χάρτες). Θα πρέπει να γίνει δουλειά από την αρχή.
- Στον Όλυμπο πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στη λήψη μέτρων για τον απομονωμένο αυτόν πληθυσμό με την χαμηλή γενετική ποικιλότητα.
- Θα πρέπει να ενσωματωθεί στο ΣΔ μελέτη που να προσφέρει δεδομένα για τις σχέσεις αγριόγιδου με θηρευτές, π.χ. λύκος.

Δασολόγος, Επιστ. Συνεργάτης Ε' Κυνηγετικής Ομοσπονδίας Ηπείρου:

- Το ΣΔ με την παρουσίαση είναι δυο διαφορετικά πράγματα. Επί του ΣΔ υπάρχουν σοβαρές ενστάσεις. Είναι η άποψη του ειδικού επιστήμονα αλλά δεν εκφράζει την άποψη των εμπλεκόμενων. Έπρεπε να έχουμε συμμετοχή στη συγγραφή.
- Η αναφορά της θήρας ως υψηλή απειλή δεν είναι σωστή. Η λαθροθηρία είναι το σημαντικότερο πρόβλημα στην πραγματικότητα.
- Τι γίνεται στην περίπτωση που αυξηθεί ο λύκος; Θα είναι απειλή για το αγριόγιδο; Ποιο είδος θα επιβιώσει;

Δασολόγος, Επιστ. Συνεργάτης Ε' Κυνηγετικής Ομοσπονδίας Ηπείρου:

- Θα πρέπει να ενσωματωθούν στο ΣΔ τα σημερινά σχόλια.
- Αν κάποια περιοχή είναι βιότοπος αγριόχοιρου δεν πρέπει και δεν θα γίνει ΚΑΖ. Περιμένουμε την μελέτη για την όχληση του αγριόγιδου από το κυνήγι που αναφέρθηκε προηγουμένως.

Παρουσίαση του ΣΔ στην Τοπική Διαβούλευση

LIFE-IP 4 NATURA LIFE16/GR/000002

Ολοκληρωμένες δράσεις για την διατήρηση και διαχείριση των περιοχών του δικτύου Natura 2000, των ειδών, των οικοτόπων και των οικοσυστημάτων στην Ελλάδα

Εθνικό Σχέδιο Δράσης για το Αγρίογδο των Βαλκανίων (*Rupicapra rupicapra balcanica*)
ΥΠΕΜ - Εξ. Συμεργίας: Δ.Χ. Παπαϊωάννου, Δρ. Βιολόγος
07.02.2021, Ιωάννινα

1. Τι είναι τα Σχέδια Δράσης (ΣΔ, Action Plans)

- Κατευθυνόμενα έργα που περιγράφουν την όραση των απαιτούμενων θεμάτων και λειτουργικών μέτρων που απαιτούνται για την σταθεροποίηση ή τη βελτίωση της κατάστασης διατήρησης (Conservation Status) ενός είδους (ή ομάδας ειδών) ή ενός οικοσυστήματος, μέσω σε ένα συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο
- δίνουν συγκεκριμένους και μετρήσιμους στόχους
- Περίεχουν αναλυτική περιγραφή σχετικά με τη βιολογία - οικολογία των ειδών που αφορά
- Αποτελούν την κεντρική κατάσταση εξόχλυσης, κατάσταση των πληθυσμών, αποδοτικές παύσεις απειλών, ισχυρών κυβερνητικών προτάσεων και ενεργά προγράμματα διατήρησης
- Βάσει των παραπάνω προσαρμόζονται και προσαρμόζονται οι απαιτούμενες κρίσιμες ενέργειες για την επίτευξη του στόχου του ΣΔ

2. Περιγραφή της μεθοδολογίας εκπόνησης του Σχεδίου Δράσης

Η σύνταξη του προτύπου Σ.Δ. βασίστηκε ως επί το πλείστον σε βιολογική έρευνα: δημοσιευμένη βιβλιογραφία γενόνησης και ελληνική τεχνική εξέταση και μελέτες εθνικά και διεθνή σχέδια δράσης για άλλα είδη βάσει δεδομένων 3^{ου} και 4^{ου} Εθνικής Ετήσιας Αναφοράς της Οδηγίας των Οικότοπων & Ειδών, περιγραφική βάση, Natura 2000, βάση δεδομένων του προγράμματος της Επιστημολογίας Ειδών και Οικότοπων 2014-2015, γεωγραφικές βάσεις δεδομένων.

Επίσης, ενισχύθηκε και συμπληρώθηκε σε περιορισμένο βαθμό με έρευνα πεδίου, κυρίως για τη συμπλήρωση κενών της βιβλιογραφίας: αλλά και για την επαλήθευση ορισμένων στοιχείων που κρίθηκε απαραίτητα.

3. Βασικές παράμετροι είδους: Το αγρίογδο

Επιστημολογία του είδους με Βαλκανικά Ιβήκια

Ανατολή (Ανατολή)
Εθνική Ομάδα (Ομάδα)
Δίκτυο Οικότοπων (Μικροεπίπεδο)
Τεχνική Αξιολόγηση (Αξιολόγηση)
Ποσοστό Αποδοτικότητας (Αποδοτικότητα)
Αποδοτικότητα (Αποδοτικότητα)
Ποσοστό Αποδοτικότητας (Αποδοτικότητα)
Επίπεδο Αποδοτικότητας (Αποδοτικότητα)
Επίπεδο Αποδοτικότητας (Αποδοτικότητα)
Επίπεδο Αποδοτικότητας (Αποδοτικότητα)

Ελλάς Ζούμε

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/GR/0000002)

Γεωγραφική εξάπλωση στην Ευρώπη & στην Δ. Ασία

Γεωγραφική: εξάπλωση του βορείου αγριόγαιου (ibex) και των επτά (?) υποειδών του στην Ευρώπη και στην Δυτική Ασία (από Darms & Franco 2014).

Ελλάς Ζούμε

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/GR/0000002)

3.1.1 Μορφολογικά χαρακτηριστικά

Ελλάς Ζούμε

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/GR/0000002)

3.1.2 Βιολογικές παράμετροι του είδους

Ελλάς Ζούμε

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/GR/0000002)

3.1.3 Οικολογικές παράμετροι: Το θερινό ενδιαιτήμα

LIFE-IP-4 NATURE (LIFE16 IP/GR/0000002)

Επίσημο Στόχο

**3.1.3 Οικολογικές παράμετροι:
Το χειμερινό ενδιαιτήμα**

LIFE-IP-4 NATURE (LIFE16 IP/GR/0000002)

Επίσημο Στόχο

3.1.3 Ο οικολογικός ρόλος

Ος κατασκευής πρώτης τάξης έχει μεγάλη σημασία η ύπαρξη οβιολογικών πληθυσμών του για τον βρωμετό, τον Άγιο, το Λύγιο, τους Ρυβίους (κυρίως τον γριπαστό και το θινό), αλλά και για τον σπυρίδιο (και ειδικά στις προστατευμένες εκτάσεις)

LIFE-IP-4 NATURE (LIFE16 IP/GR/0000002)

Επίσημο Στόχο

3.1.3 Τα χαρακτηριστικά των πληθυσμών

- Πληθυσμιακή πυκνότητα
- Δομή των ηλικιακών κλάσεων
- Αναλογία φύλου
- Είδος Ρυβίου Γεννήσεων
- Γενικός Ρυβίος Γεννήσεων
- Ηλικία της πρώτης γενιάς
- Ρυβίος θνησιμότητας
- Μεταναστευτική μετακίνησης
- Ετήσιος Ρυβίος ωρίστης
- Ρυβίος Γονιμότητας
- Αλληλεπιδράσεις με το βιοτικό περιβάλλον

LIFE-IP-4 NATURE (LIFE16 IP/GR/0000002)

Επίσημο Στόχο

3.1.4 Γεωγραφική εξάπλωση

Η εξάπλωση του βολκανικού αγριόπου στην Ελλάδα περιλαμβάνει σήμερα **30 γεωγραφικά διακριτούς πληθυσμούς**, οι οποίοι ομαδοποιούνται σε **έξι ομάδες πληθυσμών** (Ραφισθίου & Καί 2007, Ραφισθίου, 2010, 2015, Παπαγιάννου, 2016, ΒΔ, 4^η Εθνική Ανταρσία στο πλαίσιο του Λοβρού 17 της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ, οβιολογικά δεδομένα στο πλαίσιο εκπόνησης του παρόντος ΕΣΔ). Οι έξι Ομάδες πληθυσμών είναι οι εξής: (α) Βόρειο Πίνδος με 12 πληθυσμούς, (β) Κεντρική & Νότιο Πίνδος με 7 πληθυσμούς, (γ) Βουνά Στερεάς Ελλάδας με 5 πληθυσμούς, (δ) Ολύμπια με 1 πληθυσμό, (ε) Ραβίση- Φαλακρό με 4 πληθυσμούς και (στ) Βόρειες- βορειοδυτικές οροσειρές με 1 πληθυσμό. Η συνολική έκταση της εξάπλωσης των 30 πληθυσμών υπολογίζεται σε **2.475 km²**.

Επιπλέον σε 13 ακόμα περιοχές, οι οποίες καταλαμβάνονται στις 4 από τις 6 ομάδες πληθυσμών, έχουν υπάρξει κατά καιρούς οβιολογικές μαρτυρίες για την παρουσία μεμονωμένων ατόμων ή ολιγαριθμικών ομάδων του είδους-όκομα και κατά τη διάρκεια της εκπόνησης του παρόντος ΕΣΔ χωρίς ωστόσο να καταστεί δυνατό να λοβη χώρα επιτυχής εστίαση άμεσα προς επιβεβαίωση ή απόρριψη των αναφερόμενων. Η συνολική έκταση των περιοχών αυτών ανέρχεται στα **244 km²**.

LIFE-IP 4 NATURA (LIFE16 ΠΡΕ/ΘΠ/Θ000002)

 Εξέλιξη Ζώγιμα

3.1.4(β) Γεωγραφική εξάπλωση

Γεωγραφική κατανομή των περιούριων Νάτου 2000 (ΕΖΑ 2017), ως αποτέλεσμα ολοκλήρωσης ή μερικής με τη βάση εξάπλωση που περιγράφεται σε εθνικό επίπεδο.

34 (17+4+2) ΕΖΑ
ΤΕΔ: 31 (21 (30-2))

LIFE-IP 4 NATURA (LIFE16 ΠΡΕ/ΘΠ/Θ000002)

 Εξέλιξη Ζώγιμα

3.1.5. Κατάσταση Διατήρησης στην Ελλάδα

Τοίχωνα με την 4^η Εθνική Αναφορά στο πλαίσιο του Αρθρου 17 της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ για την περίοδο 2013-2018, η **Κατάσταση Διατήρησης του Ανομιόδοου (Ruscus acrotae balcanica)** (Κωδικός είδους: 1373) αξιολογήθηκε ως **Μη ευνοϊκή (Unfavourable – Bad, U2)** και η συνολική τάση της κατάστασης Διατήρησης ως «Αυξανόμενη» (Increasing, +). Το συνολικό μέγεθος του πληθυσμού σε εθνικό επίπεδο εκτιμάται στα 800 – 1.300 άτομα (εκ των οποίων τα 500-1.000 βρίσκονται εντός Ειδικών Ζωνών Διατήρησης ΕΖΩ) με αυξανόμενη τάση.

Ανεφοδιά με την **Κατάσταση του Λόβουλιματος**, θεωρείται ότι είναι **Άγνωστη (Unknown)**, λόγω ελλιπούς σφραγισμένων δεδομένων. Η τάση της κατάστασης του Λόβουλιματος αναφέρεται στο άρθρο 5(β) [9]. Η κατανομή και η κατάσταση του Λόβουλιματος εκτιμήθηκε στα 1.900,8 km², ενώ η **Παράταξη του Λόβουλιματος** εκτιμάται να φέρει στα 7.409 km².

Στο παρόν ΤΔ: Εκτίμηση πληθυσμού σε εθνικό επίπεδο: **1.550 άτομα** (1.330 - 3.700). Έκταση εξάπλωσης: **2.500 km²**

LIFE-IP 4 NATURA (LIFE16 ΠΡΕ/ΘΠ/Θ000002)

 Εξέλιξη Ζώγιμα

3.1.4(α) Γεωγραφική εξάπλωση

Η εξάπλωση που περιγράφεται στην Ελλάδα και η **διασπορά των πληθυσμών** του.

Κατανομή πληθυσμών: 1.30. (30) (2.500 km²)
(Πάνω πληθυσμοί: α-πμ, (13) (250 km²))

LIFE-IP 4 NATURA (LIFE16 ΠΡΕ/ΘΠ/Θ000002)

 Εξέλιξη Ζώγιμα

3.1.4(γ) Γεωγραφική εξάπλωση

Γεωγραφική κατανομή των Καταφυγίων Αρκτικής Ζώης που επισκέπτονται –εξ ολοκλήρου ή μερικής με τη βάση εξάπλωση που περιγράφεται σε εθνικό επίπεδο.

24 ΚΑΖ
2 ΕΚΠ
4 ΕΩ
1 ΔΑΜΠ
9 περιοχές ευθέως Φά ΠΠ

LIFE-IP 4 NATURA (LIFE16 IP/GR/00002)

Εθνικό Ζώογιο

3.2 Πιέσεις – Απειλές
Παράνομη θήρα (G10)

Σύμφωνα με το έργο της 4^{ης} Εδαφικής Αναφοράς με βάση το Άρθρο 17 της Οδηγίας 92/43 υπάρχουν καταγεγραμμένες δέκα διακριτές πιέσεις/απειλές προς το είδος, καθώς επίσης και δύο περιπτώσεις που πιέσεις προέρχονται έξω από τα όρια της Ελληνικής επικράτειας.

LIFE-IP 4 NATURA (LIFE16 IP/GR/00002)

Εθνικό Ζώογιο

3.2 Πιέσεις – Απειλές
Παράνομη θήρα (G10)

Παρέχεται από ένα κείμενο περιστασιακή μελέτη λαθροθήρας αγριόθηρας, όπως η πρόσφατη περίπτωση σε οικόπεδο στην περιοχή του Αιτωλικού, τα οποία καταγράφησαν στις 21 Φεβρουαρίου του 2017, όπου αρκετά λαθροθήρων εφάρμοσε σε ένα θηρίο τουλάχιστον τέρι αγριόθηρας (Bosaris et al., 2018).

LIFE-IP 4 NATURA (LIFE16 IP/GR/00002)

Εθνικό Ζώογιο

3.2 Πιέσεις – Απειλές
Παράνομη θήρα (G10)

Η κύρια απειλή για το βλάκενο πτηνό στην Ελλάδα ήταν και συνεχίζει να είναι η **λαθροθήρα**, όπως άλλωστε συμβαίνει και στις υπόλοιπες βλακενικές χώρες (Gillner, 1997, Μυσιλάς et al., 1997, Spidonos & Bano, 1997, Vachon et al., 2006, Datta & Franco, 2014). Η **λαθροθήρα** επιρροάζει σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό όλους τους πληθυσμούς του αγριόθηρα και σε προηγμένες ηλικίες από αυτούς εφόσον τα μετέωρα αρσενία εντάσσονται στην αναπαραγωγή στην Ελλάδα εστιασμένα ότι γίνεται είτε ως **απογόνος** είτε για την **απαγωγή του κρυπτού** και υπονοείται το **πρωτότυπο**. Είναι πιθανό ότι σε ορισμένες περιπτώσεις η λαθροθήρα οφείλει σε οριστά κέντρα ή είδη και σε επιλεγμένα οπίσθια.

Το γεγονός ότι το αγριόθηρο-πτηνό παρουσιάζει από τους φρονιούς του θηροκίτη βραχεία εμφάνιση σε ορισμένα κέντρα, όπως η Αιτωλική, κατά κάποιο τρόπο τις λαθροθήρες, οφείλεται στο γεγονός ότι οι θηροκίτες, οι λαθροθήρες και οι κυνηγοί, οι οποίοι κυνηγούν κυρίως τα είδη που έχουν δόση θηροκίτη, διατηρούνται σε κέντρα-συλλογικά, τα οποία δύνανται να έχουν διαφορετικό ή **αυθαίρετο διατηρητικό των πολλώνων** θήρας. Τον Κριστιάνου Ουασταίου και η έντονη **ενασχόληση** ορισμένων **περιβαλλοντικών ολλόγων** μαζί με άλλους λόγους, φέρνεται μαζί στην επιδίωξη έκτακτα στις αιτίες της έντασης της λαθροθήρας του είδους.

LIFE-IP 4 NATURA (LIFE16 IP/GR/00002)

Εθνικό Ζώογιο

3.2 Πιέσεις – Απειλές
Διάνοξη δρόμων (G10)

Το **είδος** διατίθεται που διατρέχει το εσωτερικό των **κοινοτήτων του είδους** ή βήματα σε ορισμένα με αυτά ορισμένα ένα ιδιαίτερα **αρνητικό πρόβλημα** για τους πληθυσμούς του αγριόθηρα, καθώς οδήγει σε αυξημένο βαθμό διασποράς, που συνδέεται στενά με την εντατικοποίηση της ανθρώπινης παρουσίας και σχετίζεται με τη διαδικασία της δραστηριότητας της λαθροθήρας (Ραφαηλίδου, 1991, 2015, Αδαμκόπουλος et al., 1997, Παπαϊωάννου, 2003, 2005, 2013α, 2015α, 2015β, 2015γ, 2015δ, 2015ε, 2015ζ, 2015η, Παπαϊωάννου & Καπύ, 2003, Ραφαηλίδου & Καπύ, 2007).

Αυτό άλλωστε συμβαδίζει με το **γενικό πρόβλημα των αγριόθηρων επιπτώσεων των δρόμων στη βιοποικιλότητα** (Laurance et al., 2014). Η κατασκευή ενός δρόμου σε μια προηγμένης απορρύθμιση περιοχή που μπορεί να γίνεται για διαφορετικούς λόγους όπως η ή δομική διασπορά, ο τουρισμός ή η εκμετάλλευση και λειτουργία οικισμών παύσης, σημαίνει παροχή εύκολης και άμεσης πρόσβασης στο ενδιαφέρον των αγριόθηρων για όλους, συμπεριλαμβανομένου των λαθροθηρών, κρυβής και μια γρήγορη απομόρφωση αυτών από εκεί.

LIFE-IP 4 NATURA (LIFE/GR/000002)

Επίσημο Ζήτημα

**3.2 Πιάτσες - Απειλές
Θήρα (G07)**

Η θήρα του αγριόπου στην Ελλάδα δεν επιτρέπεται. Ωστόσο η θήρα για άλλα είδη (βασιλιά, επικρατώντας με άλλα είδη παύλας) συνεχίζεται στις Πιάτσες προς το παρόν, με την έννοια της διατήρησης -απόφαση.

Επί μέρους της κυριότερης εδαφικής των πληθυσμών του αγριόπου βρισκόμενα σε περιοχές όπου η δραστηριότητα του κοτόπου επιτρέπεται νόμιμα. Οι περισσότερες απειλές προέρχονται από την χρήση γράσου και λιπώδη από το υπέρκομο αρσενό δούλο με αποτέλεσμα να καταστρέφεται η αναπαραγωγή (στην αδερφή κτηνοτροφική ή στην θήρα επιτρέπεται. Ο συνδυασμός κυψέλες των δύο παραπάνω παραπάνω - παραγωγή - τη δυνατότητα της κοπής των αγριόπου να παραμένει εκεί για μεγάλες χρονικές περιόδους και έτσι τελικά παραδίδονται εντός των περιόχων αποθήκευσης της θήρας (π.χ. ΚΑΖ). Όταν βέβαια αυτές υπάρχουν στην κτηνοτροφία.

Το αποτέλεσμα είναι ότι σημαντικά τμήματα του κυριότερου διαδοχικού ενδιαφέροντος του αγριόπου σε ένα βουνό - να μην μπορούν τελικά να χρησιμοποιηθούν από αυτό ή να χρησιμοποιούνται με ιδιαίτερα χαμηλή ένταση.

LIFE-IP 4 NATURA (LIFE/GR/000002)

Επίσημο Ζήτημα

**3.2 Πιάτσες - Απειλές
Εντατική βόσκηση - Υπερβόσκηση από κτηνοτροφικά ζώα A09 (A10)**

Η δραστηριότητα της κτηνοτροφίας στα ενδιαιτήματα του αγριόπου -σε ορισμένες ενδεχόμενες με άλλα είδη άγριου πλάθας- γενικώς θεωρείται ότι δεν επιδρά βελικά στους πληθυσμούς του αγριόπου και από αυτό οφείλονται τόσο στον άμεσο **πρόσβολο ανταγωνισμού** όσο και στην ενοχλήση που προκαλεί η εδάφηση της (Riubo et al., 1993; Fankhauser et al., 2008; Chacchella et al., 2013; Chacchella et al., 2014).

Αν λάβει κατάψη υπέρ τον αγριόπου μεμονωμένο ομάδα των ενταγμένων κτηνοτροφικών ζώων στην ορεινή Ελλάδα σε σχέση με μια περριονοστασία πριν τη βροχόσση ότι η επίδραση της κτηνοτροφίας στους πληθυσμούς του αγριόπου με μια ομάδα μαζί δεν μπορεί να είναι σημαντική.

Ωστόσο σε ορισμένες περιπτώσεις, **επάρχεται σήμερα να υπάρχει υψηλή πυκνότητα κτηνοτροφικών ζώων στα ενδιαιτήματα του αγριόπου**, όπως για παράδειγμα σε τμήματα η χ της Γκιώνας αλλά και της Τυφούς.

Επιπλέον (και πάνω) η σημαντική μετάβαση της ορεινής κτηνοτροφίας από την παραδοσιακή εκτροφή προβάτων προς την σύγχρονη εκτροφή βοοειδών κατά τους θέρους και φθινοπωρινούς μήνες τα ορεινά και υποορεινά ενδιαιτήματα - και κατά συνέπεια και τους πληθυσμούς του αγριόπου στην Ελλάδα.

LIFE-IP 4 NATURA (LIFE/GR/000002)

Επίσημο Ζήτημα

**3.2 Πιάτσες - Απειλές
Εντατική βόσκηση ή Υπερβόσκηση από κτηνοτροφικά ζώα A09 & (A10)**

LIFE-IP 4 NATURA (LIFE/GR/000002)

Επίσημο Ζήτημα

**3.2 Πιάτσες - Απειλές
Τουριστικές δραστηριότητες και ορεινά σπορ F07**

Μεγάλα κτηνοτροφικά όπλα για τουριστικές δραστηριότητες όπως θέατρα, ενοικίαση και μονοήμερα κέντρα εκπαίδευσης, τουριστικά του αγριόπου (και σε άλλα τη γεωγραφία) και της κτηνοτροφίας ορεινής εκπαίδευσης και της ορεινής κτηνοτροφίας. Η δραστηριότητα και η ορεινή του αγριόπου για τη βελτιστοποίηση (σε) και την υποδομή του αγριόπου (και ορεινής) του αγριόπου μελέτησε τις δραστηριότητες κτηνοτροφίας και παρατήρησης της θέας ορεινής και κτηνοτροφίας (Vachon et al., 2008).

Κρίσιμη είναι η μεγάλη συγκεντρωτική κορυφή που λειτουργεί και λειτουργεί και η μόνη δραση του ορεινού διαδρόμου για την εξυπηρέτηση αυτών λειτουργιών, πολλοσδήποτε ορεινών για το αγριόπου.

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/EL/010002)

3.2 Πύλοει - Απειλές
Κλιματική αλλαγή N01

Το ειδικό κεφάλαιο που παρουσιάζονται πληροφορίες κατανομές και ειδικά κενά που ζουν σε πολλές περιοχές ή στο μεγάλο ποσοστό των βουνών, όπως το ορεινό, υπόκεινται συνεχώς σε σοβαρές περαιτέρω μειώσεις της εδαφικής τους και τελικά είναι η πρώτη ομάδα ειδών που τα μέλη της κερτάται αυτή τη στιγμή με την εβραυνή λόγω της κλιματικής αλλαγής που λαμβάνει χώρα την περίοδο που διαρκεί (Furman, 2006).

Είναι πιθανό ότι οι πληθυσμοί του ορεινού που ζουν σε υψηλότερες γεωγραφικές περιοχές με μειωμένο κλίμα, όπως στην περίπτωση της Γεωσκίας, να είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι στην υπερθέρμανση του πλανήτη, καθώς οι αναπροσανατολισμένες τροφικές αλυσίδες συνεχώς θα μειώνονται και θα υποβαθμίζονται, ενώ τα κατακόρυφα μέρη ενδιαφέροντα θα περιφρονούνται, οδηγώντας τελικά στην απομόνωση ολόκληρου και της ίδιες της φυσικής καταστάσης των ζώων.

Παρόμοια κατάσταση ενδέχεται να υπάρξει και σε άλλα βουνά της Ελλάδας ειδικά στο όλο, όπως στα βουνά της Γενεύας με ορεινά όρη κάποιου και ιδιαίτερα γεωλογικά υστερήματα (Σ.Χ. ασημένια).

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/EL/010002)

3.2 Πύλοει - Απειλές
Εξόρυξη ορυκτών CO1

Οι εξορυκτικές δραστηριότητες λειτουργούν αντίθετα στο ορεινό με δύο τρόπους. Καταρχάς με την απώλεια μέρους του ενδιαφέροντος στην περίπτωση εκείνη που τα μεταλλεία είναι επιφανειακά, πολλά σε αριθμό και καταλαμβάνουν μεγάλες επιφάνειες. Κατά δεύτερο λόγο με την ενεργή που προκαλείται από τη λειτουργία αυτών (εκρήξεις, μόνες σε έκθεση, κίνηση προσκυμμένου και ορυκτών). Επιπλέον η κωστή οδών και η αποκατάσταση ελαφρώς πρόσφατη από κοινό επιβλεπόντες τα προβλήματα που προκαλούνται από αυτή κάθε αυτή την εβραυνή δραστηριότητα, όπως αναφέρεται παραπάνω.

Σε περιοχές που η εξόρυξη ορυκτών και η δραστηριότητα μεταλλείων αποτελούν μία μείωση δραστηριότητας σε μεγάλες επιφάνειες ενός βουνού, ο κύριος όγκος του πρόβλεψης του ορεινού παραμένει στα πιο άσφαστα μέρη όπου δεν υφίσταται αυτή η δραστηριότητα με την προσέβαση ότι παραμένουν στα βουνά τέτοια μέρη.

Χαρακτηριστική περίπτωση πληροφορία ορεινό που βρίσκεται σε περιοχή με έντονη εβραυνή δραστηριότητα αποτελεί εκείνος του όρους Γεωσκίας (ματάλας ραβίτη).

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/EL/010002)

3.2 Πύλοει - Απειλές
Γενετική απομόνωση L05

Το ορεινό διαφέρει είναι πολύ μικρό πληθυσμός σε εθνικό επίπεδο και από τις κύριες αιτίες είναι ο καταστροφικός της γενετικής εξόρυξης και η γενετική απομόνωση των πληθυσμών, οι οποίοι είναι γεωγραφικά απομονωμένοι, συνιστούν με κάποια κτηνοτροφικών ζώων, ιδιαίτερα βοσκών και κτηνών (όπως κ.λ.) ήτοι κτηνοτροφικών σε βουνά όρη, καθώς η απομόνωση επικινδυνώνει μεταξύ τους οδηγεί ολόκληρο και σε μια φτωχότερη γενετική έκβαση.

Η μόνη ομάδα είναι στα γενετικά ποικίλονται του ορεινού στη χώρα μας (Ραφαήλπου et al., 2019) είναι ότι: (α) υπάρχει μια θεμελιώδη γενετική ποικιλότητα όσον αφορά το ορεινό στην Ελλάδα, (β) οι πληθυσμοί της Πίνου (Βόρειος Κεντρικής Νέτσας) και της Στερεάς Ελλάδας και μάλλον των Β-ΔΔ ορεινών μορφών, είναι κοινά γενετικά απόβια. (γ) ο πληθυσμός του Ολύμπου και της Ραβίνης διαφέρουν από εκείνους της Πίνου αλλά και μεταξύ τους, (δ) ο πληθυσμός του Ολύμπου χαρακτηρίζεται από περιορισμένη γενετική ποικιλότητα.

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/EL/010002)

3.2 Πύλοει - Απειλές
Απειλές και πιέσεις εκτός της επικράτειας της χώρας ή της ΕΕ (Xo) & (Xe)

Οι πληθυσμοί του ορεινού οι οποίοι βρίσκονται κατά μήκος των ορίων της Ελλάδας με τις γειτονικές χώρες, τους τους το βουνό στο και προς τα βορειοδυτικά (Βουλγαρία, Βόρειο Μακεδονία, Αλβανία), προστηρούνται γενετιστικά κατά το άσφαστο Πυλάκιον και από τις δύο πλευρές των ορίων. Η προστασία στην περίπτωση αυτή, αναφέρεται στην έντονη παρουσία σπινταί σε ποσοστό με την παραμονή και αλλαγμένη πρόβλεψη πολλών να εντάσσεται με τη δραστηριότητα, ενώ πρέπει σε όλες τις περιπτώσεις ναχρη η απομόνωση της διατήρησης και αποκατάσταση κληρονομική δραστηριότητας.

Από αυτά, οι ίδιες πληθυσμοί σήμερα αποτελούν επικινδυνότερες για τους κυβερνητικούς και από τις άλλες χώρες. Στην περίπτωση που οι κτηνοτροφικοί πληθυσμοί αποκαταστήσουν έναν ποσοστό στους πληθυσμούς ορεινού, στον Γεωσκίας (Ελλάδα-όρεινη) (απομόνωση), στα όρη Τζένας και Πίνου (όρειοι Ελλάδα με Βόρειο Μακεδονία), καθώς και εκείνους που εντάσσονται στην περιοχή του άσφαστο του Φραγκού της Ραβίνης στην (Ελλάδα-όρεινη) (απομόνωση).

LIFE-IP 4 NATURA (LIFE16 IP/GR/000002)

3.2 Πιέσεις - Απειλές

Απειλές και πιέσεις εκτός της επικράτειας της χώρας ή της ΕΕ (Χο) & (Χε)

Ενα επιπρόσθετο όργανο σχετίζεται με τη γενετική υποβάθμιση των πληθυσμών του βόρειου αρσινόου στην Ελλάδα, εδαφική Αιθαλιόφιλη ενεργειακή βλάστηση που απαρτίζουν τεχνητούς εμπλακασμένους απαλειφόμενους απόμικρο προεργασμένους από άλλους πληθυσμούς του ίδιου υποείδους ή -ακόμα περισσότερο- διαφορετικών υποείδων αρσινόου.

Η μόνη γενοτυπική χώρα όπου εμπλοκασμοί έχουν γίνει κατά το παρελθόν είναι η Βουλγαρία (Valchev et al., 2009; Markov et al., 2016), που δεν αποκλείεται παρόμοια να γίνεται ασίμα και σήμερα για εμπορικούς σκοπούς σε σχέση με τη λειτουργία ιδιαιτέρως ελεγχόμενων κτηνοτροφικών περιόχων (Παπαλάνας, 2016).

Ενα επιπρόσθετο πρόβλημα είναι το διαφορετικό κωδικό της προστασίας και οι διαφορετικές πολιτικές διαχείρισης της άγριας πανίδας στις δύο πλευρές μιας διαχωριστικής ζώνης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Δάσος του Φραγκιά, που ένα τμήμα του είναι χαρακτηρισμένο ως Διατηρητέο Μνημείο της Φύσης «Παρόνοο Δάσος» και αποτελεί την μοναδική περιοχή προστατευμένη απόλυτα της φύσης στην Ελλάδα, όπου απορριπίζεται ακόμα και η εισαγωγή επικυνητών. Αντίθετα, στα βόρεια όρια αυτής, εκτός της Βουλγαρίας, ως μόνο δεν ισχύουν παρόμοια μέτρα, αλλά αντίθετος προωδεται η ίδρυση μέσω της λειτουργίας των Ιδιωτικών ελεγχόμενων κτηνοτροφικών περιόχων.

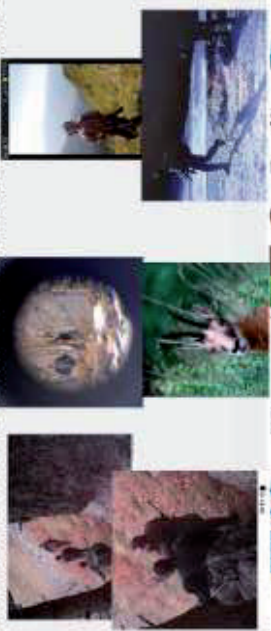

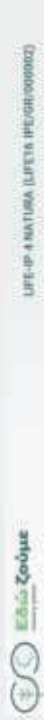
LIFE-IP 4 NATURA (LIFE16 IP/GR/000002)

3.2 Πιέσεις - Απειλές

Απειλές και πιέσεις εκτός της επικράτειας της χώρας ή της ΕΕ (Χο) & (Χε)

LIFE-IP 4 NATURA (LIFE16 IP/GR/000002)

3.2 Πιέσεις - Απειλές

Άλλες πιέσεις/απειλές

- Το εδάφος αναφέρεται ότι αποτελεί τη μεγαλύτερη απειλή για την αειμνησία του αρσινόου και ότι είναι ένα σημαντικό πρόβλημα στην Ελλάδα (Παπαλάνας, 1991; Αδαμολαφάκης, 1997).
- Επιπλέον δεν είναι αναγκαίο να τονιστεί ο κίνδυνος του αρσινόου στην Ελλάδα (Φραγκιά και Κιτ, 2007; Παπαλάνας, 2016). Παρόμοια με μόνο περίπτωση καταγραφής αρσινόου από τους κινδύνους της Σχίσσης (Παρόνοο Δάσος) με την ύπαρξη κινδύνου αρσινόου εδαφικός κίνδυνος αναφέρεται κατά την έκθεση του ΣΟ (Παπαλάνας, 2016), που τελικώς καταγράφει με το χρονο σποράκια κτηνοτροφικών μηχανημάτων ή προσωπίδα αρσινόου με σπασμένα διακεταμικά σπασμένα στην περιοχή του Αιθίου (Παπαλάνας, 2016). Τέλος προκύπτει για διαφορετικούς αρσινόους (από την περιοχή του Αιθίου) που είναι μια πιέση/απειλή για την αειμνησία του αρσινόου, η οποία προκύπτει από τον κτηνοτροφικό ελεγχόμενο κτηνοτροφικό περιόχο (Παπαλάνας, 2016).
- Σε ότι αφορά στους φυσικούς θορύβους, είναι οι κτηνοτροφικοί αρσινόοι μερικές φορές με το ίδιο και τον κτηνοτρόφο.
- Τέλος σημειώνεται πως δεν υπάρχει καμία επίσημη για την εξασφάλιση της μακροχρόνιας άσκησης σε κτηνοτροφία προστασίας των κτηνοτροφικών αρσινόων και από την άλλη μεριά υπάρχει στην περιοχή εμπλοκασμένοι αρσινόοι, το κτηνοτρόφοι και είναι οι αρσινόοι που κινδυνεύουν την έννοια της προστασίας για το αρσινόο, όπως είναι το κτηνοτροφικό Αιθίο, η οποία μπορεί να περιόχων σε ένα κτηνοτροφικό ελεγχόμενο κτηνοτροφικό περιόχο.

LIFE-IP 4 NATURA (LIFE16 IP/GR/000002)

3.3 Εμπλεκόμενοι φορείς

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/GR/01/000002)

5. Σκοπός και στόχοι του Σχεδίου Δράσης

5. Σκοπός και στόχοι του Σ.Δ. είναι:

- η συμβολή στη διασφάλιση της επιβίωσης του είδους **Αγριόγαιου των Βαλκανίων** (*Lupinus lagotis*) στην Ελλάδα, βελτιώνοντας κατά τη διάρκεια της εφορίας, από την Κατάσταση Διατήρησης του είδους σε εθνικό επίπεδο, η οποία από «U2» → που είναι τώρα στη λήξη της εφορίας του ΕΣΔ να έχει γίνει «U1».

Στόχος του ΕΣΔ είναι:

- η λήψη μέτρων για τη διασφάλιση της διατήρησης και την επέυξη αφενός του πληθυσμού μεμβούς και αφετέρου της γεωγραφικής εξάπλωσης του αγριόγαιου των Βαλκανίων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο.

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/GR/01/000002)

5. Σκοπός και στόχοι του Σ.Δ.

Σκοπός του παρόντος Σ.Δ. είναι:

- η συμβολή στη διασφάλιση της επιβίωσης του είδους **Αγριόγαιου των Βαλκανίων** (*Lupinus lagotis*) στην Ελλάδα, βελτιώνοντας κατά τη διάρκεια της εφορίας, από την Κατάσταση Διατήρησης του είδους σε εθνικό επίπεδο, η οποία από «U2» → που είναι τώρα στη λήξη της εφορίας του ΕΣΔ να έχει γίνει «U1».

Στόχος του ΕΣΔ είναι:

- η λήψη μέτρων για τη διασφάλιση της διατήρησης και την επέυξη αφενός του πληθυσμού μεμβούς και αφετέρου της γεωγραφικής εξάπλωσης του αγριόγαιου των Βαλκανίων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο.

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/GR/01/000002)

Οι ειδικότεροι στόχοι του ΕΣΔ είναι:

1. Η βελτίωση της σημερινής πληθυσμιακής κατάστασης και η επίτευξη ανόδου πληθυσμιακής τάσης και πιο συγκεκριμένα:
  - 1.1 Η βελτίωση της πληθυσμιακής κατάστασης και η επίτευξη σταθερής –και όσο το δυνατόν υψηλότερης– ανόδου πληθυσμιακής τάσης της τάξης τουλάχιστον 6% ετησίως στο σύνολο του πληθυσμού σε εθνικό επίπεδο. Έτσι ώστε στη λήξη της υλοποίησης του ΕΣΔ, δηλ. σε 4 έτη χρόνια, ο πληθυσμός του είδους σε εθνικό επίπεδο από 1.550 άτομα (μέσος όρος) που αριθμεί σήμερα, ο φτάσει τουλάχιστον τα 2.200 άτομα, δηλαδή να επιτευχθεί μια συνολική **αύξηση τουλάχιστον κατά 40%** του σημερινού πληθυσμιακού μεγέθους σε εθνικό επίπεδο.
  - 1.2 Η **αναστροφή της αρνητικής πληθυσμιακής τάσης** όπου αυτή υφίσταται (ενν. σε όσους πληθυσμούς) και η μεταβολή αυτής σε θετική ή –σε περίπτωση που αυτό δεν είναι δυνατόν– σε ουδέτερη.

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/GR/01/000002)

Οι ειδικότεροι στόχοι του ΕΣΔ (2) είναι:

- 1.3 Η περαιτέρω ενδυνάμωση της ανόδου πληθυσμιακής τάσης, όπου αυτή υφίσταται (ενν. σε όσους πληθυσμούς), ώστε να προσεγγίζει κατά το δυνατόν –ή και να ξεπερνά– την τιμή 6% που τέθηκε παραπάνω με ανώτατο όριο το επίπεδο της φερούσας ικανότητας του κάθε πληθυσμού.
2. Η βελτίωση της κατάστασης των χαρακτηριστικών του ενδιαίτηματος.
3. Η διατήρηση της υφιστάμενης γεωγραφικής εξάπλωσης (2.475 km²) και η **αύξηση αυτής τουλάχιστον κατά 10 %** (περίπου 247 km²) με παράλληλη διατήρηση και αύξηση του εύρους εξάπλωσης.
4. Η επίτευξη **ικανής έκτασης και καταλληλότητας του ενδιαίτηματος** για κάθε πληθυσμό.
5. Ο προσδιορισμός των κρίσιμων ζωνών και η διασφάλιση της **αυτοεπιμέλειας** μεταξύ των επιμέρους περιοχών εξάπλωσης.

ΕΛΛΑΣ ΖΩΪΜΕ

ΕΠΕΦ 4 ΜΑΤΙΑΣ (ΕΠΕΤΕ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΥ)

Η στρατηγική για την επίτευξη των παραπάνω περιλαμβανει μια σειρά από προτεινόμενες δράσεις, οι οποίες εντάσσονται στις παρακάτω **ΕΠΤΑ Δέσμες Μέτρων:**

1. Πληθυσμιακή διατήρηση και βελτίωση,
2. Διατήρηση και βελτίωση της κατάστασης των ενδιαιτημάτων,
3. Διατήρηση και επέκταση της γεωγραφικής κατανομής και περιελάμβαν του εσωτερικού εδάφους αυτής.
4. Θεσμικό πλαίσιο (Νομοθεσία και πολιτική),
5. Παρακολούθηση και έρευνα,
6. Επικοινωνία και εκπαίδευση,
7. Διεθνής συνεργασία.

ΕΛΛΑΣ ΖΩΪΜΕ

ΕΠΕΦ 4 ΜΑΤΙΑΣ (ΕΠΕΤΕ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΥ)

6.1 Δέσμη μέτρων για την: «Πληθυσμιακή διατήρηση και βελτίωση»

ΕΛΛΑΣ ΖΩΪΜΕ

ΕΠΕΦ 4 ΜΑΤΙΑΣ (ΕΠΕΤΕ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΥ)

6.1 Δέσμη μέτρων για την: «Πληθυσμιακή διατήρηση και βελτίωση»

6.1.1. Καθορισμός φέροντας Ικανότητας

6.1.1.1 Επισήμανση μελέτης μεθοδολογία της φέροντας ικανότητας για κάθε πληθυσμό αφηρημένου σε κάθε γεωγραφική περιοχή όπου υπάρχει πληθυσμός του είδους.

6.1.2 Επόπτευση- Φύλαξη

6.1.2.1 Επόπτευση και παρακολούθηση της χωρικής και χρονικής παρουσίας μέλους των πληθυσμών του είδους με τη βοήθεια κάμερας με δορυφορικούς παλμούς. Επιστήμονες/παρακολούθηση των μετακινήσεων και του τύπου παρανομίας των ατόμων που θα φέρουν διοικητικό ποινικό και μέσο αυτών ολόκληρων των κοπαδιών στα οποία είναι ενθάλπει και κατά συνέπεια δυνατότητα εφαρμογής εστιασμένης επίσκεψης φύλαξης. Επιστάλων θα αντλήσουν πολυμία δεδομένα για τη χωρική και χρονική χρήση των ενδιαιτημάτων από το είδος και θα ενοπλοποιούν κρίσιμα ενδιαιτήματα.

ΕΛΛΑΣ ΖΩΪΜΕ

ΕΠΕΦ 4 ΜΑΤΙΑΣ (ΕΠΕΤΕ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΥ)

6.1.2.2 Δημιουργία και ενεργοποίηση αποτελεσματικών δόμων εκπαίδευσης- φύλαξης. Εναρμόνιση αυτών, κατά προτεραιότητα, σε υφιστάμενες κρατικές υπηρεσίες (ή εναλλακτικά ενεργοποίηση υφιστάμενων δόμων), ώστε είδους εκπαιδευμένο και κατά σταλέγγυ εφοδιασμένο με τον κατάλληλο εξοπλισμό να είναι σε θέση να διενεργούν αποτελεσματικές περιπολίες, ακόμη και μετά, στα ενδότερα των ενδιαιτημάτων του είδους με αποσκοπούσε σκοπό τον ουσιαστικό περιορισμό ή και την ολοκληρωτική πάταξη της δραστηριότητας της λαθροφύλαξης.

Ενδεικτικό πρότελλεται να δημιουργηθεί μια τετραμερήστων Ακτοφυλακή Δομή σε κάθε Περιφέρεια από εκείνες που διαθέτουν πληθυσμούς του είδους (5 τουλάχιστον δόμους). Ενδεικτικό σχήμα Δομής: 4 στελέγγυ με κατάλληλες εκασότητες και γνώσεις και συμπληρωματική και συνεχή εκπαίδευση με 2 οχημάτα και τον απαραίτητο εξοπλισμό.

6.1.2.3 Επισήμανση μελέτης και εφαρμογή σχεδίων φύλαξης για την παράνομη θήρα για κάθε πληθυσμό ή Συμβολοφύλαξης στην περιοχή.

6.1.2.4 Διερεύνηση περιστατικών στις παραμεθόριες περιοχές διασποράς των πληθυσμών του είδους με σκοπό την επίτευξη κερδοφόρων λαθροφύλαξης από λαθροφύλακες των γειτονικών χωρών (και όχι μόνο).

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16IP/000002)

Ε.Θ.Σ. Ζωόμει

6.1.2.5 Πύλοια εφαρμογή μηχανισμών πρόληψης και καταστολής περιβαλλοντικών παρανομιών (Αυθροεργασία). Πρόκειται για την εγκατάσταση συστημάτων αυτόματης καταγραφής ήχου με ταυτόχρονη διέγνωση και εντοπισμό του ατόμου που προκαλεί τον ήχο (π.χ. πυροβολισμός στην προκειμένη περίπτωση). Αντικείμε της μεθόδου σε επιλεγμένες περιοχές που διαθέτουν (ή που μπορεί να δημιουργηθούν) Κέντρα Ελέγχου.

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16IP/000002)

Ε.Θ.Σ. Ζωόμει

6.1.3.3 Ταυτοποίηση του γενετικού προφίλ και των ιδιομορφιών του πληθυσμού του είδους Όλυμπος. Ο πληθυσμός αυτός βρίσκεται σε μεγάλη γεωγραφική απομόνωση από όλους τους άλλους πληθυσμούς του είδους στην Ελλάδα και δεν φαίνεται να υπάρχει σήμερα ανταλλαγή γενετικού υλικού μεταξύ των μελών του πληθυσμού αυτού και των υπολοίπων εδαφιαίων γεωγραφικών ομάδων. Ο πληθυσμός του Όλυμπου σε μια πρώτη εκτίμηση χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερα υψηλή γενετική ποικιλότητα (Φαρακωσάου et al., 2018).

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16IP/000002)

Ε.Θ.Σ. Ζωόμει

6.1.3 Διατήρηση γενετικής ευρωστίας πληθυσμών

6.3.1.1 Καταγραφή της γενετικής ταυτότητας και της ποικιλομορφίας του κάθε πληθυσμού του είδους ή επιλεκτικά τουλάχιστον ενός πληθυσμού από την κλίμακα από τις έξι (6) κοινές αυθροεργασίες πληθυσμών. Εντοπισμός φυλογενετικών συγγενειών μεταξύ των πληθυσμών/ ομάδων πληθυσμών. Διατύπωση προτάσεων για την διατήρηση της ευρωστίας των επιμέρους πληθυσμών (ή ομάδων πληθυσμών).

6.3.1.2 Ταυτοποίηση του γενετικού προφίλ του πληθυσμού στην Ροδόση (όμοιος φαινότυπος) και συσχέτιση αυτού με εκείνο άλλων πληθυσμών του είδους ή διαφορετικών ομάδων του ίδιου είδους (π.χ. R. r. nigropictus και R. r. caschibica). Διακρίση των επιμέρων με άτομα από αυτούς τους πληθυσμούς πιθανά που αποτελούν ενομογενών τεκτόνων αποκαθαρτώσεων στο πλαίσιο της εφαρμογής διαφραγματικών δράσεων για την άρση παύδα (εμφλοιοιταριών) στο βόρειο τμήμα της οροσειράς της Ροδόσης ή στα ειδικότερα της Βουδαριάς.

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16IP/000002)

Ε.Θ.Σ. Ζωόμει

6.1.4 Ασθένειες-Τραυματισμοί

6.1.4.1 Σύσταξη Σχεδίου καταγραφής ασθενειών του είδους. Υφιστάμενη κατάσταση, προβλεπόμενες ενέργειες, προληπτικές και διατηρητικές προτάσεις - λύσεις σε περιπτώσεις που υπάρχουν εμφανίσεις επιμόρων στο μέλλον. Διατύπωση σύμφωνης άμεσης παρέμβασης. Βελτιωμένη έμφαση θα πρέπει να δοθεί σε δευτερεύουσες ασθένειες και σε παθήσεις που ήδη έχουν αναφερθεί στην Ελλάδα σήμερα. Καταγραφή και ανάλυση των παρατηρούμενων φαινομένων σε επιλεγμένους πληθυσμούς του είδους. Συμμετοχή της εφαρμογής και διάδοσης των ασθενειών με τα κοπάδια των κτηνοτροφικών ζώων.

6.1.4.2 Ενέργειες διάγνωσης και απομείωσης της υφιστάμενης ασθένειας με εμφορή συμπτώματα στο δερμα- τριχόμα των ατόμων του είδους, η οποία έχει εντοπιστεί στην κορδοβία του Άσκου στον πληθυσμό του όρους Τυφάρι (Παπαϊωάννου, 2016). Πάσσα, βασι, φωτογραφιών, πρόκειται για δερματοφαλλιδία.

6.1.4.3 Σύσταξη Σχεδίου άμεσης παρέμβασης σε περίπτωση εντοπισμού τραυματισμών ή άρρωστων ή νεκρών ατόμων του είδους. Απομείωση αρρώστων φερτών και υπέρτατων. Καθορισμός διαδικασιών, τρόπων και τόπων μεταφοράς με ασφάλεια και αποβίβασης τραυματισμένων ζώων που εντοπίζονται στην υποαίθρο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΧΕΙΡΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΧΗΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ

6.2 Δέσμη μέτρων για την: «Διατήρηση και βελτίωση της κατάστασης των ενδιατημάτων

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΧΕΙΡΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΧΗΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ

6.2.1.3 Περιγραφή της δραστηριότητας της κτηνοτροφίας σε τμήμα της εξάσκησης του πληθυσμού του είδους στο όρος Τυφλί. Τμήμα «Δρακόλιμη»-ενοχρηστή περιοχή ορεινής περιοχής Αιτωλίας-Ήπειρου, Παιονίου, Δόμου Ζαγορίου Ιωαννίνων, το οποίο γεωγραφικά προσδιορίζεται από τα εφές όρια: «Δρακόλιμη»-Πλάκος-Ρυμιόβρυση-Λοιμή-Ορεινή-Καταχή-Λιμίτα-Κρασίλα»-Σκοπός είναι η διατήρηση της άριστης κατάστασης των ενδιατημάτων του ορεινού όγκου και η αποφυγή υποβάθμισης αυτών από την βροχική βροχόπτωση και άλλων κτηνοτροφικών ζώων. Ενδεχομένως θα μπορούσε να γίνει αλλαγή του καθεστώτος της συγκεκριμένης περιοχής και από ζώνη οικιστικών και Είδων (ζώνη II) που είναι σήμερα, να ενσωματωθεί στην έκτακτη Περιοχή Προστασίας της φύσης (ζώνη I) του Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδος, όπου η κτηνοτροφία επιτρέπεται αποκλειστικά και μόνο για διατροφικούς λόγους –με την προϋπόθεση ότι έχει γίνει μελέτη βιοεξισορρόπησης βάσει της ΚΥΑ (άρθρος του Εθνικού Πάρκου (ΕΠΚ 639/14.06.2005) αρ. απόφ. 23069).

6.2.1.4 Περιγραφή της δραστηριότητας της κτηνοτροφίας βοσκήτων σε τμήμα του όρους Σιάκουας. Δρακόλιμη μες βοσκοτόπι «Σελοή» στην κορυφή και εντοπιστεί βοσκοτόπι ζώνη του όρους Σιάκουας στην οποία δεν θα επιτρέπεται η βόσκηση των βοσκήτων, π.χ. αλλαγή του συνόλου ή τμήματος της εκτετατής Περιοχής Οικιστικών Είδων (ζώνη II) στο όρος Σιάκουας στο Εθνικό Πάρκο Βόρειας Πίνδος ως Περιοχή Προστασίας της φύσης (ζώνη I).

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΧΕΙΡΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΧΗΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ

6.2 Διατήρηση και βελτίωση της κατάστασης των ενδιατημάτων

6.2.1 Παραγωγικές δραστηριότητες

6.2.1.1 Σύγχρονη Σχέδιο Δράσης της εξαγωγικής δραστηριότητας κτηνοτροφικών ζώων όπου αυτό συνεπάγεται. Παράδειγμα, όπως ενόχρηστη (διατάσσεται), τοποθεσία παραγωγικής (όρατος και έμμεσος) και με τη χρήση ενδογενών ή ηθικών και εξωτερικών από είδος κτηνοτροφικού ζώου (πρόβατο, αιγες) βιοεξισορρόπησης. Διατύπωση προτάσεων συστάσεων σε εθνικό επίπεδο.

6.2.1.2 Σύγχρονη οδηγίες καθορισμού ανώτατου επιπέδου φέρουσας ικανότητας για τα κτηνοτροφικά ζώα στα ενδιατήματα. Το σύστημα σε σχέση με την εξάσκηση της βιοεξισορρόπησης των τοπικών πληθυσμών του ορεινού όγκου. Η αναγκαία για την διατήρηση των καταλλήλων συνθηκών για την εξοφική της ύψους του τοπικού πληθυσμού του ορεινού όγκου να λαμβάνεται υπόψη σε σχέση με την φέρουσα ικανότητα των ενδιατημάτων τους. Τμήματα της γεωγραφικής εξάσκησης του είδους ανα περίπτωση, βλ. παραρτήματα ενδεχομένως να πρέπει να παραμείνουν εκτός κτηνοτροφικής δραστηριότητας ή επί του παρόντος από είδος καθεστώτος κτηνοτροφικής διαχείρισης. Σύσταση οδηγίων προς τους αποδέκτες των Διαχειριστικών Σχεδίων Βιοεξισορρόπησης (ΚΥΑ 1058/71977/03.07.17) για την ενσωμάτωση σε αυτά της παραμέτρου της διατήρησης του τοπικού πληθυσμού ορεινού όγκου.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΧΕΙΡΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΧΗΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ

6.2 Διατήρηση και βελτίωση της κατάστασης των ενδιατημάτων

6.2.2 Οδικό δίκτυο

6.2.2.1 Εφαρμογή προγράμμου της χώρας προτιμώμενων δρομικών και ορεινών δρόμων (σε περιοχή ή επίπεδο μέση) εντός ή κοντά στη περιοχή ενδιατημάτων του είδους. Ο αποκλεισμός θα γίνεται με τη χρήση αποβαρυντικών (παράρτη) οι οποίοι έχουν εφαρμοστεί αρχικά στην περιοχή του είδους και τη χρήση του ενδιατημάτων από αυτό καθόσον απαιτούνται εντός ορεινής ή άλλης που απαιτούνται ιδιαίτερα δραστηριότητα.

6.2.2.2 Σχέδιο δράσης για την διατήρηση περιόχων όνου δρόμων που επικυλιούνται με ενδιατήματα του είδους. Εντοπισμός περιόχων όνου δρόμων μέσα ή κοντά στα ενδιατήματα του είδους. Αποσύνθεση του καθεστώτος προτάσεων τους σε συνδυασμό με την ύπαρξη κλειστών ενδιατημάτων του είδους εντός ή σε σχετικά κοντινή απόσταση. Διασφάλιση της παραμονής ή της ένταξης των περιόχων αυτών σε καθεστώς όνου δρόμου.

Ε.Θ.Σ. Ζωόμειο
 LIFE-P 4 ΝΑΤΥΡΑ (LIFE16/PL/GR/000002)

6.2 Διατήρηση και βελτίωση της κατάστασης των ενδιαιτημάτων

6.2.3 Δραστηριότητες αναψυχής

6.2.3.1 Στόχος Δράσης για τις δραστηριότητες αναψυχής στα ενδιαιτήματα του είδους με εστιασμό στα κτήρια ενδιαιτήματα. Αποστήθιση του τύπου και του βάρους ενόχλησης από κτηνά (στένι) δραστηριότητα. Διαπίστωση προτάσεων- απαιτήσεων για την αποφυγή ή έστω την ελαττωσεμή των αρνητικών επιπτώσεων στους πληθυσμούς του είδους. Πραγματοποίηση έργων: ο τουρισμός υπαίθριων δραστηριοτήτων (πεζοπορία, ορειβάσμια, ορεινό τρέξιμο-ορεινά αγώνες, διάσχιση ψηφάνιων, ιδιαιτερές δραστηριότητες, π.χ. ράφτινγκ κ.ά.) το νόμιμο κυνήγι άλλων ειδών άγριου ποτόδος στα ενδιαιτήματα του είδους καθώς επίσης και ο εποχιακός τουρισμός (ανά τα παρθέματα 424 και υπήκοος οδοί), ο μαζικός τουρισμός (π.χ. προοδρισμός κέντρα, παραθεριστική θέαση) και η χρήση 'πατάσκων μηχανών και άλλων σκευών' (όπως δίπλες, ελαστικές, οδεζήματα με ή χωρίς μηχανή κ.τ.λ.) από επισκέπτες ή απορριψίματες του χώρου θα πρέπει να διερευνηθούν.

Ε.Θ.Σ. Ζωόμειο
 LIFE-P 4 ΝΑΤΥΡΑ (LIFE16/PL/GR/000002)

6.2 Διατήρηση και βελτίωση της κατάστασης των ενδιαιτημάτων

6.2.4 Εξασφάλιση πρόσβασης σε νερό

6.2.4.1 Δημιουργία θέσεων παροχής ύδατος σε επιλεγμένα μέρη για τον κόβη πληθυσμό του είδους. Η θέση υφάρ περισσότερο τους πληθυσμούς που αναγιάνται σε ιδιαίτερα άνοδους περιοχές, όπως εκείνες που εδράζονται σε πεδρωταλικά γεωλογικά υποστρώματα, παρασώζοντων χαμηλό ποσοστό κατακρατησιμάτων, βρίσκονται στα νότια όρια της εξάπλωσης του είδους κ.ά.

Επίθεση έργων καταλόγης διασφάλισης ενδοτοκαλιμίντων πηγών, κατασκευή σε επιλεγμένους θέσεις πατάσκων και μηχανών προοδρισμένων ή τεχνητών υδατοαυλιών συγκέντρωσης, ηγώσιου ή βροχίνου ύδατος.

Ε.Θ.Σ. Ζωόμειο
 LIFE-P 4 ΝΑΤΥΡΑ (LIFE16/PL/GR/000002)

6.3 Δέσμη μέτρων για: «την διατήρηση και την επέκταση της ζώνης εξάπλωσης και για τον περιορισμό του κατακερματισμού αυτής»

Ε.Θ.Σ. Ζωόμειο
 LIFE-P 4 ΝΑΤΥΡΑ (LIFE16/PL/GR/000002)

6.3 Διατήρηση και επέκταση της ζώνης εξάπλωσης και περιορισμός του κατακερματισμού αυτής

6.3.1 Διατήρηση της υφιστάμενης εξάπλωσης - Ενίσχυση της επικοινωνίας των επιμέρους πληθυσμών και της εγκατάστασης νέων με φυσικό τρόπο

6.3.1.1 Παροχή γρήνη καταλόγης του ενδιαιτήματος σε εθνική κλίμακα με μοντελοποίηση των κρίσιμων παραμέτρων των οικολογικών απαιτήσεων του είδους στην προοδριστική Ελλάδα. Έργοπαροχές περιούχου όπου το είδος θα μπορούσε να αναπλάσει φυσικός πληθυσμούς στο μέλλον. Καθορισμός διαδρομών συνδεσιμότητας μεταξύ των περιοχών των σήμερινων πληθυσμών ή εκείνων που πιθανά θα δημιουργηθούν στο μέλλον.

LIFE-Φ 4 NATURA (LIFE19/PH/GR/00002)

Εξέλιξη Ζώδια

6.3 Διατήρηση και επέκταση της ζώνης εδάφωσης και περιφράξεις του κατακεραματισμού αυτής

6.3.1 Διατήρηση της οροπεδιάδας εδάφωσης της επιρροής των επιπέδων υδροφόρων και της απορροήσεως, τόσο με φυσικό τρόπο

6.3.1.3 Σχέδιο δράσης αναφορά με την κατονομαζόμενη κατασκευαστική έργων στο έδαφος κατοχής του εδάφους. Ειδικότερη έμφαση πρέπει να δοθεί κατά τις ζώνες εδάφωσης, καθώς και στις κρίσιμες ζώνες ανάδοσης των επιπέδων πληθυσμών. Οδηγίες για τον περιορισμό ή την προστασία των έργων θα πρέπει να δοθούν σύμφωνα με την κλίση περίπτωση, ιδιαίτερη ενδεδειγμένων αναφορών. Στο πλαίσιο κατασκευαστικά έργα που σχετίζονται με τα εκτεταμένα του εδάφους ανακατασκευαστικά έργα, ΥΠΕ φέρωνται και εφαρμογές τεχνικών έργων, εκτεταμένα ασφαλτικά πατώματα και, ανάλογα έργα, ενοποιητικά κυρίως (και υαλοεία διατηρησιμότητα) μεταλλικά.

LIFE-Φ 4 NATURA (LIFE19/PH/GR/00002)

Εξέλιξη Ζώδια

6.3 Διατήρηση και επέκταση της ζώνης εδάφωσης και περιφράξεις του κατακεραματισμού αυτής

6.3.2 Ενδυνάμωση υφιστάμενων πληθυσμών και εγκατάσταση νέων με Τεχνητό τρόπο

6.3.2.2 Ενδυνάμωση πολύ μικρών και απομονωμένων πληθυσμών με τεχνητή μεταφορά περιουσιών από άλλα κράτη μέλη. Το πρόγραμμα μελέτες και η μετεξέλιξη ακολουθία του πληθυσμού είναι καθόλου και το επίπεδο της απορροής, λόγω ορισμένων μετρήσιμων για τη βιωσιμότητα αυτού θα ληφθούν υπόψη. Ο πληθυσμός αναμένεται των στόχων που θα μεταφερθούν (πληθυσμός άσπρη) θα πρέπει να μην έχει μελέτες διαφοροποιήσεις μετριά από τον πληθυσμό άσπρη.

LIFE-Φ 4 NATURA (LIFE19/PH/GR/00002)

Εξέλιξη Ζώδια

6.3 Διατήρηση και επέκταση της ζώνης εδάφωσης και περιφράξεις του κατακεραματισμού αυτής

6.3.1 Διατήρηση της οροπεδιάδας εδάφωσης της επιρροής των επιπέδων υδροφόρων και της απορροήσεως, τόσο με φυσικό τρόπο

6.3.1.2 Σχέδιο δράσης για την εδαφορύθμιση και ορθή κατανομή της έκτασης με απορροήσεως έδαφος στην εδαφορύθμιση της διατηρησιμότητας του κοινού σε σχέση με την εδαφορύθμιση του εδάφους. Κατανομή και απορροή σε σχέση των περιοχών εκτάσεων που βρίσκονται στη ζώνη εδάφωσης των εδάφους και στις οποίες ορισμένους πληθυσμούς μέτρα για τη διατήρηση της ζώνης και συγκεκριμένα μεθοδολογία ή ποσοτή απορροή του κοινού, π.χ. ΚΑΖ, όπως υψηλής προτεραιότητας (π.χ. υψηλότερα εδαφικά υφιστάμενα, π.χ. εδαφορύθμιση, κληματαριές Πρωτόκολλο απορροής απορροήσεως έδαφος. **Ενοποιητικές υφιστάμενες ή παλιών διαφόρων επικουρικών, μεταξύ των πληθυσμών σε σχέση με τις σωτηρία, περιοχές με σωτηρία στο του περιορισμού του κατακεραματισμού της γεωγραφικής εδαφορύθμισης, διατήρηση και εφαρμογή σχετικών Διαχειριστικών προτάσεων, π.χ. αναδιάρθρωση χωροθέτησης των ΚΑΖ και άλλων περιοχών απαγορεύσεως της θήρας ή ελεγχόμενης εδαφορύθμισης αυτής.**

LIFE-Φ 4 NATURA (LIFE19/PH/GR/00002)

Εξέλιξη Ζώδια

6.3 Διατήρηση και επέκταση της ζώνης εδάφωσης και περιφράξεις του κατακεραματισμού αυτής

6.3.2 Ενδυνάμωση υφιστάμενων πληθυσμών και εγκατάσταση νέων με Τεχνητό τρόπο

6.3.2.1 Εγκατάσταση νέων πληθυσμών με τεχνητή μεταφορά στόχων από άλλους εύριστους πληθυσμούς του εδάφους. Κρίσιμα, όπως η καταλληλότητα του ενδιαφέροντος, ο ρόλος του νέου πληθυσμού στον περιορισμό του κατακεραματισμού της εδαφορύθμισης σε εθνικό ή σε ένα ευρύτερο τοπικό επίπεδο, οι δυνατότητες φυσικής επέκτασης του σε γεωγραφικές περιοχές, καθώς και ιστορικά στοιχεία παρουσίας του εδάφους θα ληφθούν υπόψη. Ο πληθυσμός προέλευσης των στόχων που θα μεταφερθούν (πληθυσμός άσπρη) θα πρέπει να μην έχει μελέτες διαφοροποιήσεις γενετικά από τους πληθυσμούς υφιστάμενων πληθυσμών. Θα ακολουθήσουν οι προδιαγραφές για μεταφορά στόχων και εγκατάσταση πληθυσμών όπως ορίζονται από την ΠΕΚ, θα πραγματοποιηθεί μελέτη βιωσιμότητας του εναρμόνιστος και διατήρηση αναφορών της ζώνης εδάφους του νέου πληθυσμού καθώς και του πληθυσμού άσπρη, θα καταρτιστεί και εφαρμοστεί πρόγραμμα παρακολούθησης της δράσης.

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/GR/000002)

Επίο Ζούμε

6.4 Δέσμη μέτρων: «Θεσμικό πλαίσιο (Νομοθεσία και πολιτική)»

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/GR/000002)

Επίο Ζούμε

6.4 Θεσμικό πλαίσιο (Νομοθεσία και πολιτική)

6.4.1. Αποσαφήνιση της υφιστάμενης νομοθεσίας και προτάσεις βελτίωσης

6.4.1.1 Σύνταξη έκθεσης αναφορικά με την υφιστάμενη νομοθεσία για το είδος και προτάσεις βελτίωσης αυτής. Οι παινές που προβλέπονται σε περιπτώσεις λαθροθηρίας του είδους σύμφωνα με τον Δασικό Κώδικα είναι πάρα πολύ μικρές. Κατά συνέπεια δεν λειτουργούν σε σημαντικό βαθμό αποτρεπτικά. Επίσης σε περιπτώσεις λαθροθηρίας λαμβάνεται υπόψη μόνο η Νομοθεσία περί θήρας και όχι και η περιβαλλοντική νομοθεσία βάσει της ενσωμάτωσης των οδηγιών της ΕΕ στο ελληνικό δίκαιο.

6.4.1.2. Σύνταξη έκθεσης αναφορικά με τη χρήση ευρισμάτων γενετικού υλικού (DNA) σε περιπτώσεις παράνομης θήρασης. Αποτύπωση και αποσαφήνιση της σημερινής διαδικασίας τεκμηρίωσης της παράνομης θήρασης αγριόπου με τη χρήση γενετικού υλικού. Σοφής κριτικής εφαρμογής ανάλυσης και σχετικών διαδικασιών (παιος, τι, ποι, πότε, πως) ώστε να διασφαλιστεί η μη αμφισβήτηση των αποτελεσμάτων. Διατύπωση προτάσεων βελτίωσης του σημερινού καθεστώτος.

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/GR/000002)

Επίο Ζούμε

6.4 Θεσμικό πλαίσιο (Νομοθεσία και πολιτική)

6.4.1.3. Σύνταξη έκθεσης για το ηλεκτρονικό εργαλείο. Διασαφήνιση του καθεστώτος που διέπει το ηλεκτρονικό εργαλείο. Στην προκειμένη περίπτωση ενιστά λαμβάνει χώρα εισήγηση στο διαδίκτυο φωτογραφιών με (παρανομη) θηραγμένα άτομα αγριόπου. Διατύπωση και παροχή οδηγιών προς τις αρμόδιες υπηρεσίες και τους πολίτες.

6.4.1.4. Διατύπωση οδηγιών για την αποφυγή αρνητικών επιπτώσεων στο αγριόπου εξαιτίας ειδικών τροποποιήσεων στη ετήσια ρύθμιση της θήρας λόγω της αύξησης του αγριόπου. Η έγκριση εκζώντων ή τοπικών διακριτικών μέτρων μείωσης του πληθυσμού του αγριόπου-εξαιτίας υπερπληθυσμού, υφιστάμενα με καταστάσεις, χθις και για τον περιορισμό της εμφάνισης κρουσμάτων της αφαικτικής πανώλης χθις». Ενδέχεται να επηρεάσει αρνητικά το αγριόπου εξαιτίας αφενός της επανειλημμένης και εντονής σύλληψης στο ενδιαιτήμα αυτού (π.χ. διεξαγωγή κτηνιατρικών επεξεργασιών με τη μέθοδο της παγανάς) και αφετέρου του ενδεχομένου να εκληφθεί το αγριόπου ως αγριόχοιρος, ειδικά στις δασώδεις περιοχές.

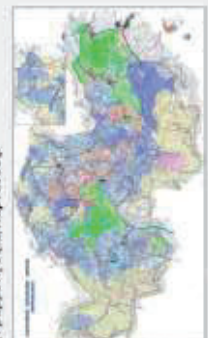
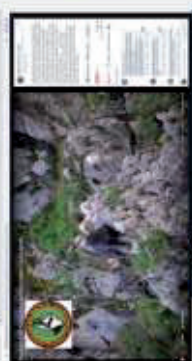

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/GR/000002)

Επίο Ζούμε

6.4 Θεσμικό πλαίσιο (Νομοθεσία και πολιτική)

6.4.2. Θεριοθέτηση καθεστώτος προστασίας σε κρίσιμα ενδιαιτήματα

Π.Χ. Υάρση ΚΑΖ στις περιοχές Γρόμπος, Βαρόβουα, Γρομμένη Οεία, Πανισός.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΖΩΟΤΕΧΝΕΙΟ
ΥΠΕΡ-Φ 4 ΜΑΤΥΙΔΑ (ΕΠΕΤΕΛ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ)

6.5 Παρακολούθηση και έρευνα

6.5 Δέσμη μέτρων για: «την Παρακολούθηση και την Έρευνα»

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΖΩΟΤΕΧΝΕΙΟ
ΥΠΕΡ-Φ 4 ΜΑΤΥΙΔΑ (ΕΠΕΤΕΛ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ)

6.5 Παρακολούθηση και έρευνα

6.5.1 Δημιουργία και διατήρηση βάσης δεδομένων

6.5.1.1 Δημιουργία και διατήρηση βάσης δεδομένων με στοιχεία για την ποιότητα και την κατάσταση των καταγεγραμμένων πληθυσμών του αγριόλεβου. Εναλλακτικά προταίνεται η μελέτη και επικαιροποίηση τυχόν υφιστάμενης ΒΔ. Συνεχής φιλοκλιμακός με νέα δεδομένα (παρατηρήσεις παρουσίας ατόμων του είδους).

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΖΩΟΤΕΧΝΕΙΟ
ΥΠΕΡ-Φ 4 ΜΑΤΥΙΔΑ (ΕΠΕΤΕΛ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ)

6.5 Παρακολούθηση και έρευνα

6.5.2 Παρακολούθηση πληθυσμιακών μεγεθών & γεωγραφικής εξάπλωσης

6.5.2.1 Παρακολούθηση της μεταβολής του πληθυσμιακού μεγέθους του κάθε πληθυσμού. Παρακολούθηση του πληθυσμιακού μεγέθους και των δημογραφικών χαρακτηριστικών του κάθε πληθυσμού με επιτόπιες καταγραφές σύμφωνα με αναγνωρισμένες επιστημονικές μεθόδους. Θα εφαρμόζονται σε ετήσια βάση ή ετησίως ανά τριετία. Κατάλληλη χρονική περίοδος είναι το φθινόπωρο και εναλλακτικά, για συγκέντρωση συμπληρωματικών στοιχείων, οι αρχές του καλοκαιριού. Θα πρέπει να καθορισθεί ένα Τοπικό Στέδιο Παρακολούθησης Κατάστασης (Πληθυσμού Αγριόλεβου (ΤΣΠΚΑ)), επί πεζομαχί.

6.5.2.2 Παρακολούθηση της χωρικής και χρονικής παρουσίας του είδους. Προβλεπεται για παρακολούθηση της χωρικής και χρονικής παρουσίας του είδους μέσω της καταγραφής της παρουσίας/ απουσίας ατόμων του είδους σε διαφορετικές περιοχές της ζώνης εξάπλωσης με χρήση αυτοματισμών καταγραφικών μηχανημάτων. Τα μηχανικά θα πρέπει να καταγραφεί επιτόπιων πληθυσμών που αφορούν την κατάσταση του κάθε πληθυσμού, όπως παρουσία θηραμάτων, λιθροκλασμάτων κ.α. είναι σε περιοχές απειροδότησης της θήρας, περιόδους γεννήσεων, εντοπισμός ασθενών, έντονη ύφεση των πληθυσμών κ.α.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΖΩΟΤΕΧΝΕΙΟ
ΥΠΕΡ-Φ 4 ΜΑΤΥΙΔΑ (ΕΠΕΤΕΛ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ)

6.6 Δέσμη μέτρων: «Επικοινωνία και εκπαίδευση»

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/GR/000002)

ΕΒΔΣ Ζούμε

6.6 Επισκευασία και εκπαίδευση

6.6.1 Παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού

6.6.1.1 Παραγωγή εκπαιδευτικού υγερβίου εντοπισμού και αναγνώρισης του αγριόδαου στο πεδίο για χρήση του από τα στελέχη κρατικών υπηρεσιών (ΔΥ), φ.δ. Π.Π, φυλάκων θύρας των ΚΟ, άλλων οργανισμών ή ειδών «επαγγελματιών» ερευνητών που εμπλέκονται σε δράσεις που αφορούν το είδος.

6.6.1.2 Αναπτυχία εκπαιδευτικού περιβαλλοντικού «πακέτου» για χρήση του σε Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΚΠΕ), Σχολικές Μονάδες και φ.δ. Π.Π με θέμα το αγριόδαο και τα ορεινά οικοσυστήματα. Το εκπαιδευτικό υλικό θα διαμετατα κατά προτεραιότητα για χρήση σε κέντρα τις Περιφερειακές Ενότητες στις οποίες είναι καταγεγραμμένη ή παρούσα πληθυσμιακή του είδους.

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/GR/000002)

ΕΒΔΣ Ζούμε

6.6 Επισκευασία και εκπαίδευση

6.6.3 Ενημέρωση & ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινοτήτων

6.6.3.1 Δημιουργία δικτύου ομάδων εθελοντών (κοινωνία των πολιτών- citizen science) σε εθνικό επίπεδο με σκοπό τη συνεχή καταγραφή δεδομένων που αφορούν το αγριόδαο, καθώς και την διατήρηση ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινοτήτων. Μέλη του δικτύου θα είναι ευαισθητοποιημένα άτομα που εξειδικεύονται επαγγελματικά ή για σπουδή βιολογίας συχνά στα ενδιαφέροντα του είδους (π.χ. κορυφοί, ορειβάτες, κτηνοτρόφοι και άλλοι χρήστες του ενδιαφέροντος του είδους). Βασική προϋπόθεση είναι η δημιουργία μιας απλής και εύχρηστης εφαρμογής για κινητά τηλέφωνα.

6.6.3.2 Δημιουργία εφαρμογής (application) περιβαλλοντικής ενημέρωσης με θέμα το αγριόδαο και τα ορεινά οικοσυστήματα. Σκοπός της εφαρμογής αυτής είναι η εξοικείωση των επισκεπτών των ορεινών περιοχών με το είδος και τα ενδιαφέροντά του. Θα λειτουργεί σαν ανταποδοτικό μέτρο προς τις τοπικές κοινωνίες για την «απόδοση» τους στην προστασία του είδους, παρουσιάζοντας μια άλλη σκοτεινιστική όψη των περιοχών τους και ενισχύοντας έμμεσα την τοπική οικονομία.

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/GR/000002)

ΕΒΔΣ Ζούμε

6.6 Επισκευασία και εκπαίδευση

6.6.2 Διεξαγωγή εκπαιδευτικών σεμιναρίων/ ημερησίων

6.6.2.1 Διεξαγωγή σεμιναρίων εκπαίδευσης- ενημέρωσης στο προσωπικό υπηρεσιών και φορέων που έχουν άμεση σχέση με το αγριόδαο, όπως Δασική Υπηρεσία, Φορείς Διαχείρισης Π.Π, καθώς και στους φυλάκους θύρας των Κρατικών Ομοσπονδιακών Στάδων.

6.6.2.2 Διεξαγωγή ημερησίων ενημέρωσης για το αγριόδαο σε συγκεκριμένες ομάδες στόχους που χρησιμοποιούν το ενδιαφέρον αυτό για τις δικές τους ανάγκες, όπως είναι οι κορυφοί, οι κτηνοτρόφοι-ορειβάτες, οι ορειβάτες, οι διακριστές ορειβατικών καταρτήσεων κ.ά.

6.6.2.3 Διεξαγωγή σεμιναρίων σε ομάδες εθελοντών. Αφορά τους εθελοντές που θα συμμετέχουν ενεργά στην καταγραφή δεδομένων παρακολούθησης του είδους, δημιουργώντας χαρακτηριστικών και απειλών. Τα σεμινάρια θα αποσκοπούν στην μεταφορά γνώσεων σε αυτούς για τον εντοπισμό και την αναγνώριση ζώων στο πεδίο, καθώς και τη χρήση της εφαρμογής.

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/GR/000002)

ΕΒΔΣ Ζούμε

6.6 Επισκευασία και εκπαίδευση

6.6.3 Ενημέρωση & ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινοτήτων

6.6.3.3 Παραγωγή βιβλίου- λευκώματος για το αγριόδαο και τα χαρακτηριστικά του ενδιαφέροντος του, καθώς και για τα ορεινά οικοσυστήματα στα οποία αυτό απαντάται. Σκοπός του βιβλίου είναι η ενημέρωση των στελεχών των υπηρεσιών και φορέων που σχετίζονται με τη διαχείριση του περιβάλλοντος, καθώς επίσης και η ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινοτήτων.

6.6.3.4 Παραγωγή υλικού ενημέρωσης- ευαισθητοποίησης του κοινού για το αγριόδαο. Πρόκειται για υλικό μαζικού χαρακτήρα (φωλλάκια, αφίσες, αυτοκόλλητα) με σκοπό τη διάδοση του στα μέλη των τοπικών κοινοτήτων και στους επισκέπτες των περιοχών όπου το είδος ενδημεί.

6.6.3.5 Παραγωγή ντακμάντερ και σύντομων ενημερωτικών σποτ (social media). Το ντακμάντερ θα διαμετατα για χρήση στα Κέντρα Πληροφόρησης των φ.δ. Π.Π, στα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, καθώς και στα τοπικά κανάλια των περιοχών όπου υπάρχουν πληθυσμοί του είδους.

Ε.Ε.Δ.Α. Ζώνιμα

Λ.Π.Ε.Π. 4 ΝΑΤΥΡΑ (Π.Π.Ε.Π. ΠΡ.Ε.Π.Π.0000007)

6.7 Δέση μέτρων για την: «Διακρατική συνεργασία»

Ε.Ε.Δ.Α. Ζώνιμα

Λ.Π.Ε.Π. 4 ΝΑΤΥΡΑ (Π.Π.Ε.Π. ΠΡ.Ε.Π.Π.0000007)

6.7 Διακρατική συνεργασία

6.7.1 Διμερή και εθνική συνεργασία και εστίαση έρευνας μεταξύ υπηρεσιών και φορέων

6.7.1.3 Σύνταξη και εφαρμογή σχεδίου έρευνας παρέμβασης σε περίπτωση κρούσματος λαθροθήρας στη διασυνοριακή ζώνη από λαθροθήρες, αρπαχθέντες από την μετανάστική χώρα. Εξοικονομείται ότι σήμερα δεν υφίσταται κάτι τέτοιο. Ανατίθεται η ύλη στην αρμόδια υπηρεσία-φορέα:

6.7.1.4 Κοινή έρευνα- επιστημονική συνεργασία για το αμύγδαλο και τα εδαφοκίττα τους στις τέσσερις χώρες του Νότιου Βαλκανίων (Ελλάδα, Αλβανία, Βόρεια Μακεδονία, Βουλγαρία). Ενδεικτική θεματολογία: Κατάσταση εδάφους, γεωμορφολογία, εδαφοκίττα, ιστορικά διαμεριστικών θραυστών, ορειογενή κλιματικά προσαρμογές, τμήματα δρόμων και μεσοκλιματικές προσαρμογές.

Ε.Ε.Δ.Α. Ζώνιμα

Λ.Π.Ε.Π. 4 ΝΑΤΥΡΑ (Π.Π.Ε.Π. ΠΡ.Ε.Π.Π.0000007)

6.6 Επισκευαστικά και εκπαίδευση

6.6.3 Εκπαίδευση & ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών

6.6.3.6 Κατοικησιών και τοποθέτηση ενημερωτικών- ενημερωτικών πινακίδων με πληροφορίες για το αμύγδαλο και τα χαρακτηριστικά του εδαφοκίττατός του στις περιοχές της γεωγραφικής εδαφοκίττατός του. Στόχος η απογύμνωση της εδαφοκίττατός του αμύγδαλου από τα μέλη των τοπικών κοινωνιών ως μέρος του φυσικού περιβάλλοντος και ως προστατευμένη εδαφοκίττατος του γένους τους και η ενημέρωσή των επισκεπτών.

6.6.3.7 Τοποθέτηση ειδικής σήμανσης παραοδών του αμύγδαλου σε επιλεγμένες θέσεις στις περιοχές όπου απαιτούνται πληροφορίες αυτού και στις οποίες λαμβάνει χώρα έντονη δραστηριότητα θήρας με σκοπό την επίσημη, προαγωγή στους κυνηγούς για απώληση κατά λάθος θήρας/ελάφιου στην εδαφοκίττατος. Προτεραιότητα η τοποθέτηση εδαφοκίττατος παραοδών σε επιλεγμένα σημεία στις περιοχές εδαφοκίττατος του εδάφους, όπου αυτό είναι συμπαραγόμενο με τον αμύγδαλο και του γένους τους (π.χ. Τρακία, Γαλλία).

Ε.Ε.Δ.Α. Ζώνιμα

Λ.Π.Ε.Π. 4 ΝΑΤΥΡΑ (Π.Π.Ε.Π. ΠΡ.Ε.Π.Π.0000007)

6.7 Διακρατική συνεργασία

6.7.1 Δημιουργία συνεργασίας και ενίσχυση δεσμών μεταξύ υπηρεσιών και φορέων

6.7.1.1 Διακρατική συνεργασία για το Βαλκανικό αμύγδαλο με έμφαση στην προστασία και διαχείριση των διασυνοριακών πληθυσμών του. Στο συνέδριο θα συμμετέχουν εκπαιδευτικοί, φοιτητές, επιστήμονες, Φ.Ε. Προστατευόμενων Περιοχών, Πανεπιστήμια, περιβαλλοντικών ΜΚΟ, υπηρεσιών θρονοκομικών και άλλων φορέων σχετικών με την προστασία και διαχείριση της άγριας ζωής και ευρωπαική του φυσικού περιβάλλοντος. Στόχος είναι να υπάρχει κομπρομίσση και από χώρες του εξωτερικού και κυρίως από τις γειτονικές με την Ελλάδα χώρες στα οποία διατηρούνται διακρατικοί πληθυσμοί του εδάφους (Αλβανία, Βόρεια Μακεδονία, Βουλγαρία), αλλά και από άλλες χώρες με μακροχρόνια εμπειρία στην εφαρμογή διαχειριστικών δράσεων για τους πληθυσμούς του εδάφους (π.χ. Ιταλία, Γαλλία).

6.7.1.2 Στόχευση μνηκων επιστρώων για τη διαχείριση των διασυνοριακών πληθυσμών του εδάφους ανά δύο χώρες (Ελλάδα- Αλβανία, Ελλάδα- Βόρεια Μακεδονία, Ελλάδα- Βουλγαρία). Καθήκηση θεματολογίας και αξιολόγησης ονομασιών, Υλοποίηση συνεργειών.

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/EL/04/000002)

6.7 Διακοσμητική ανακατασκευή

6.7.2 Ενημέρωση- ευαισθητοποίηση των τοπικών φορέων και του κοινού στις διασυννοριακές περιοχές

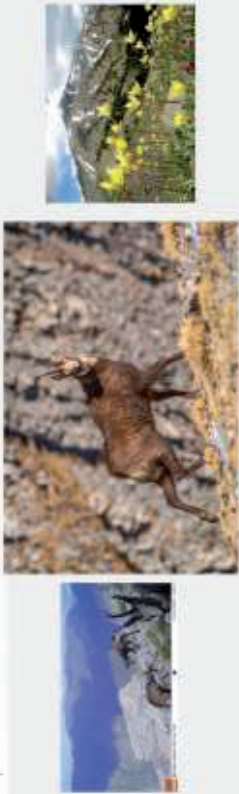

6.7.2.1 Κοινή έκδοση εκλαϊκευμένου βιβλίου για το αγριόγδο και τα ενδιαιτήματά του στις τέσσερις χώρες των Νότιων Βαλκανίων (Ελλάδα, Αλβανία, Βόρεια Μακεδονία, Βουλγαρία) με έμφαση στις διασυννοριακές περιοχές.

6.7.2.2 Παραγωγή γτοκιμαντέρ για το αγριόγδο, τα ενδιαιτήματά του και τα ορεινά συγκροτήματα της ευρύτερης γεωγραφικής εδαφικής του στις τέσσερις χώρες των Νότιων Βαλκανίων (Ελλάδα, Αλβανία, Βόρεια Μακεδονία, Βουλγαρία) με έμφαση στις διασυννοριακές περιοχές.

LIFE-IP 4 NATURE (LIFE16 IP/EL/04/000002)

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ
Πρόγραμμα υλοποίησης δράσεων του ΕΣΔ για το Αγριόγδο των Βαλκανίων

ΔΕΣΜΗ ΜΕΤΡΩΝ	ΔΡΑΣΗ	Συσχέτιση με απειλές / πιέσεις	Περιοχές και πληθυσμοί εφαρμογής
Πληθυσμιακή διατήρηση & βελτίωση	Καθορισμός της φέρουσας ικανότητας. Σε έξι ή περισσότερες γεωγραφικές περιοχές όπου υπάρχει πληθυσμός του είδους να προσδιοριστεί κατά πόσο οι διαθέσιμοι λιβαδικοί τύποι επαρκούν για τον πληθυσμό του αγριόγδου και των ανταγωνιστών του (αγελάδες κ.λπ.) λαμβάνοντας υπόψη τη βοσκοϊκανότητα των λιβαδικών τύπων και τη βοσκοφόρτωση τόσο από αγροτικά όσο και από άγρια χορτοφάγα ζώα.	Όλες οι απειλές/ πιέσεις	Σε επιλεγμένους πληθυσμούς του είδους
	Επίπτωση – Φύλαξη με χρήση κολάρων με δορυφορικούς πομπούς.	Όλες οι απειλές/ πιέσεις	Πιλοτική εφαρμογή σε έναν ή περισσότερους από τους τέσσερις μεγαλύτερους αριθμητικά πληθυσμούς του είδους (Τύμφη, Όλυμπος, Φρακτό, Γκιώνα/ Οίτη).
	Δημιουργία και ενεργοποίηση δομών εποπτείας-φύλαξης.	Λαθροθηρία	Πιλοτική εφαρμογή σε επιλεγμένους πληθυσμούς του είδους σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική ενότητα.
	Εκπόνηση μελέτης και εφαρμογή πιλοτικού Σχεδίου φύλαξης για την παράνομη θήρα σε έναν από τους τέσσερις μεγαλύτερους πληθυσμούς του είδους. Διατύπωση σεναρίων άμεσης επέμβασης σε περίπτωση αναφοράς κρουσμάτων λαθροθηρίας.	Λαθροθηρία	Τύμφη
	Καταγραφή της γενετικής ταυτότητας και της ποικλομορφίας σε επιλεγμένους πληθυσμούς του είδους ανά την ελληνική επικράτεια.	Μειωμένη γονιμότητα / γενετική υποβάθμιση	Τύμφη και ευρύτερη περιοχή Βόρειας Πίνδου σε συσχέτιση με τη Ροδόπη (με έμφαση στο Δάσος του Φρακτού) και τον Όλυμπο

ΔΕΣΜΗ ΜΕΤΡΩΝ	ΔΡΑΣΗ	Συσχέτιση με απειλές / πιέσεις (ενδοδιασταύρωση και ενδογαμία)	Περιοχές και πληθυσμοί εφαρμογής
	Προστασία από ασθένειες (διάγνωση υφιστάμενης ασθένειας στον πληθυσμό της Τύμφης).	Εξάπλωση ασθενειών/ επιδημιών	Όρος Τύμφη
	Σύνταξη Σχεδίου Δράσης της αλληλεπίδρασης πληθυσμών αγριόιδου και κτηνοτροφικών ζώων όπου αυτά συνυπάρχουν. Διατύπωση προτάσεων/ συστάσεων σε εθνικό επίπεδο.	Ενόχληση (disturbance), τροφικός ανταγωνισμός (άμεσος και έμμεσος) και μεταφορά ασθενειών	Πιλοτική εφαρμογή στα όρη Τύμφη και Σμόλικας
Διατήρηση Ενδιαιτημάτων	Σχέδιο δράσης για τη διατήρηση περιοχών σε καθεστώς άνευ δρόμων.	Λαθροθηρία / Δρόμοι	Όλοι οι πληθυσμοί
	Περιορισμός χρήσης υφιστάμενων δασικών και ορεινών δρόμων εντός ή κοντά στα κρίσιμα ενδιαιτήματα του είδους (π.χ. οδοφράγματα, μπάρρες).	Λαθροθηρία/ Θήρα / Σπορ, τουρισμός και δραστηριότητες αναψυχής / Εξόρυξη ορυκτών / Δρόμοι	Γράμμος, Τύμφη, Σμόλικας, Γκιώνα, Βαρδούσια, Οίτη, Λύγκος- Βάλια Κάλντα, Τραπεζίτσα, Ροδόπη, Χατζή, Τζουμέρκα
	Εξασφάλιση πρόσβασης σε νερό με δημιουργία και διατήρηση θέσεων παροχής ύδατος. Πιλοτική εφαρμογή σε 5 θέσεις για την περίπτωση μικρών υδατοσυλλογών και σε μια θέση για την περίπτωση μεγάλων υδατοσυλλογών.	Μεταβολές της θερμοκρασίας εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής	Τύμφη, Γκιώνα, Μιτσικέλι, Στούρος, Τραπεζίτσα, Όλυμπος, Βαρδούσια

ΔΕΣΜΗ ΜΕΤΡΩΝ	ΔΡΑΣΗ	Συσχέτιση με απειλές / πιέσεις	Περιοχές και πληθυσμοί εφαρμογής
<p>Διατήρηση και επέκταση της ζώνης εξάπλωσης – μείωση κατακερματισμού</p>	<p>Δέσμη μέτρων για τη διατήρηση της υφιστάμενης εξάπλωσης, την ενίσχυση της επικοινωνίας των επιμέρους πληθυσμών και την εγκατάσταση, με φυσικό τρόπο, νέων πληθυσμών σε περιοχές που σήμερα δεν εμφανίζεται το είδος.</p>	<p>Όλες οι απειλές / πιέσεις</p>	<p>Όλη η επικράτεια της χώρας</p>
<p>Καθορισμός θεσμικού πλαισίου</p>	<p>Αποσαφήνιση της υφιστάμενης νομοθεσίας και προτάσεις βελτίωσης.</p>	<p>Λαθροθηρία</p>	<p>Όλοι οι πληθυσμοί</p>
<p>Επικοινωνία και εκπαίδευση</p>	<p>Παραγωγή εγχειριδίου εντοπισμού και αναγνώρισης του αγριόγιδου στο πεδίο. Διεξαγωγή σεμιναρίων/ημερίδων για το προσωπικό υπηρεσιών και φορέων. Δημιουργία δικτύου ομάδων εθελοντών (κοινωνία των πολιτών) για καταγραφή στοιχείων σε εθνικό επίπεδο. Ανάπτυξη εφαρμογής για κινητά για καταγραφή δεδομένων πεδίου.</p>	<p>Όλες οι απειλές/ πιέσεις</p>	<p>Όλοι οι πληθυσμοί</p>
		<p>Όλες οι απειλές/ πιέσεις</p>	<p>Όλοι οι πληθυσμοί</p>
		<p>Όλες οι απειλές/ πιέσεις</p>	<p>Όλοι οι πληθυσμοί</p>

ΔΕΣΜΗ ΜΕΤΡΩΝ	ΔΡΑΣΗ	ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΜΕ ΑΠΘΕΙΛΕΣ / ΠΙΕΣΕΙΣ	Περιοχές και πληθυσμοί εφαρμογής
Διακρατική Συνεργασία	Ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ υπηρεσιών και φορέων γειτονικών χωρών (Αλβανία, Βόρεια Μακεδονία, Βουλγαρία). Διεξαγωγή συναντήσεων εργασίας για το Βαλκανικό αγριόγινδο με έμφαση στην προστασία και διαχείριση των διασυνοριακών πληθυσμών του.	Απειλές και πιέσεις έξω από το κράτος μέλος / Απειλές και πιέσεις έξω από την επικράτεια της ΕΕ	Όλοι οι παραμεθόριοι / διασυνοριακοί πληθυσμοί

Η απόφαση αυτή να δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Αθήνα, 16 Ιουλίου 2021

Ο Υφυπουργός

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΜΥΡΑΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ

Το Εθνικό Τυπογραφείο αποτελεί δημόσια υπηρεσία υπαγόμενη στην Προεδρία της Κυβέρνησης και έχει την ευθύνη τόσο για τη σύνταξη, διαχείριση, εκτύπωση και κυκλοφορία των Φύλλων της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ), όσο και για την κάλυψη των εκτυπωτικών - εκδοτικών αναγκών του δημοσίου και του ευρύτερου δημόσιου τομέα (ν. 3469/2006/Α' 131 και π.δ. 29/2018/Α' 58).

1. ΦΥΛΛΟ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (ΦΕΚ)

- Τα **ΦΕΚ σε ηλεκτρονική μορφή** διατίθενται δωρεάν στο **www.et.gr**, την επίσημη ιστοσελίδα του Εθνικού Τυπογραφείου. Όσα ΦΕΚ δεν έχουν ψηφιοποιηθεί και καταχωριστεί στην ανωτέρω ιστοσελίδα, ψηφιοποιούνται και αποστέλλονται επίσης δωρεάν με την υποβολή αίτησης, για την οποία αρκεί η συμπλήρωση των αναγκαίων στοιχείων σε ειδική φόρμα στον ιστότοπο **www.et.gr**.

- Τα **ΦΕΚ σε έντυπη μορφή** διατίθενται σε μεμονωμένα φύλλα είτε απευθείας από το Τμήμα Πωλήσεων και Συνδρομητών, είτε ταχυδρομικά με την αποστολή αιτήματος παραγγελίας μέσω των ΚΕΠ, είτε με ετήσια συνδρομή μέσω του Τμήματος Πωλήσεων και Συνδρομητών. Το κόστος ενός ασπρόμαυρου ΦΕΚ από 1 έως 16 σελίδες είναι 1,00 €, αλλά για κάθε επιπλέον οκτασέλιδο (ή μέρος αυτού) προσαυξάνεται κατά 0,20 €. Το κόστος ενός έγχρωμου ΦΕΚ από 1 έως 16 σελίδες είναι 1,50 €, αλλά για κάθε επιπλέον οκτασέλιδο (ή μέρος αυτού) προσαυξάνεται κατά 0,30 €. Το τεύχος Α.Σ.Ε.Π. διατίθεται δωρεάν.

• Τρόποι αποστολής κειμένων προς δημοσίευση:

Α. Τα κείμενα προς δημοσίευση στο ΦΕΚ, από τις υπηρεσίες και τους φορείς του δημοσίου, αποστέλλονται ηλεκτρονικά στη διεύθυνση **webmaster.et@et.gr** με χρήση προηγμένης ψηφιακής υπογραφής και χρονοσήμανσης.

Β. Κατ' εξαίρεση, όσοι πολίτες δεν διαθέτουν προηγμένη ψηφιακή υπογραφή μπορούν είτε να αποστέλλουν ταχυδρομικά, είτε να καταθέτουν με εκπρόσωπό τους κείμενα προς δημοσίευση εκτυπωμένα σε χαρτί στο Τμήμα Παραλαβής και Καταχώρισης Δημοσιευμάτων.

- Πληροφορίες, σχετικά με την αποστολή/κατάθεση εγγράφων προς δημοσίευση, την ημερήσια κυκλοφορία των Φ.Ε.Κ., με την πώληση των τευχών και με τους ισχύοντες τιμοκαταλόγους για όλες τις υπηρεσίες μας, περιλαμβάνονται στον ιστότοπο (**www.et.gr**). Επίσης μέσω του ιστότοπου δίδονται πληροφορίες σχετικά με την πορεία δημοσίευσης των εγγράφων, με βάση τον Κωδικό Αριθμό Δημοσιεύματος (ΚΑΔ). Πρόκειται για τον αριθμό που εκδίδει το Εθνικό Τυπογραφείο για όλα τα κείμενα που πληρούν τις προϋποθέσεις δημοσίευσης.

2. ΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ - ΕΚΔΟΤΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ

Το Εθνικό Τυπογραφείο ανταποκρινόμενο σε αιτήματα υπηρεσιών και φορέων του δημοσίου αναλαμβάνει να σχεδιάσει και να εκτυπώσει έντυπα, φυλλάδια, βιβλία, αφίσες, μπλοκ, μηχανογραφικά έντυπα, φακέλους για κάθε χρήση, κ.ά.

Επίσης σχεδιάζει ψηφιακές εκδόσεις, λογότυπα και παράγει οπτικοακουστικό υλικό.

Ταχυδρομική Διεύθυνση: Καποδιστρίου 34, τ.κ. 10432, Αθήνα

Ιστότοπος: **www.et.gr**

ΤΗΛΕΦΩΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ: 210 5279000 - fax: 210 5279054

Πληροφορίες σχετικά με την λειτουργία του ιστότοπου: **helpdesk.et@et.gr**

ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗ ΚΟΙΝΟΥ

Πωλήσεις - Συνδρομές: (Ισόγειο, τηλ. 210 5279178 - 180)

Πληροφορίες: (Ισόγειο, Γρ. 3 και τηλεφ. κέντρο 210 5279000)

Παραλαβή Δημ. Ύλης: (Ισόγειο, τηλ. 210 5279167, 210 5279139)

Αποστολή ψηφιακά υπογεγραμμένων εγγράφων προς δημοσίευση στο ΦΕΚ: **webmaster.et@et.gr**

Πληροφορίες για γενικό πρωτόκολλο και αλληλογραφία: **grammateia@et.gr**

Ωράριο για το κοινό: Δευτέρα ως Παρασκευή: 8:00 - 13:30

Πείτε μας τη γνώμη σας,

για να βελτιώσουμε τις υπηρεσίες μας, συμπληρώνοντας την ειδική φόρμα στον ιστότοπό μας.

